

Dissertationes legilinguisticae 2

Studies in Legilinguistics 2

Studies in Legal Language and Communication

Dissertationes legilinguisticae

Studies in Legilinguistics

Studies in Legal Language and Communication

Edited by:	Aleksandra Matulewska, Karolina Gortych-Michalak Joanna Grzybek
Editor-in-chief:	Aleksandra Matulewska
Co-editor:	Karolina Gortych-Michalak
Editor of the volume:	Aleksandra Matulewska

Adam Mickiewicz University

Volume 2

ADVISORY BOARD

Łucja Biel (Warsaw University)
Marcus Galdia (International University of Monaco)
Hannes Kniffka (Bonn University)
Artur Kubacki (University of Silesia)
Maria Teresa Lizisowa (Małopolska Higher School of Józef Dietel)
Fernando Prieto Ramos (Université de Genève)
Judith Rosenhouse (Swantech – Sound Waves Analysis and Technologies,
Ltd., before retirement: Technion I.I.T., Haifa, Israel)

Dissertationes legilinguisticae 2
Studies in Legilinguistics 2

Studies in Legal Language and Communication

Alternatywne metody
rozwiązywania sporów
w przekładzie chińsko-polskim
i polsko-chińskim

Studium badawcze terminologii
z zakresu arbitrażu

Joanna Grzybek

Wydawnictwo Naukowe CONTACT

Dissertationes legilinguisticae

Studies in Legilinguistics

Studies in Legal Language and Communication

Redaktorzy serii:	Aleksandra Matulewska Karolina Gortych-Michalak Joanna Grzybek
Redaktor naczelny:	Aleksandra Matulewska
Redaktor tematyczny:	Karolina Gortych-Michalak
Redaktor tomu:	Aleksandra Matulewska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Tom 2

KOMITET REDAKCYJNY

Łucja Biel (Uniwersytet Warszawski)
Marcus Galdia (International University of Monaco)
Hannes Kniffka (Bonn University)
Artur Kubacki (Uniwersytet Śląski)
Maria Teresa Lizisowa (Małopolska Wyższa Szkoła im. Józefa Dietla)
Fernando Prieto Ramos (Université de Genève)
Judith Rosenhouse (Swantech – Sound Waves Analysis and Technologies,
Ltd., before retirement: Technion I.I.T., Haifa, Israel)

Dissertationes legilinguisticae 2
Studies in Legilinguistics 2

Studies in Legal Language and Communication

Alternatywne metody
rozwiązywania sporów
w przekładzie chińsko-polskim
i polsko-chińskim

Studium badawcze terminologii
z zakresu arbitrażu

Joanna Grzybek

Wydawnictwo Naukowe CONTACT

Copyright by Institute of Linguistics 2013

Projekt okładki: Pracownia Legilingwistyki

Recenzent tomu: Artur Dariusz Kubacki

ISBN 978-83-60251-72-0

Nakład 100 egz.

Redakcja i skład: Wydawnictwo Naukowe CONTACT

Redaktor językowy: Joanna Gil-Siemińska

Druk: Wydawnictwo Naukowe CONTACT

Poznań 2013

Spis treści

Podziękowania	11
Wykaz skrótów	13
Wprowadzenie	15
1. Uzasadnienie wyboru tematu	15
2. Cel i zakres pracy	17
3. Metoda badawcza i korpus	19

CZĘŚĆ I. STAN BADAŃ

1. Język prawny i prawniczy	23
1.1. Język specjalistyczny	23
1.2. Język prawa	25
1.2.1. Wpływ kultury na <i>lingua legis</i>	33
1.2.2. Kręgi prawne	37
1.2.3. Cechy <i>lingua legis</i>	38
1.2.4. Metafory i eufemizmy w <i>lingua legis</i>	46
1.2.5. Terminologizacja słów z języka ogólnonarodowego	48
1.2.6. Niedookreśloność i wieloznaczność	51
2. Tłumaczenie prawnicze	59
2.1. Interdyscyplinarność tłumaczenia prawniczego	59
2.2. Tłumacz-komparatysta prawny	62
2.3. Wiedza legilingwistyczna według Salmi-Tolonen	64
3. Metodologia badań	67
3.1. Ekwiwalencja i inkongruencja	67
3.2. Zapewnianie ekwiwalencji dla terminów bezekwiwalentowych	72
3.3. Model pragmatyczny tłumaczenia terminów prawnych i prawniczych Kierzkowskiej	76
3.4. Metoda porównania tekstów paralelnych	77
3.5. Cel tłumaczenia	79
3.6. Teoria parametryzacji translatologii legilingwistycznej	81
3.7. Aplikacja metod badawczych do przekładu polskiej i chińskiej terminologii z zakresu alternatywnych metod rozwiązywania sporów	85

CZĘŚĆ II. WPROWADZENIE DO ALTERNATYWNYCH METOD ROZWIĄZYWANIA SPORÓW W UJĘCIU PRAWNYM I JĘZYKOWYM

4. Alternatywne metody rozwiązywania sporów i ich klasyfikacja	89
4.1. Nazwa, definicja i historia form ADR	91
4.2. Wspólne cechy form ADR	97
4.3. Typologia ADR	98
4.3.1. Negocjacje	99
4.3.2. Mediacja	106
4.3.2.1. Historia mediacji	110
4.3.2.2. Typologia mediacji	115
4.3.2.3. Uгода przed mediatorem	120
4.3.3. Arbitraż	122
4.3.3.1. Historia arbitrażu	124
4.3.3.2. Arbitraż w sporcie	126
4.3.3.3. Arbitraż w politologii	127
4.3.3.4. Arbitraż w finansach	130
4.3.4. Hybrydowe formy ADR	131
4.4. Podsumowanie	134
5. Formy ADR w ujęciu językowym – stan badań	135
5.1. Badania porównawcze języka ustaw krajowych i języka ustawy modelowej UNCITRAL	135
5.2. Badania nad językiem alternatywnych metod rozwiązywania sporów .	138
5.3. Forma zapisu na polubowne rozwiązywanie sporu	139
5.4. Język wyroków arbitrażowych.	140
5.5. Pozostałe badania	142
5.6. Podsumowanie	145

CZĘŚĆ III. TERMINOLOGIA Z ZAKRESU ARBITRAŻU

6. Sąd polubowny (arbitraż) w prawie prywatnym – analiza terminologiczna i prawnoporównawcza	147
6.1. Wieloznaczność terminu „arbitraż” na gruncie prawa	148
6.1.1. Arbitraż jako sądownictwo polubowne	148
6.1.2. Arbitraż jako sąd polubowny	150
6.1.3. Arbitraż jako metoda rozwiązywania sporów	157
6.1.4. Arbitraż jako postępowanie przed sądem polubownym	158
6.2. Przepisy regulujące arbitraż jako sądownictwo polubowne	160
6.3. Typologia arbitrażu	162
6.3.1. Arbitraż <i>ad hoc</i>	168
6.3.2. Arbitraż instytucjonalny	171
6.3.3. Arbitraż krajowy, zagraniczny i międzynarodowy	173
6.4. Podsumowanie	179

7. Kluczowa terminologia z zakresu prawa arbitrażowego	181
7.1. Zdarność arbitrażowa stron	181
7.2. Sędzia sądu polubownego (arbiter)	183
7.3. Wyrok sądu polubownego a orzeczenie sądu polubownego	186
7.4. Zapis na sąd polubowny	191
7.5. Podsumowanie	197
8. Zapis na sąd polubowny w aspekcie tłumaczeniowym chińsko-polskim i polsko-chińskim	199
8.1. Chiński zapis na sąd polubowny w przekładzie na język polski	200
8.1.1. Klauzule arbitrażowe	200
8.1.2. Umowa arbitrażowa	216
8.2. Polski zapis na sąd polubowny w przekładzie na język chiński	221
8.2.1. Klauzule arbitrażowe	221
8.2.2. Umowy arbitrażowe	226
8.3. Podsumowanie	233
 Zakończenie	 235
Bibliografia	239
Spis rysunków i tabel	267
Streszczenie	269
Summary	273

PODZIĘKOWANIA

Publikowana książka jest rezultatem badań w zakresie chińskiego języka specjalistycznego. Pragnę podziękować tym wszystkim, którzy towarzyszyli mi w pracy, która ostatecznie przerodziła się w pasję.

Profesor Jerzy Bańcerowski wspierał moją działalność naukową, której owocem była początkowo praca doktorska, a następnie niniejsza monografia. Jestem ogromnie wdzięczna Panu Profesorowi za otwartość, życzliwość, zaufanie, motywację do zgłębiania języka chińskiego, a przede wszystkim za fascynującą przygodę intelektualną.

Odwagę do prowadzenia pionierskich badań w zakresie przekładu prawniczego chińsko-polskiego i polsko-chińskiego zawdzięczam Aleksandrze Matulewskiej. Pragnę podziękować jej za pomoc podczas pracy nad książką, życzliwość okazaną mi na różnych etapach badań oraz za zaproszenia do udziału w konferencjach i redagowania czasopism. Satysfakcja ze wspólnej działalności wynagrodziła mi frustracje i zwątpienia, jakie są nieuniknione w badaniach interdyscyplinarnych, a w szczególności w badaniach o charakterze pionierskim.

Pragnę również wyrazić podziękowania Yanan Zhang, która bezinteresownie dzieli się ze mną wiedzą w zakresie chińskiego prawa. Jej zaproszenie do udziału w międzynarodowym projekcie pt. *Flexibility in contracting*, a w związku z tym okazja do spotkań i dyskusji z badaczami z różnych państw były dla mnie dodatkową motywacją do eklektycznego ujęcia problemów badawczych.

Pisząc tę monografię skorzystałam z licznych opracowań polskich przedstawicieli nauk prawnych. Miałam szczęście poznać osoby, które dzieliły się ze mną uwagami merytorycznymi dotyczącymi moich badań. Jestem im bardzo wdzięczna.

Serdeczne słowa podziękowania składam Arturowi Kubackiemu za inspirujące do podjęcia badań nad terminologią w aspekcie prze-

kładu artykuły naukowe oraz za cenne uwagi, które wpłynęły na ostateczny kształt niniejszego opracowania.

Osobne podziękowania kieruję do sinologów w Polsce, których działalność pozwoliła mi obcować z bogactwem kulturowym Chin i Tajwanu bez częstego wyjeżdżania z kraju.

Dziękuję także rodzinie za okazaną mi podczas pracy cierpliwość i wyrozumiałość.

Wykaz skrótów

ChRL	– Chińska Republika Ludowa
CIETAC	– Chińska Komisja Arbitrażowa do spraw Gospodarki i Handlu Zagranicznego (ang. <i>Chinese International Economic and Trade Arbitration Commission</i>) – chin. 中国国际经济贸易仲裁委员会 <i>Zhōngguó guójìjīngjì màoùyì zhòngcái wěiyuánhùi</i>
ch.p.a.	– Prawo arbitrażu Chińskiej Republiki Ludowej z 31.08.1994 r. (ze zm.) – chin. 中华人民共和国仲裁法 <i>Zhōnghuá rénmin gònghéguó zhòngcáifǎ</i>
ch.p.m.l.	– Prawo mediacji ludowej Chińskiej Republiki Ludowej z 28.08.2010 r. – chin. 中华人民共和国调解法 <i>Zhōnghuá rénmin gònghéguó tiáojiěfǎ</i>
ch.p.c.	– Prawo postępowania cywilnego Chińskiej Republiki Ludowej z 09.04.1999 r. – chin. 中华人民共和国民事诉讼法 <i>Zhōnghuá rénmin gònghéguó mínhì sùsòngfǎ</i>
ch.p.u.	– Prawo umów Chińskiej Republiki Ludowej z 13.03.1999 r. (ze zm.) – chin. 中华人民共和国合同法 <i>Zhōnghuá rénmin gònghéguó hétongfǎ</i>
ch.u.z.	– ustawa o zabezpieczeniach Chińskiej Republiki Ludowej z 30.06.1952) – chin. 中华人民共和国担保法 <i>Zhōnghuá rénmin gònghéguó dānbǎofǎ</i>
k.c.	– Kodeks cywilny – ustawa z 23.04.1964 r. (Dz.U. 1964.16.93 ze zm.)
k.p.c.	– Kodeks postępowania cywilnego – ustawa z 17.11.1964 r. (Dz.U. 1964.43.296 ze zm.)
SLOT	– tłumaczenie zorientowane na język źródłowy (<i>Source-Language Oriented Translation</i>)
TLOT	– tłumaczenie zorientowane na język docelowy (<i>Target-Language Oriented Translation</i>)

**Ustawa
modelowa
UNCITRAL
ZTP**

- ustawa o międzynarodowym arbitrażu handlowym. Komisja ONZ ds. prawa handlu międzynarodowego. Dwudziesta pierwsza sesja, Nowy Jork, 11–12.04.1988 r.
- Rozporządzenie prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. 02.100.908)

Wprowadzenie

W obliczu intensyfikacji współpracy polsko-chińskiej pojawia się potrzeba alternatywnego rozwiązywania sporów, które stanowią nieodłączny element relacji międzyludzkich. Można zatem założyć, że coraz bardziej pożądana będzie profesjonalna obsługa translatorska negocjacji biznesowych i procedur rozwiązywania lub rozstrzygania powstałych w polsko-chińskich relacjach sporów.

1. Uzasadnienie wyboru tematu

Problematyka przekładu z zakresu arbitrażu i mediacji oraz ich terminologia i frazeologia jest w Polsce wciąż nieznana. Instytucje mediacji i arbitrażu dopiero od niedawna zyskują na popularności i inspirują do formułowania nowych zagadnień badawczych. Potrzebne jest opracowanie interdyscyplinarnej pracy przedstawiającej polubowne metody rozwiązywania sporów w sposób dostosowany do realiów polsko-chińskiego i chińsko-polskiego przekładu prawniczego. Chińskie formy alternatywnego rozwiązywania sporów nie doczekały się jeszcze w Polsce całościowego i pogłębionego opracowania. Brakuje podstawowego choćby omówienia instytucji arbitrażu i mediacji w kontekście komparatystyki prawniczej, które mogłoby służyć jako pomoc dla nieznających chińskiego systemu prawa tłumaczy. Zauważa się jednak zainteresowanie chińską specyfiką alternatywnego rozstrzygania sporów (Fiłoniuk 2008, Zhang Y. 2012), dlatego być może sytuacja ta w najbliższych latach się poprawi. Na razie jednak brak kompletnych publikacji poświęconych chińskiemu systemowi prawnemu. Tłumacze, którzy są często pośrednikami pomiędzy biznesmenami znającymi chińską rzeczywistość prawną, szukają wciąż podstawowej wiedzy z zakresu obsługiwanej dziedziny. Rozwój współpracy chińsko-polskiej

wiąże się przecież z coraz silniejszym zapotrzebowaniem na fachowy przekład specjalistyczny.

Można mniemać, że przekład dotyczący alternatywnych metod rozwiązywania sporów nie należy do trudnych, bo wpisują się one w ujednolicane wciąż prawo międzynarodowe. Zarówno polskie, jak i chińskie regulacje prawne dotyczące instytucji arbitrażu i mediacji oparte wszak zostały w dużym stopniu na regułach ustawy modelowej UNCITRAL¹. Powszechnie uważa się (Berteloot 1999: 102–103), że trudniejsze w tłumaczeniu są teksty prawne dotyczące instytucji prawnych zamkniętych w ramach jednego określonego porządku prawnego, charakteryzujących się właściwościami narodowymi, lokalnymi, takich jak instytucja własności nieruchomości, ograniczonych praw rzeczowych, prawa spadkowego, a w szczególności prawa rodzinnego. Do dziedzin mniej problematycznych w aspekcie tłumaczeniowym zalicza się na przykład prawo handlowe, prawo bankowe, prawo gospodarcze czy unifikowane w zakresie światowym prawo ochrony środowiska.

Należy jednak mieć świadomość, że różnice w formułowaniu i rozumieniu pojęć prawnych wynikają często z czynników socjokulturowych, które w mniejszy lub większy sposób zawsze wpływają na procedury rozwiązywania sporów w obrębie różnych systemów prawnych (Gotti 2008: 37). Skoro kontekst interkulturowy badany jest szeroko w zakresie instytucji mediacji (Bürger 2012; Mayer 2008; Potsch-Ringeisen, Schondelmayer 2007), warto go obok innych czynników wziąć pod uwagę również w przekładzie. Mimo harmonizacji przepisów prawa handlowego i ujednolicenia przepisów regulujących rozstrzyganie sporów przez ustawę modelową UNCITRAL, w praktyce rozwiązywania sporów występują różnice spowodowane odmiennostami kulturowymi, odmienną polityką danego państwa czy choćby

¹ Przepisy części piątej k.p.c. w dużym stopniu wzorują się na ustawie modelowej UNCITRAL o międzynarodowym arbitrażu handlowym z 1985 roku (tekst przyjęty przez Komisję Międzynarodowego Prawa Handlowego ONZ – United Nations Commission on International Trade Law), dalej powoływanej jako „ustawa modelowa UNCITRAL”. Ustawa ta została wprowadzona do licznych systemów prawnych. Tłumaczenie polskie ustawy: „Problemy prawne handlu zagranicznego” 1992, t. 16, s. 122–132 (Ereciński, Weitz 2008: 16).

różnymi postanowieniami w regulaminach poszczególnych instytucji organizujących procedurę rozstrzygania sporów. Chińskie instytucje prawne przyrównywane do instytucji prawa stanowionego na Zachodzie czy prawa zwyczajowego *common law*, dookreślane są sformulowaniem „z chińską specyfiką”.

W tej sytuacji tłumacz niedysponujący zwykle wiedzą z zakresu prawa i kompetencją w zakresie chińskiego *lingua legis* szuka profesjonalnych słowników, których w Polsce wciąż nie ma. I choć na półkach zagranicznych księgarni dostrzec można coraz więcej dwujęzycznych słowników chińsko-angielskich i angielsko-chińskich, a nawet niemiecko-chińskich z zakresu prawa (np. Du, Lu 2011; Xia 2008; Yu 2005; Song 2005; Liang 2004; Köbler et.al. 2002; Chen 2000; Chen, Zou 1999), to ich użycie nie zawsze jest równoznaczne z doбором odpowiedniego ekwiwalentu. Zastosowanie języka pośredniego, np. języka angielskiego, w przekładzie polsko-chińskim często komplikuje sytuację, bo wprowadza terminy mające odniesienie w systemie *common law*.

2. Cel i zakres pracy

Zamiarem autorki było napisanie pracy interdyscyplinarnej, ukazującej alternatywne metody rozwiązywania sporów teoretycznie i praktycznie, w sposób uzasadniony dla rozwoju praktyki przekładu w tym zakresie. Autorka połączyła wiedzę językoznawczą z wiedzą prawniczą w zakresie teorii i praktyki, wykorzystując podejście eklektyczne. Przedstawiła podstawowe pojęcia związane ze stosowaniem form alternatywnego rozwiązywania sporów w Polsce i w Chinach, mając na celu ich wieloaspektowe porównanie i ujęcie w perspektywie przekładu prawniczego. Zaprezentowane w pracy terminy oraz związki frazeologiczne i wpływające na ich pojmowanie czynniki kulturowe, historyczne oraz polityczne mają ułatwić zrozumienie istoty arbitrażu i mediacji w Polsce oraz w Chinach, a także zapewnić umiejętność ich porównania i w efekcie trafnego tłumaczenia.

Ostatecznym i nadrzędnym celem autorki monografii było dokonanie parametryzacji znaczeń terminów bliskoznacznych w języku

polskim i chińskim, ustalenie stopnia ich ekwiwalencji i zaproponowanie doboru odpowiedniej techniki tłumaczeniowej dla potencjalnych odbiorców przekładu. Niekiedy jedynym skutecznym sposobem na odpowiednie zrozumienie komunikatu i jego wierne przetłumaczenie jest współpraca tłumacza z prawnikiem, który może pomóc w zniwelowaniu rozbieżności i niejasności w rozumieniu pojęć prawnych. Te wynikają z faktu, że ze względu na wysoki stopień recepcji prawa, chińska terminologia prawna opiera się w dużej mierze na tłumaczeniu zagranicznych terminów i pojęć prawnych (Cao 2004: 169). Interesującym przykładem dla powyższych rozważań może być chiński kodeks morski, opracowany na wzór konwencji międzynarodowych, w tym konwencji ONZ oraz międzynarodowych umów. Zarówno konwencje międzynarodowe, jak i wiele międzynarodowych reguł oraz zwyczajów ma swe źródło w systemie prawa anglo-amerykańskiego *common law*. Chińskie prawo handlowe, które nie pozostaje bez wpływu na kodeks morski, tworzone było pod wpływem europejskiego prawa cywilnego. Kodeks morski ChRL zawiera zatem wiele zagranicznych pojęć prawnych, które wcześniej nie istniały w systemie prawa chińskiego, a teraz są częścią tego systemu jako rezultat recepcji prawa (Cao 2004: 167). Podobnie zagadkowe dla tłumacza może być prawo arbitrażowe z 1995 roku, wzorowane na ustawie modelowej UNCITRAL, ponieważ reguły polubownego rozwiązywania sporów zawarto też między innymi w kodeksie postępowania cywilnego, przejętego w swej pierwszej wersji z systemu prawa niemieckiego. Aktualne chińskie prawo arbitrażowe, choć przejęło podstawowe zasady bieżącej praktyki arbitrażu międzynarodowego, jest zakorzenione w konfucjańskim dążeniu do harmonii, czego dowodem może być na przykład włączanie w arbitraż mediacji po to, by uniknąć sądowej formy pośredniczenia w rozwiązywaniu sporu.

Alternatywne metody rozwiązywania sporów są w ostatnich kilku latach popularnym tematem badań wśród polskich prawników. Na wzrost zainteresowania instytucjami prawa polubownego rozwiązywania sporów w Polsce wpłynęło dokonanie zmian w przepisach kodeksu postępowania cywilnego (k.p.c.) w 2005 roku oraz nie zawsze satysfakcjonujące rozstrzygnięcie sporów przez sądy. Mediacja i sąd

polubowny (nazywany również arbitrażem) pojmowane są jako instytucje prawne, natomiast negocjacje są tematem opracowań dotyczących praktyki biznesowej. Przedmiotem rozważań w niniejszej monografii będzie przede wszystkim sąd polubowny. Polskie badania w zakresie translatoologii legilingwistycznej nie obejmowały jeszcze alternatywnego rozwiązywania sporów. Badania tego typu przeprowadzono dotychczas przede wszystkim w kontekście przekładu z języka angielskiego na niektóre języki urzędowe państw europejskich (Bhatia, Candlin, Gotti 2003; Bhatia, Candlin, Gotti 2010).

3. Metoda badawcza i korpus

Tłumaczenie, a w przypadku chińskiego prawa często też przejmowanie pojęć prawnych, prowadzi do efektu końcowego, jakim jest hybrydowość terminologii prawnej (Trosborg 1997a: 146; Gotti 2008: 41–42) i odmienne pojmowanie terminów przez różnych odbiorców tłumaczenia. Zdaniem Shuya (2002):

powszechnie wiadomo, że język nie może być traktowany rozdzielnie od jego użytkowników i sytuacji komunikacyjnych, w których jest używany. Znaczenia są subiektywne. Jeśli znaczenia się nie omawia, to nawet lingwista nie może dokładnie go określić.

Z tego względu zastosowano następujące metody badawcze:

- i. model pragmatyczny przekładu terminologii prawnej,
- ii. metodę porównania tekstów paralelnych,
- iii. teorię *skoposu* Vermeera,
- iv. parametryzację terminologii dotyczącej arbitrażu i mediacji,
- v. techniki zapewniania ekwiwalentów dla terminów bez-ekwiwalentowych.

W oparciu o zastosowane metody badawcze autorka monografii zaproponowała dla wybranych terminów z zakresu alternatywnych metod rozwiązywania sporów, a szczególności z zakresu arbitrażu, dyrektywy translacyjne, przeznaczone dla określonego wycinka rzeczywistości legilingwistycznej. Uwzględniła w nich odbiorcę tekstu,

funkcję tekstu, relację pomiędzy tekstem źródłowym a tekstem docelowym i relacje intertekstualne. Zastosowała wyniki badań nad ekwiwalencją, w szczególności nad ekwiwalencją prawniczą, której szczególna intensyfikacja przypadła na schyłek XX i początek XXI wieku (Herbots 1987; Gémar 1997: 81–85; Sager 1993: 180) oraz wybrane techniki zapewniania ekwiwalencji dla terminów bezekwiwalentowych, jak również model pragmatycznego tłumaczenia terminów prawnych Kierzkowskiej (2002) i teorię parametryzacji translologii legilingwistycznej Bańcerowskiego i Matulewskiej (2012) oraz Matulewskiej (2013).

W pierwszej części monografii opisano stan badań w zakresie języka prawnego i języka prawniczego. Podjęto również temat wybranych cech przekładu prawniczego. Wyjaśniono pojęcia ekwiwalencji oraz inkongruencji, przedstawiono wybrane sposoby zapewniania ekwiwalencji dla terminów bezekwiwalentowych. Następnie opisano model pragmatyczny tłumaczenia terminów prawnych i prawniczych Kierzkowskiej. Scharakteryzowano w skrócie metodę porównania tekstów paralelnych oraz teorię parametryzacji translologii legilingwistycznej, stanowiące podstawy metodologii badań przeprowadzonych na potrzeby monografii. W drugiej części monografii przedstawiono alternatywne metody rozwiązywania sporów w ujęciu prawnym i językowym. Ukazano typologię alternatywnych metod rozwiązywania sporów, a następnie zdefiniowano instytucję negocjacji, instytucję mediacji i instytucję arbitrażu. Następnie przybliżono stan badań w zakresie języka dotyczącego alternatywnych metod rozwiązywania sporów, skupiając się na badaniach porównawczych języków ustaw krajowych i języka ustawy modelowej UNCITRAL oraz na badaniach języka prawnego i prawniczego w zakresie polubownego rozwiązywania sporów. W trzeciej części dokonano analizy terminologicznej i prawnoporównawczej instytucji arbitrażu w Chinach i w Polsce. Wyłożono terminy i związki frazeologiczne występujące w tekstach dotyczących arbitrażu, a następnie, w oparciu o wyniki przeprowadzonej analizy, sformułowano dla nich dyrektywy translacyjne. Ostatni rozdział monografii dotyczy specyfiki zapisu na sąd polubowny w Polsce i w Chinach oraz zapisu na sąd polubowny w aspekcie tłumaczeniowym chińsko-polskim i polsko-chińskim.

Korpus badawczy niezbędny dla ustalenia ekwiwalentów terminów z zakresu polubownego rozwiązywania sporów w Polsce i w Chinach stanowiły polskie i chińskie teksty paralelne obejmujące ustawy oraz regulacje określające funkcjonowanie instytucji arbitrażu i mediacji, jak również polskie i chińskie tłumaczenie angielsko-języcznej ustawy modelowej UNCITRAL:

- i. Kodeks postępowania cywilnego z 17.11.1964 r. (Dz.U. 1964.43.296 ze zm.),
- ii. Protokół o klauzulach arbitrażowych podpisany w Genewie 24.09.1923 r. (Dz. U. z 1931 r. Nr 84, poz. 648),
- iii. Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych sporządzona w Nowym Jorku 10.06.1958 r. (Dz. U. z 1962 r. Nr 9, poz. 41),
- iv. Prawo arbitrażu Chińskiej Republiki Ludowej z 31.08.1994 r. (chin. 中华人民共和国仲裁法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó zhòngcáifǎ*),
- v. Prawo cywilne Chińskiej Republiki Ludowej z 12.04.1986 r. (chin. 中华人民共和国民事诉讼法通则 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó mǐnfǎtōngzé*),
- vi. Prawo umów Chińskiej Republiki Ludowej z 15.03.1999 r. (chin. 中华人民共和国合同法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó hétongfǎ*),
- vii. Prawo mediacji ludowej Chińskiej Republiki Ludowej z 28.08.2010 r. – chin. 中华人民共和国调解法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó tiáojiěfǎ*,
- viii. Prawo postępowania cywilnego Chińskiej Republiki Ludowej z 09.04.1999 r. – chin. 中华人民共和国民事诉讼法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó mǐnshì sùsòngfǎ*,
- ix. Konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej,
- x. Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej,
- xi. Rekomendacja Nr R (2002) 10 Komitetu Ministrów Rady Europy dotycząca mediacji w sprawach cywilnych przyjęta 18.09.2002,

- xii. Ustawa modelowa UNCITRAL o międzynarodowym arbitrażu handlowym. Komisja ONZ ds. prawa handlu międzynarodowego. Dwudziesta pierwsza sesja, Nowy Jork, 11–12.04.1988 r.

Materiał badawczy stanowiły również chińskie publikacje zawierające zbiory umów i teksty prawnicze w aspekcie tłumaczeniowym dotyczące alternatywnego rozwiązywania sporów (Dong 2011, Li 2011, Yang 2011, Zhang J. 2011, Hu 2009, Li 2007). Nie skorzystano z autentycznych dokumentów z zakresu procedury arbitrażowej, które nie są dostępne ze względu na poufność polubownego rozstrzygania sporów. Prawo w teorii nie jest zawsze tożsame z prawem w praktyce, na co zwrócił uwagę Fan (2013) ukazując przykłady praktykowania arbitrażu *ad hoc*, nieakceptowanego przez chińskiego ustawodawcę (Zhang Y. 2012). W tej sytuacji skorzystano z bogatych źródeł polskojęzycznych, chińskojęzycznych, niemieckojęzycznych i anglojęzycznych dotyczących teorii i praktyki rozwiązywania sporów w Polsce i w Chinach. Przedmiotem badań był język w zakresie alternatywnych metod rozwiązywania sporów w Chińskiej Republice Ludowej. Pominięto zatem prawodawstwo i teksty prawnicze występujące na Tajwanie oraz w Hong Kongu. Zastosowano znaki uproszczone 简体字 *jiǎntǐzì*, których oficjalnie używa się w Chińskiej Republice Ludowej. Znaki opatrzone zapisem wymowy w międzynarodowym systemie transkrypcji fonetycznej języka chińskiego 汉语拼音 *hànyǔ pīnyīn*. Ponieważ w Chinach system transkrypcji *pinyin* rządzi się podobnymi zasadami pisowni do tych, które obowiązują w języku polskim:

nazwy własne, imiona i pierwsze słowa w zdaniach rozpoczynają się od wielkiej litery, w zdaniach stosowana jest interpunkcja łacińska (Zajdler 2008: 9),

w monografii zastosowano się do zwyczaju chińskiego.

Autorka monografii ma nadzieję, że niniejsze opracowanie stanie się przyczynkiem do dalszych badań nad wspomnianą terminologią i frazeologią, a w dalszej perspektywie nad dyskusją z zakresu alternatywnych metod rozwiązywania sporów i pozwoli na wyłonienie legilingwistycznej gramatyki translacyjnej dla tekstów dotyczących mediacji i arbitrażu.

CZĘŚĆ I

STAN BADAŃ

1. Język prawny i prawniczy

Alternatywne metody rozwiązywania sporów opisywane są w kontekście prawa postępowania cywilnego, prawa międzynarodowego, a także biznesu (w szczególności negocjacje) i psychologii (np. mediacje rodzinne). Teksty i komunikacja ustna dotyczące polubownego rozwiązywania sporów ADR są formułowane w języku specjalistycznym, a w dużej mierze prawnym bądź prawniczym, dlatego zagadnieniom tym poświęcony zostanie niniejszy rozdział.

1.1. Język specjalistyczny

Za języki specjalistyczne (chin. 专门语言 *zhuānmén yǔyán*) uznaje się systemy komunikacji językowej, które służą ścisłemu porozumiewaniu się ludzi w ramach określonej dziedziny, dyscypliny, zawodu czy zajęcia (Skowronek 2001: 115). Engberg (2002: 219) definiuje język specjalistyczny (niem. *Fachtext*) jako wynik działania komunikacyjnego, które jest powiązane z określoną dziedziną wiedzy i instytucjonalnym zawodowym zakresem działania. Również Gotti (2003: 24) określa język specjalistyczny jako specjalistyczne użycie języka w kontekście typowym dla wspólnoty specjalizującej się w zakresie wiedzy i praktyki akademickiej, profesjonalnej, technicznej czy zawodowej. Język specjalistyczny jest zatem podstawowym komponentem w układzie komunikacji fachowców. Kontekst wiedzy specjalistycznej ma decydujące znaczenie dla przekazania i właściwego zrozumienia komunikatu (Lukszyn 2002: 42). Należy zaznaczyć, że

pojęcie języka specjalistycznego jest pojęciem szerszym niż pojęcie tekstu specjalistycznego, ponieważ obejmuje również język komunikacji ustnej (Delisle 2004: 50).

Ewolucja i geneza języków specjalistycznych są powiązane z rozkwitem danej dyscypliny, nauki czy też techniki i stanowią o poziomie rozwoju, na jakim się znajdują (Pytel 2004: 103). Początki badań w zakresie języka specjalistycznego sięgają czasów nowożytnych. Jak zauważył Grucza S. (2004: 7), w Niemczech już w XVIII wieku rozpoczęto działalność terminoznawczą w zakresie języków specjalistycznych. Miała ona miejsce nie w środowisku językoznawców, lecz wśród badaczy z innych dziedzin, w szczególności wśród inżynierów. W Polsce pierwszą pracę na temat terminologii specjalistycznej opublikował w 1978 roku Nowicki. W różnych środowiskach badawczych przyjmuje się odmienne kryteria określania rozpoczęcia badań w zakresie języka specjalistycznego. Flowerdew i Gotti (2006: 8–9) opisując rozwój badań w zakresie języka specjalistycznego wymienili jako pierwsze: artykuł Barber z 1962 roku oraz książkę Halliday, McIntosh i Strevensa z 1964 roku. Tłumaczenie specjalistyczne w Chinach odbywało się już w okresie panowania dynastii Ming, czyli w latach 1368–1644, kiedy przekładano teksty naukowe między innymi w zakresie matematyki, astronomii, medycyny, hydrologii czy technologii (Zhong 2003). Jednak badania nad chińskim językiem specjalistycznym i teorią tłumaczenia specjalistycznego rozpoczęto w czasach panowania dynastii Qing, której panowanie przypadło na lata 1644–1911. Brytyjski misjonarz Fryer, który przetłumaczył na język chiński wiele książek z zakresu nauki i technologii, opisał w książce *On the Various Methods of Translating* swoje doświadczenia z przekładu. Podważał błędne przekonania o tym, że język techniczny nie może być przetłumaczony na język chiński. Przekonywał, że nowe terminy techniczne mogą być na różne sposoby tworzone w języku chińskim. Postulował utworzenie bazy terminologicznej dla tłumaczy ze względu na potrzebę ujednolicenia terminologii specjalistycznej (Zhong 2003). Tłumaczenie specjalistyczne i badania nad językami specjalistycznymi w Chinach, podobnie jak w Polsce, rozwijają się szczególnie jako skutek globalizacji. Jak stwierdził

Fang T. (2006: 169), który od lat obserwuje badania prowadzone w zakresie tłumaczenia technicznego, liczba tłumaczy specjalistycznych nieprzerwanie wzrasta.

Rozważania na temat języka specjalistycznego znaleźć można w pracach poświęconych lingwistyce tekstu specjalistycznego, lingwistyce technolektalnej, glottodydaktyce, diachronicznej lingwistyce technolektalnej, historii badań nad językami specjalistycznymi (Grucza S. 2004: 32–33). Choć początkowo badania nad językiem specjalistycznym dotyczyły jedynie terminologii, potem gramatyki tekstów, to z czasem zainteresowanie językoznawców sięgnęło również frazeologii języka specjalistycznego (Zajda 2001). W konsekwencji rozwoju technologii, globalizacji, postępującej wymiany informacji i rozwoju handlu, powstają nowe języki specjalistyczne, a te od dawna istniejące dynamicznie się rozwijają, determinując poziom profesjonalnej komunikacji (Grucza S. 2004: 6). Rozwija się również działalność badawcza w zakresie przekładu specjalistycznego.

1.2. Język prawa

Pojęcie języka prawa (chin. 法律语言 *fǎlǜ yǔyán*) używane w niniejszej monografii odbiega od przyjętej nomenklatury ze względu na fakt, że klasyfikacja języka prawa w Polsce różni się od podobnych klasyfikacji w innych państwach. Stanowi zatem wspólną płaszczyznę porównawczą i obejmuje wszystkie terminy określające rzeczywistości prawne. Różne są nazwy określające podtypy języka prawa, ich różnorodność wynika z różnych klasyfikacji, dokonywanych ze względu na gatunek tekstu lub autora tekstu.

Na poziomie języka polskiego pierwsze uwagi na temat języka prawa poczynił Bautro (1935). Pierwszej klasyfikacji języka prawa dokonał Wróblewski (1948: 54) argumentując, że istnieją różnice w aparacie pojęciowym ustawodawców i prawników, dokonał rozróżnienia na:

- i. język prawny jako język ustawodawcy, czyli język ustaw, dekrétów, rozporządzeń, aktów normatywnych oraz
- ii. język prawniczy jako język doktryny prawniczej.

W literaturze dotyczącej przekładu prawniczego niejednokrotnie proponowano rozróżnienie języka prawnego i prawniczego. Wymienia-
no na przykład *socjooperatywny język zawodowy prawników* (utworzo-
ny na użytek praktyki zawodowej prawników) i opisywaną przez Hałas
(1995) *gwarę prawniczą* (utworzoną podczas nieformalnego porozu-
miewania się prawników w formie mówionej) (Malinowski 2006: 29).

Sandrini (1996: 5–6) przypomniał podział języka fachowego spo-
rządzony przez Hoffmanna (1985: 66) w oparciu o kryterium pozio-
mów abstrakcji. Poziomy abstrakcji tekstów specjalistycznych różnią
się od siebie przede wszystkim stopniem natężenia użycia terminów
fachowych. Najwyższym poziomem abstrakcji charakteryzują się teore-
tyczne nauki podstawowe. Językiem fachowym na tym poziomie nazy-
wanym poziomem A-1 posługują się między sobą naukowcy. Cechą
charakterystyczną tej odmiany języka są symbole sztuczne. Poziom B-1
charakteryzuje się bardzo wysokim poziomem abstrakcji, zastosowa-
niem symboli sztucznych, ale również języka naturalnego. Język nale-
żący do tej kategorii stosowany jest w naukach eksperymentalnych,
w komunikacji pomiędzy naukowcami technikami oraz pomiędzy nimi
i ich pomocnikami naukowo-technicznymi. Kolejnym wyodrębnionym
poziomem jest poziom C-1, który cechuje się językiem naturalnym
z bardzo dużym udziałem terminologii specjalistycznej i silnie zde-
terminowaną składnią. Ma on zastosowanie w naukach stosowanych
i technice. Jego cechą jest wysoki poziom abstrakcji i dość swobodna
składnia. Użytkownicy języka z poziomu C-1 zaliczają się do na-
ukowców (techników) oraz kierowników naukowych i kierowników
technicznych produkcji. Poziom czwarty, D-1, o niskim stopniu
abstrakcji obejmuje język naturalny ze swobodną składnią, uzupełnio-
ny dużą ilością terminów fachowych. Język tego poziomu używany
jest przez naukowych i technicznych kierowników produkcji oraz
zatrudnionych fachowców. Najniższy stopień abstrakcji występuje na
poziomie E-1, który dotyczy języka naturalnego uzupełnionego w nie-
wielkim stopniu przez terminy specjalistyczne. Użytkownicy języka
poziomu E-1 to porozumiewający się nawzajem ze sobą przedstawi-
ciele producenta, przedstawiciele handlowi i konsumenci (Sandrini
1996: 13 i n.). W oparciu o powyżej wspomniany podział Hoffmanna
Sandrini (1996: 6 i n.) sporządził klasyfikację języka prawa. W rze-

czywistości prawnej poziom A-1 nie występuje. Poziom o bardzo wysokim stopniu abstrakcji – B-1 zawiera interpretacje i komentarze do tekstów ustawowych, tworzone przez ekspertów z zakresu prawa i profesorów uniwersyteckich. Wysokim poziomem abstrakcji cechują się między innymi dokumenty, umowy, ustawy zaszeregowane do poziomu C-1. Języka tego używają np. sędziowie w komunikacji z adwokatami, adwokaci między sobą, ustawodawcy i komisje ustawodawcze. Z kolei adwokaci komunikujący się z oskarżonymi posługują się językiem naturalnym, urozmaiconym dużą ilością terminologii fachowej i stosunkowo swobodną składnią. Język wypowiedzi tych osób zaszeregowano do poziomu D-1, o niskim stopniu abstrakcji. Językiem naturalnym z małą ilością terminów fachowych, o swobodnej składni jest język na poziomie E-1, którym posługują się komunikujący się ze sobą obywatele i prawnicy, obywatele i politycy oraz obywatele między sobą. Język o niskim poziomie abstrakcji jest również typowy dla dziennikarzy i polityków zajmujących się tematyką prawniczą.

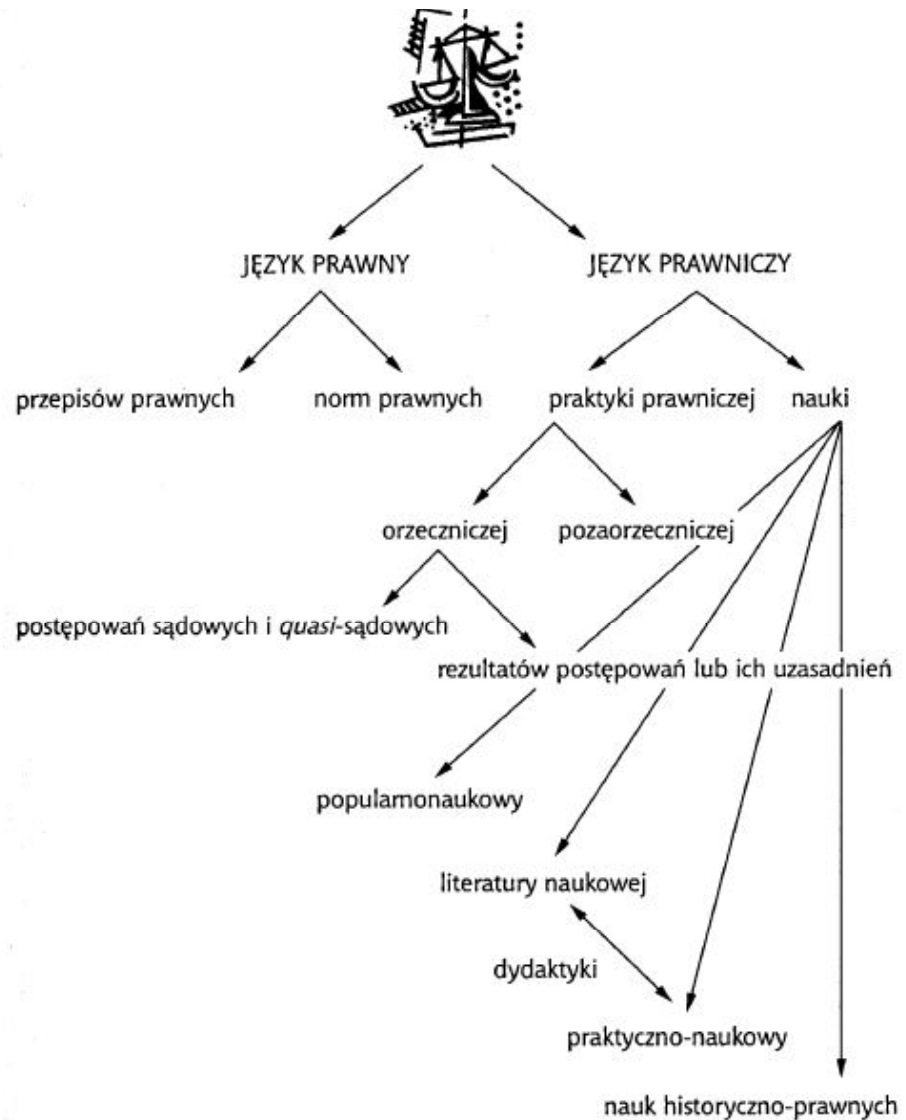
Zieliński (1999: 50–72) w odniesieniu do propozycji Wróblewskiego (1948: 54) zaproponował dalszą kategoryzację języka prawnego i prawniczego, dzieląc język prawny na język przepisów prawnych i język norm prawnych, a język prawniczy na język praktyki prawniczej i język nauki prawa. Następnie w obrębie języka praktyki prawniczej wyróżnił język praktyki orzeczniczej i język praktyki pozaorzeczniczej. Z kolei w zakresie języka praktyki orzeczniczej wytypował język postępowań sądowych i quasi-sądowych oraz język rezultatów postępowań lub ich uzasadnień. Język nauki prawa obejmuje jego zdaniem język popularnonaukowy, język literatury naukowej, język praktycznonaukowy i język nauk historyczno-prawnych (Zieliński 1999: 50–72). Podział ten graficznie przedstawiła Jopek-Bosiacka (2006: 19) – patrz rycina 1.

Badacz zaproponował ponadto wyodrębnienie tak zwanych „języków okołoprawnych”, do których zaliczył:

- i. język urzędników,
- ii. język poszczególnych dyscyplin pomocniczych prawa lub prawoznawstwa (np. logiki prawniczej, kryminologii, wiktymologii, kryminalistyki, medycyny sądowej, psychiatrii sądowej),

- iii. język polityków i dziennikarzy rozprawiających o prawie i sprawach z nim związanych,
- iv. język obywateli poruszających kwestie prawne (Zieliński 1999, 71–72).

Ryc. 1. Typologia języka prawnego i prawniczego Zielińskiego (1999)
w: Jopek-Bosiacka (2006: 19).

Z kolei klasyfikacja języka prawa według Gémara (1995: 422 i n.) przedstawia się następująco:

- i. język ustawodawcy (niem. *die Sprache des Gesetzgebers*),
- ii. język władzy sądowej (niem. *die Rechtssprechung*),
- iii. język administracji (niem. *die Verwaltungssprache*),
- iv. język gospodarczy (niem. *die Wirtschaftssprache*),
- v. język badań z zakresu prawa (niem. *die Sprache der rechtswissenschaftlichen Forschung*),
- vi. język nauki prawa (niem. *die Sprache der rechtswissenschaftlichen Lehre*).

Klasyfikacja języka prawa według Gémara odnosi się jednak tylko do jednego systemu prawnego, nie jest uniwersalna. W zależności od tego, z jaką rzeczywistością prawną i językową mamy do czynienia, korzystamy z różnych typologii.

Lizisowa (2004: 115) określiła tekst prawny jako „zapisany akt ustawodawczy, który ma postać przepisów prawnych ustrukturuowanych w formie przyjętej w danej kulturze prawnej”. Język prawny jest rozumiany jako środek komunikacji pomiędzy legislatorem a odbiorcą norm prawnych (Lizisowa 2013: 24; Lizisowa 2002: 78).

Matilla (2006: 3) stwierdził, że język prawa powinien być klasyfikowany ze względu na różne podgrupy według kryterium autora tekstu. Wyróżnił następujące typy języka prawa:

- i. język autorów prawnych (ang. *legal authors*),
- ii. język ustawodawców (ang. *legislators*),
- iii. język sędziów (ang. *judges*),
- iv. język urzędników organów administracji (ang. *administrators*),
- v. język adwokatów (ang. *advocates*).

Z punktu widzenia przekładu prawniczego tekstów pisemnych Matulewska (2007) zaproponowała następujący podział:

- i. język ustaw (ustawy, rozporządzenia, dekrety itd.),
- ii. język organów sądowiczych (wyroki, wezwania, pouczenia itd.),

- iii. język dokumentów prywatnych (pisanych przez prawników lub pisanych w tzw. *quasi-języku prawniczym* przez obywateli bez wykształcenia w zakresie prawa),
- iv. język innych instytucji, uregulowany ustawowo (dokumenty USC, dyplomy, świadectwa itd.).

Matulewska (2007: 25) wprowadziła ponadto termin „legilingwistyka”, określając w ten sposób naukę, której przedmiotem badań jest:

- i. *lingua legis*,
- ii. przekład prawniczy, czyli przekład tekstów sformułowanych w języku prawa.

Lingua legis jest terminem obejmującym język prawny i język prawniczy.

Cao (2008: 9) wyróżniła:

- i. język prawa (ang. *language of the law*),
- ii. język o prawie (ang. *language about law*),
- iii. język używany w innych prawnych sytuacjach komunikacyjnych (ang. *language used in other legal communicative situations*).

Jej zdaniem język prawa jest rejestrem zawierającym różne rodzaje języka stosowane odpowiednio do sytuacji i okazji.

Istnieją ponadto klasyfikacje tekstów z zakresu prawa. Na przykład Šarčević (2000: 11) podzieliła teksty na:

- i. pierwotnie preskryptywne,
- ii. pierwotnie deskryptywne ale też preskryptywne,
- iii. wyłącznie deskryptywne.

Do tekstów pierwotnie preskryptywnych zalicza się te teksty, które zawierają normy i reguły zachowania, czyli ustawy, regulacje, kodeksy, umowy, traktaty i konwencje. W drugiej grupie znajdują się teksty hybrydowe, które pierwotnie są deskryptywne, ale zawierają fragmenty preskryptywne. Zalicza się do nich decyzje sądowe i teksty używane w trakcie postępowania sądowego i administracyjnego pisma procesowe, akta spraw, apelacje, i inne. Teksty wyłącznie deskryptywne nie stanowią instrumentów prawnych, mogą jednak mieć niebezpośredni wpływ na prawo. Są to teksty pisane przez prawników i stanowiące doktrynę prawną, np. opinie, artykuły, podręczniki do nauki prawa itd.

Również Cao (2008: 9) zaproponowała klasyfikację tekstów prawnych, dzieląc je na:

- i. teksty legislacyjne obejmujące zarówno ustawodawstwo krajowe, jak i traktaty międzynarodowe, regulacje wielojęzyczne etc.;
- ii. teksty sądowe, tworzone w czasie procesu sądowego;
- iii. teksty naukowe z dziedziny prawa tworzone przez nauczycieli akademickich i komentarze prawne;
- iv. prywatne teksty tworzone przez prawników, np. umowy, testamenty, jak również teksty sporządzane przez nie-prawników, np. umowy prywatne.

Na potrzeby niniejszej pracy przyjęto, że język prawa dzieli się na język prawny i prawniczy. Wprowadzono termin „język alternatywnych metod rozwiązywania sporów” celem uniknięcia konieczności ustosunkowania się do określonego systemu prawnego.

Zarówno arbitraż, jak i mediacje jako alternatywne metody rozwiązywania sporów regulowane są w normach prawa krajowego i w normach konwencji międzynarodowych. Szczegółowo regulują je również organizacje międzynarodowe bądź instytucje arbitrażowe. O ich zastosowaniu w spornej sytuacji przesądzają najczęściej dokumenty prawnicze, tj. umowa arbitrażowa, klauzula arbitrażowa albo umowa o mediację. Instytucje te są więc bezpośrednio związane z prawem.

W literaturze wielokrotnie podkreślano (Schauer 1993, Nussbaumer 1997, Luttermann 1947, Kjaer 2000: 507–508; Wu W. 2002; Pommer 2006: 15–33, Liao 2012, 2007), że prawo jest dziedziną nauki, która nie mogłaby się obyć bez własnego języka. Również instytucje arbitrażu i mediacji są ściśle powiązane z językiem prawa. Ten, jak zwraca uwagę Hebenstreit (Pommer 2006: 20), jest jedynym językiem specjalistycznym, który powinien być zrozumiały również dla laików. Język prawa stał się przedmiotem uwagi badaczy polskich już w XIX wieku, ale pierwsze obszernie prace na jego temat powstały w latach 40-tych XX wieku (Wróblewski 1948). W tym samym czasie pojawiły się publikacje w tym zakresie w Niemczech (Triepel 1947; Neumann-Duesberg 1949; Döle 1949). Początkowo prowadzone badania miały na celu jedynie poznanie terminologii fachowej. Później

zainteresowano się również cechami syntaktycznymi i gramatycznymi. Obecnie uwaga językoznawców skierowana jest na analizę międzykulturowych i międzyjęzykowych aspektów komunikacji prawnej w różnych systemach prawnych. Język i prawo doczekały się już 642 stron podsumowań dotyczących występujących między nimi zależności w opracowanej przez czterdziestu ośmiu specjalistów publikacji *The Oxford Handbook of Language and Law* pod redakcją Tiersmy i Solana (2012).

Język prawny i prawniczy był dotychczas przedmiotem badań w wielu polskich publikacjach (Gizbert–Studnicki 1972; Wronkowska, Zieliński 1993; Wronkowska, Zieliński 1997; Malinowski 2006, Jadacka 2006, Choduń 2007). W Chinach legilingwistyka rozwinęła się stosunkowo późno i dopiero w ostatnich latach staje się przedmiotem coraz intensywniejszych i różnorodnych badań (Wang W. 2006, 2010; Sun 2006; Cheng Le 2011, 2010a, 2010b, 2008; Cheng, Ni, Sin 2010a, 2010b; Du L. 2008, 2009, 2010; Liao 2006, 2007). O potrzebie badań w zakresie języka prawa i przekładu prawniczego pisał Chen (2006: 192).

Na świecie, podobnie jak w przypadku ogólnopojętego języka specjalistycznego, tak w przypadku *lingua legis*, na popularności zyskuje analiza tekstu (Holl 2011; Wang D. 2006; Peng 2007), o czym świadczą chociażby publikacje Giannoni i Frade (2010) oraz Gottiego i Williamsa (2010). Badana jest również semantyka i pragmatyka języka prawa (Galdia 2009). W kontekście badań dotyczących terminologii z zakresu prawa warto wspomnieć o publikacji pt. *Studien zur Rechtskommunikation* (Heller, Ehlich 2007). Poruszono w niej zagadnienia z zakresu języka prawa oraz komunikacji prawniczej. Istotną lekturą podczas badania terminów poruszonych w niniejszej monografii były między innymi publikacje Sandriniego (1996), Ni et al. (2010).

Szczególnie językoznawstwo sądowe uwidocznione jest w czasopiśmie i monografiach (Leodolter 1975; Kühne 1978; Atkinson 1979; O'Barr 1982; Kniffka 1990; Drew 1990; Levi, Walker 1990; Drew 1992; Engberg 1992; Gibbons 1994; Luttermann 1996; Matoesian 2001; Cotterill 2003; Gibbons 2003; Olsson 2004; Bell 2011; Okawara 2012; Liao 2009). W zakresie badań i tworzenia nowych koncepcji

teorii przekładu prawniczego obserwuje się coraz większą współpracę międzynarodową, której wynikiem są konferencje odbywające się już kilka razy do roku w różnych zakątkach świata. Na przykład w Chinach co roku odbywa się konferencja pt. International Conference on Law, Translation and Culture. Galdia (2009) w swojej książce pt. *Legal linguistics*, jako pierwszy przedstawił stan badań legilingwistyki w USA, we Francji, w Kanadzie, Rosji, krajach skandynawskich i w Chinach. Legilingwistyka obejmuje też semiotykę prawa, hermeneutykę prawa, wprowadzenie do prawa, komparatystykę prawniczą, etc. Zwiększa się również ilość badań porównawczych w zakresie języka i prawa z różnych kultur.

1.2.1. Wpływ kultury na *lingua legis*

Coraz bogatszy wybór słowników terminów specjalistycznych i literatury opisującej leksykon każdej niemal dziedziny specjalistycznej, a także dające się zaobserwować w wielu dziedzinach ujednolicanie terminologii specjalistycznej nie przesądzają o łatwości przekładu specjalistycznego czy lepszym rozumieniu terminów. Jak zauważa Stolze (2010: 14), mimo istnienia banków terminologii norm (CE, DIN, ISO), precyzujących znaczenie niektórych pojęć, terminologia, która nie podlega wpływowi kultury, jest nadal rzadkością. Utrudnieniem zarówno dla specjalistów posługujących się w swojej praktyce terminami specjalistycznymi, jak i tłumaczy tekstów specjalistycznych jest fakt, że nieustannie tworzone są nowe terminy, a stare rozszerzają się o nowe pojęcia.

Szczególnie zwraca się uwagę na odmienne, uwarunkowane kulturowo rozumienie pojęć z zakresu języka specjalistycznego (Schmidt 1999: 288 i n., Stolze 2010: 14). Terminolodzy są w konfrontacji z tysiącami fraz zawierających kombinacje słów o różnym, często wysoce specjalistycznym znaczeniu. Jak stwierdził Nida (2005:6):

(...) nasze problemy z takimi pozornie nielogicznymi strukturami zdają się w znacznej mierze odzwierciedlać podstawy naszej logiki i zachodniej filozofii. Lubimy tworzyć jasne kategorie i chcemy, żeby nasza klasyfikacja przypominała skrytki pocztowe, które jednak nie są tak uporządkowane, jak się wydaje.

Ke (2006: 723) przypomniał, że język sam w sobie jest najważniejszą częścią kultury, a przy tym jest w ścisłym związku z innymi jej komponentami. O różnym rozumieniu terminów w kontekście różnic kulturowych pisał Künstler (2002: 195), który zbadał chińskie nazwy botaniczne. Zwrócił on uwagę na symboliczne funkcje wybranych roślin, które różne są w kulturze chińskiej i polskiej. Wykazał, że na przykład lilia w kulturze europejskiej stanowi symbol czystości, niewinności, cnoty, dziewictwa. Natomiast w Chinach kwiat ten kojarzony jest z życzeniami zapomnienia o troskach lub symbolem posiadania wielu synów. Co więcej, są rośliny, które w jednej kulturze pełnią funkcję symboliczną, a w drugiej nie pełnią żadnej. Na zależność występującą między językiem a kulturą zwrócono uwagę zarówno w kontekście tłumaczenia niespecjalistycznego (Grucza F. 1992b), jak i w kontekście tłumaczenia prawniczego (Mattila 2006; Kocbek 2010). Najistotniejszy wpływ otoczenia kulturowego na język specjalistyczny obserwuje się jednak w zakresie języka prawa. Narodowe języki prawa są pod wpływem systemów prawnych, w obrębie których funkcjonują (Sandrini 1996: 16). Zatem tłumaczenie tekstów z zakresu prawa nie oznacza tłumaczenia z jednego języka na inny język, ale z języka określonego systemu prawnego na język innego systemu prawnego. Wyjątkiem w tym zakresie jest prawo Unii Europejskiej, które cechuje się pewnym stopniem ogólności i obejmuje cechy języków poszczególnych państw tworzących wspólnotę, prawodawców wywodzących się z różnych państw.

Ze względu na odrębność poszczególnych systemów prawnych, w których funkcjonuje *lingua legis*, wyodrębnia się narodowe języki prawa. Sytuacja ta jest, jak zauważa Pommer (2006: 17), dość nietypowa, ponieważ w zakresie innych języków specjalistycznych takie rozróżnienia nie występują, a wręcz przeciwnie – dąży się do harmonizacji terminologii z zakresu ochrony środowiska, medycyny, techniki etc. Wyjaśnienie takiej sytuacji można znaleźć w stwierdzeniu Mattili (2006: 105), że język prawa odróżnia się od wszystkich innych języków specjalistycznych tym, iż opisuje zjawisko metafizyczne, ponieważ prawo fizycznie nie istnieje. Jest ono tworzone przez ludzi pod wpływem formułowanych przez nich kultur, dlatego różne jego koncepcje mogą być pojmowane odmiennie.

W literaturze poświęconej przekładowi prawniczemu wyodrębniono w związku z tym różnice w zakresie niemieckiego języka prawnego i prawniczego w Austrii, Niemczech i Szwajcarii (de Groot 1991: 14; Sandrini 1996, 1999a, 1999b, 2010; Pommer 2006; Kubacki 2013, 2012a; Szubert 2011). Warto zwrócić uwagę również na język niemiecki stosowany w Liechtensteinie, w Belgii i na obszarze Tyrolu Południowego. Swoistą specyfikę ma też język niemiecki stosowany w zakresie prawa unijnego (Pommer 2006: 17). Z kolei w obrębie języka chińskiego można wyróżnić chiński język prawa używany w Chinach kontynentalnych, na Tajwanie czy w Hong Kongu. Pan (2004) ukazał na przykład używanie różnych terminów określających te same pojęcia prawne w Chinach kontynentalnych oraz na Tajwanie:

Tabela 1. Przykłady różnic w zakresie terminów prawnych w systemie prawnym ChRL i systemie prawnym Tajwanu

język systemu prawnego ChRL	język systemu prawnego na Tajwanie	tłumaczenie na język polski
劳教所 <i>láojiàosuǒ</i>	升教所 <i>shēngjiàosuǒ</i>	obóz pracy
刑事警察 <i>xíngshì jǐngchá</i>	刑事 <i>xíngshì</i>	policja kryminalna
夫妻 <i>fūqī</i>	翁某 <i>wēng mǒu</i>	para małżeńska
再婚 <i>zàihūn</i>	接脚 <i>jiē jiǎo</i>	ponownie zawrzeć małżeństwo

Z kolei Song i Zhang (2010: 75) wyróżnili przykładowe różnice w zakresie terminów oznaczających te same pojęcia prawne w Chinach kontynentalnych i w Hong Kongu:

Tabela 2. Przykłady różnic w zakresie terminów prawnych w systemie prawnym ChRL i systemie prawnym Hong Kongu

język systemu prawnego ChRL	język systemu prawnego w Hongkongu	tłumaczenie na język polski
一审法院 <i>yīshěn fǎyuàn</i>	原讼法庭 <i>yuánsòng fǎtíng</i>	sąd pierwszej instancji
合同 <i>hétong</i>	合约 <i>héyuē</i>	umowa
买卖合同 <i>mǎimài hétong</i>	售卖合约 <i>shòumài héyuē</i>	umowa sprzedaży
俱乐部 <i>jùlèbù</i>	会社 <i>huìshè</i>	stowarzyszenie
工会 <i>gōnghuì</i>	职工会 <i>zhígōnghuì</i>	związek
住所 <i>zhùsuǒ</i>	本籍 <i>běnjí</i>	miejsce zamieszkania

Sandrini (1996: 16) zwrócił uwagę na fakt, że w jednym systemie prawnym może współistnieć kilka języków i w związku z tym faktem sformułował tezę, że nie istnieje ogólny język prawny i prawniczy. Systemy prawne obejmują wiele narodowych języków prawa, które w mniejszym lub większym stopniu różnią się od siebie. W obrębie jednego systemu prawnego może funkcjonować kilka języków. Jako przykłady autor podaje państwa kilkujęzyczne, takie jak Szwajcaria i Belgia. System prawny obowiązujący w Hong Kongu charakteryzuje współwystępowanie dwóch języków prawa, tj. języka angielskiego i języka chińskiego. Praca tłumaczy jest utrudniona ze względu na fakt, że *legal English* zanurzony w systemie *common law* bardzo często znacznie różni się od chińskiego *lingua legis*. Nietypowa sytuacja, którą często opisuje Šarčević, ma miejsce w prowincji Kanady Quebec, której jedynym językiem urzędowym jest język francuski. Rezultatem tego faktu są tłumaczenia prawnicze z języka angielskiego na język francuski (Šarčević 2000: 41 i n.). Komunikację międzykulturową w zakresie prawa utrudnia zatem fakt, że z wyjątkiem prawa zinternacjonalizowanego, jak np. prawo Unii Europejskiej czy w pewnym stopniu międzynarodowe prawo prywatne, nie istnieje międzynarodowy język prawa (Pommer 2006: 18).

Sandrini (1999b: 9) postulował, że prawo jako część kultury powinno być rozpatrywane przez pryzmat wieloletniej historii prawnej i kierunków rozwoju prawa. Wspólny obszar kulturowy charakteryzuje zwykle wspólny język lub wpływ dominującego w regionie języka (wyróżnia się na przykład kulturę obszaru języka niemieckiego). Jednak prawo wyrażane na obszarze danego języka może być podzielone na systemy prawne, które tworzone były nie zależnie od używanego języka, ale od warunków politycznych i społecznych (Sandrini 1999b: 10). Wszelkie zatem prowadzone w zakresie języka prawa badania powinny uwzględniać otaczającą go kulturę prawną. Na przykład Spillner (2007) dokonując językowej analizy porównawczej wyodrębnił też różnice w kulturach prawnych języka niemieckiego i francuskiego.

W kontekście języka prawa można zatem stwierdzić za Resch (2006: 28), że rozumienie danych pojęć prawnych oznacza przyporządkowanie określonych cech sytuacji komunikacyjnej i tekstu od-

powiednim wzorcom kulturowym i skonwencjonalizowanym działaniom. Rozumieć znaczy umieścić to, co zostało przekazane podczas komunikacji, w odpowiednim w kontekście kulturowym. Takie przyporządkowania stanowią interpretacje, które bazują na naszych doświadczeniach i wiedzy, przyswojonej w ciągu życia.

1.2.2. Kręgi prawne

Mimo istniejących pomiędzy systemami prawnymi różnic, komparatystyści prawa wytypowali tzw. rodziny prawne (Šarčević 2000: 13). Grupowanie systemów prawnych o wspólnych cechach umożliwia nauka o kręgach prawnych (niem. *Rechtskreislehre*) (Sandrini 1996: 153). Podział systemów prawnych świata nie jest ustalony, istnieje wiele różnych klasyfikacji systemów prawnych. Poznanie podobieństw i różnic, jakie między nimi występują, może pomóc uniknąć nieporozumień. Podstawowa klasyfikacja obowiązująca wśród komparatystów prawnych obejmuje: prawo precedensowe *common law* i prawo stanowione *civil law* (Mattila 2006: 106). Kręgi prawne, które wyodrębnił Sandrini (1996: 10), to:

- i. romański,
- ii. niemiecki,
- iii. nordycki,
- iv. anglo-amerykański,
- v. dalekowschodni,
- vi. hinduski,
- vii. muzułmański.

Inaczej kształtuje się klasyfikacja systemów prawnych zaproponowana przez Davida i Brierleya (1985), którzy wyróżnili:

- i. prawo romańsko-germańskie (kontynentalne prawo cywilne),
- ii. prawo zwyczajowe *common law*,
- iii. prawo socjalistyczne,
- iv. prawo hinduskie,
- v. prawo muzułmańskie,
- vi. prawo afrykańskie,
- vii. prawo Dalekiego Wschodu.

Z kolei Tokarczyk (2005) ze względu na styl prawa, rozwój i sposób myślenia prawniczego, rodzaje instytucji prawnych, rodzaje źródeł prawa i ideologię prawa wyróżnił:

- i. kulturę prawa stanowionego,
- ii. kulturę *common law*,
- iii. kulturę prawną judaizmu,
- iv. kulturę prawną chrześcijaństwa,
- v. kulturę prawa europejskiego,
- vi. kulturę prawną islamu,
- vii. kulturę prawną hinduizmu,
- viii. kulturę prawną buddyzmu,
- ix. kulturę prawną konfucjanizmu,
- x. kulturę prawną animizmu (Tokarczyk 2005: 6 i n., 103 i n.).

Pojęciu kultury prawnej Tokarczyk (2005: 70) przypisuje:

duże, naukowe walory opisowe, ocenne i porządkujące, wyróżniające ją wśród innych form kultury normatywnej – religijnej, moralnej, politycznej.

Poszczególne kultury prawne różnią się od siebie historią i tradycją. Odmienne są też instytucje i zwyczaje istniejące w ich ramach, co znajduje swoje wyraźne odzwierciedlenie w języku.

Różnice pomiędzy systemami prawnymi prowadzą do licznych problemów tłumaczeniowych związanych z nieprzystawalnością instytucji prawnych. Przejawia się to różnicami w polu znaczeniowych terminów języka źródłowego i docelowego. Niekiedy w języku docelowym brak jest ekwiwalentu dla terminu języka źródłowego i zachodzi potrzeba ukucia terminu w języku docelowym z zastosowaniem technik zapewniania ekwiwalencji dla tak zwanych terminów bez-ekwiwalentowych, o których szerzej napisano w kolejnym rozdziale tej monografii.

1.2.3. Cechy *lingua legis*

Pierwszą publikacją, w której kompleksowo przedstawiono cechy języka prawa, była książka *The Language of the Law* Mellinkoffa (1963). Mimo iż przedmiotem badań Mellinkoffa był angielski język

prawa, to przedstawiona przez niego charakterystyka może być często odnoszona do innych języków.

Mellinkoff (1963: 11) wymienia następujące cechy:

- i. częste użycie wyrazów języka potocznego, którym nadaje się inne znaczenie w języku prawa,
- ii. użycie wyrazów języka potocznego, które już wyszły z użycia w języku potocznym,
- iii. częste użycie wyrazów zapożyczonych z łaciny,
- iv. zapożyczenia z języka starofrancuskiego i anglo-normandzkiego, które nie przeniknęły do języka potocznego,
- v. użycie terminów fachowych,
- vi. użycie tzw. argotu czy też żargonu zawodowego,
- vii. częste użycie języka oficjalnego, formalnego,
- viii. celowe użycie wyrazów i wyrażeń o elastycznym znaczeniu,
- ix. dążenie do precyzji.

Z kolei Alcaraz and Hughes (2002: 4–14) wymieniają także inne cechy takie jak:

- i. metafory,
- ii. eufemizmy,
- iii. elementy nasycone religijnie.

Grzybek (2009a) w kontekście chińskiego języka prawa wymienia:

- i. użycie wyrazów języka potocznego, którym nadaje się inne znaczenie w języku prawa (patrz: przykładowe terminy w punkcie 1.2.5.),
- ii. wieloznaczność, np.:
 - (i) 被告 *bèigào* (pozwany; oskarżony),
 - (ii) 股票 *gǔpiào* (akcja, udział),
 - (iii) 代理人 *dàilǐrén* (pełnomocnik, agent, zastępca),
 - (iv) 股东 *gǔdōng* (akcjonariusz, udziałowiec),
 - (v) 股本 *gǔběn* (kapitał zakładowy, kapitał akcyjny, majątek spółki),
 - (vi) 出租人 *chūzūrén* (wynajmujący, wydzierżawiający, leasingodawca/finansujący),

- (vii) 租赁 *zūlìn* (najem, dzierżawa),
- (viii) 债务 *zhàiwù* (dług, należności, pasywa, zobowiązania),
- (ix) 保证 *bǎozhèng* (gwarantować, zapewniać, zaświadczać),
- (x) 裁判 *cáipàn* (werdykt, sędzia, arbiter),
- (xi) 借 *jiè* (pożyczyć (komuś), pożyczyć (od kogoś).
- iii. synonimie, np.
 - (i) konosament czysty (清洁提单 *qīngjié tídān*, 无瑕疵提单 *wúxiáclí tídān*),
 - (ii) akredytywa potwierdzona (保兑信用状 *bǎoduì xìnyòngzhuàng*, 确认信用状 *quèrèn xìnyòngzhuàng*),
 - (iii) giełdowe transakcje opcyjnie (交易式选择权 *jiāoyì shì xuǎnzéquán*, 可买卖的选择权 *kěmǎimài de xuǎnzéquán*, 可买卖期权 *kěmǎimài qīquán*).
- iv. użycie terminów fachowych, np.
 - (i) rozszerzenie (声称 *shēngchēng*),
 - (ii) oblat (受要约人 *shòu yāoyuē rén*),
 - (iii) hipoteka (抵押 *dīyā*),
 - (iv) patrz punkt 1.2.5.
- v. użycie frazeologizmów 成语 *chéngyǔ* np.:
 - (i) 一吐为快 *yìtǔwéikuài* – niepoddający się resocjalizacji, niereformowalny,
 - (ii) 怀恨在心 *huáihènzàixīn* – odczuwać nienawiść, urazę,
 - (iii) 屡教不改 *lǚjiàobùgǎi* – odmówić poprawienia się mimo powtórnych czynności dyscyplinarnych,
 - (iv) 明知故犯 *míng zhī gùfàn* – opisuje zachowanie, kiedy to świadomie łamie się prawo,
 - (v) 居心叵测 *jūxīn pǒcè* – opisuje zachowanie osoby, która kieruje się ukrytymi, nie ujawnianymi intencjami i motywami.

- vi. użycie definicji legalnych, np.
 本法所称不动产是指土地以及房屋，林木等地上定着物。本法所称动产以外的物。
 (*Běnfǎ suǒchēng búdòngchǎn shì zhǐ tǔdì yǐjī fángwū, lín mù děng dìshàng dìng zhuó wù. Běnfǎ suǒchēng dòngchǎn yǐwài de wù.*)
 [Używane w niniejszej ustawie określenie nieruchomości oznacza ziemię, domy, lasy, drzewa i inne rzeczy połączone na stałe z ziemią. Ruchomości oznaczają w niniejszej ustawie rzeczy inne niż nieruchomości] (art. 92 Prawa zabezpieczeń ChRL – 中华人民共和国担保法),
- vii. użycie terminów związanych z kulturą (ang. *system-bound terms*), np. 户口 (*hùkǒu*), czyli rejestr gromadzący dane dotyczące chińskich rodzin. Funkcją tego rejestru o 1500-letniej historii jest przede wszystkim kontrola miejsca zamieszkania obywateli chińskich oraz kontrola liczby urodzonych w ramach danej rodziny dzieci. W księgach rejestru 户口 rejestruje się informacje dotyczące członków poszczególnych gospodarstw domowych oraz zmian, jakie zachodzą w nich, a dokładniej w życiu ich członków. Począwszy od danych osobowych, imienia i nazwiska, przezwiska, określenia płci, daty i miejsca urodzenia, narodowości, religii poszczególnych osób rejestruje się też zawarcie małżeństwa, zgon, zmianę wykształcenia, zawodu, miejsca pracy oraz miejsca zamieszkania, przysposobienie itd. (von Senger 1994: 82).

Zakłada się, że poszczególne języki specjalistyczne łączą cechy uniwersalne, do których Lukszyn (2002: 43) zalicza:

- i. hipotaksę,
- ii. monosemię,
- iii. symplifikację,
- iv. neutralność.

Hipotaksa polega na łączeniu struktur relacją podrzędną w oparciu o stosunki koordynacji i/lub podporządkowanie logiczne. Monosemia oznacza jednoznaczność utartych znaków werbalnych, które są

podstawą zasobu leksykalnego. Symplifikacja polega na uproszczeniu systemów gramatycznych wobec języka naturalnego, natomiast neutralność na nieobecności konotacji ekspresywnych.

Lukszyn (2002: 43) zwraca ponadto uwagę na inne cechy języków specjalistycznych, tj.:

- i. otwartość leksykonów terminologicznych na zapożyczenia,
- ii. predyspozycję do umiędzynarodowienia systemów terminologicznych,
- iii. nakierowanie na źródłosłów języków klasycznych przy tworzeniu nowych elementów,
- iv. predyspozycję do konceptualnych transformacji na skutek różnorodnych związków interdyscyplinarnych.

Cechy języka prawa niekiedy odbiegają od powyższych charakterystyk, np. monosemia występuje równolegle z polisemią. W wielu tekstach nie występuje symplifikacja, tylko długie, wielokrotnie złożone zdania. Neutralność występuje równolegle z modalnością, która jest nacechowana. *Lingua legis* wyróżnia się spośród innych języków specjalistycznych. Charakteryzuje się swoistą terminologią, składnią i stylem.

Badacze od lat zgłębiają i opisują cechy indywidualne języka prawa w odniesieniu do poszczególnych języków, np. Du J. (2004) i Grzybek (2009a, 2009b, 2010) badają język chiński, Gortych-Michalak (2010, 2013a, 2013b) bada język grecki, Horie (2013a, 2013b) język japoński; Kaczmarek (2011) język węgierski; Kubacki (2012a, 2013) język niemiecki; Nowak-Michalska (2012) język hiszpański. Najwięcej uwagi poświęca się pełniącemu nierzadko rolę *lingua franca* angielskiemu *legal English*, w zakresie którego w Polsce prowadzą badania między innymi: Biel (2009, 2013); Góźdz-Roszkowski (2012); Jopek-Bosiacka (2006); Matulewska (2007, 2008, 2009, 2010, 2012, 2013), a w Chinach: Du L. (2008). Przedmiotem badań są też zmiany w językach dokonujące się pod wpływem harmonizacji prawa poszczególnych państw z prawem Unii Europejskiej (Kermas 2010, Turnbull 2010).

W Chinach niewiele jest jeszcze publikacji z zakresu *lingua legis*. Jak napisano w przedmowie do chińskiego wydania *Translating*

law Cao (2008: 4), mało jest badań poświęconych legilingwistyce kontrastywnej (chin. 对比法律语言学 *duìbǐfǎlǔ yǔyánxué*) oraz komparatystyce prawniczej (比较法学 *bǐjiàofǎxué*). Chińscy językoznawcy proponują kilka zaledwie pozycji dotyczących legilingwistyki, np. 《法律语言学 *Fǎlǔ yǔyánxué*》 (pol. legilingwistyka²) autorstwa Du J. (2004) lub tłumaczenia prawniczego w aspekcie chińsko-angielskim, angielsko-chińskim, np. 《新编英汉法律翻译教程 *Xīnbīān yīnghàn fǎlǔ fānyì jiàochéng*》 autorstwa Wang (pol. *Kurs angielsko-chińskiego tłumaczenia prawniczego*). W zbiorach bibliotek uczelni niemieckich, polskich i brytyjskich znaleziono zaledwie jedną wydaną na zachodzie publikację poświęconą prawu chińskiemu w aspekcie lingwistycznym – *Chinese Law. A Language Perspective*. Autorka – Cao (2004), urodzona w Chinach, pracująca w Kanadzie, stała się pionierem w zakresie chińskiej legilingwistyki. Wspomnieć warto w tym miejscu o pozycji 《法律语言学 *Fǎlǔ yǔyánxué*》 (pol. legilingwistyka) Sun (2006) oraz o wcześniejszej publikacji Liu H. (2004) o identycznym tytule. Język prawny i prawniczy jest jednak coraz częściej przedmiotem badań. W prowincji Guangdong na przykład badania nad językiem prawnym i prawniczym, a w niewielkim stopniu również nad ich przekładem, prowadzi się na Uniwersytecie Języków Obcych i Handlu Zagranicznego (广东外语外贸大学 *Guǎngdōng Wàiyǔ Wàimào Dàxué*) w Instytucie Legilingwistyki (法律语言学研究 *Fǎlǔ Yǔyánxué Yánjiūsuǒ*), w tłumaczeniu angielskim przedstawianym jako Instytut Lingwistyki Sądowej (*Institute for Forensic Linguistics*). Pracownicy naukowcy tego instytutu działają dość prężnie organizując międzynarodowe konferencje poświęcone legilingwistyce, w dużej mierze jednak lingwistyce sądowej, a także prowadząc kursy przekładu sądowego. Kursy te przeznaczone są dla osób, które osiągnęły odpowiednio wysoki poziom w tłumaczeniu i posługują się biegle językiem chińskim i angielskim. Jak można zaobserwować, przy wielu uczelniach wyższych istnieją lub dopiero powstają centra badawcze zajmujące się głównie lub pobocznie legilingwistyką, np. Centrum Badawcze Języka Prawa w Północno-Zachodnim Uniwersytecie Polityki i Prawa w Xi'an

² Z angielskim tłumaczeniem tytułu: *Forensic linguistics*.

(西北政法大学法律语言研究中心 *Xībēi Zhèngfǎ Dàxué Fǎlǔ Yǔyán Yánjiū Zhōngxīn*) czy legilingwistyka w instytucie języków obcych na Uniwersytecie Pedagogicznym w Nanjing (Grzybek 2009a).

Poszczególne języki specjalistyczne mają swoisty styl. Jako przykład można podać język urzędowy, który Lizisowa (2006: 19–20) opisuje następująco:

cehuje się wyspecjalizowanym nastawieniem funkcjonalnym i powagą wypowiedzi. Do cech stylowych tej odmiany należy standardowość w kontaktach pomiędzy urzędem i obywatelami. Uwarunkowania komunikacyjne powodują oficjalny charakter więzi nadawcy pisma urzędowego z odbiorcą. Nadawca przemawia w formie nakazów, zakazów, przyzwoleń, wyjaśnień, usprawiedliwień itd., których oczekuje odbiorca tekstu. W pismach obowiązuje formalizacja, standaryzacja i zwartość wypowiedzi.

Obszernie i dokładnie scharakteryzował język specjalistyczny w aspekcie dyskursu specjalistycznego Gotti (2011), opisując jego cechy leksykalne, syntaktyczne i tekstowe. Język prawa odznacza się przede wszystkim terminologią prawniczą sprawiającą, że jest on postrzegany jako język specjalistyczny. Terminy zapewniają dodatkowo jednoznaczność języka prawa. Ich obecność

utrudnia zrozumienie tekstu i prawidłową interpretację laikom, znacząco jednak poprawia jednoznaczność tekstu. Dla jednego terminu może zasadniczo być wybierany konsekwentnie jeden ekwiwalent (Jopek-Bosiacka 2006: 30).

Mattila (2006: 108) przywołuje słowa Lauren (1993: 96–97), określające różnicę pomiędzy pojęciem prawnym a terminem prawnym:

„Pojęcie” to umysłowa reprezentacja obiektu. Zawiera ono abstrakcyjny obraz stworzony przez ludzki umysł na podstawie cech właściwych dla danej rzeczy lub kwestii. „Termin” jako taki jest technicznym desygnatem pojęcia, jego wizerunkiem. Dlatego też „termin” definiowany jest jako werbalne wyrażenie pojęcia należącego do conceptualnego systemu języka wykorzystywanego do celów szczególnych.

Stosunek terminu prawnego i pojęcia prawnego uściślił również Weisflog (1996: 84, 91), stwierdzając, że pojęcie prawne służy kategoryzacji i jest pewnego rodzaju abstrakcją, która jest definiowana w określonym systemie prawnym. Terminy prawne są zatem tworzone w odniesieniu do określonych systemów prawnych.

Kierzkowska (2002: 21) uważa za termin prawny

nazwę (znak) danego pojęcia instytucji prawnej jako elementu określonego systemu prawnego. Definicja pojęcia szeroko rozumianej instytucji prawnej odnosi się zazwyczaj do osoby, instytucji, stosunku prawnego, czynności lub trybu postępowania.

Każdy termin prawny przynależy zatem do określonego systemu prawa.

Choduń (2007) sklasyfikowała terminologię prawną następująco:

- i. terminy prawne, prawno-ekonomiczne, prawno-polityczne,
- ii. terminy urzędowe,
- iii. terminy zawodowe,
- iv. terminy naukowe,
- v. terminy wspólnoodmianowe,
- vi. terminy książkowe.

Zwróciła ponadto uwagę na takie jednostki leksykalne, które w słownikach nie są traktowane jako terminy, ale mogą być za terminy uznane, czyli tak zwane definicje legalne, zawarte w tekstach aktów prawnych (Choduń 2007: 124–128). Prawodawca nadaje jakimś wyrazom lub wyrażeniom w definicjach legalnych określone znaczenia, przy czym wyrazy mogą być różnie definiowane w różnych ustawach.

Charakterystyczne dla tekstów ustaw są ponadto związki wielowyrazowe, podzielone przez Choduń (2007: 137) na te, które zostały wyznaczone przez dyrektywy Zasad Techniki Prawodawczej (ZTP) oraz pozostałe zestawienia wielowyrazowe. Związki wielowyrazowe podane przez dyrektywy ZTP występują w przepisach upoważniających, przepisach karnych, przepisach zmieniających przepisy obowiązujące, przepisach uchylających, przepisach przejściowych, przepisach o wejściu aktu prawnego w życie. Pozostałe zestawienia wielowyrazowe sygnalizują warunkowość przepisów prawnych (np. ‘chyba, że umowa stanowi inaczej’, ‘jeżeli przepisy prawa pracy tak stanowią’, ‘o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej’, ‘z uwzględnieniem przepisów ustawy z dnia...’, ‘z zachowaniem obowiązujących przepisów’, itd.), dotyczą ustalenia znaczenia wyrazu lub związku wyrazowego w danym akcie prawnym (np. ‘w rozumieniu art.’) lub wskazują okoliczności (‘w wypadkach określonych w ustawie’, ‘w przypadkach nie cierpiących zwłoki’, ‘w razie uzasadnionej wątpliwości’) (Choduń 2007: 137–139).

Jak zauważa Cao (1997: 21), tłumacze i prawnicy pracujący w ramach różnych języków mają problemy z ustaleniem odpowiadających sobie znaczeniowo terminów w różnych językach. Kultura prawne determinują różnice w zakresie terminologii dotyczącej pozornie tych samych instytucji prawnych. Šarčević (2000: 244) podkreśliła ten fakt proponując teorię relatywności instytucji prawnych. Stwierdziła, że znaczenie danego pojęcia prawnego powinno być rozpatrywane jako proces interakcji pomiędzy faktyczną sytuacją, której dotyczy, a oddziaływaniem prawa w ramach określonego systemu prawa. Znaczący jest więc obszar zastosowania danej instytucji prawa. Pojęcia prawne są związane bezpośrednio z narodowymi systemami prawnymi, współlistnieją tworząc wraz z tekstem jego określone tło kognitywne. Reprezentują zawartość danego systemu prawnego. Ich formy reprezentacji językowej są uzależnione od specyfiki narodowych systemów prawnych. Nie istnieje niemiecka terminologia prawna, ale terminologia niemieckiego porządku prawnego, terminologia austriackiego porządku prawnego i terminologia szwajcarskiego porządku prawnego (Sandrini 1996: 30). Jeśli zaś ten sam język jest używany w różnych państwach czy różniących się regulacjami prawnymi prowincjach i kantonach, należy liczyć się ze zjawiskiem terminologicznej inkongruencji (ang. *terminological incongruency*) (Šarčević 2000: 15). Inkongruencja terminologiczna jest bardzo często przyczyną niskiej jakości słowników prawniczych. Na problematykę tego typu słowników zwrócił już w 1991 roku uwagę de Groot (1991: 307), pisząc o potrzebie zastrzegania w przedmowach do słowników problemu w osiągnięciu ekwiwalencji.

1.2.4. Metafory i eufemizmy w *lingua legis*

W opisach terminologii języka prawa wspomina się również o jego metaforyce. Lizisowa (2012: 68) dokonała lingwistycznej analizy tekstów Traktatu o Unii Europejskiej z 1992 roku oraz Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej z 2010 roku i wykazała, że znaczenia wybranych pojęć prawnych komunikowane są w tłumaczeniach badanych aktów ustawodawczych na język polski zwrotami potocz-

nymi. Przykładowo używana metafora „swobody” jest konceptualizowana jak osoba, czyli personifikowana, bo „obejmuje prawo, zniesienie dyskryminacji, działalność gospodarczą” oraz „wnosi korzystny wkład w rozwój produkcji i handlu” (Lizisowa 2012: 76). Metaforze tej są z kolei podporządkowane metafory ontologiczne i strukturalne, które komunikują reguły funkcjonowania rynku wewnętrznego UE, np. „przepływ (ruch)”, „obróć” (Lizisowa 2012: 80). Co ciekawe, omówiona w przekładzie traktatów na język polski, metafora „swobody” występuje w innym kontekście niż słowo „wolność”, a w angielskim tekście takiego rozróżnienia znaczeń nie ma (Lizisowa 2012: 69).

Problem metafor w tekstach sformułowanych w języku prawa omawiali także inni badacze. Nie sposób tutaj nie wspomnieć o pracy Alacaraza i Hughesa, którzy słusznie zwracają uwagę na fakt, że:

W istocie w języku prawa istnieją setki metafor, jawnych i ukrytych. Nie oznacza to jednak, że tłumacz tekstów prawnych i prawniczych może zastosować do nich *licentia poetica*. Ze względu na tradycyjny i nadzwyczaj konserwatywny charakter frazeologii prawniczej całkiem prawdopodobne jest, że te same lub podobne znaczenia przenośne znaleźć można w wielu różnych językach. W sytuacji, gdy w danym języku takie znaczenia nie występują, prawdopodobnie najlepszym rozwiązaniem dla tłumacza jest wybranie najprostszego możliwego tłumaczenia; barwne czy wyszukane konstrukcje nie pasują do na ogół formalnego, a nawet poważnego tonu tego typu tekstów (Alcaraz, Hughes 2002: 44).

Do metafor w języku prawa można zaliczyć także następujące wyrażenia:

- i. *upadły dłużnik*;
- ii. *to stand mute by visitation of God* (literalnie: *stać niemo po nawiedzeniu przez Boga*; pragmatycznie: *odmawiać zeznań ze względu na doznany szok lub z nieznanych przyczyn*) (Alcaraz i Hughes 2002: 11–14);
- iii. *money laundering* (*pranie pieniędzy*);
- iv. *acts of God* (literalnie: *dzieło Boże*; pragmatycznie: *siła wyższa, wypadek losowy*);

Kolejną problematyczną grupę tworzą eufemizmy. Alcaraz i Hughes (2002) podają interesujący przykład obrazujący problem

właściwej wykładni eufemizmów, z jakim może się spotkać tłumacz tekstów sformułowanych w języku prawa:

Eufemizmem, który zwykle bawi nieanglojęzycznych adeptów tłumaczeń prawniczych, jest pełne powagi stwierdzenie wygłaszane po odkryciu przestępstwa (często morderstwa): *pewien człowiek pomaga policji w śledztwie*. Oczywiście taki dobór słownictwa jest w pełni uzasadniony procedurami; niewłaściwie byłoby kpić ze starań mających na celu ochronę reputacji osoby niewinnej lub postąpienie zgodnie z demokratyczną zasadą domniemania niewinności. Nie da się jednak ukryć, że dosłowne przetłumaczenie tej frazy na inne języki spowodowałoby zapewne, iż odbiorcy uznaliby, że Sherlock Holmes powrócił lub Scotland Yard, z braku środków, musi korzystać z usług zwykłych obywateli, by rozwiązać daną sprawę. Ponownie tłumacz winien dostosować się do naturalnych przyzwyczajęń językowych odbiorców docelowych i wybrać wersję oznaczającą, że *policja przesłuchuje podejrzanego* lub podobną (Alcaraz, Hughes 2002: 12).

W języku polskim również nie brakuje eufemizmów, choć w porównaniu z innymi językami, np. angielskim językiem prawa, jest ich stosunkowo mało. Ponadto są one często postrzegane jako terminy fachowe, a nie eufemizmy. Zieliński (2002:176) zalicza do tej kategorii na przykład takie terminy:

- i. *zabór cudzego mienia* zamiast *kradzież*,
- ii. *kara pozbawienia wolności* zamiast *kara więzienia*,
- iii. *zabić człowieka ze szczególnym okrucieństwem* zamiast *zamordować*,
- iv. *współżycie* zamiast *stosunek płciowy*,
- v. *pieniądz polski* zamiast *złote polskie*,
- vi. *pod wpływem alkoholu* zamiast *pijany*.

1.2.5. Terminologizacja słów z języka ogólnonarodowego

Język prawa charakteryzuje również występowanie w nim słów z języka ogólnonarodowego np.

- i. *opieka*,
- ii. *polecenie*,
- iii. *przysługiwać*,
- iv. *wywoływać skutki*,
- v. *strona*,

- vi. *decyzja*,
- vii. *opóźnienie*,
- viii. 损害 *sǔnhài* (szkoda),
- ix. 逃避 *táobì* (uciekać, unikać; uchylać się np. od płacenia alimentów / podatków)
- x. 行动 *xíngdòng* (czynność; czyn; działanie),
- xi. 死亡 *sǐwáng* (śmierć).

Kwestię tę poruszali w odniesieniu do języka angielskiego: Alcaraz i Hughes (2002: 162); w zakresie języka chińskiego: Du J. (2004: 99); w zakresie języka polskiego: Jadacka (2006), Choduń (2007). Słowa języka ogólnonarodowego ulegają tzw. terminologizacji, czyli w odpowiednim kontekście stają się terminami specjalistycznymi (Lukszyn i Zmarzer 2001: 79). Jak zauważa Stolze (1992b: 223), w języku prawa pojęcia z języka ogólnonarodowego są precyzowane poprzez definicje legalne i nabierają w ten sposób innego, prawnego znaczenia. Matulewska (2007) podaje przykład terminu *ryby wód słodkowodnych*, którego znaczenie zostało zmodyfikowane przez ustawodawcę definicją legalną i obejmuje nie tylko ryby, ale także raki, czego z poziomu wykładni językowej, biorącej pod uwagę znaczenie, w jakim termin jest używany w języku potocznym, nie da się wydedukować.

W języku prawa wyróżnić można dwie płaszczyzny terminologiczne:

- i. płaszczyznę terminologii prawniczej i
- ii. płaszczyznę języka ustawowego.

Pierwsza obejmuje zwroty fachowe i terminy, które są znane i używane tylko przez ekspertów, a laikom prawa zwykle obce, a do których można zaliczyć np.

- i. delikt,
- ii. zdolność prawną,
- iii. pożytki,
- iv. egzekucję,
- v. zadośćuczynienie,
- vi. służebność,
- vii. 特留份 *tèliúfèn* (zachowek),
- viii. 付款交单 *fùkuǎn jiāodān* (akredytywę),

- ix. 仓单 *cāngdān* (dowód składowy),
- x. 破产 *pòchǎn* (upadłość),
- xi. 孳息 *zīxī* (pożytki),
- xii. 反告书 *fǎngàoshū* (kontrpozew),
- xiii. 废止 *feìzhǐ* (uchylenie (ustawy); unieważnienie (umowy)).

W obrębie języka ustaw wyróżnić można z kolei wyrażenia, które wprawdzie pochodzą z języka codziennego, ale zostają przeformowane i używane w innym znaczeniu – dochodzi przez to do nieporozumień pomiędzy profesjonalistami a laikami, bo pojmują oni inaczej te same pojęcia prawne (Luttermann 1999: 54), np.

- i. bieg (sprawy),
- ii. cofnąć (pozew),
- iii. otworzyć (rozprawę),
- iv. powód,
- v. pożytek,
- vi. przedmiot,
- vii. przepis,
- viii. strona,
- ix. wnieść (pozew),
- x. 延期 *yánqī* (przełożyć, zmienić termin jakiegoś wydarzenia; przedłużyć umowę / wizę),
- xi. 请求 *qǐngqiú* (prosić; wnioskować),
- xii. 异议 *yìyì* (odmienne zdanie; sprzeciw)
- xiii. 放弃 *fàngqì* (odrzuć np. 放弃继承 *fàngqì jìchéng* odrzuć spadek),
- xiv. 命令 *mìnglìng* (rozkaz; nakaz).

Interesującym terminem jest np. termin „wada”, który, jak się okazuje, może mieć różne znaczenie w zależności od kontekstu oraz systemu prawnego, w którym występuje, a nawet wiedzy prawnika i tłumacza, którzy go stosują (por. Grzybek 2013b, Matulewska 2012). Terminologia używana w tekstach sformułowanych w *lingua legis* musi być interpretowana zgodnie z zasadami wykładni prawniczej. W przeciwnym wypadku powstaje ogromne ryzyko przypisania jednostce terminologicznej bądź frazeologicznej niewłaściwego znacze-

nia. To z kolei stawia przed tłumaczami tekstów sformułowanych w języku prawnym i prawniczym konieczność posiadania wiedzy nie tylko językoznawczej (biegłej znajomości dwóch języków obcych), translatologicznej (znajomości zasad i etapów przekładu, strategii, metod i technik tłumaczeniowych), ale również prawniczej (dogłębnej znajomości terminologii poszczególnych dziedzin prawa oraz wiedzy na temat prawoznawstwa, w tym wykładni prawniczej).

1.2.6. Niedookreśloność i wieloznaczność

Terminy z zakresu prawa są niekiedy niedookreślone, nieostre. Taka celowa niedookreśloność języka może służyć ujęciu możliwie wielu stanów faktycznych. Tłumacz powinien pamiętać, że działanie takie jest zamierzone i tego powodu nie powinien uściślać tego, co zostało celowo niedookreślone (Jopek-Bosiacka 2006: 32, 56). Malinowski (2006: 37–38) definiuje nazwę nieostrą jako nazwę, dla której nie można jednoznacznie określić zakresu wszystkich jej desygnatów i której treść ustala się często intuicyjnie. Kontekst nie jest narzędziem pomocnym w uściśleniu takiej nazwy, czego przykładem są terminy polisemiczne. Niełatwo jest znaleźć w języku docelowym ekwiwalenty o podobnym stopniu nieostrości, by zachować tę cechę tekstu źródłowego. Gdy zdarza się, że nie jest możliwe wyrażenie znaczenia danego terminu w języku docelowym, można jedynie wprowadzić dodatkowe objaśnienie. Należy jednak, jak zauważa Kaczmarek (2011: 91), mieć świadomość, że zbyt duża ilość dodatkowych objaśnień w tekście może spowodować jego nadmierne rozcłonkowanie, a tym samym zmniejszyć jego komunikatywność.

Problematyczne mogą być występujące w języku prawnym klauzule generalne, czyli zwroty niedookreślone występujące w przepisach prawnych (Wolter, Ignatowicz, Stefaniuk 1996: 67; Zieliński 1988: 38). Trudność w interpretacji, tłumaczeniu i zastosowaniu klauzul generalnych w umowach może powodować, że często są one pojmowane zależnie od panujących uregulowań gospodarczych i ustrojowych. Znaczenie takich terminów zmienia się wraz ze zmia-

nami społecznymi i gospodarczymi (por. Grzybek 2013b). Problemy w tłumaczeniu mogą na przykład sprawiać następujące syntagmy:

- i. zasady współżycia społecznego,
- ii. lokalny zwyczaj,
- iii. zła wiara,
- iv. dobra wiara,
- v. należyta staranność,
- vi. rękojmia wiary publicznej,
- vii. interes prawny,
- viii. interes społeczny,
- ix. interes społeczno-gospodarczy,
- x. ustalony zwyczaj,
- xi. 诚实信用 *chéngshí xìnyòng* (dobra wiara),
- xii. 严重过失 *yánzhòng guòshī* (rażące zaniedbanie),
- xiii. 善良风俗 *shànláng fēngsú* (dobre obyczaje),
- xiv. 公共政策 *gōnggòng zhèngcè* (polityka publiczna),
- xv. 社会公德 *shèhuì gōngdé* (etyka społeczna),
- xvi. 经济秩序 *jīngjì zhìxù* (porządek ekonomiczny),
- xvii. 公共财产 *gōnggòng cáichǎn* (dobro publiczne),
- xviii. 公平交易 *gōngpíng jiāoyì* (zasady uczciwego obrotu),
- xix. 根本违约 *gēnběn wéiyuē* (rażące naruszenie umowy),
- xx. 特殊情况 *téshū qíngkuàng* (szczególne okoliczności),
- xxi. 重要理由 *zhòngyào lǐyóu* (ważne powody).

Mimo postulowania precyzji języka prawa i jednoznaczności terminów prawnych zwraca się uwagę na stosowaną w nim celowo wieloznaczność (Charnock 2006: 239). Polisemia występuje wtedy, gdy jeden wyraz ma wiele znaczeń (Palmer 1981: 100, Weinsberg 1983: 42). Lyons polisemią określa sytuację, w której jeden leksem ma wiele znaczeń (1987: 146). W języku chińskim, ze względu na względnie ograniczoną liczbę znaków, polisemia pełni rolę szczególną, bo leksemy stosunkowo często nabierają nowych znaczeń.

Polisemia jest niekiedy wykorzystywana w sytuacjach, w których zaistniała potrzeba elastyczności i generalizacji. Stosowanie terminów wieloznacznych i nieostrzych jest często celowe – np. w aktach prawotwórczych, gdy niemożliwe jest podanie definicji terminu, która

byłaby możliwa do zastosowania w różnych przewidywanych przez ustawodawcę sytuacjach (Charnock 2006: 248). Wieloznaczność terminów jest problemem nie tylko dla osób interpretujących prawo, lecz także dla tłumaczy tekstów prawnych i prawniczych, co doskonale ukazane zostało w zbiorze artykułów pt. *Vagueness in Normative Texts. Linguistic Insights. Studies in Language and Communication* (red. Bhatia, Engberg, Gotti, Heller 2005). Przedstawiono w nim refleksje na temat aspektów prawnych wieloznaczności w tekstach normatywnych i jej konsekwencji w interpretacji i stosowaniu prawa. Omówiono także nad problem wieloznaczności z perspektywy multilingwalnej i porównawczej.

Na interesujący aspekt wieloznaczności w języku prawa zwrócili uwagę Souriou i Lerat (1975: 94–96), którzy wyróżnili polisemię lingwistyczną i polisemię prawną, np. francuski termin *amendement* jest polisemiczny w zakresie języka, bo jedno z jego znaczeń nawiązuje do prawa, bo oznacza „nowelizację ustawy”, a drugie do języka z zakresu rolnictwa, bo oznacza „użyźnianie gleby”. Z kolei francuski termin *action* jest przykładem polisemii w zakresie prawa, ponieważ ma różne znaczenia w zależności od gałęzi prawa, do której nawiązuje. Może oznaczać „akcję, udział”, ale też „cywilne lub karne postępowanie sądowe” (Souriou i Lerat 1975: 94–96). Przykładem polisemii prawnej w zakresie chińskiego języka prawa jest termin 被告 *bèigào*, oznaczający „pozwanego” w postępowaniu cywilnym lub „oskarżonego” w postępowaniu karnym.

W leksykologii wyróżnia się dwie odmiany wieloznaczności. Za polisemiczny uznaje się wyraz mający dwa lub więcej znaczeń leksykalnych, między którymi istnieje pewien związek. Homonimy zaś to takie pary wyrazów, które mają identyczne formy (tj. są równokształtne), lecz odmienne i nie pozostające w związku znaczenia leksykalne. Polisemia jest zatem wieloznacznością leksykalną jednego wyrazu, zaś homonimia tożsamością formy (przy odmienności znaczeń leksykalnych) dwóch różnych wyrazów (Gizbert-Studnicki 1978: 46). W języku angielskim, w którym opublikowano wiele rozważań na ten temat, rozróżnia się *polysemy* i *vagueness*.

Zazwyczaj wykorzystanie homonimii, polisemii, metafory, elipsy, składni lub niejasnych desygnatów polega na użyciu słowa lub wyrażenia mających różne znaczenia: ich wartości semantycznej można domyślić się tylko z kontekstu tekstowego i komunikacyjnego wypowiedzi (...). Z drugiej strony, niejasność wywodzi się ze słów lub wyrażeń mających nieokreślone, semantycznie rozmyte znaczenie (Giannoni 2005: 438).

Wieloznaczność i niedookreśloność były badane zarówno przez prawników, jak i językoznawców. Wielokrotnie podkreślano, że w przypadku kilku możliwych interpretacji terminu prawnego należy wziąć pod uwagę kontekst jego użycia (Charnock 2006: 243). Hönig i Kussmal (1982: 91) stwierdzili, że słowa są potencjalnie polisemiczne dlatego, że znaczenie danego słowa jest aktualizowane przez kontekst. Niezwykle pomocne w precyzowaniu terminów są tzw. definicje legalne, które pozwalają na uniknięcie wieloznaczności i niejasności, ponieważ stanowią wybór znaczenia danego terminu (Pieńkos 1999: 87). Niekiedy jednak termin powinien być pojmowany w nowym, nieznanym kontekście, a wtedy pozostają tylko spekulacje o intencjach jego użytkownika (Charnock 2006: 251).

Zedler (2010: 93–99) wyodrębnił na przykład znaczenia terminu „kurator”, występującego w prawie między innymi jako:

- i. pracownik wymiaru sprawiedliwości,
- ii. osoba fizyczna posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych.

W zależności od kontekstu w tłumaczeniu na język chiński polskiego terminu „kurator” można by użyć jednego z następujących ekwiwalentów funkcjonalnych:

- i. kurator jako opiekun prawny – 保佐人 *bǎozuǒrén*;
监时监护人 *jiānshíjiānhùrén*; 馆长 *guǎnzhǎng*;
管理者 *guǎnlǐzhě*,
- ii. kurator jako pełnomocnik procesowy – 诉讼保佐人 *sùsòng bǎozuǒrén*,
- iii. kurator ustawowy – 法定监护人 *fǎdìngjiānhùrén*,
- iv. kurator ustanawiany z mocy prawa – 法律的捍卫者 *fǎlǜ de hànwèizhě*,
- v. kurator wyznaczony przez sąd – 法院指定的监护人 *fǎyuàn zhīdìng de jiānhùrén*,

- vi. kurator dla osoby znajdującej się w ośrodku leczenia psychiatrycznego – 精神病患者的监护人 *jīngshénbìng huànzhě de jiānhùrén*,
- vii. kurator dla osoby nieobecnej – 不在人保佐 *bùzàirén bǎozuǒ*,
- viii. kurator w prawie karnym dla skazanego – 缓刑考察人员 *huǎnxíng kǎochá rényuán*,
- ix. kurator masy spadku 遗产管理者 *yíchǎn guǎnlǐzhě*.

Zedler (2010: 93–99) zwrócił również uwagę na termin *majątek*, który może wystąpić w następujących przykładowych znaczeniach:

- i. aktywa i pasywa – 资产和负债 *zīchǎn hé fùzhài*,
- ii. majątek obrotowy / trwały – 流动资产 / 固定资产 *liúdòng zīchǎn / gùdìng zīchǎn*,
- iii. finansowe składniki majątku trwałego – 金融资产 *jīnróng zīchǎn*,
- iv. wartości niematerialne i prawne – 无形资产 *wúxíng zīchǎn*,
- v. środki płynne – 流动资产 *liúdòng zīchǎn*,
- vi. majątek osobisty – 私人资产 *sīrén zīchǎn*,
- vii. rzeczowy majątek trwały – 有形资产 *yǒuxíng zīchǎn*.

Wieloznaczność terminów prawnych może być zniwelowana poprzez zastosowanie tzw. definicji legalnych, które ustalają znaczenia używanych terminów i różnią się od definicji leksykalnych przez wyróżnienie jednego znaczenia spośród wielu innych (Pieńkos 1999, Zieliński 2002, Stawecki i Winczorek 2002). Zdaniem Pieńkosa (1999) opracowanie definicji terminów, pojęć i wyrażeń świadczy o najwyższym kunszcie językowym i prawniczym. Definicje ustawowe pozwalają na uniknięcie wieloznaczności i niejasności, ponieważ stanowią wybór znaczenia danego terminu (Pieńkos 1999: 87).

Wyróżnia się:

- i. definicje realne,
- ii. definicje terminologiczne.

Definicja realna, czyli definicja rzeczy, określa pojęcie prawne. Nie odwołuje się do wyliczania przykładów, ale wypracowuje pojęcie ogólne, dające się zidentyfikować w ramach swoich własnych kryteriów. Definicje ustawowe dotyczą rzeczy, które z uwagi na ich pierwotną przynależność istnieją w świecie realnym (Pieńkos 1999: 88).

Definicje legalne dotyczą rzeczy materialnych oraz rzeczywistości społecznych, ekonomicznych, zjawisk naturalnych, osób, itp. Pieńkos podaje jako przykład *siłę wyższą*. Definicja legalna może mieć zasięg w ramach danego aktu prawnego lub zasięg zewnętrzny, który to oznacza, że odnosi się do innych aktów. Zasady zasięgu definicji pozostają w istotnej więzi z zasadami techniki prawodawczej, która określa redakcyjne aspekty posługiwania się poszczególnymi określeniami (Zieliński 2002: 188 i n.).

Sandrini (1996: 20 i n.) opisuje różne określenia definicji oraz różne funkcje definicji. Podanie zawartości (*Begriffsinhaltes*) lub zakresu danego pojęcia pozwala odróżnić je od innych pojęć i zapewnić zrozumienie definiowanego pojęcia w obrębie komunikacji określonego obszaru specjalizacyjnego (*Fachgebietes*). Z kolei językowe zdefiniowanie pojedynczych tworzących pojęcie cech umożliwia najpierw intralingwalne, a następnie interlingwalne porównanie pojęć. Takie definicje służą przedstawieniu możliwie jednoznacznego związku pomiędzy pojęciami i ich nazwami. Znaczącym spostrzeżeniem autora jest fakt, że definicje terminów prawnych wyróżniają się spośród innych faktem, iż obowiązują zwykle tylko na określonym obszarze i przez określony czas. Bywa, że dotyczą tylko jednej ustawy. Niektóre z nich mogą być w pewnych granicach rozszerzane lub ograniczane. Definicja powinna być utworzona niezależnie od języka, ale za pomocą języka i odpowiedniej wiedzy. Ustawodawca regulujący określone sytuacje życiowe posługuje się określonymi terminami. Wszystkie one muszą zostać odpowiednio zdefiniowane.

Choduń (2007: 129) podaje przykład definicji wyrazu *młodociany*. W Kodeksie pracy jest ona inna niż w Kodeksie karnym skarbowym. Kodeks pracy podaje, że *młodocianym w rozumieniu kodeksu jest osoba, która ukończyła 16 lat, a nie przekroczyła 18 lat*, a Kodeks karny skarbowy, że *młodociany jest to osoba, która w czasie popeł-*

nienia czynu zabronionego nie ukończyła 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji 24 lat.

Tessuto (2003: 372–373), analizując regulujący arbitraż angielski akt prawny z 1996 roku, zwrócił uwagę na dwa rodzaje zawartych w nim definicji:

- i. definicje otwarte tworzone za pomocą czasownika „obejmuje” (ang. *includes*),
- ii. definicje jednoznaczne, zawierające dokładne informacje o znaczeniu danego terminu, tworzone za pomocą czasownika „znaczy” (ang. *means*).

Song i Zhang (2010: 49) wyróżniają następujące funkcje definicji ustawowych (chin. 法规中的释义条款 *fǎguī zhōng de shìyì tiáokuǎn*):

- i. ograniczanie (chin. 界定 *jièdìng*) – przykładowo zawarty w ustawie termin 通知 *tōngzhī* (informacja, powiadomienie) oznacza 书面通知 *shūmiàn tōngzhī* (pisemną informację, pisemne powiadomienie),
- ii. poszerzanie (chin. 扩大 *kuòdà*) – przykładowo termin 宅地 *zháidì* (posesja) obejmuje też otaczającą dom ziemię (chin. 土地 *tǔdì*),
- iii. zawężanie (chin. 缩小 *suōxiǎo*) – przykładowo termin 货币 *huòbì* (waluta, pieniądze) może być rozumiane jako 纸货 *zhǐhuò* (banknot).

Wspomniane cechy języka prawa to tylko wybrane właściwości z obszernego katalogu aspektów języka prawnego i prawniczego. Wzrasta zainteresowanie badaniami zarówno w zakresie języków ojczystych, jak i badaniami w ujęciu porównawczym, nie tylko w odniesieniu do popularnego języka angielskiego, ale również języków rzadkich.

2. Tłumaczenie prawnicze

Tłumaczenie prawnicze jeszcze do niedawna było w nauce marginalizowane. Niedoceniana potrzeba badań nad tym zakresem translacji przekładała się na niewystarczającą obecność zagadnień i ćwiczeń z przekładu specjalistycznego w akademickich programach nauczania. Studenci zastrzegali często, że nie planują wykonywać tłumaczeń w zakresie prawa, a po kilku latach, na skutek wymagań rynku pracy, musieli dokonywać tłumaczeń specjalistycznych, których jakość pozostawiała wiele do życzenia. Wymóg dokładności i profesjonalizmu przekładu w zakresie prawa ma wymiar szczególny, bo jak zauważył Maliszewski (2003: 45), tłumacz wykonuje bardzo często tłumaczenie uwierzytelnione i potwierdza zarówno symetrię semantyczną pomiędzy językiem wyjściowym a docelowym, jak również konwencjonalną zgodność tłumaczenia. Co więcej, tłumacz, mniej lub bardziej świadomie, może tworzyć lub zmieniać rzeczywistość prawną. Za błąd zaś w przekładzie może zostać ukarany grzywną, a w niektórych krajach nawet pozbawieniem wolności.

W ostatnich latach przekład prawniczy coraz bardziej zyskuje na znaczeniu i jest przedmiotem badań już nie tylko w zakresie języka angielskiego jako języka obcego. W Europie obserwuje się wyraźny rozwój w zakresie badań nad tłumaczeniem prawniczym języków mniej popularnych (Gortych-Michalak 2009, 2010, 2013; Kaczmarek 2011; Nowak-Michalska 2012; Horie 2013; Hadryan 2009). Sytuacja ta jest oczywiście spowodowana rozszerzaniem Unii Europejskiej o nowe państwa członkowskie, nasilającą się globalizacją i współpracą międzynarodową sięgającą poza granice UE.

2.1. Interdyscyplinarność tłumaczenia prawniczego

Doboru odpowiedniej strategii translatorskiej można zatem dokonać jedynie w oparciu o wiedzę interdyscyplinarną. Li (2005: 4) podkreśla, że tłumaczenie tekstu specjalistycznego ma szanse powodzenia,

jeśli tłumacz posiada wiedzę z dziedziny, której dotyczy tłumaczony tekst. W publikacjach poświęconych tłumaczeniu prawniczemu wielokrotnie podkreślano interdyscyplinarność tego procesu. Próbowano określić na podstawie różnych parametrów poziom jakości tłumaczenia i ustalić kompetencję dobrego tłumacza specjalistycznego (Müller 1989). Bhatia (1997: 204) stwierdził, że przekład nie jest zwykłym językowym transferem, ale złożonym i skomplikowanym aktem komunikacji.

Jest to próba przekazania komunikatu drugiej osoby poprzez inny język. Jest ona skomplikowana, gdyż odbywa się poprzez inne systemy semiotyczne w kontekście odmiennych socjokognitywnych i dyscyplinarnych kultur w odpowiedzi na rozmaite motywacje. Krótko mówiąc, jest to próba wytłumaczenia jednego świata przy pomocy aspektów drugiego świata. Aby próba ta była zakończona sukcesem, konieczne jest rozumienie dwóch systemów semiotycznych jednocześnie. Oznacza to, między innymi, wiedzę o tekście źródłowym, twórcy tekstu i czytelnikach w kontekście języka źródłowego, o leksykalno-gramatycznych zasobach w języku źródłowym, o konwencjach gatunkowych w źródłowej kulturze dyscyplinarnej, jak również wiedzę o tekście docelowym (tłumaczeniu), o twórcy (tłumaczu) i czytelnikach w języku docelowym oraz o konwencjach gatunkowych związanych z odpowiednimi kulturami dyscyplinarnymi w języku docelowym.

Zdaniem Hejwowskiego (2004: 57) tłumacz musi pojąć intencje autora tłumaczonego tekstu, wyobrazić sobie, jak to zostało zrozumiane przez odbiorców oryginału, a następnie napisać taki tekst w drugim języku, by wywołać wśród znanych mu bądź przewidywanych odbiorców interpretację jak najbardziej zbliżoną do interpretacji odbiorców oryginału. Stopień trudności powyżej opisanych czynności w kontekście tłumaczenia prawniczego zależy od różnic, jakie dzielą język wyjściowy od języka docelowego, kontekstów kulturowych oraz, dla tłumaczeń prawnych, od systemów prawnych, w których funkcjonują nadawca komunikatu i odbiorca. Zgodnie z tym, co napisała Pisarkowa (1999: 349):

im język bardziej rozwinięty, im starszy, tym więcej w nim warstw strukturalnych. Liczne stadia kulturowe, liczne typy zastosowania języka wyciskają swoje piętno na nim.

Również Reiss (1971: 56–57) postulowała, że podczas tłumaczenia należy wziąć pod uwagę z jednej strony cechy semantyczne,

leksykalne, gramatyczne i stylistyczne, a z drugiej determinanty pozajęzykowe, które nie pozostają bez wpływu na grupę pierwszą. Ocena tłumaczenia zaś odbywać się powinna w dwóch kategoriach: językowej i pragmatycznej.

Maliszewski (2003: 47) przypomina o trzech sferach u podstaw pragmatyki leksykalnej, które to stworzył Möhn, tj. o:

- i. sferze intraleksykalnej,
- ii. sferze interleksykalnej,
- iii. sferze ekstraleksykalnej.

Sfera intraleksykalna dotyczy komunikowania się w obszarze jednego zakresu słownictwa specjalistycznego. W obrębie tej sfery może wystąpić zróżnicowanie homonimicznie brzmiących terminów oznaczających różne pojęcia w poszczególnych dziedzinach prawa. Jako przykład podaje termin *Rückerstattung*, który w prawie karnym oznacza „zwrot zagarniętego mienia”, a w prawie gospodarczym „restytucję”. Inny podany przykład to *Anteil* oznaczający w prawie karnym „udział w czynie przestępczym”, a w prawie gospodarczym „udział w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością”. Sfera interleksykalna obejmuje z kolei różne rejestry słownictwa, np. pomiędzy poszczególnymi rodzajami prawa a słownictwem technicznym lub medycznym, handlowym, ekonomicznym i administracyjno-urzędowym używanym do celów prawnych lub prawniczych. Przykładem może w tym przypadku być termin *Veräußerung*, które w prawie gospodarczym oznacza „sprzedaż” lub „zbyt”, w prawie cywilnym „zbycie”, a w prawie karnym „alienację” (np. w ekspertyzach psychologicznych, sporządzanych na potrzeby procesu karnego) (Maliszewski 2003: 48). Sfera ekstraleksykalna znajduje się na pograniczu poszczególnych grup słownictwa specjalistycznego i języka powszechnego. Przykładowo termin *Forderungen* w języku potocznym oznacza „żądania, wymagania”, a w języku prawniczym „wierzytelności”. Zdaniem Maliszewskiego (2003: 48) poruszanie się w wyżej wymienionych trzech sferach leksykalnych jest podstawowym wymogiem prawidłowego tłumaczenia oraz sprawnej akwizycji języka obcego, jak również ojczystego. Tłumacz powinien analizować terminy w celu uniknięcia ich wieloznaczności (Grzybek 2009a).

Interdyscyplinarność przekładu powinna motywować do opisywanej przez Luttermanna (1999: 50) współpracy w zakresie kilku dziedzin. Pożądane byłoby współdziałanie pomiędzy językoznawcami i prawnikami. Idealnym rozwiązaniem byłoby połączenie pracy tłumacza i komparatysty prawnego.

2.2. Tłumacz-komparatysta prawny

Jak zauważył de Groot (1999a: 11), we wprowadzeniach do książek poświęconych komparatystyce prawnej zwraca się uwagę na trudność przekładu prawniczego. Od komparatystów prawa wymaga się bowiem, by w swoim języku ojczystym opisywali inny system prawny oraz by w języku obcym udzielali informacji na temat ich własnego systemu prawnego.

Tłumacze tekstów prawnych są z kolei skonfrontowani z komparatystyką prawniczą. W trakcie tłumaczenia powinni sprawdzić, jakie jest znaczenie tłumaczonego przez nich terminu w języku wyjściowym, a następnie w języku docelowym odnaleźć termin z porównywalnym znaczeniem. Dobry tłumacz powinien zatem czytać literaturę prawną w języku ojczystym i w języku, w którym pracuje, a następnie dokonywać porównania obu rzeczywistości prawnych, co z kolei umożliwi mu wyrażenie informacji podanych w języku wyjściowym w języku docelowym. W rzeczywistości zatem tłumacz zajmuje się też komparatystyką prawniczą (de Groot 1999a: 11–12). Zdaniem Šarčević (2000: 113 i n.) tłumacz nie powinien ograniczać się do jedynie pobieżnej znajomości instytucji prawnych, ale powinien ponadto rozumieć wykładnię prawa, umieć analizować teksty prawne i być w stanie przewidzieć, jak tłumaczenie danego tekstu zostanie zrozumiane i odebrane.

Ponieważ silne powiązanie języka prawa z systemem prawnym skutkuje sytuacją, w której nie zawsze w jednym języku zawiera się tylko jeden rodzaj *lingua legis*, można mniemać, że tłumaczenie prawnicze jest mniej przewidywalne niż tłumaczenie specjalistyczne w zakresie innej dziedziny nauki, np. chemii, gospodarki, ochrony środowiska. Terminologia w zakresie wymienionych nauk jest ujednolicona.

Metody tłumaczenia prawniczego nieustannie są rozwijane. Ramos (2011: 14–15) wskazuje na potrzebę nie tylko analizy *skoposu* tekstu źródłowego i docelowego, ale też ich makrokontekstualizacji w oparciu o następujące parametry:

- i. system prawny (współrzędne lingwistyczne i geograficzne określonej jurysdykcji),
- ii. gałąź prawa (współrzędne tematyczne i ustawowe),
- iii. typologię tekstu prawnego / prawniczego.

Analizy takiej może dokonać tłumacz wyposażony w następujące kompetencje:

- i. kompetencję strategiczną lub metodologiczną (ang. *strategic or methodological competence*); umożliwia ona m.in. odpowiednią makrokontekstualizację i plan pracy, zastosowanie odpowiedniej procedury tłumaczeniowej, samoocenę i kontrolę jakości tłumaczenia,
- ii. kompetencję komunikatywną i tekstową (ang. *communicative and textual competence*); tj. wiedzę lingwistyczną, socjolingwistyczną i pragmatyczną, a w szczególności znajomość rejestrów języka, zastosowania języka specjalistycznego i rodzajów tekstów prawnych,
- iii. kompetencję tematyczną i kulturową (ang. *thematic and cultural competence*); tj. wiedzę na temat systemów prawnych, hierarchii źródeł prawa, gałęzi prawa i podstawowych koncepcji prawnych, świadomość różnic występujących pomiędzy pojęciami prawnymi w różnych systemach prawnych,
- iv. kompetencję instrumentalną (ang. *instrumental competence*); dotyczy ona dokumentacji i technologii, czyli wiedzę na temat źródeł specjalistycznych, umiejętność zarządzania informacją i terminologią, użycia tekstów paralelnych oraz komputerowych narzędzi wspomagających tłumaczenie,
- v. kompetencję interpersonalną oraz umiejętność zarządzania (ang. *interpersonal and professional management competence*), czyli umiejętność pracy w zespole,

odpowiednią interakcję ze zleceniodawcami tłumaczeń, wiedzę na temat zobowiązań związanych z praktyką tłumaczeniową (Ramos 2011: 12).

2.3. Wiedza legilingwistyczna według Salmi-Tolonen

Interesującymi z perspektywy przekładu prawniczego przemyśleniami podzieliła się Salmi-Tolonen (2008: 135), która twierdząc, że negocjowanie umów jest możliwe przy zastosowaniu wiedzy językoznawczej i prawniczej, zdefiniowała tzw. wiedzę legilingwistyczną (ang. *legal linguistic knowledge*). Jej zdaniem wiedza prawna jest:

- i. zależna od języka (ang. *language dependent*),
- ii. wspólnotowa lub interakcyjna (ang. *communal / interactional*),
- iii. instytucjonalna (ang. *institutional*).

Wiedza prawna jest zdaniem Salmi-Tolonen (2008: 135) zależna od języka, ponieważ prawo jest tworzone w określonym języku i nie mogłoby bez niego istnieć (Searle 1995: 50–66). Wiedza prawna jest wspólnotowa lub interakcyjna, ponieważ wiedza lingwistyczna jest:

- i. zależna od języka (ang. *language-related*),
- ii. tekstowa (ang. *textual*),
- iii. deskryptywna (ang. *descriptive*),
- iv. encyklopedyczna (ang. *encyclopaedic*),
- v. wspólnotowa (ang. *communal*),
- vi. interakcyjna (ang. *interactional*),
- vii. funkcjonalna (ang. *functional*).

Podsumowując powyższe stwierdzenia, Salmi-Tolonen uznała, że wiedza legilingwistyczna jest:

- i. wspólnotowa (ang. *communal*),
- ii. interakcyjna (*interactional*),
- iii. instytucjonalna (ang. *institutional*) lub funkcjonalna (ang. *functional*).

Salmi-Tolonen (2008: 136) potwierdziła, że język nie może być traktowany rozdzielnie od jego użytkowników i określonej sytua-

cji komunikacyjnej. Jej zdaniem znaczenia są zawsze subiektywne, a w związku z tym prawo jest zawsze zależne od języka. Postulaty Salmi-Tolonen to:

- i. zwiększenie świadomości językowej,
- ii. zwiększenie wiedzy językoznawczej,
- iii. pamiętanie o tym, że znaczenia są subiektywne, a jednakowe ich rozumienie może być tylko uzgodnione.

3. Metodologia badań

Wykorzystane w niniejszej monografii metody obejmują:

- i. techniki zapewniania ekwiwalentów dla terminów bez-ekwiwalentowych,
- ii. model pragmatyczny przekładu terminologii prawniczej,
- iii. porównanie tekstów paralelnych,
- iv. teorię *skoposu* Vermeera,
- v. parametryzację terminologii dotyczącej arbitrażu i mediacji.

3.1. Ekwiwalencja i inkongruencja

Już w 1992 roku Stolze (1992a: 61) pisała, że interpretacja pojęcia ekwiwalencji jest nieustannie poszerzana lub ograniczana, a ustalenie jej definicji kończy się na wielorakich próbach opisu. Niniejsza monografia odwołuje się do istniejących definicji. Wszelkie rozważania na temat strategii tłumaczenia i nieprzekładalności połączone są z dyskusją na temat ekwiwalencji. Termin „ekwiwalencja” wywodzi się z matematyki i logiki, oznacza jednakowość porównywanych elementów. Kielar (1988: 59) określiła ekwiwalencję jako związek zachowawczy między tekstem / fragmentem tekstu przekładu i odpowiednim tekstem źródłowym (jego partią), ale charakter tego związku jest przedmiotem różnych interpretacji. W zakresie teorii tłumaczenia koncepcja ekwiwalencji została opisana z wielu różnych perspektyw. Jakobson (1958) postulował osiąganie ekwiwalencji pomimo różnic występujących pomiędzy poszczególnymi parami języków. Vinay i Darbelnet (1958) zaproponowali siedem technik osiągania ekwiwalencji. Nida (1964, 1982) wprowadził pojęcie ekwiwalencji funkcjonalnej (dynamicznej) i formalnej odpowiedniości jako dwóch biegunów w przekładzie. Z kolei Kade (1968)

wyróżnił cztery typy ekwiwalencji (w: Pisarska i Tomaszekiewicz 1996: 21, 162–162):

- i. ekwiwalencję całkowitą (niem. *totale Äquivalenz*), czyli idealną korespondencję typu 1:1 na poziomie formalnym i semantycznym pomiędzy dwoma językami, zarówno w systemie, jak i użyciu językowym, np. angielski *market research* to badania rynku,
- ii. ekwiwalencję fakultatywną (opcjonalną) (niem. *fakultative Äquivalenz*), czyli korespondencję jeden do wielu odpowiedników, np. polskie *napięcie* to w języku angielskim: *voltage, tension, suspense, stress, pressure*,
- iii. ekwiwalencję przybliżoną (niem. *approximative Äquivalenz*), czyli relację jeden do części, np. polskie *niebo* to angielskie *heaven, sky*, polskie *palce* to angielskie: *finger, toe*,
- iv. ekwiwalencję zerową (niem. *Null-Äquivalenz*), czyli taką, która zachodzi w braku odpowiednika w jednym z pary języków i zwykle jest spowodowana różnicami kulturowymi, np. angielskie *equity* jako rodzaj systemu prawnego.

Jego uczeń, Koller (1979) (w: Pisarska i Tomaszekiewicz 1996: 163, 170) opisał pięć kategorii ekwiwalencji na poziomie tekstu, tj.:

- i. ekwiwalencję denotacji (niem. *denotative Äquivalenz*), oznaczającą, że „przekład musi oddać informację zawartą w oryginale, dotyczącą rzeczywistości pozajęzykowej”,
- ii. ekwiwalencję konotacji (niem. *konnotative Äquivalenz*), oznaczającą, że „przekład musi się charakteryzować takim samym stylem co oryginał, na poziomie rejestru danego języka, socjolektu, charakterystyk żargonowych itd.”,
- iii. ekwiwalencję normy tekstowej (niem. *textnormative Äquivalenz*), oznaczającą, że „tekst przekładu musi odpowiadać normom redakcyjnym tekstu danej kategorii w zależności od tego, czy jest to tekst literacki, naukowy, techniczny, epistolarny itd.”,

- iv. ekwiwalencję pragmatyczną (niem. *pragmatische Äquivalenz*), oznaczającą, że „tekst przekładu musi być zaadaptowany do wiedzy jego odbiorcy, aby mógł być zrozumiany”,
- v. ekwiwalencję formalno-estetyczną (niem. *ästhetische Äquivalenz*) oznaczającą, że tekst przekładu musi wywołać ten sam efekt estetyczny co oryginał.

Komissarov (w: Kielar 1988: 74–76) wyróżnił pięć poziomów ekwiwalencji, z których każdy wyższy poziom zawiera w sobie poziomy niższe. Osiągnięcie ekwiwalencji na wszystkich pięciu poziomach zapewnia ekwiwalentność tekstu źródłowego i docelowego na wszystkich poziomach. Dzierżanowska (1990) z kolei wyróżniła trzy poziomy ekwiwalencji:

- i. ekwiwalencję na poziomie tekstu,
- ii. ekwiwalencję na poziomie jednostki tłumaczeniowej,
- iii. ekwiwalencję na poziomie wyrazu.

Ekwiwalencją zajmowało się wielu badaczy przekładu (Catford 1965; Wilss 1980; Baker 1992; House 1977; Liedtke 2005), jednakże opisanie wszystkich podejść wymagałoby osobnej publikacji poświęconej tylko temu tematowi. Z tego względu rozważania na ten temat zostaną zawężone.

Jak stwierdziła Reiss (1971: 11):

Każdy proces tłumaczenia jest procesem dwubiegowym, który następuje przez tworzenie tekstu docelowego w nieustannym związku z tekstem wyjściowym. Tłumacz musi się nieprzerwanie starać znaleźć optymalny ekwiwalent w języku docelowym i konsekwentnie orientować się w języku wyjściowym aby zabezpieczyć trafność tej ekwiwalencji.

Dążenie do osiągania ekwiwalencji w przekładzie wynika z nieprzystawalności pomiędzy językami zarówno na poziomie terminologicznym, frazeologicznym, jak i składniowym. Pomiedzy kulturą języka wyjściowego a kulturą języka docelowego zachodzi często inkongruencja. Wymienić można trzy rodzaje nieprzystawalności kulturowej:

- i. inkongruencję realną zachodzącą w tekstach dotyczących kultury, której realia nie są znane innej kulturze języka;

- ii. inkongruencję formalną dotyczącą tekstów związanych z kulturą, która znana jest w kulturze języka docelowego, jednak wyrażana jest zwykle przy pomocy innych środków językowych;
- iii. inkongruencję semantyczną, występującą w przypadku specyficznych kulturowo i ideologicznych konotacji słów, które podczas dosłownego przekładu mogą wywołać niepożądane asocjacje lub które z punktu widzenia kultury docelowej fałszują zamierzony komunikat.

Nieprzystawalność kulturowa może wywołać u tłumacza różne reakcje. Stolze (1999a) wyróżniła cztery strategie tłumaczenia tekstów inkongruentnych kulturowo:

- i. eksplikatywną (niem. *explikatives Verfahren*),
- ii. parafrazującą (niem. *paraphrasierendes Verfahren*),
- iii. referencyjną (niem. *referentielles Verfahren*),
- iv. modyfikującą (niem. *modifizierendes Verfahren*).

W pierwszym przypadku nieprzystawalność kulturowa zostaje rozwiązana poprzez wyjaśnienie nieznanymi terminów specjalistycznych oraz obcych odbiorcy tekstu docelowego realiów kulturowych. Tekst docelowy jest więc poszerzony o wyjaśnienia. Pojedyncze terminy fachowe wyjaśnia się też w postępowaniu parafrazującym. Trzecia wymieniona strategia tłumaczenia tekstów inkongruentnych kulturowo polega na wyjaśnieniu tego, co obce, poprzez to, co znajome odbiorcy. Czwartym wymienionym sposobem na rozwiązanie problemu nieprzystawalności kulturowej tekstu jest modyfikacja, występująca wtedy, gdy nie jest możliwe wyjaśnienie, uzupełnienie lub porównanie (Stolze 1999a: 224).

Problem nieprzystawalności najczęściej analizuje się na poziomie terminologicznym. Jednakże oprócz terminów na leksykę tekstów aktów prawnych składają się także związki frazeologiczne, które mogą przysparzać trudności podczas tłumaczenia. Ze względu na stopień zespolenia wyrazów wyróżnia się stałe związki frazeologiczne (idiomy), związki łączliwe (frazemy) oraz związki luźne. Pierwsze z wymienionych związków frazeologicznych są ustalonymi konstrukcjami językowymi, o których znaczeniu nie decyduje suma znaczeń

i składniowe reguły konstrukcji frazy. W związkach łączliwych dopuszcza się ograniczoną wymienialność poszczególnych wyrazów o ustalonym znaczeniu. Związki luźne są doraźnymi połączeniami kilku wymienialnych wyrazów. Znaczenie tych ostatnich ma charakter dosłowny (Choduń 2007: 134).

Kjaer (2000) poruszyła zagadnienie frazeologii w kontekście prawa podkreślając, że o ile w językach specjalistycznych z zakresu medycyny, technologii, ekonomii frazeologizmy są często uniwersalne, to w prawie frazeologia jako część integralna określonego systemu prawnego jest zawsze jego cechą swoistą. Z perspektywy translacji i językoznawstwa porównawczego frazeologia prawnicza prowadzić będzie często do braku ekwiwalencji (Kjaer 2000: 509). Frazeologia prawnicza może się różnić w zależności od gatunku tekstu, w którym występuje, dlatego różne gatunki tekstów powinny być badane osobno. Jak zauważa Kjaer (2000: 509):

Należy wprowadzić ogólny podział na gatunki tekstów będące dokumentami lub narzędziami prawnymi, tj. zgodne ze zinstytucjonalizowanymi aktami prawnymi (statuty, umowy, testamenty, wyroki i wiele innych) oraz na gatunki tekstów służące profesjonalnej komunikacji pomiędzy prawnikami (monografie, artykuły badawcze, eseje naukowe, podręczniki).

W języku prawa mało jest idiomów, które tradycyjnie stanowią podstawowy zbiór frazeologizmów. Najczęściej wyróżnia się transparentne semantycznie terminy wielowyrazowe i kolokacje o specjalistycznym prawniczym znaczeniu. Ich semantyka jest opisywana w odniesieniu do określonych koncepcji prawnych (Kjaer 2000: 509). W niniejszej monografii przyjęto za Kjaer (2000: 509), że frazeologizmy prawnicze stanowią kombinacje słów, mające zastosowanie w języku prawa (ang. *word combinations of general application in the language of law*).

Zgodnie z wynikami dotychczasowych badań na poziomie frazeologizmów tłumacz zawsze powinien dążyć do ustalenia ekwiwalencji dynamicznej (nazywanej też funkcjonalną) (zob. Nida 1964: 159). Odmienne sytuacja wygląda z terminologią i zapewnianiem ekwiwalencji na poziomie terminologicznym.

Teoretycy przekładu i językoznawcy zastanawiają się od lat nad źródłami nieprzekładalności i nad sposobami wyrażania tego, co okazuje się być nieprzekładalne. Jadacka (2006: 9), formułując swoje porady językowe dla prawników stwierdziła, że znaczna część problemów w odpowiednim wyrażaniu treści prawniczej wynika z różnic w środkach formalnych i strukturach poszczególnych języków. Wojtasiewicz (2005: 34 i n.) wyróżnił trzy rodzaje cech strukturalnych języków, tj.:

- i. środki strukturalne należące do systemu gramatycznego, rozumianego jako morfologia, składnia i słowotwórstwo,
- ii. środki strukturalne należące do systemu fonetycznego,
- iii. środki strukturalne należące do systemu graficznego.

3.2. Zapewnianie ekwiwalencji dla terminów bezekwiwalentowych

„Terminy bezekwiwalentowe” oznaczają terminy, które nazywają byty istniejące w rzeczywistości języka źródłowego, ale nieistniejące w rzeczywistości języka docelowego (Kierzkowska 2002, Matulewska 2006: 65). Brak ekwiwalencji nie świadczy jednak o całkowitej nieprzekładalności danego komunikatu. Tłumacze szukają sposobów zapewniania ekwiwalencji dla terminów bezekwiwalentowych.

Newmark (1988: 81–91) zaproponował następujące techniki zapewniania ekwiwalencji:

- i. transferencję (zapożyczenie), czyli użycie wyrazu z języka docelowego w tej samej formie,
- ii. naturalizację, czyli adaptację wyrazu do zasad wymowy i pisowni języka docelowego,
- iii. ekwiwalent kulturowy, czyli zastąpienie wyrazu typowego dla kultury języka źródłowego jego odpowiednikiem kulturowym w języku docelowym,
- iv. ekwiwalent funkcjonalny, czyli zastąpienie słowa typowego dla kultury języka źródłowego wyrazem neutralnym w języku docelowym,

- v. ekwiwalent opisowy – opisanie znaczenia wyjściowej jednostki tłumaczeniowej,
- vi. synonimie, czyli zastąpienie wyrazu z języka źródłowego synonimem w języku docelowym,
- vii. kalkę, czyli dosłowne przetłumaczenie popularnego związku wyrazowego,
- viii. przesunięcie, czyli przekształcenie struktury gramatycznej języka źródłowego w strukturę gramatyczną języka docelowego,
- ix. modulację, czyli formułowanie wiadomości tekstu wyjściowego zgodnie z normami języka docelowego,
- x. uznane tłumaczenie, czyli oficjalne lub ogólnie uznawane tłumaczenie terminów instytucjonalnych,
- xi. kompensację, czyli zrekompensowanie utraconego znaczenia, efektu dźwiękowego czy metafory w innej części zdania,
- xii. dublet tłumaczeniowy, czyli zastosowanie dwóch z powyższych technik jednocześnie.

Z kolei Dzierżanowska (1990: 112–113) wyróżniła następujące techniki zapewniające ekwiwalencję w przekładzie polsko-angielskim:

- i. zapożyczenie wyrazu w jego oryginalnej pisowni i brzmieniu,
- ii. zapożyczenie wyrazu w jego oryginalnym brzmieniu, ale z polską pisownią,
- iii. neologizm,
- iv. kalkę językową,
- v. opis,
- vi. substytucję gramatyczną.

Baker (1992: 26–42) proponowała zapewnianie ekwiwalencji na poziomie wyrazów:

- i. użycie hiperonimu,
- ii. zastosowanie bardziej neutralnego wyrazu,
- iii. przetłumaczenie na kulturowy odpowiednik,
- iv. zapożyczenie lub zapożyczenie z wyjaśnieniem,
- v. parafraza z wykorzystaniem wyrazu o zbliżonym znaczeniu,

- vi. parafraza z wykorzystaniem wyrazu nieposiadającego żadnego związku,
- vii. pominięcie wyrazu,
- viii. użycie ilustracji
- ix. oraz na poziomie idiomów:
 - zastosowanie idiomu o podobnym znaczeniu i formie,
 - zastosowanie idiomu o podobnym znaczeniu, ale innej strukturze,
 - parafraza,
 - pominięcie idiomu w tłumaczeniu (Baker 1992: 72–78).

Kubacki (2012b) zestawiał techniki zapewniania ekwiwalencji według Matulewskiej (2007) i Kierzkowskiej (2002) następująco:

- i. zapożyczenia:
 - a) egzotyka (zapożyczenie proste, nazywane też bezpośrednimi), tj. zapożyczenie zachowujące pisownię języka źródłowego,
 - b) zapożyczenie dostosowujące pisownię do zasad języka docelowego (zapożyczenie naturalizowane),
 - c) hybryda, tj. zapożyczenie łączące elementy dwóch języków,
 - d) kalka,
- ii. ekwiwalent konotatywny (ekwiwalent zorientowany na język docelowy), tj. termin w L2 (tekst w języku docelowym), który odbiorcom L2 kojarzy się z denotatem podobnym do denotatu opisywanego przez termin w L1 (tekst w języku źródłowym),
- iii. ekwiwalent denotatywny (ekwiwalent zorientowany na język źródłowy), tj. termin w L2, który odbiorcom L2 nie kojarzy się z denotatem podobnym do denotatu opisywanego przez termin w L1. Celem takiego tłumaczenia jest zasugerowanie odbiorcy L2, że denotat terminu w L1 nie odpowiada żadnemu bliskiemu denotatowi terminu w L2,
- iv. neologizm, tj. stworzenie nowego terminu nieznanego w L2, który nie jest zapożyczeniem,

- v. zdefiniowanie terminu w nawiasie lub przypisie (ekwiwalent opisowy),
- vi. zastosowanie dwóch (lub więcej) terminów w L2 dla jednego terminu w L1, gdy termin w L1 odnosi się do dwóch (lub więcej) denotatów w L2 i albo nie ma możliwości ustalenia, o który konkretnie denotat chodzi, albo termin w L1 obejmuje w danej sytuacji dwa denotaty (lub więcej) w L2,
- vii. ekwiwalent poszerzający (hiperonimiczny), tj. termin, który w języku docelowym ma szersze znaczenie, obejmujące również znaczenie wyrażane przez termin w języku źródłowym,
- viii. ekwiwalent zawężający (hiponimiczny), tj. termin, który w języku docelowym ma węższe znaczenie, nie-obejmujące całości znaczeń wyrażanych przez termin w L1, tłumacz może dokonać zawężenia znaczenia na podstawie kontekstu wskazującego na zakres zawężenia,
- ix. ekwiwalent łaciński, tj. wykorzystanie łacińskiego słowa lub zwrotu funkcjonującego w dwóch rzeczywistościach językowych,
- x. ekwiwalent frazeologiczny, tj. termin dostosowany w zakresie łączliwości do konwencji języka docelowego zwykle w formie wyrażenia czasownikowego.

Badania nad przekładem terminologii z zakresu arbitrażu i poszukiwanie wystarczających ekwiwalentów translacyjnych wykazały, że uzyskanie ekwiwalencji wymagało zgłębienia nie tylko znaczenia poszczególnych terminów, lecz także poznania frazeologizmów typowych dla języka alternatywnego rozwiązywania sporów i warunkujących leksykalną kohezję tekstów z tego zakresu. Szczególnie w celu ustalenia ekwiwalentów frazeologicznych zastosowanie tekstów paralelnych okazało się być niezbędną częścią badań.

3.3. Model pragmatycznego tłumaczenia terminów prawnych i prawniczych Kierzkowskiej

Model pragmatycznego tłumaczenia terminów prawnych Kierzkowskiej (2002) oparty został na zasadach teorii *skoposu* Vermeera oraz sprawdzonej w praktyce metodologii pragmatycznego tłumaczenia tekstów prawnych i prawniczych (Kierzkowska 2002: 72). Zdaniem Kierzkowskiej tekst docelowy powinien być dostosowany do celu, czyli *skoposu*, a tłumacz powinien sobie zdawać sprawę z celu swojego działania. Wybór strategii tłumaczenia tekstu powinno poprzedzać określenie funkcji tekstu źródłowego oraz tekstu docelowego. Kolejną czynność stanowi określenie imperatywu odbiorcy i imperatywu uzusu terminologicznego. Kierzkowska wyróżnia trzy rodzaje odbiorców:

- i. odbiorcę bliskiego,
- ii. odbiorcę dalekiego,
- iii. odbiorcę samookreślonego (Kierzkowska 2002: 97 i n.)

Zgodnie z koncepcją Kierzkowskiej odbiorca daleki to osoba, która nie zna obszaru kulturowego i prawnego języka źródłowego. Nie jest też on mocno zainteresowany tym obszarem językowym. Jednak z jakichś względów musi bądź chce przeczytać tekst tej rzeczywistości dotyczący. Z kolei odbiorca bliski to osoba, która jest zainteresowana prawem i rzeczywistością języka źródłowego i potrzebuje szczegółowych informacji na ten temat. Odbiorcą bliskim może być np. biznesmen, który prowadzi działalność gospodarczą w kraju, którego języka i prawa nie zna. Musi on dokładnie wiedzieć, jakie zasady go obowiązują, by nie naruszyć prawa podczas prowadzenia działalności gospodarczej. W przypadku języka źródłowego chińskiego i języka docelowego polskiego odbiorcą bliskim może być na przykład polski przedsiębiorca działający w Chinach, któremu nie są obce realia i obyczaje tego kraju. Odbiorcą dalekim może być przebywający w Chinach polski student, pragnący mieć ogólne pojęcie na temat prawa w Chinach, np. z powodu dokonanego wykroczenia lub problemów, które przytrafiły mu się w związku z wynajmowaniem mieszkania. Trzecim typem odbiorcy, czyli odbiorcą samookreślonym, może być polski lub chiński zleceniodawca tłumaczenia, który z góry określa swoje wymagania terminologiczne.

Kierzkowska (2002) opisała eklektyczny model przekładu terminologii prawniczej mający na celu osiągnięcie ekwiwalencji w przekładzie polsko-angielskim. Wyróżniła cztery typy ekwiwalencji:

- i. ekwiwalencję denotacyjną;
- ii. ekwiwalencję konotacyjną;
- iii. ekwiwalencję pragmatyczną;
- iv. ekwiwalencję tekstowo-normatywną.

Zdaniem Kierzkowskiej (2002) ekwiwalencja denotacyjna oznacza zasadę odnoszenia tekstu tłumaczenia do pozajęzykowych denotatów, które w przypadku danego systemu prawnego są odniesieniem do tekstu źródłowego i pojęć (instytucji) właściwego dla niego systemu prawnego. Ekwiwalencja konotacyjna oznacza zasadę odnoszenia terminów i oznaczanych przez nie pojęć tekstu źródłowego do konotatów (skojarzeń) kultury języka docelowego, tj. do pojęć kojarzonych przez odbiorcę tłumaczenia. Ekwiwalencja pragmatyczna ma na celu zaspokojenie specjalnych potrzeb odbiorcy tłumaczenia, który z sobie znanych powodów żąda zastosowania szczególnego rodzaju ekwiwalencji, którą sam określa i narzuca tłumaczowi. Ekwiwalencja tekstowo-normatywna odnosi się do stosowania norm językowych i tekstowych właściwych dla danego tekstu, które – w naszym przypadku – są ustalone przez konwencję języka prawnego i językową tradycję w tym zakresie. Osiągnięcie tego celu jest obowiązkiem każdego tłumacza w odniesieniu do każdego rodzaju tekstów specjalistycznych, w tym również tekstów prawnych i prawniczych.

3.4. Metoda porównania tekstów paralelnych

Dostępne na rynku polskim słowniki polsko-chińskie i chińsko-polskie nie zawierają terminologii prawniczej. Dokonana przez autorkę pracy analiza specjalistycznych słowników chińsko-niemieckich, niemiecko-chińskich oraz angielsko-chińskich i chińsko-angielskich wykazała, że wiele terminów w nich zawartych jest przez autorów opracowań tłumaczonych błędnie. Mylone są na przykład pojęcia „rozstrzygania sporów” (ang. *settling dispute*) i „rozwiązywania spo-

rów” (ang. *solving dispute*)³. Dodatkowo angielska terminologia prawnicza ze względu na powiązanie z kulturą prawa *common law* odbiega zakresem znaczeniowym od pozornie równoznacznej terminologii z zakresu prawa stanowionego. W dobie Internetu warto korzystać z rozmaitych źródeł internetowych, jednak należy mieć na względzie, że nie zawsze są one wiarygodne. Z tych też powodów metoda porównawcza tekstów paralelnych w zakresie badań terminologicznych i prawnoporównawczych polsko-chińskich i chińsko-polskich zdaje się być jedyną trafną metodą. Teksty paralelne są podobnymi pod względem treściowym i gatunkowym tekstami w różnych językach. Nie powstały w wyniku tłumaczenia, a ich autorami są natywni użytkownicy języka (Göpferich 1998 w: Grzybek 2013a). Zdaniem Snell-Hornby (1990: 10 w: Šarčević, 2000: 21–22) teksty paralelne powstają niezależnie od siebie w porównywalnej sytuacji. Termin ten jest także rozumiany jako:

teksty oryginalne, sporządzone w różnych językach, jednak porównywalne pod względem funkcjonalnym i ewentualnie także tematycznym, tzn. teksty, które według istotnych czynników niezwiązanych z tekstem, takich jak funkcja komunikacyjna, okoliczności powstania, struktura retoryczna, medium, można przyporządkować do tego samego *genre* lub tego samego gatunku tekstu albo przynajmniej uznać za wykazujące istotne podobieństwa (Fabricius-Hansen 2007, 323, w: Kubański 2013).

Teksty paralelne należą do najważniejszych źródeł w badaniach terminologicznych oraz procesie przekładu i zapewniania ekwiwalencji dla terminów bezekwiwalentowych (Albrecht J. 2005: 170 w: Grzybek 2013a). Definicja testów paralelnych w ujęciu twórcy teorii tekstów paralelnych – Delisle (1999: 166) to:

tekst, który reprezentuje ten sam typ co tekst źródłowy lub tekst, który dotyczy tego samego pokrewnego tematu z tej samej dziedziny i służy jako źródło dla słów dokładnie oddających to, co chce się wyrazić oraz terminów, które powinny być włączone do tekstu docelowego w celu zapewnienia spójności kolokacyjnej.

³ Wg. *Nowego chińsko-angielskiego słownika prawniczego* (新汉英法学词典) pod red. Yu i Wen (2005: 433) ekwiwalenty terminu 解决 to: *settlement / to settle*, jak również *solution / to solve*.

Istnieje również drugi typ tekstów paralelnych, do których Matulewska (2010: 59) zalicza teksty źródłowe czy zbiory tekstów źródłowych wraz z ich tłumaczeniami na język docelowy, jednakże zauważa, że jakość takich zbiorów bywa różna i konieczna jest konsultacja z doświadczonym tłumaczem, który jest w stanie ocenić, czy zaproponowane tłumaczenia są poprawne. W przeciwnym wypadku adept może paść ofiarą niepoprawnych wzorów tłumaczeń, powielając błędy zawarte w takich zbiorach.

3.5. Cel tłumaczenia

Od wielu lat podkreśla się konieczność sprecyzowania celu, czyli *skoposu* tłumaczenia prawniczego. Postulowali to już w 1984 roku twórcy teorii *skoposu* – Reiss i Vermeer.

Cel każdego tłumaczenia, a także sposób, w jaki należy takie tłumaczenie wykonać, są ustalane z klientem zlecającym tłumaczenie. Precyzyjne określenie celu i sposobu jest tłumaczowi niezbędne. Oczywiście, analogicznie przekłada się to na tłumaczenie właściwe: aby tłumacz tekstu mógł skutecznie wykonać swe zadanie, *skopos* i sposób realizacji muszą zostać odpowiednio określone (Vermeer 2001: 221).

Funkcja, jaką ma pełnić dany tekst czy komunikat w języku docelowym, warunkuje tłumaczenie, dla którego dodatkowym czynnikiem jest odniesienie do rzeczywistości kulturowej odbiorcy tłumaczenia.

Teoria *skoposu* nie zakłada w żadnym razie, że przetłumaczony tekst winien tym samym podporządkować się zachowaniu i oczekiwaniom kultury docelowej, że tłumaczenie zawsze musi dostosować się do kultury docelowej. Jest to tylko jedna z możliwości: teoria ta równie dobrze pasuje do przeciwnego typu tłumaczenia, umyślnie nacechowanego jako tłumaczenie, mającego na celu wyrażenie cech kultury źródłowej poprzez środki kultury docelowej. Wszystko pomiędzy tymi dwiema skrajnościami jest również możliwe, wliczając w to hybrydy. Wiedzieć, jaki jest cel tłumaczenia, być świadomym wykonywanej czynności – oto cel teorii *skoposu*. Teoria ta walczy z poglądem, że cel (w jakimkolwiek znaczeniu tego słowa) nie istnieje, że tłumaczenie jest czynnością bezcelową (Vermeer 2001: 231).

W związku z tym, jak zauważa Hejwowski (2004: 43), nie istnieje dobre tłumaczenie, natomiast może istnieć tłumaczenie adekwatne lub tłumaczenie relewantne – odpowiednie dla danego

odbiorcy czy też danej grupy odbiorców. Powiązanie semantyki z pragmatyką, poprzez pojmowanie znaczenia tekstu w sposób ściśle związany z jego zastosowaniem, postulował już w pierwszej połowie XX wieku Wittgenstein (Wille 2002: 28), a wymóg zastosowania teorii dyskursu i *skoposu* oraz metodologii tłumaczenia pragmatycznego argumentowano w wielu pracach (Reiss 1971: 81; Šarčević 2000; Kierzkowska 2002). Jednocześnie zwracano uwagę na rozmyślne stosowanie terminologii, odpowiednio do określonej sytuacji:

Nawet zbiory terminów dopasowane do specyficznych wymogów prawa nie uwzględniają użycia danego terminu w każdej sytuacji. Użycie terminów w tekście jest uwarunkowane sytuacją komunikacyjną, której czynniki decydują o terminologii tekstu docelowego (de Groot 1991: 31).

Ponieważ jeden tekst, jedna wypowiedź, mogły zostać przetłumaczone różnie, podkreślano konieczność doboru odpowiedniej strategii translatorskiej i dostosowania terminologii do różnych odbiorców (House 1981: 185; Hönig, Kussmaul 1982: 23; Šarčević 2000: 18).

Teoria *skoposu* Vermeera zanegowała więc tradycyjne podejście do tłumacza jako rekonstruktora znaczenia tekstu wyjściowego w języku docelowym (Larson 1984: 30). Zadaniem tłumacza języka prawnego i prawniczego jest, zgodnie z teorią *skoposu*, wytworzenie nowego tekstu odpowiednio do wiedzy i rozumienia otoczenia kulturowego jego odbiorcy, ale przy zachowaniu pierwotnej funkcji tekstu.

Adresatem tekstu może być w przypadku konstytucji cała społeczność danego państwa, może być nim również jedna osoba, określona w tłumaczonej umowie. Jak zauważa Driedger (1976: 19 w: Šarčević 2000: 58), nawet ustawa może być skierowana tylko do części społeczeństwa, np. do płatników podatków czy do kredytobiorców.

Język jest nie tylko środkiem komunikacji, ale również środkiem kategoryzowania świata, myślenia o nim i nawet „środkiem” jego przeżywania (Grucza F. 1992: 17).

Podobnie jak językowe kompetencje, tak też kompetencje kulturowe poszczególnych podmiotów mogą się różnić zarówno ilościowo, jak też jakościowo (Grucza F. 1992b: 51).

Określając odbiorcę tłumaczonego tekstu należy zatem mieć na uwadze jego kompetencję kulturową. Najbardziej jednak odpowied-

nim rozwiązaniem jest określenie kompetencji komunikatywnej odbiorcy tłumaczenia, na którą składają się

różne czynniki natury językowej, następnie cała sfera czynników para- i ekstrajęzykowych, i wreszcie także cała zinternalizowana kultura oraz wiedza o świecie i wszystkie doświadczenia życiowe danego podmiotu, a więc także różne elementy ewidentnie niejęzykowe (Grucza F. 1992b: 55).

W przypadku tłumaczenia prawniczego ważne jest nie tylko ustalenie kultury odbiorcy, ale również otaczającej go kultury prawnej i systemu prawnego (Sandrini 1996: 25).

3.6. Teoria parametryzacji translatologii legilingwistycznej

Parametryczne ujęcie translatologii legilingwistycznej Matulewskiej (2013) ma na celu adekwatny opis problemów związanych z nieprzystawalnością rzeczywistości prawnej i prawniczej różnych obszarów językowych. Obejmuje takie metody badawcze, jak:

- i. zastosowanie metody aksjomatycznej w opisie rzeczywistości językowej,
- ii. analizę terminologiczną korpusu złożonego z tekstów artykułów i opracowań naukowych,
- iii. metodę porównania tekstów paralelnych,
- iv. metodę hipotetyczno-dedukcyjną,
- v. techniki zapewniania ekwiwalencji.

W ramach przekładoznawstwa wyróżniono translatologię, czyli teorię przekładu oraz praktykę translacyjną (czyli działalność tłumaczeniową) (Bańcerowski, Matulewska 2012: 1226-1230). Translatologię z kolei podzielono ze względu na dwa kryteria. Pierwszy podział obejmuje translatologię teoretyczną, czyli klasę teorii traktujących o rzeczywistości translacyjnej, oraz translatologię praktyczną, w ramach której formułowane są dyrektywy translacyjne, wynikające z postulatów. Postulaty to prawa teorii sformułowane w oparciu o obserwację rzeczywistości translacyjnej. Praktyka translacyjna polega na stosowaniu dyrektyw w działalności tłumaczeniowej. Z kolei

ze względu na zakres teorii translatologię można podzielić na: ogólną (mającą zastosowanie do wszelkich dziedzin, wszystkich typów tekstów i wszystkich możliwych par językowych) oraz translatologię szczegółową (mającą zastosowanie do określonej dziedziny, określonej pary językowej itp.). Translatologię legilingwistyczną można, analogicznie do translatologii, podzielić na: teoretyczną, czyli klasę teorii dotyczących translacyjnej rzeczywistości prawnej i prawniczej, oraz praktyczną, w ramach której formułowane są dyrektywy efektywnego postępowania w określonej sytuacji translacyjnej.

Następnie Matulewska (2013) przedstawiła teoretyczną translatologię legilingwistyczną, obejmującą cztery komponenty: terminologiczny, propozycyjalny (zdaniowy), eksplanacyjny i konfirmacyjny. W ramach komponentu terminologicznego teorii wyróżniono ponad trzydzieści terminów, w tym zarówno pierwotnych (inicjalnych), jak i definiowanych służących do formułowania postulatów. W skład komponentu propozycyjnego wchodzi twierdzenia, odnoszące się do własności obiektów translacyjnej rzeczywistości prawnej, w których ramach można wyróżnić postulaty i ich konsekwencje. Postulaty i ich konsekwencje opisują własności obiektów denotowanych przez wyróżnione terminy, tworząc klasę twierdzeń danej teorii. Wiedzę uzyskaną przy badaniu rzeczywistości translacyjnej formułuje się za pomocą twierdzeń o różnym stopniu ogólności, tj. twierdzenia ogólne (ogólne zasady przekładu prawniczego) i twierdzenia szczegółowe (dotyczące np. określonej pary języków). Komponent eksplanacyjny składa się z wyjaśnień odnoszących się do rzeczywistości translacyjnej i jej fragmentów (obiektów, faktów, zdarzeń, relacji itd.). W wyniku badań tej rzeczywistości uzyskuje się informacje weryfikujące i potwierdzające twierdzenia i hipotezy, które stanowią wiedzę translacyjną. Komponent ten obejmuje wyjaśnianie formułowane według schematu wyjaśniania skonstruowanego zgodnie z metodą hipotetyczno-dedukcyjną i składające się z eksplanansu i eksplanandum. Komponent konfirmacyjny obejmuje weryfikację twierdzeń odnoszących się do translacyjnej empirii i jako taki korzysta z badań korpusowych.

Praktyczna translatologia legilingwistyczna według Matulewskiej (2013) dostarcza tłumaczowi dyrektyw, czyli procedur opartych

na twierdzeniach sformułowanych w ramach teoretycznej translatologii legilingwistycznej. Dyrektywy są zdaniami wykonawczymi, desygnującymi (wyznaczającymi) działania translacyjne i signifikującymi właściwości (cechy) takich działań. Takie zdania informują zatem tłumacza o skuteczności określonych działań ze względu na zamierzony cel. Działania translacyjne są, z kolei, operacjami ustalania translatywnych ekwiwalentów dla odpowiednich jednostek translandywnych na potrzeby stworzenia wystarczająco ekwiwalentnego tłumaczenia tekstu źródłowego dostosowanego do potrzeb określonej wspólnoty komunikatywnej⁴ odbiorców. Aby skutecznie przetłumaczyć tekst źródłowy na język docelowy, konieczne jest wykonanie sekwencji dyrektyw. Takie sekwencje stanowią algorytm translacyjny pozwalający osiągnąć pożądaný cel.

Zgodnie z teorią Matulewskiej (2013) analogicznie do teoretycznej translatologii legilingwistycznej, również w ramach praktycznej translatologii legilingwistycznej można wyodrębnić praktyczną legilingwistyczną translatologię ogólną (mającą zastosowanie do wszelkich par języków) i szczegółową (mającą zastosowanie tylko do określonej pary języków lub określonego typu, a nawet gatunku tekstów). W ramach translatologii szczegółowej formułowane mogą być gramatyki translacyjne, a w ramach szczegółowej translatologii legilingwistycznej formułowana może być legilingwistyczna gramatyka translacyjna, czyli teoria przekładu dla danej pary języków stanowiąca teoretyczną podstawę do wytwarzania tekstów translacyjnych wystarczająco ekwiwalentnych w stosunku do określonego tekstu translandywnego sformułowanego w języku prawnym lub prawniczym.

⁴ Przyjmuje się, że istnieją różne wspólnoty językowe, których członkowie posługują się jednym uniwersalnym środkiem komunikacji, jakim jest język. W odniesieniu do niniejszej monografii wyróżnić można wspólnotę językową polską, którą tworzą m.in. obywatele Polski oraz wspólnotę językową chińską, którą tworzą obywatele Chińskiej Republiki Ludowej i Tajwanu. Wyodrębnia się ponadto tzw. wspólnoty komunikatywne, które obejmują jednostki mające ten sam zamiar komunikacyjny niezależnie od języka etnicznego, jakim się posługują. Wspólnotę komunikatywną tworzą na przykład podatnicy płacący podatki w Polsce, niezależnie od tego czy są obywatelami Polski, czy innego kraju (Zabrocki 1963: 12–16; Bańcerowski 2001: 36–40).

Zdaniem Matulewskiej (2013) analizowana legilingwistyczna rzeczywistość translacyjna jest złożona z następujących obiektów:

- i. autor tekstu translandywnego (źródłowego),
- ii. tekst translandywny,
- iii. wspólnota komunikatywna autora tekstu źródłowego,
- iv. zleceniodawca,
- v. tłumacz,
- vi. tekst translatywny (docelowy),
- vii. wspólnota komunikatywna, do jakiej należy tłumacz,
- viii. wspólnota komunikatywna odbiorców tekstu translatywnego.

Wszystkie te obiekty rzeczywistości translacyjnej posiadają określone cechy, które oddziałują na proces komunikacji prawniczej, a w konsekwencji także na przekład prawniczy. Homogeniczne (tj. tego samego rodzaju) cechy tych obiektów są grupowane w wymiary. Wymiary są zbiorami heterogenicznych cech, wzajemnie się wykluczających, za pomocą których charakteryzuje się obiekty rzeczywistości translacyjnej. Każdy wymiar zawiera cechę nieokreśloności, którą obiekt przyjmuje, gdy trudno rozstrzygnąć, jaką cechę ten obiekt posiada.

Dzięki parametryzacji procesu przekładu (przypisaniu obiektom w języku źródłowym i docelowym cech z poszczególnych relevantnych wymiarów) można precyzyjnie scharakteryzować obiekty względem wyróżnionych wymiarów. Każda grupa wymiarów jest złożona z kilku wymiarów. Jeżeli dwa obiekty przybierają tę samą cechę z danego wymiaru, to są konwergentne ze względu na niego. Jeżeli obiekty przybierają różne cechy z danego wymiaru, ale tę samą cechę z bardziej abstrakcyjnego wymiaru (hiperonimicznego w stosunku do pierwotnego wymiaru), to są komplementarne na poziomie tego parametru. Opracowanie wyczerpującej listy wymiarów dla translacyjnej rzeczywistości legilingwistycznej jest trudne, ponieważ w ramach określonej jednostki translandywniej i translatywniej może zaistnieć konieczność stworzenia wymiarów o charakterze unikatowym (Bańczerowski, Matulewska 2012).

3.7. Aplikacja metod badawczych do przekładu polskiej i chińskiej terminologii z zakresu alternatywnych metod rozwiązywania sporów

W celu dokonania analizy korpusu badawczego w oparciu o metodę porównania testów paralelnych wybrano z tekstów polsko- i chińskojęzycznych dotyczących arbitrażu charakterystyczne dla tego typu tekstów terminy i związki frazeologiczne. W oparciu o wyniki przeprowadzonej analizy i teorię parametryzacji opracowano dla nich parametry. Następnie, zgodnie z teorią parametryzacji translatologii legilingwistycznej, wyróżniono parametry wspólne i rozłączne dla wszystkich terminów z tego zakresu. Do parametrów wspólnych zaliczono:

- i. gałąź prawa,
- ii. gatunek tekstu,
- iii. moc wiążącą tekstu,
- iv. autora tekstu,
- v. system prawny,
- vi. lekt,
- vii. odbiorcę tłumaczenia,
- viii. funkcję tekstu.

Do parametrów rozłącznych zaliczono takie, które są specyficzne dla danej pary terminów w języku źródłowym i docelowym. Parametry to zbiory cech homogenicznych wzajemnie się wykluczających. Poprzez przypisanie cech z tych samych parametrów danemu terminowi w języku źródłowym i potencjalnie ekwiwalentnemu terminowi w języku docelowym można dokonać porównania znaczenia referencyjnego i pragmatycznego obu badanych terminów w celu ustalenia, czy zachodzi między nimi relacja wystarczającej ekwiwalencji.

Sformułowano dyrektywy translacyjne, które są specyficzne dla tego wycinka rzeczywistości legilingwistycznej. W dyrektywach translacyjnych uwzględniono odbiorcę, funkcję tekstu i relację pomiędzy tekstem źródłowym a docelowym oraz relacje intertekstualne.

Dokonano zestawienia terminów polskojęzycznych z chińskojęzycznymi w celu ustalenia stopnia ich ekwiwalencji. To z kolei umożliwiło dobranie techniki tłumaczeniowej do potrzeb odbiorcy. Uwzględniono dwa rodzaje odbiorców wyodrębnionych przez Kierzkowską (2002), tj. odbiorcę dalekiego i odbiorcę bliskiego. Przyjęto, że dla odbiorcy dalekiego najczęściej stosuje się ekwiwalenty funkcjonalne, z kolei dla odbiorcy bliskiego bardzo często okazało się konieczne zastosowanie techniki, w której ekwiwalent funkcjonalny jest a) dookreślony za pomocą definicji, co prowadzi do tworzenia ekwiwalentu opisowego lub b) zmodyfikowany. Należy tutaj zaznaczyć, że w przypadku terminologii dotyczącej polubownego rozwiązywania sporów, która ma w dużym stopniu charakter terminologii międzynarodowej, o charakterze ponadkulturowym, w wielu przypadkach różnice znaczeniowe są niewielkie. Zdarzają się jednak różnice znaczeń, które dla odbiorcy bliskiego mogą być niezwykle istotne.

W pracy nie sformułowano wszystkich postulatów, czyli praw dla tego wycinka translatoologii legilingwistycznej szczegółowej, jednakże należy pamiętać o tym, że dyrektywy wynikają z postulatów i stąd postulaty mogą być wyeksplikowane w oparciu o dyrektywy⁵.

Na potrzeby niniejszej pracy do ustalenia wystarczających ekwiwalentów przyjęto podejście Šarčević (2000: 238–239), zgodnie z którym można wyróżnić ekwiwalencję bliską (ang. *near equivalence*), ekwiwalencję częściową (ang. *partial equivalence*) oraz brak ekwiwalencji (ang. *non-equivalence*). Ekwiwalencja bliska zachodzi:

gdy pojęcia A i B współdzielą wszystkie swe podstawowe cechy i większość swych cech przypadkowych (przekrój) lub gdy pojęcie A zawiera wszystkie cechy pojęcia B, a pojęcie B zawiera wszystkie cechy podstawowe i większość cech przypadkowych pojęcia A (podzbiór) (...). W większości przypadków ekwiwalenty funkcjonalne są ekwiwalentami tylko w części. Częściowa ekwiwalencja ma miejsce, gdy pojęcia A i B współdzielą większość swych cech podstawowych i część swych cech

⁵ W dalszej pracy badawczej w celu wyłonienia legilingwistycznej gramatyki translacyjnej dla tekstów dotyczących arbitrażu należałoby wyłonić terminy pierwotne, definiowane i postulaty, które stanowią fundament każdej teorii sformułowanej w oparciu o metody naukowawcze (Hempel, Oppenheim 1948). Należy tego dokonać uwzględniając zarówno poziom leksykalny, frazeologiczny, jak składniowy.

przypadkowych (przekrój) lub gdy pojęcie A zawiera wszystkie cechy pojęcia B, ale pojęcie B zawiera tylko większość cech podstawowych i część cech przypadkowych pojęcia A (podzbiór). (...) Jeśli tylko kilka z podstawowych cech pojęć A i B jest wspólnych (przekrój) bądź nie ma podstawowych cech wspólnych lub też jeśli pojęcie A zawiera wszystkie cechy pojęcia B, ale pojęcie B zawiera tylko kilka (lub nie zawiera żadnych) cech podstawowych pojęcia A (podzbiór), to taki ekwiwalent funkcjonalny nie jest już akceptowalny. W takich przypadkach mamy do czynienia z brakiem ekwiwalencji. Co więcej, brak ekwiwalencji występuje także w przypadku, gdy w docelowym systemie prawnym nie istnieje ekwiwalent funkcjonalny danego pojęcia źródłowego. W takich przypadkach mamy do czynienia z ekskluzją (Šarčević 2000: 238-239).

Ponadto uznajemy, że na poziomie frazeologii i gramatyki należy stosować ekwiwalencję tekstowo-normatywną (Kierzkowska 2002).

CZĘŚĆ II

WPROWADZENIE DO ALTERNATYWNYCH METOD ROZWIĄZYWANIA SPORÓW W UJĘCIU PRAWNYM I JĘZYKOWYM

4. Alternatywne metody rozwiązywania sporów i ich klasyfikacja

Spory towarzyszą człowiekowi od zawsze, a ich rozwiązywaniu na drodze prawnej nie sprzyja obecnie długotrwałość i kosztowność procesów prowadzonych przez przeciążone sądy. Dlatego mimo iż polubowne rozwiązywanie sporów nie jest w Polsce nowością, to dopiero od niedawna zyskuje na popularności. Pomimo zwiększającej się współpracy i wymiany handlowej między Polską a Chinami oraz wzrostu zainteresowania chińską kulturą, chińska rzeczywistość prawna jest nadal słabo znana. W publikacjach poświęconych alternatywnym metodom rozwiązywania sporów przeczytać można, że są one stałym elementem amerykańskiej i europejskiej kultury prawnej (Jakubiak-Mirończuk 2008: 93). Praktykowane od setek lat w Chinach alternatywne metody rozwiązywania sporów są w Polsce zagadnieniem mało znanym, nie tylko wśród tłumaczy, ale również w nauce prawnej. Od niedawna jednak obserwuje się wzrost zainteresowania pozasądowymi metodami rozwiązywania sporów w Chinach w publikacjach w czasopiśmie, na portalach internetowych i na blogach (Fiłoniuk 2008; Kordasiewicz 2009; Zhang Y. 2012; publikacje internetowe z blogów: Kłaczyński 2012; *Rozstrzyganie sporów z chińskimi firmami; Arbitraż czy Postępowanie Sądowe*).

4.1. Nazwa, definicja i historia form ADR

Alternatywne metody rozwiązywania sporów, w skrócie formy ADR⁶ (chin. 替代性纠纷解决方式 *tìdàixìng jiūfēn jiějué fāngshì* / 非诉讼解决争议方式 *fēi sùsòng jiějué zhēngyì fāngshì*) są odformalizowanymi procedurami, w których strona trzecia (ale nie sąd) pomaga stronom konfliktu w jego rozwiązaniu i zawarciu porozumienia (Cioch, Nowińska 2007: 141). Precyzyjnie zdefiniował tę metodę Korybski (1993: 104) jako: „każdą, dającą się wyodrębnić procedurę rozwiązywania sporu, opartą na pewnych założeniach i określającą zorganizowany ciąg zachowań stron sporu oraz – ewentualnie – innych podmiotów uwikłanych w spór”.

Rozważania na temat form ADR rozpoczyna się często wspominając rozwój form ADR w USA w latach 70-tych i 80-tych ubiegłego wieku (Stadniczeńko 2008: 197–198). Pojęcie form ADR jako alternatywnych metod rozwiązywania sporów sięga lat 90-tych XX wieku w USA, kiedy to wprowadzono omawiane procedury do tamtejszego wymiaru sprawiedliwości (Cioch, Nowińska 2007: 141). Akronim ten pochodzi od nazwy *Alternative Dispute Resolution* (pol.: alternatywne rozwiązywanie sporów), ale używany jest też jako skrót od *Appropriate Dispute Resolution* (pol. odpowiednie / właściwe rozwiązywanie sporów) lub *Amicable Dispute Resolution* (pol. polubowne rozwiązywanie sporów). Jak wynotowała z witryny internetowej lorda kanclerza (ang. Lord Chancellor's Department) Ciancio (2003: 247): Te różne przymiotniki oddają koncepcje procedur o cechach ‘polubowności’, mimo iż przymiotnik ‘*appropriate*’ (pol. właściwy, odpowiedni) oznacza te metody rozwiązywania sporów, które lepiej nadają się w określonych sytuacjach niż procedura sądowa.

⁶ Tłumacze specjalistyczni powinni wiedzieć, że akronim ADR jest wieloznaczny i oznacza również międzynarodową konwencję dotyczącą przewozu towarów i ładunków, klasyfikowanych jako niebezpieczne (European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road). W Polsce została ona ratyfikowana w 1975 roku i od tego czasu każda osoba, która ma styczność z materiałami niebezpiecznymi, przechodzi najpierw odpowiednie szkolenia. Po wpisaniu akronimu ADR do wyszukiwarki internetowej wyświetlają się przede wszystkim ogłoszenia kursów ADR dla kierowców i doradców. Transport ADR, jak i doradztwo ADR nie będą jednak przedmiotem rozważań w tej pracy.

Rozwiązywanie sporów poza sądem nie jest praktyką nową. Nowe są jedynie jego uregulowania prawne. Sądownictwo polubowne funkcjonowało już w prawie rzymskim. Ustanawiany przez strony sędzia rozjemczy (łac. *arbiter ex compromisso*) mógł przyjąć dobrowolnie funkcję arbitra (łac. *receptum arbitri*). Umożliwiało to nie tylko szybkie i łagodne rozwiązanie sporu ale również uchylenie od kontroli opinii społecznej w normalnym procesie. W średniowieczu sądownictwo polubowne było mniej popularne, ponieważ orzeczenia sądów polubownych miały mniejsze znaczenie niż wyroki sądów państwowych (Dalka 1987: 9-10). Rozwój sądownictwa polubownego w państwach kapitalistycznych wystąpił w krajach anglosaskich pod koniec XIX w., gdzie formularze umów zawierały klauzule o sędzie polubownym. Sądy polubowne rozwijały się również w Niemczech, przykładowo w Hamburgu wydały one w 1913 r. około 800 orzeczeń (Dalka 1987: 11). Jak podaje literatura (Ptak 1988: 95–96 w: Stadniczeńko 2008: 197–198), na ziemiach polskich od połowy XV wieku sprawy z zakresu prawa prywatnego bądź o przestępstwa prywatne były umarzane w przypadku zawarcia ugody, do której dochodziło zwykle drogą postępowania polubownego. W Polsce przedrozbiorowej na równi z sądownictwem państwowym stosowano formę uroczystego „jednania”. W okresie zaborów polskie społeczeństwo korzystało z sądownictwa polubownego, aby uciec od rozpoznawania sporów cywilnoprawnych przez sądy państw zaborczych (Dalka 1987: 10). Popularny dziś Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej powołano w 1950 roku do rozstrzygania międzynarodowych sporów handlowych. Zanim wprowadzono prawo arbitrażowe uwzględniające zasady ustawy modelowej UNCITRAL (w 2005 roku), funkcjonowanie sądownictwa arbitrażowego i instytucji mediacji oparte było na Ustawie o prawie postępowania cywilnego z 1964 roku.

Chińska tradycja alternatywnego rozwiązywania sporów sięga czasów panowania Zachodniej dynastii Zhou (1027 p.n.e. – 771 p.n.e.) (Fan 2013: 156) i jest głęboko zakorzeniona w kulturze i filozofii. Tradycyjne pojęcie prawa składa się głównie z rytuałów, norm społecznych, zwyczajów i reguł rodzinnych (Sarek 2011: 41; Holz 2005: 17). Wiele reguł zachowania nie było ujętych w kodeksach i w rzeczywistości te reguły niepisane były dla większości Chińczyków najważ-

niejsze (Head, Wang 2005: 102). Skodyfikowane przepisy prawne w dawnych Chinach regulowały administrację i sprawy karne (van der Sprenkel 1971: 33). Wśród najważniejszych koncepcji prawnych chińskiego prawa tradycyjnego wymienia się:

- i. 礼 *lǐ* – rytuały, obrzędy, standardy właściwego zachowania,
- ii. 法 *fǎ* – opublikowane, ogłoszone prawo (nie pojedyncze ustawy, lecz prawo w sensie ogólnym),
- iii. 刑 *xíng* – kary, prawo karne,
- iv. 律 *lǜ* – postanowienia, ustawy (pojęcie dotyczące określonego prawa, regulacji w przeciwieństwie do ogólnego 法 *fǎ*),
- v. 例 *lì* – regulacje uzupełniające ustawy, przepisy albo na przykład skodyfikowane precedensy,
- vi. 天命 *tiānmìng* – mandat niebios (koncepcję prawowitej władzy władcy, którą posiada on tak długo, jak określa to wola nieba),
- vii. 法律 *fǎlǜ* – postanowienia prawne, np. te opublikowane w kodeksach (Head, Wang 2005: 17 i n.).

Korzenie polubownego rozwiązywania sporów leżą w konfucjańskiej filozofii harmonii i unikania konfliktu.

Konfucjanizm, osadzony głęboko w tradycyjnych relacjach rodzinno-społecznych, przeniknął do świadomości chińskiego społeczeństwa i stał się sposobem widzenia rzeczywistości (Rowiński, Pawłowski 2011: 19).

Konfucjaniści postulowali sprawowanie władzy i utrzymanie porządku społecznego przy pomocy zasad moralnych i fundamentalnych relacji. Najważniejszym punktem odniesienia osoby była jej rodzina, która, jak podkreślają Rowiński i Pawłowski (2011: 17), podporządkowana była relacjom władca – poddany, ojciec – syn, starszy brat – młodszy brat, mąż – żona. Wierzano, że niezależnie od tego czy człowiek z natury jest dobry (jak uważał Mengzi), czy zły (co twierdził Xunzi), zawsze była szansa na poprawę poprzez wpływ edukacji moralnej. Najważniejszym pojęciem dla konfucjanizmu w kontekście prawa było natomiast wspomniane wcześniej 礼 *lǐ* –

zbiór ogólnie przyjętych wartości społecznych i norm zachowania opartych na etyce i rytuałach. Właśnie te wartości miały zapobiegać występkom (van der Sprenkel 1971: 30 i n.). Normy 礼 *lǐ* zostały po raz pierwszy spisane dopiero przez konfucjanistów w Księdze Rytuałów (礼记 *Lǐ Jì*). Przez większość okresu panowania dynastii Zhou przekazywano je w formie ustnej (Bodde, Morris 1967: 19). 礼 *lǐ* analizowano w trzech aspektach. Pierwszym było zarządzanie społeczeństwem tak, by każdy wiedział, jakie ma prawa i obowiązki. Drugim była moralność, która związana jest ściśle z naturą człowieka i nie wymaga kontroli zewnętrznej, ale raczej indywidualnego sumienia. Po trzecie 礼 *lǐ* zapewnia harmonię społeczną, akcentując zobowiązania jednostki wobec społeczeństwa (van der Sprenkel 1971: 30 i n.).

Historię alternatywnych metod rozwiązywania sporów w Chinach interesująco ujął Fan (2013: 3) przytaczając stare chińskie powiedzenie, mówiące o tym, że „lepiej jest umrzeć z głodu niż stać się złodziejem i lepiej być zadreńczonym na śmierć niż wnieść pozew do sądu”, które jego zdaniem ukazuje powszechny strach przed procesem sądowym. Zgodnie z myślą konfucjańską preferowano zatem mediację, a postępowania sądowego, podobnie jak podkreślania praw jednostki, unikano.

Od koncepcji nauki konfucjańskiej różniły się zasadniczo koncepcje filozofii legistów, którzy uznawali, że odpowiednim narzędziem do kierowania ludem nie powinny być postulowane przez konfucjanistów zasady moralne, ale surowy system kar i nagród. Najważniejszym pojęciem w legistycznej koncepcji organizacji państwa było 法 *fǎ*, oznaczające sposoby, środki, reguły, dzięki którym państwo mogło władać obywatelami i wprowadzać do społeczeństwa ład. Jeden z najistotniejszych filozofów szkoły legistów – Shang Yang podkreślał, że „nie ma nic bardziej fundamentalnego w usuwaniu zła niż kary” (Head, Wang 2005: 47 i n.). Zunifikowany system prawny był, mówiąc w skrócie i uproszczeniu, systemem bezstronnych, obiektywnych kar i nagród stosowanych zgodnie z jawnymi, powszechnie znanymi, jasno zdefiniowanymi kodeksami zachowania społecznego (van der Sprenkel 1971: 30). Inny legistyczny filozof Han Fei pod-

kreślał wielką rolę prawa w rządzeniu państwem, a dokładniej w kontrolowaniu obywateli. Künstler (2007: 28 i n.) napisał:

Przedstawiciele tej szkoły kładli główny nacisk na rolę prawa stanowionego w organizacji państwa, życia społeczeństwa i jego zasad moralnych. Pod tym względem zajmowali oni stanowisko przeciwne niż konfucjaniści, którzy byli zwolennikami prawa zwyczajowego i odwoływali się przede wszystkim do zasad moralnych.

Prawo 法 *fǎ* nie zdobyło jednak nigdy powszechnej akceptacji jako podstawowe źródło społecznego porządku i stabilności z powodu funkcjonującego kodu zachowania 礼 *lǐ*. Jednakże te normy zachowania wpisane w relacje międzyosobowe są ważne również w nowoczesnej chińskiej społeczności konfucjańskiej (Niewdana 2011: 123).

Sferę prawa cywilnego regulowały nieoficjalne zasady społeczności lokalnych i branżowych. Spory dotyczące transakcji handlowych rozstrzygano w ramach gildii rzemieślniczych lub kupieckich, a w sąsiedzkich kłótniach pośredniczyła wioskowa starszyzna (Fairbank 1996: 166). Jak napisali Bodde i Morris (1967: 5–6), w Chinach prawdopodobnie bardziej niż w innych cywilizacjach zachowanie człowieka kształtowało się pod wpływem zwyczajów i uzusów aniżeli sformalizowanego systemu prawnego. Koncepcje Konfucjusza i jego kontynuatorów dotyczące jednostki i społeczeństwa skutkowały tym, że rozwiązywanie sporów przez mediację okazało się w praktyce skuteczniejsze niż system sankcji. Jak pisali Rowiński i Pawłowski (2011: 17):

Oparte na relacjach międzyludzkich zasady moralne, takie jak ‘humanitarność’ (*rén*), ‘prawość’ (*yì*), ‘mądrość’ (*zhì*), ‘wiarygodność’ (*xìn*), ‘lojalność’ (*zhōng*), ‘altruizm’ (*shù*), odróżniają człowieka od zwierząt. Państwo i społeczeństwo mają swe źródło właśnie w tych relacjach i moralnych zasadach przeniesionych z poziomu rodziny na poziom wyższy.

Również Pye (1991: 72) zwrócił uwagę na fakt, że chińskie społeczeństwo wykształciło pewnego rodzaju samoregulację, której podstawą były tradycje i zwyczaje obowiązujące w rodzinie, w klanie i innych rodzajach związków oraz grup. Dlatego też wszelkie spory rozwiązywano nieformalnie za pomocą mediatora i wioskowej starszyzny, przy możliwie najrzadszym odwoływaniu do sądów państwowych.

Mimo, że niektóre formy ADR, a z pewnością mediacja, stosowane są od wieków, sama koncepcja współcześnie rozumianych form ADR została przejęta przez chińskich biznesmenów i prawników ze Stanów Zjednoczonych nie tak dawno. Zakres form ADR jest jednak w Chinach kwestią kontrowersyjną. Pojawiają się opinie kwestionujące negocjacje i arbitraż jako alternatywne metody rozwiązywania sporów (Zheng).

Zarówno polska, jak i chińska nazwa oznaczająca polubowne rozwiązywanie sporów występują jedynie w języku prawniczym. W badanym korpusie tekstów prawnych nie znaleziono ani jednego przykładu ich wystąpienia. Terminy: „alternatywne metody rozwiązywania sporów” (ADR) oraz 替代性纠纷解决方式 *tìdàixìng jiūfēn jiějué fāngshì* i 非诉讼解决争议方式 *fēi sùsòng jiějué zhēngyì fāngshì* należy, mimo różnic w typach metod występujących w poszczególnych rzeczywistościach prawnych, uznać za wystarczająco ekwiwalentne na potrzeby większości sytuacji tłumaczeniowych. Dla odbiorcy dalekiego będą one ekwiwalentne niemal zawsze. W rzadkich sytuacjach na potrzeby odbiorcy bliskiego zainteresowanego tym, jakie formy ADR występują w danym systemie prawnym, należałoby terminy będące ekwiwalentami funkcjonalnymi zmodyfikować poprzez dodanie definicji na przykład nawiasowej, w której zostaną wymienione wszystkie dopuszczone prawem form ADR lub też która w zależności od potrzeb komunikacyjnych odbiorcy przekładu poinformuje o niedozwolonych na danym obszarze formach ADR. Takim odbiorcą bliskim może być biznesmen, który chce umieścić klauzulę ADR w umowie, tak by była ona wiążąca prawnie.

Dyrektywa 1

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „alternatywne metody rozwiązywania sporów”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 替代性纠纷解决方式 *tìdàixìng jiūfēn jiějué fāngshì* lub terminu 非诉讼解决争议方式 *fēi sùsòng jiějué zhēngyì fāngshì*, które są ekwiwalentami funkcjonalnymi dla odbiorcy dalekiego.

Dyrektywa 2

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 替代性纠纷解决方式 *tìdàixìng jiūfēn jiějué fāngshì*, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy dalekiego na język polski użyć terminu „alternatywne metody rozwiązywania sporów”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 3

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 非诉讼解决争议方式 *fēi sùsòng jiějué zhēngyì fāngshì*, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy dalekiego na język polski użyć terminu „alternatywne metody rozwiązywania sporów”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 4

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 替代性纠纷解决方式 *tìdàixìng jiūfēn jiějué fāngshì* należy w tłumaczeniu dla odbiorcy bliskiego na język polski użyć terminu „alternatywne metody rozwiązywania sporów (obejmujące negocjacje, arbitraż instytucjonalny, mediację z arbitrażem oraz arbitraż z mediacją, mediację sądu ludowego, mediację ludową i mediację administracyjną)”, który jest ekwiwalentem opisowym.

Dyrektywa 5

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 非诉讼解决争议方式 *fēi sùsòng jiějué zhēngyì fāngshì*, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy bliskiego na język polski użyć terminu „alternatywne metody rozwiązywania sporów (obejmujące negocjacje, arbitraż instytucjonalny, arbitraż z mediacją, mediacja z arbitrażem oraz mediację sądu ludowego, mediację ludową i mediację administracyjną)”, który jest ekwiwalentem opisowym.

4.2. Wspólne cechy form ADR

Formy ADR nie mają na celu zastąpić sądownictwa powszechnego, a jedynie je uzupełniać. Cechują się między innymi niepublicznym charakterem przebiegu, odformalizowaniem, dobrowolnością udziału i względną elastycznością (Kalisz, Prokop-Perzyńska 2008: 129). Ponieważ w trakcie alternatywnego rozstrzygania sporu jego strony są aktywne i próbują znaleźć najbardziej odpowiadające im rozwiązanie, a także określają procedurę, której będą przestrzegać i wybierają osobę lub instytucję, która poprowadzi postępowanie mające na celu wspólne wypracowanie satysfakcjonującego wyniku, uznaje się, że formy ADR służą budowaniu społecznej harmonii (Stadniczeńko 2008: 198).

W obliczu powszechnie długoterminowej procedury sądowego rozwiązywania sporów formy ADR z jednej strony odciążają sądy, z drugiej zaś, w sytuacji pilnej lub wymagającej wiedzy eksperckiej osoby rozwiązującej spór, stanowią niezbędną ich alternatywę. Prawnicy zwracają jednak uwagę na wciąż niską świadomość możliwości skorzystania z drogi innej niż sądowa (por. Góra-Błaszczkowska 2008: 57). Góra-Błaszczkowska (2008: 57) podkreśla także niezbędność alternatywnych metod rozstrzygania sporów w sytuacji, gdy strony muszą w przyszłości kontynuować współpracę. W takim przypadku rozwiązywanie sporu na drodze sądowej może zbytnio antagonyzować strony.

Na obszarze Unii Europejskiej dokumentem regulującym funkcjonowanie form ADR jest *Zielona Księga Komisji Europejskiej o alternatywnych metodach rozwiązywania sporów cywilno- i handlowo-prawnych* z kwietnia 2002 roku. W wymiarze światowym dużą rolę pełni *Ustawa modelowa o międzynarodowej koncyliacji w sprawach gospodarczych* (nazywana też *ustawą wzorcową o rozjemstwie handlowym*) przyjęta w 1985 roku przez Komisję Narodów Zjednoczonych do spraw Międzynarodowego Prawa Handlowego UNCITRAL. Regulacje dotyczące poszczególnych form ADR omówione zostaną w dalszej części monografii.

Warto zwrócić uwagę na zyskujące na popularności rozwiązywanie sporów online, czyli tzw. formy ODR (ang. *Online Dispute Resolution*). Rozwój technologii i internetu oraz zapotrzebowanie na szybsze i tańsze sposoby rozwiązywania sporów skutkowało w powstaniu koncepcji form ODR. Formy te łączą efektywność form alternatywnego rozwiązywania sporów oraz potęgę Internetu pozwalającego na zaoszczędzenie czasu, pieniędzy i frustracji (Rao 2004). D'Angelo (2010) przedstawiła stan obecny rozwiązywania sporów w internecie i perspektywy rozwoju rozjemstwa przez takie medium w przyszłości. Zanalizowała formę ODR, która zyskuje na popularności we Włoszech i którą porównuje się z tradycyjnymi formami arbitrażu, postępowania sądowego oraz mediacji. Rozwiązywanie sporów w Internecie jest tam nowością i nadal nie jest akceptowane przez wielu przedsiębiorców. Mimo że jest postrzegane jako szybsze i tańsze narzędzie, funkcjonujące ponad barierami geograficznymi, strony sporów wciąż w dużej mierze preferują metody tradycyjne, co potwierdza dokonane przez autorkę porównanie liczby włoskich procedur ODR z korpusem reprezentującym sprawy arbitrażowe, postępowanie sądowe i mediacje we Włoszech. Eksperti uważają, że sytuacja ta jest wynikiem barier kulturowych. Powodem takiego stanu może być również fakt, że w procedurze ODR trudno jest ustalić kompetentny organ rozjemczy. Ponadto brakuje wciąż oswojenia się z mediami w komunikacji na odległość i biegłości w obsłudze komputera. W języku chińskim funkcjonuje ekwiwalent 在线争议的解决 *zàixiàn zhēngyì de jiějué* oznaczający rozwiązywanie sporów on-line.

4.3. Typologia ADR

W nauce prawa istnieje wiele klasyfikacji form alternatywnego rozwiązywania sporów. Jak zauważył Korybski (1993: 104), propozycje klasyfikacji form ADR wysuwane są od początku lat 80-tych XX wieku dla różnych celów i w oparciu o różne kryteria. Jedną z najbardziej rozpowszechnionych w Polsce klasyfikacji jest podział na formy pierwotne i formy pochodne (hybrydowe), którego dokonał jeszcze

w latach 70-tych Sander (Goldberg, Green, Sander 1985: 1–3, 245 w: Korybski 1993: 104). Sander wyróżnia formy podstawowe, takie jak:

- i. negocjacje,
- ii. mediacje,
- iii. arbitraż.

4.3.1. Negocjacje

Negocjacje stanowią podstawę większości pozostałych form ADR (Korybski 1993: 108) i w pełni harmonizują z istotą stosunku prawnego (Cioch, Nowińska 2007: 141). Oparte są na bezpośredniej rozmowie, partnerskich rokowaniach lub przetargach stron. Ich przebieg w zasadzie nie podlega żadnej narzuconej strukturalizacji (Kalisz, Prokop-Perzyńska 2008: 130). Istotne w negocjacjach jest to, że mają zastosowanie jedynie w sytuacji, gdy strony sporu nie tylko chcą, lecz również potrafią się ze sobą porozumieć (Groszyk, Korybski 1990: 102). Negocjacje mają zwykle zastosowanie podczas zawierania umów, rozwiązywania sporów o roszczenia, w rozwiązywaniu sporów o podłożu karnym i w zbiorowych sporach pracowniczych (Korybski 1993: 111).

Wynikiem negocjacji jest z założenia wspólnie wypracowana i zaakceptowana przez ich uczestników decyzja, która określa zasady ich współpracy lub kończy konflikt (Groszyk, Korybski 1990: 102–103). Porozumienie może mieć postać kompromisu lub konsensusu. Kompromis polega na wypracowaniu decyzji akceptowanej przez wszystkich uczestników negocjacji za cenę ustępstw każdego z nich, natomiast konsensus jest jednomyślną decyzją tworzącą reguły współdziałania bądź rozstrzygającą konflikt (Groszyk, Korybski 1990: 103).

Warunki prowadzenia negocjacji w celu rozstrzygnięcia sporu to:

- i. równorzędność spierających się uczestników (w zakresie posiadanej wiedzy i środków finansowych),
- ii. uznanie przez uczestników negocjacji zasady *pacta sunt servanda* celem zapewnienia przestrzegania dokonanych ustaleń i sensu prowadzenia negocjacji (Korybski 1993: 10).

W Chinach negocjacje (chin. 协商 *xiéshāng*) są zwykle pierwszym wyborem w rozwiązywaniu sporów (Han 2012: 196; Zheng). Jak napisała Zhang Y. (2012: 421): „Chińczycy w razie wystąpienia sporu chcą przede wszystkim negocjować”. Specyfika chińskich negocjacji jest często przedmiotem zainteresowań w polskich publikacjach poświęconych stosunkom międzynarodowym. Ich autorzy zwracają uwagę na te aspekty chińskiej kultury biznesowej, które odgrywają rolę w negocjacjach z chińskimi kontrahentami, czyli np. na ważną dla Chińczyków harmonię czy też panujące w społeczeństwie relacje *guanxi*⁷, a także wywodzącą się z filozofii konfucjańskiej hierarchię. Temat negocjacji z Chińczykami jest też poruszany przy okazji omawiania wymiarów kultur narodowych Hofstede (2000: 51)⁸. Zdaniem Hofstede (2000) chiński negocjator postrzegany jest jako osobowość paradoksalna – szczerza i zwodnicza zarazem, o cechach konfucjańskiego dżentelmena i stratega podobnego do Sun Tzu (Fang 2006: 51–55). Niewdana (2011: 123–124) zwrócił uwagę na opisywaną przez Hofstede orientację kolektywistyczną Chińczyków, która jest źródłem ich zdolności do współpracy. Natomiast orientacja długoterminowa była podstawą budowania solidnych relacji

⁷ *Guanxi* nazywa się w uproszczeniu „osobowymi relacjami”, które mają korzenie we wzajemnych moralnych zobowiązaniach (Niewdana 2011b: 205). Więzy między-ludzkie określane mianem *guanxi* są w kontekście kulturowym wszechobecne. Specyficzny jest stopień osobistego zaangażowania w nie i zasięg oddziaływania na aspekty codzienności (Luo 2000: 2 w: Niewdana 2011b: 205).

Jak pisze Zhang Y.: Nieformalne relacje personalne oraz formalne relacje instytucjonalne stanowią dwa integralne faktory w chińskim społeczeństwie. Oddziałują na siebie i uzupełniają się nawzajem. Mimo, że tradycyjne *guanxi* zachowały swą ważność, muszą być wykorzystywane zgodnie z prawem. Innymi słowy, *guanxi* są bardzo wartościowym narzędziem, jeśli odpowiednio się je wykorzystuje (Zhang T., 2007: 36).

⁸ Hofstede (2000: 51) wyróżnił cztery wymiary kultur narodowych:

- i. dystans do władzy,
- ii. indywidualizm (w kontraście do kolektywizmu),
- iii. męskość (w opozycji do kobiecości),
- iv. unikanie niepewności.

Później podział ten został rozszerzony o wskaźnik dotyczący orientacji długoterminowej (w opozycji do orientacji krótkoterminowej – *long-term orientation/ short-term orientation* (2010: 51).

w kulturze kupieckiej (Lufrano 1997: 181 w: Niewdana 2011: 124), co zapewne nie pozostawało bez wpływu na sposób rozstrzygania ewentualnych sporów.

Można uznać, że polski termin „negocjacje”, oraz chiński 协商 *xiéshāng* są ekwiwalentne w wystarczającym stopniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego. W świetle wykładni językowej potoczne rozumienie tych terminów w obu obszarach językowych pokrywa się w wystarczającym stopniu, by zgodnie z klasyfikacją poziomów ekwiwalencji Šarčević (2000) uznać je za ekwiwalentne w bliskim stopniu. Tłumacz, który nie miał do czynienia z nazwami form ADR w języku chińskim, a w procesie przekładu korzysta jedynie z bilingwalnych słowników angielsko-chińskich czy niemiecko-chińskich, może mieć problem z doбором odpowiedniego ekwiwalentu dla polskiego terminu „negocjacje”. Słowniki bilingwalne⁹ podają następujące ekwiwalenty terminu „negocjacje” w kontekście dyskusji z kimś o czymś:

- i. 谈判 *tánpàn*,
- ii. 协商 *xiéshāng*,
- iii. 审理 *shěnlǐ*,
- iv. 交涉 *jiāoshè*
- v. 议付 *yìfù*.

Dopiero analiza korpusu zawierającego chińskie ustawy oraz chińskie umowy pozwala ustalić, że w rejestrze, w którym znajdują się formy ADR ekwiwalentem terminu „negocjacje” czy „negocjować”, jest chińskie 协商 *xiéshāng*. Spostrzeżenie to potwierdzić może tłumaczenie niemieckiego odpowiednika terminu „negocjacje” tj. „Verhandlung” na chiński, zawarte w niemiecko-chińskim słowniku w zakresie prawa i gospodarki¹⁰. W słowniku tym podano wprowadzić cztery różne ekwiwalenty terminu „Verhandlung”, tj.: 审理 *shěnlǐ*, 交涉 *jiāoshè*, 谈判 *tánpàn* oraz 协商 *xiéshāng*, ale przy ostatnim zamieszczono adnotację, że oznacza jedną z metod rozwiązywania sporów. Również terminom „negocjator” oraz „negocjować” przypisuje się wiele ekwiwalentów i dopiero parametr rejestru pozwala na ustale-

⁹ Song 2005: 763; Xia 2008: 632–633; Du, Lu 2011: 881

¹⁰ Du, Lu 2011: 881

nie odpowiednich ekwiwalentów, w tym wypadku 协商者 *xiéshāngzhě* i 协商 *xiéshāng*.

Dyrektywa 6

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „negocjacje”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 协商 *xiéshāng*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 7

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 协商 *xiéshāng*, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „negocjacje”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 8

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „negocjator”, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język chiński użyć terminu 协商者 *xiéshāngzhě*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 9

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 协商者 *xiéshāngzhě* należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „negocjator”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 10

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „negocjować”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 协商 *xiéshāng*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 11

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 协商 *xiéshāng*, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „negocjować”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Odmianą negocjacji, myloną niekiedy z mediacją, są koncyliacje, w których też występuje trzeci podmiot – tzw. koncyliator, będący neutralny wobec stron i sporu, ale niezaangażowany w merytoryczne rozmowy stron sporu, niewysuwający sugestii dotyczących rozwiązania sporu. Koncyliator doprowadza jedynie do spotkania stron i czuwa nad efektywnym przebiegiem rozmów, czyli na przykład pilnuje, by w trakcie rokowań strony nie dały się ponieść emocjom i unikały kłótni oraz innych niekonstruktywnych form dyskusowania (Mc Dowell, Sussman 1996: 26 w: Krajewska 2009: 86; Kalisz, Prokop-Perzyńska 2008: 130; Kulesza 1995: 43). Mediacja jest metodą rozwiązywania sporów, w której osoba trzecia – mediator pełni rolę aktywniejszą niż osoba trzecia biorąca udział w koncyliacji. W przeszłości rozróżniano mediację i koncyliację, które charakteryzowały się odmiennymi metodami. Obecnie zwraca się uwagę na brak jednomyślności w definiowaniu pojęć „mediacji” i „koncyliacji” (Zienkiewicz 2007: 51; Kmiecik 2004: 28; Wach 2005: 95–105). Bywa, że mediacja utożsamiana jest bezpodstawnie z „koncyliacją” (Zedler 2009: 22).

W Chinach często twierdzi się, że pomiędzy mediacją a koncyliacją nie ma różnicy, a angielskie terminy „mediation” i „conciliation” nie są rozróżniane, oba tłumaczy się jako 调解 *tiáojiě* (Zhang Y. 2012: 422). W przypadku koncyliacji mamy zatem do czynienia z ekwiwalentem funkcjonalnym hiponimicznym w stosunku do terminów „negocjacja” i „negotiation” używanych odpowiednio w języku polskim i angielskim. Na potrzeby przekładu polsko-chińskiego dla odbiorcy dalekiego tekstu, w którym występuje termin „mediacja” lub „koncyliacja” można termin 调解 *tiáojiě* uznać za odpowiedni ekwiwalent ze względu na częściowo wykształcony uzus narodowy. Jednakże w przekładzie tekstu, w którym występują oba terminy lub też w przekładzie na potrzeby odbiorcy bliskiego, dla którego różnica między „mediacją” i „koncyliacją” jest istotna, należy uznać, że termin 调解 *tiáojiě* jest ekwiwalentem wystarczającym dla rzeczownika *mediacja*. W przypadku terminu „koncyliacja” konieczna jest modyfikacji terminu 协商 *xiéshāng*, która uwzględni różnice w polu znaczeniowym i przekaże informację, iż koncyliacja jest szczególną formą negocjacji. Użycie w jednym tekście docelowym terminu 调解 *tiáojiě*

jako ekwiwalentu dla dwóch pojęć: „mediacji” i „koncyliacji” prowadziłyby do zmiany znaczenia tekstu źródłowego w stosunku do docelowego. Jednocześnie byłoby w sprzeczności z jedną z głównych zasad przekładu specjalistycznego: jeden termin na jedno pojęcie. Z kolei dokonując przekładu z języka chińskiego na polski lub angielski należy założyć, iż na potrzeby zarówno odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego rzeczownik 调解 *tiáojiě* należy tłumaczyć odpowiednio jako „mediacja” lub „mediation”, a rzeczownik 协商 *xiéshāng* jako „negocjacje”.

Dyrektywa 12

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „negocjacje”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 协商 *xiéshāng*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 13

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „koncyliacje”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy dalekiego na język chiński użyć terminu 调解 *tiáojiě*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 14

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „koncyliacje”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy bliskiego na język chiński użyć terminu 跟策划、管控和协调人协商 *gēn cèhuà, guǎnkòng hé xiétiáorén xiéshāng*, który jest ekwiwalentem opisowym.

Dyrektywa 15

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解 *tiáojiě* w znaczeniu „bezstronnej strony trzeciej jako pośrednika w rokowaniach”, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „mediacje”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 16

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解 *tiáojiě* w znaczeniu „szczególnej formy negocjacji, w której występuje trzeci podmiot, będący neutralny wobec stron i sporu, ale niezaangażowany w merytoryczne rozmowy stron sporu, niewysuwający sugestii dotyczących rozwiązania sporu”, należy w tłumaczeniu na język polski zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego użyć terminu „koncyliacje”.

Dyrektywa 17

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „negocjator”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 协商者 *xiéshāngzhě*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 18

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 协商者 *xiéshāngzhě*, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „negocjator”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 19

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „koncyliator” w znaczeniu „trzeciego podmiotu, będącego neutralnym wobec stron i sporu, ale niezaangażowanym w merytoryczne rozmowy stron sporu i niewysuwającym sugestii dotyczących rozwiązania sporu”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy dalekiego na język chiński użyć terminu 调解员 *tiáojiěyuán*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 20

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „koncyliator” w znaczeniu „trzeciego podmiotu, będącego neutralnym wobec stron i sporu, ale niezaangażowanym w merytoryczne rozmowy stron sporu i niewysuwającym sugestii dotyczących rozwiązania sporu”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy

dalekiego na język chiński użyć terminu 调解员 *tiáojiěyuán*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 21

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje 调解员 *tiáojiěyuán* w znaczeniu „trzeciego podmiotu, będącego neutralnym wobec stron i sporu, ale niezaangażowanym w merytoryczne rozmowy stron sporu i niewysuwającym sugestii dotyczących rozwiązania sporu”, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego jak i dalekiego na język polski użyć terminu „koncyliator”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

4.3.2. Mediacja

W rozwiązywaniu sporu w trybie mediacji bezstronna i neutralna wobec stron i ich konfliktu strona trzecia, tzw. mediator, pośredniczy w procesie dochodzenia przez strony do porozumienia i zawarcia ugody (Zedler 2009: 22). Zadaniem mediatora jest też monitorowanie przebiegu rozmów i likwidowanie powstałych między stanowiskami stron rozbieżności oraz eliminowanie barier komunikacyjnych. Ponadto ocenia on możliwość zaistnienia czy realizacji propozycji rozwiązania sporu, którą przyjmą strony (Kalisz, Prokop-Perzyńska 2008: 130–131). Za najważniejszą cechę mediacji podaje się jej dobrowolność (art. 183 § 1 k.p.c.; Cioch, Nowińska 2007: 143). Ogólne pojęcie mediacji w znaczeniu prawnym odpowiada jej definicji w języku potocznym, bo oznacza pośredniczenie w sporze (Zedler 2009: 11).

Mediacja może się odbywać zarówno przed wszczęciem postępowania procesowego i wówczas nazywana jest mediacją przedprocesową lub w toku postępowania sądowego za zgodą stron (Cioch, Nowińska 2007: 143). Mediacja ma zastosowanie nie tylko w sprawach handlowych, lecz także w sprawach karnych, administracyjnych czy cywilnych. Osobno uregulowano na przykład mediację w sprawach rodzinnych oraz mediację w sporach zbiorowych.

W Chinach mediacja (chin. 调解 *tiáojiě*) stanowi najbardziej popularny sposób rozstrzygania sporów, bo pozwala zachować jej uczestnikom twarz i utrzymać w ich wzajemnych relacjach harmonię (Han 2012: 195; Zhang Y. 2012: 422). Mediację przeprowadza się w Chinach w obrębie sądów, w instytucjach arbitrażowych i innych instytucjach.

Polski ustawodawca uregulował instytucję mediacji cywilnej w 2005 r. w k.p.c. przede wszystkim w art. 183 (1)–183 (15), wyszczególniając jej główną cechę, tj. dobrowolność (art. 183 (1) § k.p.c.). Mediacja była jednak regulowana wcześniej w innych gałęziach prawa – w sprawach z zakresu sporów zbiorowych, w sprawach karnych, w sprawach nieletnich oraz sprawach sądowno-administracyjnych (Zienkiewicz 2007: 267). Mediacji w sprawach cywilnych dotyczą także art. 123 § 1 pkt. 3 oraz art. 124 k.c. oraz art. 6 i 79 ustawy z dnia 28 lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 167, poz. 1398 ze zm.), jak również inne artykuły k.p.c. Mediacja ze swej istoty obejmuje szereg czynności mediatora i osób uczestniczących w mediacji, dlatego jest pojmowana jako pewnego rodzaju postępowanie. Polski ustawodawca używa przemiennie sformułowania „postępowanie mediacyjne” z terminem „mediacja” (Zedler 2009: 12).

Chiński ustawodawca uregulował instytucję mediacji w 2010 roku w Ustawie o prawie mediacji Chińskiej Republiki Ludowej (chin. 中华人民共和国调解法 *Zhōnghuá rénmin gónghéguó tiáojiěfǎ*). Istotne znaczenie w regulowaniu instytucji mediacji mają też Reguły dotyczące komitetów mediacji ludowej (chin. 人民调解委员会组织条例 *Rénmin tiáojiě wěiyuánhui zǔzhī tiáoli*).

Od czasu nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego w 2005 roku mediacja zyskuje w Polsce na znaczeniu. Widoczne są też działania mające na celu promocję tej metody rozwiązywania sporu. Zwłaszcza spory z udziałem konsumentów prowadzą coraz częściej do mediacji (Fuchs 2008: 48–49). Można się spotkać z prognozami zmniejszenia liczby sporów poddawanych sądownictwu polubowemu na rzecz mediacji, która ma bardziej pojednawczy charakter (Jakubiak-Mirończuk 2008: 99).

Dla Chińczyków spór jest równoznaczny ze złem, które zaburza harmonię rządzącą społeczeństwem. Dlatego jeśli wystąpi spór, Chińczycy poczuwają się do tego, by jak najwcześniej rozwiązać go polubownie (Fan 2013: 155–156).

W literaturze przedmiotu istnieje wiele definicji mediacji. Zgodnie ze *Słownikiem wyrazów obcych* pod red. Tokarskiego (1980) termin „mediacja” pochodzi od łacińskiego terminu *mediatio* – „pośrednictwo” i oznacza „pośredniczenie w sporze mające na celu ułatwienie stronom dojścia do porozumienia”. Bobrowicz (2004) jako pochodzenie terminu „mediacja” również wskazuje łacińskie *mediatio* „pośrednictwo”, a także *mediare* – „pośredniczyć w sporze” oraz greckie *medos* – „pośredniczący”, „neutralny”. Mediacja jest procesem, w którym neutralna osoba trzecia – mediator współpracuje ze stronami, raczej żeby rozwiązać ich spór, aniżeli narzucać rozwiązania. Podkreśla się brak władzy rozwiązywania sporu mediatora (Bieńkowska 1999: 7, 9; Kalisz 2003: 87; Tokarczyk 1998: 220). W mediacji nie ma elementu „osądzania”, czyli odwoływania się do stanu faktycznego, który był źródłem sporu, po to, by przyznać rację jednej stronom sporu i odmówić racji stronie drugiej. Nie ma zatem zwycięzcy i nie ma przegranego (Zienkiewicz 2007: 54).

W przypadku mediacji powinno się, jak zwraca uwagę Zienkiewicz (2007: 54), mówić o „rozwiązywaniu sporu” (ang. *solving dispute*), a nie o osądzaniu sporu i opanowywaniu już zaistniałej spornej sytuacji, czyli rozstrzyganiu jej (ang. *settling dispute*). Stanowi ona, jak podkreśla Zedler (2009: 11), prawnie uregulowane pośredniczenie osób trzecich w sporze, w celu ugodowego załatwienia sprawy, które rodzi skutki prawne. Również Bieńkowska (1999: 7, 9) i Stadniczeńko (2008: 202) podkreślają, że mediator nie narzuca stronom żadnego „rozstrzygnięcia”. W polskiej literaturze prawnej można jednak zauważyć wymienne stosowanie frazeologizmu „rozwiązywanie sporu” i frazeologizmu „rozstrzyganie sporu” (Tokarczyk 1998: 220). W chińskim języku prawnym i prawniczym istnieją czasowniki oznaczające tylko „rozstrzyganie”, „osądzanie”, „wydawanie sądu o kimś / o czymś” np. 判断 *pànduàn*. W języku arbitrażu używa się

jednak terminu 解决 *jiějué* oznaczającego zarówno „rozwiązywanie”, jak i „rozstrzygnięcie” sporu.

Dyrektywa 22

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „rozwiązywać”, w znaczeniu rozwiązywania sporu bez osądzania jego stron, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 解决 *jiějué*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 23

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „rozstrzygać”, w znaczeniu rozwiązywania sporu i osądzania jego stron, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 解决 *jiějué*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 24

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 解决 *jiějué* w znaczeniu „rozwiązywania sporu bez osądzania jego stron” należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „rozwiązywać”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 25

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 解决 *jiějué* w znaczeniu „rozwiązywania sporu i osądzania jego stron”, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „rozstrzygać”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Mediacja może być bardziej efektywna od negocjacji, ponieważ mediator współpracuje ze stronami nad osiągnięciem kompromisu, sugerując podstawy porozumienia lub ukazując stronom ich słabe punkty w sporze. Mediator może zasadniczo wartościować sprawy stron, jednak nie w sposób wiążący. Strony mogą zastosować niemal każde rozwiązanie sporu, granicą jest to, co między sobą uzgodnią.

Ten fakt odróżnia mediację od procesu sądowego i sądu polubownego, gdzie sąd lub trybunał są ograniczone do rozwiązań określonych w prawie (Lew, Mistelis, Kröll, 2003: 14).

Korybski (1993: 115) określa mediację jako

szczególny mechanizm decyzyjny, zmierzający do rozwiązania sporu godzącego dążenia i interesy stron oraz oczekiwania otoczenia społecznego oraz (...) z uwagi na kryterium trzeciej strony w sporze kontynuację rokowań, z uzupełnieniem w postaci ewentualnego udziału trzeciej strony jako pośrednika w rokowaniach.

Powodzenie mediacji uzależnione jest od bezstronności i zdolności perswazyjnych mediatora, który nie ma władzy nad stronami i musi zabiegać o akceptację swych propozycji przez strony (Korybski 1993: 115).

4.3.2.1. Historia mediacji

Mediację stosuje się w sprawach gospodarczych, pracowniczych, jak i rodzinnych. Jest najbardziej skuteczna w zakresie konfliktów między podmiotami pozostającymi w stałych lub bliskich relacjach, podczas gdy arbitraż ma większe znaczenie w sporach, w których od osoby rozwiązującej spór wymaga się specjalistycznej wiedzy z określonej dziedziny (Kalisz, Prokop-Perzyńska 2008: 131).

Mediacja ma bardzo długą historię, jej ślady znaleźć można nawet w Biblii (1 Kor 6, 5–6). Od dawien dawna określone osoby nieformalnie pomagały rozwiązywać spory. Oficjalna funkcja mediatora powstała dopiero w latach 60-tych ubiegłego wieku w Stanach Zjednoczonych. Z USA mediacja rozprzestrzeniła się do Europy, a obecnie zyskuje na popularności na całym świecie (Nordhelle 2010: 29).

W przeszłości mediacja była najpopularniejszym sposobem rozwiązywania sporu w krajach Dalekiego Wschodu. Pojęcie mediacji w dawnych Chinach nie jest jednak tożsame z pojęciem mediacji obecnie. Termin *tiaojie* (chin. 调解 *tiáojiě*) stosowany w przeszłości miał inny zakres znaczeniowy niż *tiaojie* obecnie. Oficjalnie koncepcja *tiaoren* (chin. 调人 *tiáorén*), czyli mediatora, zaistniała w czasach panowania Zachodniej dynastii Zhou, zatem w latach 1027 p.n.e. –

771 p.n.e. Mediatorzy w tamtych czasach pełnili też funkcję śledczych i sędziów, którzy na osobę powodującą problemy mogli nałożyć karę. Wynik procesu mediacji był jednak postrzegany inaczej niż dzisiaj, bo jeśli strony sporu go nie akceptowały, to nie miały innej polubownej możliwości rozstrzygnięcia powstałego sporu (Fan 2013: 156). Aby nakreślić genezę i formowanie się mediacji w dawnych Chinach, historycy odnieśli się do kodeksów, procedur administracyjnych, nakazów władcy, wytycznych co do realizacji rozstrzygnięć, decyzji sędziów i różnych oficjalnych dokumentów (Fan 2013: 156). Nie znaleziono wprawdzie w tych dokumentach określenia „instytucja mediacji” czy „system mediacji”, ale napotkano liczne opisy tzw. *tiaoren* (chin. 调人 *tiáorén*), czyli wioskowej starszyny i liderów społeczności, którzy mieli za zadanie rozwiązywać spory polubownie, czyli pozasądowo, i odbudowywać harmonię (Fan 2013: 156).

Chiński termin 调人 *tiáorén*, oznaczający mediatora jest synonimiczny, a w słownikach podaje się następujące jego synonimy:

- i. 调解人 *tiáojiě rén*,
- ii. 调解员 *tiáojiě yuán*.

Zebrany korpus tekstów pozwolił jednak stwierdzić, że w tekstach formułowanych w języku prawnym na oznaczenie mediatora podaje się termin 调解员 *tiáojiě yuán*, np. w art. 21 chińskiej ustawy o mediacji.

Dyrektywa 26

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „mediacja”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 调解 *tiáojiě*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 27

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解 *tiáojiě* w znaczeniu „procesu, w którym neutralna osoba trzecia – mediator współpracuje ze stronami, żeby rozwiązać spór”, należy w tłumaczeniu na język polski zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego użyć terminu „mediacja”.

Dyrektywa 28

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解 *tiáojiě* w znaczeniu „procedury przeprowadzanej w dawnych Chinach, w której neutralna osoba trzecia – mediator współpracuje ze stronami, żeby rozwiązać spór, ale może również go rozstrzygnąć i osądzić strony sporu” to ze względu na parametr czasu należy w tłumaczeniu dla odbiorcy dalekiego na język polski użyć terminu „mediacja z arbitrażem”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 29

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解 *tiáojiě* w znaczeniu „procedury przeprowadzanej w dawnych Chinach, w której neutralna osoba trzecia – mediator współpracuje ze stronami, żeby rozwiązać spór, ale może również go rozstrzygnąć i osądzić strony sporu” to ze względu na parametr czasu należy w tłumaczeniu dla odbiorcy bliskiego na język polski użyć terminu „funkcjonująca w dawnych Chinach mediacja z elementem osądzania”, który jest ekwiwalentem opisowym.

Dyrektywa 30

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解 *tiáojiě* w znaczeniu „procesu, w którym neutralna osoba trzecia współpracuje ze stronami, żeby rozwiązać spór i nie jest zaangażowana w merytoryczne rozmowy stron sporu oraz nie wysuwa sugestii dotyczących rozwiązania sporu”, należy w tłumaczeniu na język polski zarówno dla odbiorcy dalekiego użyć terminu „mediacja”.

Dyrektywa 31

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解 *tiáojiě* w znaczeniu „procesu, w którym neutralna osoba trzecia współpracuje ze stronami, żeby rozwiązać spór i nie jest zaangażowana w merytoryczne rozmowy stron sporu oraz nie wysuwa sugestii dotyczących rozwiązania sporu”, należy w tłumaczeniu na język polski zarówno dla odbiorcy bliskiego użyć terminu „koncyliacja”.

Dyrektywa 32

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „mediator” w znaczeniu „neutralnej osoby trzeciej, która współpracuje ze stronami, żeby rozwiązać spór”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 调解员 *tiáojiěyuán*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 33

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „koncyliator”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy dalekiego na język chiński użyć terminu 调解人 *tiáojiě rén*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 34

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „koncyliator”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy bliskiego na język chiński użyć terminu 策划、管控和协调调解人 *cèhuà, guǎnkòng hé xiétiáo xiéshāngrén*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 35

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解人 *tiáojiě rén* w znaczeniu „neutralnej osoby trzeciej, która współpracuje ze stronami, żeby rozwiązać spór”, należy w tłumaczeniu na język polski zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego użyć terminu „mediator”.

Dyrektywa 36

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解人 *tiáojiě rén* w znaczeniu „neutralnej osoby trzeciej, która współpracuje ze stronami, żeby rozwiązać spór, ale może również go rozstrzygnąć i osądzić strony sporu”, to ze względu na parametr czasu należy w tłumaczeniu dla odbiorcy dalekiego na język polski użyć terminu „mediator”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 37

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解人 *tiáojiě rén* w znaczeniu „neutralnej osoby trzeciej, która współpracuje ze stronami, żeby rozwiązać spór, ale może również go rozstrzygnąć i osądzić strony sporu”, to ze względu na parametr czasu należy w tłumaczeniu dla odbiorcy bliskiego na język polski użyć terminu „mediator w dawnych Chinach rozwiązujący lub rozstrzygający spór”, który jest ekwiwalentem opisowym.

Instytucją, jaka wyłania się z kart historii mediacji, jest tzw. „pawilon szerzącej się jasności” (chin. 申明亭 *shēnmíngtíng*) – instytucja powstała w czasie panowania dynastii Ming (tj. w latach 1368–1644). W pawilonie tym wioskowa starszyzna miała pozwolenie na mediację i rozwiązywanie niewielkich sporów dotyczących rodziny, małżeństwa i spraw związanych z ziemią. Działalność *shenmingting* była kontynuowana w dynastii Qing, a kodeks Qing stanowił, że w każdej wiosce we wszystkich prefekturach i okręgach powinien działać taki pawilon (Fan 2013: 157).

Mediacji w dawnych Chinach nie należy pojmować jako akceptowane społecznie prawo zwyczajowe, nie można jej też zestawiać z mediacją funkcjonującą na Zachodzie. Ta druga była procesem w zupełności dobrowolnym i kończącym się wypracowaną przez strony i mediatora ugodą, która nie stanowiła przymusu. Mediacja w dawnych Chinach była w sytuacjach spornych narzuconym z góry obowiązkiem. Strony sporu nie mogły samodzielnie wybrać mediatora, bo był on zawsze przedstawicielem starszyzny lub liderów społeczności w wiosce, przydzielanym odgórnie. Mediatorzy pełnili równocześnie rolę sędziów, którzy decydowali o dalszym przebiegu danej sprawy, a wynik mediacji, jak już wspomniano, nie był postrzegany jak stosowana dziś ugoda mediacyjna, ale jako pewnego rodzaju wyrok (Fan 2013: 158).

4.3.2.2. Typologia mediacji

W polskiej doktrynie prawnej wyróżnia się dwie podstawowe formy mediacji, tj.:

- i. mediację instytucjonalną;
- ii. mediację *ad hoc*.

Mediacja instytucjonalna prowadzona jest przez stały ośrodek mediacyjny. Może być również rozumiana jako mediacja inicjowana przez sąd (Bobrowicz 2003 w: Zienkiewicz 2007: 49), choć ta nazywana jest również „mediacją z inicjatywy sądu” (Pazdan 2004: 14). W przypadku mediacji *ad hoc* strony wyznaczają mediatora lub zespół mediacyjny dla określonej sprawy (Zienkiewicz 2007: 49).

W chińskim systemie prawnym istnieją trzy odrębne systemy mediacji, tj.:

- i. mediacja sądu ludowego (mediacja w postępowaniu sądowym) (chin. 法院调解 *fǎyuàn tiáojiě*; 诉讼内调解 *sùsòng nèi tiáojiě*),
- ii. mediacja ludowa (chin. 人民调解 *rénmín tiáojiě*),
- iii. mediacja administracyjna (chin. 行政调解 *xíngzhèng tiáojiě*).

Każdy z nich jest prowadzony zgodnie z prawem i polityką państwa, różnią się pod względem organu prowadzącego, zakresu mediacji oraz skutków mediacji (Zhang B. 2007: 985). Ich różnorodność wynika z długiej, złożonej historii Chin, a także z polityki państwa. Kaufmann-Koller i Fan (2008: 159) wyodrębniają ponadto:

- i. mediację instytucjonalną, czyli mediację przeprowadzaną przez stałe centra mediacji,
- ii. mediację w obrębie postępowania arbitrażowego.

Mediacja sądu ludowego, czyli mediacja w postępowaniu sądowym (chin. 法院调解 *fǎyuàn tiáojiě*; 诉讼内调解 *sùsòng nèi tiáojiě*) jest przeprowadzana dla rozstrzygnięcia sporów z zakresu spraw cywilnych, ekonomicznych i prywatnych spraw kryminalnych. Obejmuje największy zakres potencjalnych sporów (Zhang B. 2007: 987). Polega na przeprowadzeniu mediacji pod warunkiem wolnej woli stron w trakcie przesłuchań sądowych. Wyjątek stanowią sprawy

rozwodowe, w których mediacja jest stałym elementem procesu. Jeśli strony sporu nie dochodzą do porozumienia albo jeśli jedna ze stron wycofuje się z podpisania ugody, sprawa prowadzona jest dalej przez sąd (art. 91 ch.u.p.c.). Istotne jest, że podpisana przez strony ugoda (chin. 调解协议 *tiáojiě xiéyì*) ma moc wyroku sądowego, którego treść obowiązuje obie strony. Jeśli zatem jedna ze stron sporu spróbuje się wycofać, druga strona może wnioskować do sądu o wykonanie postanowień ugody w drodze egzekucji. Strony sporu w tym wypadku nie mogą w tej samej sprawie wnieść nowego pozwu ani zaskarżyć wypracowanej w drodze mediacji ugody. Organem zarządzającym organizacją mediacji sądu ludowego jest sąd ludowy (chin. 人民法院 *Rénmín fǎyuàn*). Ta forma mediacji rozwinęła się w latach 50-tych ubiegłego wieku, kiedy prowadzono politykę cięcia kosztów i redukcji administracji. Pionierem w tego typu polubownym rozwiązywaniu sporów był sędzia Ma Xiwu, który wiele razy osobiście pomagał stronom rozwiązać spór (Fan 2013: 162). Zgodnie z danymi statystycznymi opisanymi przez Fan (2013: 163), w 2010 roku rozwiązano przy użyciu tej formy ADR 65,29 procent sporów.

Z kolei mediacja ludowa (chin. 人民调解 *rénmín tiáojiě*) przeprowadzana przez Komitety Mediacji Ludowej (chin. 人民调解委员会 *Rénmín tiáojiě wěiyuánhui*) powstała w latach 50-tych ubiegłego wieku jako narzędzie Komunistycznej Partii Chin i system, w którym lud wykorzystując swą siłę przeprowadza samoedukację i samodyscyplinę (Zhang B. 2007: 995). W 2002 roku ogłoszono Przepisy dotyczące działania mediacji ludowej (chin. 人民调解工作若干规定 *rénmín tiáojiě gōngzuò ruògān guīdìng*), określające zakres działalności ludowych komitetów mediacji i zasady, do których powinny się one stosować. Komitety mediacji ludowej powstają przy miejskich komitetach mieszkańców (chin. 居民委员会 *jūmín wěiyuánhui*) oraz przy komitetach wiejskich (chin. 村民委员会 *cūnmín wěiyuánhui*) (Zhang B. 2007: 995). Tworzenie ich regulują Reguły dotyczące tworzenia komitetów mediacji ludowej (chin. 人民调解委员会组织条例 *rénmín tiáojiě wěiyuánhui zǔzhī tiáoli*). Również przedsiębiorstwa i instytucje mogą tworzyć komitety mediacji ludowej, pod warunkiem, że będą one służyły lu-

dowi do rozwiązywania sporów cywilnych (Zhang B. 2007: 996–997). Warto zauważyć, że działalność komitetów mediacji ludowej zaleca się w konstytucji. W artykule 111 Konstytucji ChRL ustanowiono, że mieszkańcy wsi i komitety mieszkańców wsi powinni tworzyć komitety mediacji, które będą służyć rozwiązywaniu powstałych między nimi sporów. System mediacji ludowej, jako czynnik wspierający system prawny jest rodzajem tzw. ludowego, demokratycznego samorządu.

Komitety mediacji ludowej przeprowadzają mediację, stosując się do odpowiednich ustaw, regulacji, reguł administracyjnych, a jeśli takich reguł brakuje, to do tzw. socjalistycznej moralności (Fan 2013: 160, Zhang B. 2007: 987). Mediacja ludowa ma na celu rozwiązywanie sporów z zakresu spraw cywilnych, dotyczy zatem węższego zakresu spraw, ale z drugiej strony obejmuje największą liczbę sporów, bo tych najwięcej jest w relacjach społecznych (Zhang B. 2007: 987). W przypadku niepowodzenia mediacji strony sporu muszą pogodzić się z wniesieniem sprawy do Sądu Ludowego. Warto podkreślić, że ugoda będąca wynikiem mediacji ludowej nie ma skutków prawnych. Zasadniczo strony ugody obowiązują jej wykonanie, ale sama ugoda nie ma bezpośrednich skutków prawnych, tak jak ugoda w mediacji Sądu Ludowego (Zhang B. 2007: 997). Jeśli zatem jedna ze stron sporu odmówi wykonania postanowień zawartych w ugodzie, to druga strona może jedynie wnioskować w sądzie o nakaz wykonania ugody. Jeśli jedna ze stron sporu lub obie jego strony wycofają się z ugody, wówczas mogą wnieść pozew do sądu (Zhang B. 2007: 987–989). Podstawowe zasady tego typu mediacji to wolna wola i równość stron. Mimo że obecnie mediacja ludowa jest pod mniejszym wpływem polityki niż w czasach panowania Mao, nadal pełni istotną rolę w utrzymywaniu stabilizacji społecznej w Chinach komunistycznych. Zgodnie z opublikowaną statystyką w 2009 roku 97,2 procent spraw, które trafiły do mediacji ludowej, zostało rozwiązanych.

Mediacja administracyjna (chin. 行政调解 *xíngzhèng tiáojiě*) jest przeprowadzana przez państwowe jednostki administracyjne na dwóch poziomach: przez rządy ludowe na podstawowym poziomie lub przez państwowe organy administracyjne. Ma zastosowanie w sporach cywilnych, handlowych oraz w niektórych sporach krymi-

nalnych, ale tylko takich, które zostały określone w odpowiednich regulacjach prawnych (Zhang 2007: 987). Mediacja jest dobrowolna, zatem gdy jedna ze stron nie zgadza się na mediację, dany organ administracyjny nie może jej przeprowadzić. Podobnie jak w przypadku mediacji ludowej, ugoda będąca wynikiem mediacji administracyjnej nie ma skutków prawnych. Jeśli zatem jedna ze stron sporu odmówi wykonania postanowień zawartych w ugodzie, to druga strona może jedynie wnioskować w sądzie o nakaz wykonania ugody. Jeśli jedna ze stron sporu, lub obie jego strony wycofają się z ugody, wówczas mogą wnieść pozew do sądu (Zhang 2007: 987–989).

Mediację instytucjonalną przeprowadzają stałe centra mediacji, np. to przy Chińskiej Komisji promocji Handlu Międzynarodowego (chin. 中国国际贸易促进委员会 *Zhōngguó guójì màoùyì cùjìn wěiyuánhui*) (ang. *the China Council for the Promotion of International Trade* (CCPIT)), znane również jako Chińska Izba Handlu Międzynarodowego (chin. 中国国际商会 *Zhōngguó guójì shānghuì*) (ang. *China Chamber of International Commerce* (CCOIC)), które otworzyło pierwsze w Chinach centrum mediacji – the Beijing Mediation Center (CCPIT)¹¹. Obecnie CCPIT/CCOIC dysponuje siecią ponad czterdziestu centrów mediacji w różnych częściach Chin, w których stosuje się jednakowe przepisy i zasady prowadzenia mediacji. Prowadzi sprawy z zakresu handlu, inwestycji, finansów, papierów wartościowych i biznesu. Każde z centrów mediacji ma własną listę mediatorów, z której strony sporu wybierają dla siebie mediatora. Mediatorów wybiera i powołuje CCPIT. Dotychczas przeprowadzono mediacje w sporach dotyczących transakcji pomiędzy trzydziestoma państwami, a 80 procent z tych sporów udało się rozwiązać. Ważne jest, że CCPIT współpracuje w zakresie mediacji z zagranicznymi organizacjami zajmującymi się rozwiązywaniem sporów (Fan 2013: 161–162).

W Polsce mediacja może być przeprowadzona przez sąd polubowny. Taką możliwość przewiduje na przykład regulamin Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie,

¹¹ <http://www.ccpit.org/about/>

w którym to określono też wymóg złożenia odpowiedniego wniosku o przeprowadzenie mediacji. Jeżeli postępowanie mediacyjne nie zakończy się ugodą, to mediator składa do akt odpowiednie oświadczenie na piśmie. W regulaminie Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie przewidziano jednak szczególne rozwiązanie polegające na przekształceniu funkcji mediatora w arbitra i wydaniu wyroku na podstawie zawartej ugody (Błaszczak, Ludwik 2007: 36–39). Nie jest to jednak ta sama forma rozwiązywania sporów jak w przypadku chińskiej procedury mediacji z arbitrażem, w której mediator przekształca się w arbitra i dalej czynnie rozstrzyga spór.

Dyrektywa 38

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „mediacja”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 调解 *tiáojiě*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 39

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 法院调解 *fǎyuàn tiáojiě*, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „mediacja sądu ludowego”, który jest zapożyczeniem (kalką).

Dyrektywa 40

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 人民调解 *rénmín tiáojiě*, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „mediacja ludowa”, który jest zapożyczeniem (kalką).

Dyrektywa 41

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 行政调解 *xíngzhèng tiáojiě* należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „mediacja administracyjna”, który jest zapożyczeniem (kalką).

4.3.2.3. Ugoda przed mediatorem

Celem mediacji jest zawarcie ugody przed mediatorem, tj. ugody w toku mediacji (chin. 调解达成协议 *tiáojiě dáchéng xiéyì*; 调解协议 *tiáojiě xiéyì*). Wyjątek stanowią sprawy rozwodowe, w przypadku których celem mediacji jest pogodzenie stron (Błaszczak, Ludwik 2007: 34). Kompromisowy charakter ugody odróżnia postępowanie mediacyjne od postępowania polubownego (Góra-Błaszczkowska 2008: 58). W przekładzie chińsko-polskim problematyczny może okazać się termin „ugoda przed mediatorem” (chin. 调解达成协议 *tiáojiě dáchéng xiéyì*; 调解协议 *tiáojiě xiéyì*), która w zależności od typu mediacji, której jest wynikiem, ma różną moc prawną. Na podstawie ugody przed mediatorem tworzony jest dokument 调解书 *tiáojiěshū*. W przypadku chińskiej mediacji sądowej podpisana przez strony ugoda ma moc wyroku sądowego, którego treść obowiązuje obie strony. Jeśli zatem jedna ze stron sporu spróbuje się wycofać, druga strona może wnioskować do sądu o wykonanie w drodze egzekucji. Strony sporu w tym wypadku nie mogą w tej samej sprawie wnieść pozwu. Nie mogą też zaskarżyć umowy o mediację. Natomiast ugoda będąca wynikiem mediacji ludowej i mediacji administracyjnej nie ma bezpośrednio skutków prawnych. Jeśli zatem jedna ze stron sporu odmówi wykonania postanowień zawartych w ugodzie, to druga strona może jedynie wnioskować w sądzie o nakaz wykonania ugody. Gdy jedna ze stron sporu lub obie jego strony wycofają się z ugody, wówczas mogą wnieść skargę do sądu (Zhang B. 2007: 987–989).

Tłumacz nieznający chińskiej terminologii prawnej sięga po bilingwalne słowniki, zwykle chińsko-angielskie i angielsko-chińskie, które mogą niekiedy stanowić nie pomoc, ale utrudnienie. W niektórych słownikach chińsko-angielskich i angielsko-chińskich odpowiednikiem chińskiego terminu 调解协议 *tiáojiě xiéyì* jest angielski termin *mediation agreement*, *conciliation agreement*. Można zatem niesłusznie założyć, że 调解协议 *tiáojiě xiéyì* oznacza „umowę o mediację”, czyli zapis na mediację, jako że 仲裁协议 *zhòngcái xiéyì* oznacza zapis na sąd polubowny w formie umowy. 调解协议 *tiáojiě xiéyì* jest

jednak dokumentem świadczącym o dojściu przez strony sporu do porozumienia poprzez mediację. Jedynie synonim umowy o mediację *tiáojiě dáchéng xiéyì*, stosowany przez ustawodawcę w Ustawie o postępowaniu cywilnym (art. 89), uzupełniono o stosowne tłumaczenie, tj. *agreement reached through mediation* (pol. umowa zawarta poprzez mediację).

Dyrektywa 42

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „ugoda przed mediatorem”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 调解协议 *tiáojiě xiéyì*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 43

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解协议 *tiáojiě xiéyì* w znaczeniu „porozumienia stron sporu będącego wynikiem mediacji przeprowadzonej przez sąd ludowy”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy dalekiego na język polski użyć terminu „ugoda przed mediatorem”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 44

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解协议 *tiáojiě xiéyì* w znaczeniu „porozumienia stron sporu będącego wynikiem mediacji przeprowadzonej przez sąd ludowy”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy bliskiego na język polski użyć terminu „ugoda w toku mediacji sądu ludowego”, który jest ekwiwalentem opisowym.

Dyrektywa 45

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解协议 *tiáojiě xiéyì* w znaczeniu „porozumienia stron sporu będącego wynikiem mediacji ludowej”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy dalekiego na język polski użyć terminu „ugoda przed mediatorem”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 46

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解协议 *tiáojiě xiéyì* w znaczeniu „porozumienia stron sporu będącego wynikiem mediacji ludowej”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy bliskiego na język polski użyć terminu „ludowa ugoda przed mediatorem”, który jest ekwiwalentem opisowym.

Dyrektywa 47

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解协议 *tiáojiě xiéyì* w znaczeniu „porozumienia stron sporu będącego wynikiem mediacji administracyjnej”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy dalekiego na język polski użyć terminu „ugoda przed mediatorem”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 48

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 调解协议 *tiáojiě xiéyì* w znaczeniu „porozumienia stron sporu będącego wynikiem mediacji administracyjnej”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy bliskiego na język polski użyć terminu „administracyjna ugoda przed mediatorem”, który jest ekwiwalentem opisowym.

4.3.3. Arbitraż

Arbitraż dotyczy sporów między stronami prawa prywatnego i publicznego, tj. sporów między podmiotami prawa cywilnego (handlowego) oraz między państwami i organizacjami międzynarodowymi (Ereciński, Weitz 2008: 23). Organ rozstrzygający spór nie jest sądem państwowym i swą kompetencję, wyłączającą orzecznictwo sądów państwowych, opiera na umowie stron (Ereciński 2012: 661). Arbitraż (w języku chińskim 仲裁 *zhòngcái*, 公断 *gōngduàn*) definiowany jest jako prywatna, alternatywna metoda rozstrzygania sporu i polega na tym, że zwaśnione strony konfliktu bezstronnie wskazują osobę trzecią, która ma wydać wyrok rozstrzygający ich spór. Strony mogą

określać formę, strukturę i system arbitrażu (Lew, Mistelis, Kröll 2003: 3–4). „Arbitraż” w tym znaczeniu określa się też jako „rozjemstwo”, „sąd polubowny”. W takim też znaczeniu słowo to używane jest w odniesieniu do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego¹² (dalej: k.p.c.) i Kodeksu cywilnego¹³ (dalej: k.c.), w których to występuje jako „sąd polubowny”¹⁴. W literaturze (Tynel 1999: 15; Broniewicz 1999: 392) spotkać też można określenie „sąd prywatny”. W niniejszej monografii terminy „arbitraż” i „sąd polubowny” używane są zamiennie i należy je traktować tożsamo. Typologię i dokładniejszy opis arbitrażu zawarto w rozdziale poświęconym terminologii arbitrażowej.

W literaturze prawniczej spotkać można wiele podobnych definicji arbitrażu, mówiących o tym, że istotą sądownictwa polubownego jest zasadniczo rozstrzyganie sporów przez organ, który nie jest sądem państwowym i którego kompetencja wynika z umowy stron, które wzajemnie zobowiązują się do stosownego współdziałania z arbitrem oraz do dobrowolnego wykonania jego wyroku (Wiśniewski 2011: 29; Lew, Mistelis, Kröll 2003: 129; Cioch, Nowińska 2007: 147). Także definicja chińska podaje, że arbitraż występuje wtedy, gdy strony sporu przed lub po jego zaistnieniu wspólnie postanawiają, że przekażą zaistniały między nimi spór do rozstrzygnięcia uzgodnionej stronie trzeciej, a następnie wykonają wyrok arbitrażowy (Zhang B. 2007). Na polubowne rozwiązanie zaistniałego lub mogącego zaistnieć sporu strony umowy decydują się, dokonując zapisu na sąd polubowny. Jedynie w nielicznych systemach prawnych zdefiniowano umowy arbitrażowe (Lew, Mistelis, Kröll 2003: 3). Jeśli zapis jest ważny, przesądza o arbitrażu i wyklucza ingerencję sądu państwowego w ewentualne spory powstałe pomiędzy stronami (Lew, Mistelis, Kröll 2003: 129). Zapis na określony sąd polubowny jest postanowieniem stron, na podstawie którego sąd ten staje się właściwym dla rozstrzygania sporów wynikających z umowy albo z nią związanych.

¹² Dz. U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.

¹³ Dz. U. 1964 r. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

¹⁴ Por. np. art. 1155 § 1, art. 1165 § 4, art. 1180 § 3 k.p.c. lub art. 124 § 2 i art. 125 § 1 k.c.

Od decyzji sądu arbitrażowego nie można się odwołać, arbitraż jest zasadniczo procesem jednoinstancyjnym (Cole, Blankley 2006: 319). Ten fakt między innymi przesądza o tym, że postępowanie arbitrażowe może być w porównaniu z procesem sądowym szybkie. Wśród innych korzyści arbitrażu wymienia się jego odformalizowany charakter i poufność procesu rozstrzygania sporu (Szumański 2010: 12).

Wyróżnia się cztery fundamentalne cechy arbitrażu, tj.:

- i. alternatywność w stosunku do sądu państwowego,
- ii. prywatny mechanizm rozwiązywania sporów,
- iii. zależność od woli i kontroli stron (o wyborze arbitrażu jako alternatywnej metodzie rozstrzygania sporów decydują strony i mają one kontrolę nad mechanizmem rozwiązywania sporu – mogą w określonym zakresie decydować o formie, strukturze i miejscu arbitrażu),
- iv. ostateczne i wiążące określenie praw i obowiązków stron (Lew, Mistelis, Kröll, 2003: 3–4).

Podobnie charakteryzuje się arbitraż w Chinach, gdzie prawodawca do podstawowych cech tej formy rozwiązywania sporów zalicza:

- i. autonomię stron (chin. 当事人意思自治 *dāngshìrén yìsì zìzhì*),
- ii. wykluczenie jurysdykcji sądu w przypadku ważnego zapisu na sąd polubowny (chin. 或裁或审 *huò cái huò shěn*),
- iii. niezależność arbitrażu (chin. 独立仲裁 *dúlì zhòngcái*),
- iv. ostateczność wyroków arbitrażowych (chin. 一裁终局 *yī cái zhōngjú*) (Fan 2013: 20-21).

4.3.3.1. Historia arbitrażu

Arbitraż uważany jest za najstarszy sposób rozstrzygania sporów (Roebuck 2010 w: Fan 2013: 1). Jeszcze zanim powstało sądownictwo państwowe, do rozwiązywania problemów powoływano osobę trzecią o szczególnym autorytecie. Instytucję arbitrażu uregulowano prawnie w V w. p.n.e. w Rzymie, od rzymskiego terminu *compromissum* pochodzi polski „kompromis” (Szurski 1994: 3, Tynel 1999: 5).

w: Deryng 2008). Lew (2007: 459) opisując rozwój arbitrażu międzynarodowego wymienia trzy istotne okresy:

- i. okres od średniowiecza do XVIII w.,
- ii. okres od XVIII w. do pierwszych lat po II wojnie światowej,
- iii. okres od lat 50-tych XX w. do dziś.

W pierwszym z wyodrębnionych okresów prawo nie regulowało jeszcze arbitrażu. W biznesie stosowano jednak tę formę rozwiązywania sporów w wybranych branżach i społecznościach. W średniowiecznej Europie kupcy dokonywali transakcji przełamując bariery geograficzne, polityczne i kulturowe. Dzielili się przy tym wiedzą i zwyczajami handlowymi, współtworząc handel międzynarodowy i kupiecki system prawny (łac. *lex mercatoria*, chin. 近代西方商法 *jìndài xīfāng shāngfǎ*). Transakcje międzynarodowe były oczywiście związane z powstawaniem sporów, które rozstrzygali arbitrzy powoływani wśród kupców. Tego typu rozstrzyganie sporów, podobnie jak *lex mercatoria* było niezależne od sądownictwa krajowego (Burdik 1902: 472–475 w: Fan 2013: 2). W drugim okresie można odnotować już formowanie się prawa arbitrażowego. Jak pisał Lew (2007: 460):

W tamtych czasach arbitraż stał się bardziej sformalizowany wraz z rozwojem i zastosowaniem specyficznej legislacji arbitrażowej, takiej jak np. Angielski Akt Arbitrażowy (English Arbitration Act) z 1698 r., francuskie prawo arbitrażowe w kodeksie postępowania cywilnego z 1806 r. i niemiecki kodeks postępowania cywilnego z 1879 r.

Zatem dopiero w ostatnich pięćdziesięciu, sześćdziesięciu latach, na skutek postępującej globalizacji i internacjonalizacji, nastąpił rozwój podstaw prawnych arbitrażu. Według Wiśniewskiego (2011: 25) międzynarodowy arbitraż handlowy odgrywa znaczną rolę już od stu lat, począwszy od zawarcia Protokołu o klauzulach arbitrażowych¹⁵ z 1923 r. oraz powstania w tymże roku Sądu Arbitrażowego przy Międzynarodowej Izbie Handlowej w Paryżu. Biorąc pod uwagę fakt, że arbitraż opiera się na autorytecie wybranych arbitrów lub prywatnej instytucji, można jednak mniemać, że jest to instytucja starsza niż

¹⁵ Protokół o klauzulach arbitrażowych opracowany pod auspicjami Ligi Narodów i podpisany w Genewie 24 września 1923 r. (Dz. U. z 1931 r. Nr 84, poz. 648)

państwo i sądownictwo państwowe. W literaturze podkreśla się, że pomiędzy dzisiejszym arbitrażem a tym praktykowanym wśród kupców i wcześniej wśród Rzymian i Greków pozostał łącznik w postaci „dobrej wiary, zasad słuszności i praktyczności” (Gemmel 2008: 79).

Formalnie chiński lokalny system arbitrażowy działa od lat 50-tych ubiegłego wieku, kiedy to rząd rozpoczął działania na rzecz promocji arbitrażu i mediacji jako metod rozwiązywania krajowych sporów ekonomicznych. W latach 60-tych ogłoszono kilka regulacji dotyczących tego typu arbitrażu. Należy jednak zauważyć, że początkowo system arbitrażowy był w pełni uzależniony od rządu, a procedura arbitrażowa oparta była w większym zakresie na regulacjach prawnych aniżeli na uzgodnieniach stron określonych w zapisie na sąd polubowny. Wyroki arbitrażowe nie były ostateczne, bo można było się od nich odwołać w sądach ludowych (Tao 2008: 4). Rozwój zapoczątkowanego w latach 50-tych arbitrażu międzynarodowego nastąpił pod koniec lat 70-tych, kiedy wprowadzano reformy Deng Xiaopinga i nasiliła się współpraca Chin z zagranicą (Fan 2013: 19). Współcześnie większość sporów wynikających z umów zawieranych w handlu międzynarodowym jest rozstrzygana przez sądy arbitrażowe (Liu 2008).

4.3.3.2. Arbitraż w sporcie

Sprawy cywilne, które pojawiają się w związku z uprawianiem i organizowaniem sportu pojmowane są jako sprawy cywilne i mogą być załatwiane w drodze mediacji lub sądownictwa polubownego (Zedler 2011: 47-48). Załatwianie spraw wynikłych z uprawiania i organizowania sportu może się zatem odbywać w drodze sądownictwa polubownego, czyli w drodze arbitrażu (Zedler 2011: 49-50). Do załatwienia przez sądy polubowne nadają się:

wszelkie sprawy związane z organizowaniem czy uprawianiem sportu, które wynikają z umów zawieranych przez kluby czy innych organizatorów sportu, a także spory o wynagrodzenia zawodników, jak również o ustalenie istnienia stosunku pracy zawodnika czy też o ustalenie, czy istnieje stosunek cywilnoprawny łączący klub z zawodnikiem. Ponadto, z uwagi na dobrowolność przynależności do klubów sportowych, do sądów polubownych mogą być kierowane sprawy o ustalenie stosunku członkostwa w klubach sportowych czy w stowarzyszeniach sportowych (Zedler 2011: 55).

Obowiązująca obecnie ustawa z dnia 5 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz.U. 127, poz. 857 ze zm.), w przeciwieństwie do uchylonej ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o sporcie kwalifikowanym, nie zawiera żadnych postanowień dotyczących spraw cywilnych powstałych w związku z uprawianiem czy organizowaniem sportu. Jednak art. 40 uchylonej ustawy stanowił, że polskie związki sportowe mogą powoływać sądy polubowne, co jak zwrócił uwagę Zedler (2011: 52) było zbędne, ponieważ z istoty stałych sądów polubownych wynika, że mogą być one powoływane przez organizacje sportowe, jako jednostki organizacyjne innej osoby prawnej. Jak słusznie podkreślił Zedler (2011: 52):

Zdecydowanym jednak mankamentem ustawy o sporcie kwalifikowanym było ustanowienie przez nią Trybunału Arbitrażowego do Spraw Sportu. Trybunał ten określony został jako stały sąd polubowny (art. 2 ustawy o sporcie kwalifikowanym). Do jego właściwości przekazano jednak sprawy, które według prawa polskiego w ogóle nie mogły być poddane sądownictwu polubownemu (...).

Działalność organów, które obecnie załatwiają sprawy należące kiedyś do kompetencji wspomnianego Trybunału Arbitrażowego do Spraw Sportu nie może, jak podkreśla Zedler (2011: 54), prowadzić do pozbawienia osób zainteresowanych prawa do sądu według zasad ogólnych. Zdarza się jednak, że organy te nazywane są sądami polubownymi lub określane „arbitrażem”, co wprowadza zbędny chaos pojęciowy.

4.3.3.3. Arbitraż w politologii

Termin „arbitraż” oznaczać może możliwość ingerencji przez prezydenta w proces ustawodawczy, np. odmowę podpisania ustawy, czyli w tak zwane prawo weta (Piasecki 2009: 83). Jest to tzw. „arbitraż ustrojowy”, „arbitraż społeczno-polityczny”. Definiowany jest on jako działalność regulacyjna głowy państwa jako autorytetu w sytuacji, kiedy instytucje społeczno-polityczne działają nieodpowiednio (Szymanek 2009: 9) i kojarzony z takimi czynnościami jak: mediacja, współpraca, powściąganie, hamowanie, balansowanie, zapobieganie, równoważenie (Szymanek 2009: 53) czy też współpraca (Szymanek 2009: 52) albo kooperacja (Szymanek 2009: 54). Dla polskiego termi-

nu „arbitraż ustrojowy” („arbitraż społeczno-polityczny”) nie ustalono ekwiwalentu funkcjonalnego w języku chińskim. Może to być niewątpliwie uzasadnione chińskim systemem politycznym. Ekwiwalentem opisowym, jaki można w tej sytuacji zaproponować w języku chińskim, jest termin 行政裁决 *xíngzhèng cáijué*.

Dyrektywa 49

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „arbitrażu ustrojowego, nazywanego też arbitrażem społeczno-politycznym”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć 行政裁决 *xíngzhèng cáijué* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Warto tu podkreślić, że pojęciu arbitrażu w zakresie politologii nadaje się różne treści, a przeciętny obywatel, czyli również tłumacz nie zdaje sobie sprawy z wieloznaczności terminu „arbitraż” w samym tylko kontekście polityki. Jak pisze Szymanek (2009: 7–8), termin „arbitraż” może być rozumiany jako parlamentarna głowa państwa, będąca przeciwieństwem głowy państwa w systemie prezydenckim. Może też oznaczać bierność głowy państwa w systemie parlamentarnym, czyli sprawowanie przez prezydenta jedynie funkcji protokolarnych i ceremonialnych. W tym znaczeniu jest synonimem pasywnej postawy głowy państwa i jej nieangażowania się w bieżącą politykę. W kontekście tym mówi się o tzw. „postawie arbitrażowej”, czyli niezaangażowaniu, neutralności, nieuczestniczeniu w bieżących politycznych rozgrywkach głowy państwa (Szymanek 2009: 11). Dla polskiego terminu „arbitraż” rozumianego jako parlamentarna głowa państwa w języku chińskim również nie odnaleziono ekwiwalentu funkcjonalnego. Proponuje się zatem następujący neologizm będący ekwiwalentem opisowym 行政裁决 *xíngzhèng cáijué*.

Dyrektywa 50

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „parlamentarnej głowy państwa”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 行政裁决 *xíngzhèng cáijué* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Niektórym osobom termin „arbitraż polityczny” może się z kolei kojarzyć z ogólnie pojętymi działaniami nieformalnymi, które gwarantują odpowiednie funkcjonowanie systemu parlamentarnego. Najściślej jednak definicja arbitrażu to, jak podkreśla Szymanek (2009: 8),

angażowanie autorytetu głowy państwa w sytuacjach kryzysowych, ekstremalnych, kiedy „zwykle” mechanizmy działania systemu okazują się zawodne i kiedy potrzebna jest ingerencja czynnika, który przywróci konieczne reguły współdziałania władz, w oparciu o złożony i skomplikowany system powstrzymywania i równoważenia.

Jednak nawet ta ostatnia definicja arbitrażu nie stanowi o stopniu i skali ingerencji głowy państwa, które są określane różnie. Mimo wspomnianych odmienności w specyfice arbitrażu politycznego, mechanizmem jego działania jest weto ustawodawcze głowy państwa oraz przysługujące głowie państwa prawo do przedterminowego rozwiązania parlamentu (Szymanek 2009: 54). Dla polskiego terminu „arbitraż” w tym znaczeniu, analogicznie do poprzednich dwóch znaczeń politologicznych, nie ustalono ekwiwalentu funkcjonalnego i proponuje się ekwiwalent opisowy w języku chińskim, którym może być termin 行政裁决 *xíngzhèng cáijué*.

Dyrektywa 51

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „arbitrażu polegającego na angażowaniu autorytetu głowy państwa w sytuacjach kryzysowych, ekstremalnych”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 行政裁决 *xíngzhèng cáijué* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Arbitraż może być też rozpatrywany w kategorii społecznej, gdy jest formą rozwiązywania sporów społecznych w ogóle. W tym kontekście arbiter pełni rolę protektora pewnego konsensu społecznego i stróża porządku państwowego (Szymanek 2009: 10).

Co istotne, sens arbitrażu politycznego nie zawiera się jedynie w rozstrzygnięciu sporu, ale też, jak podkreślają Sarnecki (2003: 296) i Szymanek (2009: 57) w arbitralności w ustalaniu wymogów interesu narodowego przez arbitra i dążeniu do realizacji tego celu.

Powyższe przykłady świadczą o braku wypracowanej, jednolitej formuły arbitrażu politycznego. Instytucja arbitrażu politycznego jest, jak stwierdza Szymanek (2009: 12), wysoce heterogeniczna, różnie instytucjonalizowana i różnie stosowana w praktyce, a to odróżnia ją niewątpliwie od procedury ustalonego postępowania arbitrażowego na gruncie prawnym. Jedyną cechą wspólną z omawianymi w niniejszej monografii alternatywnymi sposobami rozwiązywania sporów jest fakt, że do arbitrażu politycznego dochodzi również w sytuacji konfliktu dwóch stron.

4.3.3.4. Arbitraż w finansach

Arbitraż może oznaczać wykup papierów wartościowych lub waluty na rynkach, na których notowania danych walorów są korzystne, w celu ich odsprzedaży z zyskiem na innych rynkach. W tym kontekście arbitrażem nazywa się osiąganie zysku poprzez zawieranie transakcji z intencją uzyskania zysku niezależnego od przyszłych warunków rynkowych, wyłącznie w oparciu o ceny bieżące. W rzeczywistości czysty arbitraż występuje rzadko, dlatego termin „arbitraż” stosuje się zwykle w kontekście strategii inwestycyjnych, które narażone są na małe ryzyko i polegają na zawieraniu transakcji nie jednocześnie, lecz w małych odstępach czasu (Bitner 2012).

Dla polskiego terminu „arbitraż” (oznaczającego wykup papierów wartościowych lub waluty związany z różnicą w kursach) ekwiwalentem w języku chińskim jest termin 套利 *tàolì* albo jego synonim 套汇 *tàohuì*. Osoba dokonująca arbitrażu, czyli arbiter, nazywana jest odpowiednio 套利者 *tàolìzhě* lub 套汇者 *tàohuìzhě*. Warto zauważyć, że termin 套汇 *tàohuì* jest polisemiczny i oznacza też „zakup obcej waluty przy użyciu nielegalnych środków; nielegalny handel obcą walutą”. Dlatego jedynie użycie terminu 套利 *tàolì* pozwala na zachowanie jednoznaczności.

Dyrektywa 52

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „wykupu

papierów wartościowych lub waluty na rynkach, na których notowania danych walorów są korzystne, w celu ich odsprzedaży z zyskiem na innych rynkach”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 套利 *tàolì* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 53

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 套利 *tàolì*, należy w tłumaczeniu na język polski użyć terminu „arbitraż” zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 54

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 套汇 *tàohuì* na oznaczenie „wykupu papierów wartościowych lub waluty na rynkach, na których notowania danych walorów są korzystne, w celu ich odsprzedaży z zyskiem na innych rynkach”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć terminu „arbitraż” zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

4.3.4. Hybrydowe formy ADR

Istnieją także pochodne (hybrydowe) formy ADR (ang. *hybrid dispute resolution procedures*, chin. 混合性诉讼外纠纷 *hùnhé xìng sùsòng wài jiūfēn*), które stanowią połączenie elementów form podstawowych w rozmaitych konfiguracjach.

Podstawę rozróżnienia form ADR stanowi przede wszystkim zakres wpływu, jaki strony sporu mają na przebieg rozmów, treść zawartego porozumienia oraz zakres władczych uprawnień ewentualnych podmiotów trzecich (Kalisz, Prokop-Perzyńska 2008: 130). Każda z form podstawowych ma, jak podkreśla Krajewska (2009: 83), różny stopień elastyczności i sformalizowania, a w konsekwencji bardziej lub mniej odpowiada uczestnikom sporu.

W Chinach spośród wyżej wspomnianych podstawowych form ADR stosuje się dwa rodzaje hybrydowych form ADR, które charak-

teryzują się swoistymi, zależnymi od wieloletniej kultury i filozofii cechami, tj.:

- i. mediacja z arbitrażem (ang. *med-arb*, chin. 先调解后仲裁 *xiān tiáojiě hòu zhòngcái*; 仲裁后调解 *zhòngcái hòu tiáojiě*),
- ii. arbitraż z mediacją (ang. *arb-med*, chin. 仲裁中调解 *zhòngcái zhōng tiáojiě*)

(Zhang Y. 2012; Wang 2012).

Specyfika arbitrażu i roli arbitra w Chinach bardzo różni się od polskiej. Kultura rozwiązywania sporów na Zachodzie jest postrzegana jako konfrontacyjna. Kultury Dalekiego Wschodu określane są zaś jako kultury mediacyjne, a znaczenie mediacji jest duże zarówno w sądownictwie państwowym, jak i w arbitrażu (Wang 2006: 49). Pomimo szerokiego zastosowania w Chinach ustawy modelowej UNCITRAL poszczególne stałe sądy arbitrażowe wypracowały odrębne regulaminy. Pozwalają na łączenie postępowania arbitrażowego z mediacją i elementami innych form rozwiązywania sporów.

Jeżeli wybrana wcześniej jako alternatywna metoda rozwiązywania sporu mediacja nie prowadzi do rozwiązania sporu, mediator może zostać przekształcony w arbitra, który wydaje ostateczny wyrok arbitrażowy (Lew 2003: 14). Procedura ta, określana w literaturze anglojęzycznej jako *med-arb*, czyli mediacja z arbitrażem (chin. 仲裁调解 *zhòngcái tiáojiě*), jest wykluczona w świetle przepisów prawa polskiego i ustawy modelowej UNCITRAL, które to nie zezwalają na łączenie funkcji arbitra i mediatora (Fiłoniuk 2007: 8–9). Idea wystąpienia tej samej osoby w roli mediatora, a następnie w roli arbitra jest bardzo kontrowersyjna, w szczególności gdy weźmie się pod uwagę poufność informacji w procesie mediacyjnym. Uważa się, że w takich okolicznościach strony sporu mogą nie okazać pełnej szczerości i otwartości podczas mediacji w obawie przed oceną w dalszym postępowaniu arbitrażowym (Lew 2003: 14). Wśród Chińczyków mediacja z arbitrażem jest jednak bardzo popularna, co wynika w dużej mierze z ich mentalności i przywiązania do konfucjańskiej koncepcji harmonii.

Hybrydowym polubownym sposobem rozwiązywania sporu, nawiązującym do arbitrażu, jest też arbitraż z mediacją (nazywany procedurą *arb-med*). 仲裁后调解 *zhòngcái tiáojiě*, która podobnie jak med-arb obejmuje mediację i arbitraż. Strony zawartej umowy arbitrażowej najpierw rozpoczynają postępowanie arbitrażowe, na drodze którego arbiter wydaje i utajnia przed stronami decyzję (Öhlberger 2012: 488, Zhang B. 2007). Następnie arbiter może zaproponować mediację, nawet kilkukrotnie, na każdym etapie procedury arbitrażowej, do momentu wydania orzeczenia arbitrażowego (art. 51 ch.u.a.) W ramach procedury arbitrażu z mediacją nie istnieje zatem podział na fazę mediacji i fazę arbitrażu (Fan 2013: 166). Mediacja prowadzi niekiedy do osiągnięcia ugody zadowolającej obie strony i traktowanej ostatecznie jak orzeczenie sądu arbitrażowego. Jeżeli jednak strony nie zawrą ugody, to rozstrzygnięcie sporu stanowi wydana wcześniej i utajniona przez arbitra decyzja (Öhlberger 2012: 488, Zhang B. 2007). Zgodnie z regulaminem CIETAC z 2005 roku (art. 40), propozycja mediacji może wyjść też od obu stron sporu bądź tylko od jednej z nich. Jeśli mediacja się nie powiedzie, to żadne wykorzystane w jej toku oświadczenia i dowody nie mogą być wykorzystane przeciwko jednej ze stron w postępowaniu arbitrażowym (art. 40 (8) Regulaminu CIETAC, Zhang Y. 2012).

Dyrektywa 55

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 先调解后仲裁 *xiān tiáojiě hòu zhòngcái*, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „mediacja z arbitrażem”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 56

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 仲裁后调解 *zhòngcái hòu tiáojiě*, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „mediacja z arbitrażem”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 57

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „mediacja z arbitrażem”, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu 先调解后仲裁 *xiān tiáojiě hòu zhòngcái* lub 仲裁后调解 *zhòngcái hòu tiáojiě*, które są ekwiwalentami funkcjonalnymi.

Dyrektywa 58

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 仲裁中调解 *zhòngcái zhōng tiáojiě*, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „arbitraż z mediacją”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 59

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż z mediacją”, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język chiński użyć terminu 仲裁中调解 *zhòngcái zhōng tiáojiě*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

4.2. Podsumowanie

Przedstawione formy alternatywnego rozwiązywania sporów zyskują na popularności w chińskim i w polskim biznesie międzynarodowym. Zarówno w Chinach, jak i w Polsce ustawodawca, formułując reguły polubownego rozwiązywania sporów zastosował się do treści ustawy modelowej UNCITRAL. Analiza prawnoporównawcza i językowa pokazuje, że mimo wielu wspólnych czynników alternatywne metody rozwiązywania sporów charakteryzują się swoistymi, zależnymi od wieloletniej kultury i filozofii cechami. O odmiennościach tych nie ma świadomości tłumacz nieznający zazwyczaj tej mało rozpowszechnionej jeszcze dziedziny prawa, korzystający często jedynie z obcojęzycznych słowników bilingwalnych.

5. Formy ADR w ujęciu językowym – stan badań

Językowe badania w zakresie alternatywnych metod rozwiązywania sporów rozpoczęto dopiero w ostatnich latach. Jedne z pierwszych publikacji na ten temat to artykuły *Intertextuality and Interdiscursivity in the Discourse of Alternative Dispute Resolution* Candlina i Maleya (1997) i *Verwendungskonventionen deontischer Modalmarker im deutsche Schiedsverfahrensrecht* Heller i Engberga (2002). Na uwagę zasługuje niewątpliwie współpraca naukowa w zakresie języka polubownego rozwiązywania sporów i kształtujących je regulacji prawnych grupy osób z ponad dwudziestu krajów, zrzeszonych w ramach projektu *International Arbitration Practice: A Discourse Analytical Study*¹⁶ oraz projektu *Tension and Change in English Domain-Specific Genres*¹⁷. Ich wynikiem są między innymi publikacje z serii *Linguistic Insights* (Bhatia, Candlin, Gotti 2010; Bhatia, Candlin, Gotti 2003).

5.1. Badania porównawcze języka ustaw krajowych i języka ustawy modelowej UNCITRAL

W zbiorze artykułów pod redakcją Bhatii, Candlina i Gottiego z 2003 roku podjęto temat języka prawa arbitrażowego w przepisach krajowych w Czechach (Chroma), Danii (Engberg, Rasmussen), Wielkiej Brytanii (Ciancio, Garzone), Finlandii (Salmi-Tolonen), Francji (Garzone), Niemczech (Heller), we Włoszech (Belotti; Giannoni), Szkocji (Dosenna) i Szwecji (Garzone). Autorzy poszczególnych artykułów odnosząc się do prawa modelowego UNCITRAL z 1985 r. zbadali aspekty językowe, prawne oraz kulturowe ukształtowanych na wzór ustawy modelowej regulacji. Wyjątkowo Engberg i Rasmussen

¹⁶ COFIN Grant No. 2007JCY9Y9 (<http://www.unibg.it/cerlis/projects>)

¹⁷ CityU1051/06H (<http://enweb.city.edu.hk/arbitrationpractice>)

przeprowadzili badania porównawcze nie w oparciu o ustawę modelową, bo tej Dania nie przyjęła, ale o konwencję genewską z 1962, którą stosuje się w Danii dla określania reguł arbitrażu (Grzybek 2013c).

Język arbitrażu się zmienia, przede wszystkim unifikuje się i upraszcza. Jak zauważyła Heller (2003: 308), po włączeniu przepisów ustawy modelowej UNCITRAL niemieckie prawo arbitrażowe stało się jaśniejsze i łatwiejsze w odbiorze. Przetłumaczone teksty w językach docelowych nierzadko zawierają cechy szczególne dla poszczególnych języków, jak również niewystępujące w języku ustawy modelowej UNCITRAL składniki kulturowe. Widoczne są w nich też ograniczenia spowodowane odmiennością systemów prawnych, w których funkcjonują te języki (Bhatia, Candlin, Gotti 2003: 11). Z drugiej strony, ponieważ w większości przypadków zastosowanie przepisów ustawy modelowej UNCITRAL wiąże się z ich tłumaczeniem na języki inne niż język angielski, prawo tworzone jest zawsze w kontekście jakiejś kultury i ideologii. To oznacza, że przepisy prawne nie są ukształtowane tylko przez swą treść, zakres tematyczny oraz zakres prawa (Kress 1989: 27–43 w: Salmi-Tolonen 2003: 315). Chroma (2003: 63) zwróciła uwagę na ważność analizy procesu legislacji, zarówno z perspektywy prawa, jak i języka, przypominając, że jeśli prawo będzie wyrażone przez nieodpowiedni język, jego odbiór może być inny, niż założył legislator (Grzybek 2013c).

Zdania, z których składa się tekst regulacji prawnych dotyczące arbitrażu, określa się jako zdania zawierające wszystko (ang. *all-inclusive*) (Belotti 2003: 24; Engberg, Rasmussen 2003: 116–117). Określenie to wystąpiło wcześniej w literaturze na temat tekstów specjalistycznych, w kontekście zdań charakteryzujących się dużym stopniem nominalizacji. W przypadku tekstów legislacyjnych owa formuła *all-inclusive* polega między innymi na zawarciu możliwie wielu szczegółowych informacji w jednym zdaniu (Gustafsson 1975: 23; Bhatia 1993: 148). Zdania reguł arbitrażowych są, podobnie jak zdania w innych tekstach prawnych, długie i wielokrotnie złożone. Przesłanką do takiego formułowania wielu treści w jednym zdaniu jest zamiar uniknięcia wieloznaczności i niezrozumiałości (Belotti 2003: 31). Innym sposobem osiągnięcia *all-inclusiveness* są w ustawie modelowej i wzorowanych na niej ustawach krajowych zdania z „albo”.

Spełniają one również cechę języka prawnego wyodrębnioną przez Bhatię (1993: 108) mówiącą o tym, że powinien być to dokument „zarówno precyzyjny, jak i *all-inclusive*”. O takim kondensowaniu wielu treści w jednym zdaniu pisała w kontekście ustawodawstwa ogólnie Šarčević (2000: 131). Wśród konsekwencji dążenia do formuły *all-inclusive* Bhatia (1993: 106–113) wymienił m.in. długie, zawierające możliwie wiele informacji zdania, uzupełnione o zdania podrzędne, czy też brak ciągłości w zdaniu. Engberg i Rasmussen (2003: 118) zbadali powyższe cechy w duńskich przepisach regulujących arbitraż, podkreślając szczególnie brak ciągłości w zdaniu. W tekstach regulacji arbitrażowych zwrócono również uwagę na ich modalność (Dossena 2003: 104, Belotti 2003: 33). Belotti na przykład porównała sposoby wyrażania nakazu w ustawie modelowej UNCITRAL i w trzech włoskich zbiorach reguł arbitrażowych¹⁸. Zdaniem Dosseny (2003: 104) przy omawianiu dyskursu specjalistycznego porusza się zawsze temat modalności, w szczególności wykładników modalności deontycznej (Grzybek 2013c).

W badaniach językowych dotyczących alternatywnego rozwiązywania sporów podejmuje się również temat klauzul generalnych, które mimo że pozornie nie sprawiają trudności tłumaczeniowych i występują w większości systemów prawnych, są różnie interpretowane w zależności od jurysdykcji i sędziego (Šarčević, 2000: 233). Dossena (2003: 100) zauważa użycie klauzuli rozsądku – *reasonable* zarówno w ustawie modelowej UNCITRAL (art. 3 (1) (a)), jak i w szkockiej regulacji arbitrażowej Scottish Arbitration Code (SAC), np. *reasonable amounts of time or money*, czyli „stosowna ilość czasu lub pieniędzy”. Klauzule generalne mogą być jej zdaniem stosowane dopiero po odpowiednim poznaniu rzeczywistości prawnej i kulturowej, która je otacza.

Inną cechą języka dotyczącego arbitrażu, na co zwracają uwagę Engberg i Rasmussen (2003: 142), są powtórzenia. Nie stosuje się synonimów, które mogłyby prowadzić do wieloznaczności, ale powtarza się terminy w obrębie tekstu.

¹⁸ (Camera Arbitrale do Milano – CONAIAM), Camera Arbitrale di Bergamo (ACOB) i Corte Arbitrale Nazionale Ed Internazionale di Venezia (VENCA)

Arbitraż określany jest jako procedura dynamiczna w przeciwieństwie do tradycyjnego postępowania sądowego (Pohjonen 2001: 63 w: Salmi-Tolonen 2003: 315). Salmi-Tolonen przedstawiła odzwierciedlenie tego faktu w specyfice języka regulacji arbitrażowych, opisując między innymi czasowniki oznaczające akcję i świadczące o zamierzonym szybkim rozstrzygnięciu sporów, np.:

decydować (ang. *decide*), odsyłać do arbitrażu (ang. *refer to arbitration*), ujawniać (ang. *disclose*), uzgodnić procedurę (ang. *agree on a procedure*), stawiać wyzwanie (ang. *make his challenge*), powiadomić (ang. *give notice*), dać szansę (ang. *give an opportunity*), usunąć (ang. *remove*), określić spór (ang. *state the dispute*), podać fakty (ang. *state the facts*), określić linię obrony (ang. *state the defence*), określić (ang. *determine*), propagować (ang. *promote*), nałożyć karę (ang. *impose a penalty*), wymierzać (ang. *administer*), badać (ang. *examine*), zarządzać (ang. *order*), wykonywać (ang. *execute*), wydać nakaz (ang. *issue an order*), robić (ang. *make*), dawać (ang. *give*), podpisywać (ang. *sign*), wszcząć postępowanie (ang. *bring action*), zawrzeć porozumienie (ang. *deal*) (Salmi-Tolonen 2003: 324-325).

5.2. Badania nad językiem alternatywnych metod rozwiązywania sporów

W badaniach, których owocem był kolejny zbiór artykułów (Bhatia, Candlin, Gotti 2010) najczęściej uwagi poświęcono arbitrażowi, który jest często określany jako „prywatne postępowanie sądowe” (*private litigation*). Za materiał badawczy posłużyły nie tylko regulacje prawne dotyczące polubownego rozstrzygnięcia sporów w wybranych państwach, lecz także regulaminy i witryny internetowe poszczególnych instytucji zajmujących się organizacją procedury rozstrzygnięcia sporów. Analizowany był język dokumentów występujących w toku rozwiązywania sporów – w szczególności wyroki arbitrażowe oraz specyfika zapisu na sąd polubowny (Grzybek 2013c).

Językiem stron internetowych poświęconych formom ADR zajęły się Garzone (2010) i Catenaccio (2010). Porównały strategie komunikacyjne wykorzystane w prezentacji arbitrażu i mediacji oraz organizację semiotyczną i syntaktyczną zamieszczonych na stronach internetowych komunikatów. Zwróciły uwagę na interpersonalność

i interaktywność komunikatów. Wyróżniły również cechy języka *common law* oraz kultury lokalnej Włoch charakteryzujące badane teksty.

Catenaccio (2010) przeanalizowała dodatkowo strategie dyskursu zastosowane na wybranych stronach internetowych dotyczących różnych form alternatywnego rozstrzygania sporów. Zwróciła uwagę na cechy języka arbitrażu świadczące o tym, że jest on pod wpływem sądownictwa. Wspomniała również o zwiększającej się instytucjonalizacji procedur arbitrażowych, która prowadzi do zacierania granic pomiędzy językiem arbitrażu a językiem postępowania sądowego. Wzrost popularności form ADR przyczynił się do ich instytucjonalizacji i powiązania z systemem sądownictwa (Bhatia, Candlin i Gotti 2010: 9–10).

5.3. Forma zapisu na polubowne rozstrzyganie sporu

Frade (2010) zaprezentowała błędne wzory klauzul arbitrażowych, wyrażając nadzieję na zajęcie się tym problemem przez samych autorów klauzul arbitrażowych i umów arbitrażowych, ale także tłumaczy wywodzących się z obszarów kultury prawa cywilnego, dla których język angielski nie jest językiem ojczystym. Podkreśliła, że klauzule arbitrażowe mogą być tylko pozornie nieskomplikowane, bo kiedy opisują dokładnie poszczególne etapy i cechy postępowania arbitrażowego, okazują się być złożone. Jeśli ta ich złożoność idzie w parze z błędami i brakiem precyzji, mogą stać się, zamiast metodą rozwiązywania sporu, źródłem kolejnych nieporozumień, a ostatecznie prowadzić do postępowania sądowego. Na wstępie opisała zwięźle specyfikę umów arbitrażowych i klauzul arbitrażowych, skrytykowała jednak w dalszej części pracy zarówno strukturę, jak i tłumaczenie tych drugich na język angielski. Jako przykłady podała błędy występujące we wzorach klauzul prezentowanych przez Brazylijsko-Kanadyjską Izbę Handlową (*Brazil-Canada Chamber of Commerce*). Wykazała błędy między innymi w zakresie zastosowanej w klauzulach terminologii oraz spójności tekstu. Publikowane na stronie internetowej wspomnianej instytucji wzory klauzul arbitrażowych są, jej zdaniem, umowami *all-inclusive* (czyli zawierającymi wszystko), a ich autorzy

nie biorą pod uwagę specyfiki arbitrażu w poszczególnych krajach. Jedynie odpowiednie przygotowanie jasnych i bezbłędnych klauzul arbitrażowych stanowi dobrą podstawę pod korzystnego arbitrażu.

5.4. Język wyroków arbitrażowych

Maci (2010) zbadała wybrane włoskie wyroki arbitrażowe. Zwróciła uwagę na fakt, że o ile w krajach, gdzie stosuje się prawo cywilne, akceptuje się elastyczność języka dokumentów prawnych, to wyroki muszą być formułowane dokładnie ze względu na funkcję performatywną, którą pełnią. Jej zdaniem wyroki powinny być formułowane prostymi, niezłożonymi zdaniami w celu uniknięcia wieloznaczności. Zwróciła uwagę na trudności w rozumieniu długich zdań podrzędnie złożonych, charakterystycznych dla włoskich wyroków. Stwierdziła, że włoskie orzeczenia arbitrażowe nie różnią się w zakresie językowym od wyroków sądowych. Zarówno zdania w tekstach wyroków sądów państwowych, jak i sądów arbitrażowych cechują się syntaktyką typową dla języka prawniczego, mimo że ich odbiorcami są często laicy nieznający języka prawnego i prawniczego.

Wymóg bezbłędного i jasnego formułowania dokumentów z zakresu procedury arbitrażowej podkreślił również Sala (2010). Jego zdaniem prawnik specjalizujący się w arbitrażu powinien oprócz wiedzy z zakresu prawa posiadać również kompetencje lingwistyczne. Przedmiotem badań tego autora było dwadzieścia włoskich wyroków arbitrażowych z lat 2000–2006. Sala zauważył, że wyroki arbitrażowe nie mają tej samej mocy, jaką charakteryzują się wyroki sądowe, co ma wpływ na język procedury arbitrażowej. Autor artykułu dokonał analizy aspektów epistemicznych i interaktywnych włoskiego języka arbitrażowego i przetłumaczył je na język angielski. Analiza wykazała, że arbitrzy formułują swoje zdanie bezstronnie, bezosobowo, często przy wykorzystaniu aksjomatów. Dokonują nie oceny stanu rzeczy, ale komentują i dyskutują obiektywną i możliwą do zaobserwowania prawdę. Stosują jednak środki charakterystyczne dla stylu sędownictwa tradycyjnego, tj. archaizmy, latynizmy, kolokacje.

Degano (2010) zanalizowała wyroki arbitrażowe z perspektywy diachronicznej celem sprawdzenia zastosowania w nich sposobu argumentacji typowego dla języka procesu sądowego, a w szczególności języka wyroków sądowych. Materiałem badawczym były międzynarodowe wyroki arbitrażowe z ponad dwóch dekad, które miały pozwolić zbadać, czy zastosowanie indykatorów argumentacji, takich jak „ale”, „jednakże”, „ponieważ”, i innych zwiększyło się, czy wręcz przeciwnie. Analizy ilościowej dokonano w zestawieniu z analizą jakościową poprzez czytanie wybranych tekstów i wsparcie wyników ilościowych wnioskami z zakresu leksykalnego oraz leksykalno-gramatycznego i tekstowego. Przeprowadzona analiza wykazała wzrost użycia strategii argumentacji w wyrokach arbitrażowych, a jednocześnie dowiodła wpływu procesu sądowego na procedurę arbitrażową.

Z kolei Anesa (2010) opisała lingwistyczne i komunikacyjne strategie stosowane w postępowaniu arbitrażowym w zakresie przesłuchań stron sporów, które są istotną częścią postępowania arbitrażowego. Arbitraż jest przedstawiony jako rozmowa instytucjonalna (*institutional talk*). Autorka przypominała nazwiska badaczy zajmujących się analizą interakcji mówionej począwszy od lat 80-tych ubiegłego wieku do dziś i przedstawia jej specyficzne cechy. Następnie opisała analizę autentycznych przesłuchań stron sporów, posługując się przykładami w języku włoskim i ich tłumaczeniem na język angielski. Za materiał badawczy posłużyły nagrania autentycznych postępowań arbitrażowych z ostatnich lat toczących się we Włoszech. Metodologia badań objęła wybrane koncepcje i zasady stosowane w analizie konwersacyjnej, czyli nie tylko treści rozmowy, lecz także komunikatów niewerbalnych. Artykuł umożliwia zatem wgląd w organizację interakcji mówionej przesłuchań w postępowaniu arbitrażowym.

Tessuto (2010) zbadał zamieszczone na stronie internetowej *American Arbitration Association* reguły arbitrażu handlowego i procedury mediacyjne (*Commercial Arbitration Rules and Mediation Procedures* – CARMP), które przede wszystkim pozostają pod wpływem rozwoju handlu i światowej ekonomii, a tylko w pewnym stopniu odpowiadają przepisom rezolucji o arbitrażu handlowym (*Interstate*

Commerce Act 1887; Federal Arbitration Act 1925). Przeprowadzona przez niego analiza ilościowa i jakościowa pozwoliła wyodrębnić główne cechy lingwistyczne tych reguł i procedur. Dokonał on opisu tekstu CARMP, biorąc pod uwagę oczekiwania społeczne, jego autorów i zamierzonych odbiorców. Przeprowadzając analizę, Tessuto miał na względzie opisaną przez Bhatię, Candlina i Engberga dycho-
tomie pomiędzy:

- i. ustawami i rozporządzeniami, dotyczącymi arbitrażu handlowego w zasięgu państwowym bądź międzynarodowym, a
- ii. regułami arbitrażu, ustalonymi przez poszczególne izby handlowe lub inne jednostki zarządzające procedurą arbitrażu.

Analiza dotyczy takich cech lingwistycznych jak: organizacja i układ tekstu, budowa zdań i inne aspekty syntaktyczne, modalność i terminologia prawnicza (Grzybek 2013c).

5.5. Pozostałe badania

Lekturą istotną w kontekście przeprowadzonej w dalszej części pracy analizy terminologicznej i prawnoporównawczej był artykuł Gottiego pt. *The Formulation of Legal Concepts in Arbitration Normative Texts in a Multilingual, Multicultural Context*. Inspiruje on do głębszego zastanowienia się nad wpływem kontekstu socjopolitycznego i kulturowego na rozumienie pojęć prawnych z zakresu alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Jak wykazał autor artykułu, rozbieżności w formułowaniu i rozumieniu pojęć prawnych, które mają źródło w różnicach socjokulturowych, dotyczą także alternatywnego rozwiązywania sporów (Gotti 2008: 37).

Gotti (2008) wykazał istnienie rozbieżności w formułowaniu tekstów normatywnych. Wyodrębnił różnice językowe w tworzonych na wzór ustawy modelowej UNCITRAL regulacjach arbitrażu międzynarodowego trzech włoskich instytucji arbitrażowych¹⁹ oraz we

¹⁹ Z Mediolanu, Bergamo i Wenecji.

włoskim kodeksie postępowania cywilnego. Doszedł do wniosku, że lokalne ograniczenia są ważnym czynnikiem wpływającym na formułowanie pojęć prawnych. Stwierdził, że mimo wielu starań w zakresie harmonizacji legislacji akty normatywne używane w różnym kontekście są niekiedy różnie formułowane, bo percepcja pojęć prawnych bywa różna np. w zależności od miejsca powstania badanych tekstów. Wynika to z faktu, że terminologia prawnicza pozostaje pod wpływem kultury (a zatem jest *culture-bound*). Ów wpływ kultury jest powiązany z oddziaływaniem na język czynników historycznych, socjologicznych i politycznych. W kontekście tych rozważań przytoczono słowa Lazareffa (1999: 36), które również dają podstawy do głębszego zastanowienia się nad tłumaczeniem terminologii:

Nasza kultura w określonym czasie i miejscu pozostaje ważnym czynnikiem ograniczającym harmonizację, ponieważ [...] zastosowanie tej samej reguły prawnej może prowadzić, mimo dobrych intencji, do różnych rezultatów.

Dlatego czasem satysfakcjonujący przekład wszystkich terminów z danego tekstu z jednego kontekstu do drugiego jest niemożliwy (Gotti 2008: 23).

Zastosowanie w tłumaczeniu nieodpowiedniego terminu może prowadzić do wieloznaczności lub niezrozumienia, dlatego zwraca się uwagę na powagę faktu powiązania terminologii dotyczącej arbitrażu z celem i rodzajem tekstu, w którym ona występuje. Ze względu na ujednolicanie terminologii prawniczej w ramach Unii Europejskiej wydawać by się mogło, że terminologia z tego zakresu nie powinna być problematyczna. Podkreśla się przecież, że tłumacze konwencji międzynarodowych powinni pamiętać o tym, że powstały one w wyniku współpracy międzynarodowej i w przeciwieństwie do państwowych aktów normatywnych nie były tworzone w odniesieniu do jednego określonego systemu prawnego (Salmi-Tolonen 2008: 128–129). Jednak, jak podsumowuje Gotti (2008: 26): starania i inicjatywy w zakresie procedur ustawodawstwa nie rozwiązały problemów dotyczących rozbieżności w interpretowaniu tekstów prawnych, bo teksty docelowe są uwarunkowane przez różne tradycje retoryczne odnoszące się

do określonych systemów kulturowych. Ponadto, jak słusznie spostrzeżono, w każdym procesie tłumaczenia wartość semantyczna komunikatu wyjściowego ulega zmianie. Tłumacz dokonuje przekładu w oparciu o swoją wiedzę i doświadczenia. Dlatego tak ważna jest kompetencja zarówno w zakresie języka, jak i prawa (Gotti 2008: 26).

Co ciekawe, Gotti wykazał, że zastosowanie w międzynarodowej procedurze arbitrażowej języka angielskiego skutkuje tendencją do zapożyczania do innych języków terminologii prawniczej stosowanej w systemach prawnych *common law*. Podobne zjawisko zaobserwowała w kontekście chińskiej terminologii prawnej Cao (2004: 165–167), opisując metody tłumaczenia nowych terminów i nieznanych wcześniej pojęć prawnych. Zwróciła również uwagę na fakt, że wiele pojęć prawnych przejętych z zachodnich systemów prawnych okazuje się być problematycznymi podczas tzw. *second-hand translation*, czyli w tłumaczeniach z chińskiego na angielski. Nierzadko okazują się one wyzwaniem dla odbiorcy z kultury *common law*. Dla tłumaczy języka chińskiego źródłem jeszcze większych trudności w przekładzie może być fakt, że wiele chińskich ustaw powstało w wyniku przejmowania prawa stanowionego, a następnie ulegało zmianom w wyniku przystąpienia do międzynarodowych konwencji wywodzących się z systemów prawnych *common law*. Problem ten jednak opisano już we wstępie do niniejszej monografii.

Warte uwagi i przeprowadzenia badań w zakresie tłumaczenia chińsko-polskiego, choć już nie w tej pracy, są wyodrębnione przez Gottiego (2008: 30–34), a wcześniej przez Bhatię (1993: 137) różnice w konwencjach tworzenia aktów normatywnych w poszczególnych systemach prawnych. Gotti (2008: 36) odniósł się do stylistyki z kręgu prawa *common law* i prawa stanowionego we Włoszech. Porównał specyfikę języka prawnego w różnych krajach, co może być inspiracją do kolejnego rodzaju badań porównawczych w zakresie chińskiego i polskiego *lingua legis*. Książka, w której znalazł się omawiany wyżej artykuł Gottiego, dotyczy wpływu kontekstu socjopolitycznego i kulturowego na kształtowanie się języka prawnego. Jej pierwsza część dotyczy nie tylko arbitrażu jako alternatywnej metody rozstrzy-

gania sporów w stosunkach handlowych, lecz także w sporcie (Allori 2008, Menghini 2008). Co ciekawe, zarówno w przypadku arbitrażu stosowanego w sporach handlowych, jak i w przypadku arbitrażu sportowego wyodrębnić można charakterystyczne cechy językowe i różnice na poziomie terminologii w zależności od cech socjokulturowych.

Opisując stan badań w zakresie języka alternatywnych metod rozwiązywania sporów wspomnieć warto również o artykule Garzone (2008), w którym autorka zbadała angielskie wersje reguł arbitrażowych instytucji, które mają swoje siedziby poza krajami anglojęzycznymi, tj. we Włoszech i we Francji, i porównała angielskie tłumaczenia z tekstami źródłowymi w języku włoskim i francuskim. Dokonała również analizy włoskich i francuskich tłumaczeń reguł sformułowanych w języku angielskim.

5.6. Podsumowanie

Badanie języka alternatywnych metod rozwiązywania sporów powinno się wiązać z udziałem, a najlepiej współpracą profesjonalistów zaangażowanych w przedsięwzięcie analizy tego języka, tj. prawników, mediatorów, osób prowadzących do pojednania, arbitrów, radców prawnych, jak również państwowych i prywatnych udziałowców spoza obszernej wspólnoty prawnej. Idealne byłoby też zaangażowanie pracujących w ramach różnych dyscyplin analityków języka polubownych metod rozwiązywania sporów.

Warto zauważyć, że mimo iż w ostatnim dziesięcioleciu język arbitrażu jest przedmiotem coraz większego zainteresowania językoznawców i tłumaczy, to zdecydowanie uboższe i rzadsze są badania poświęcone językowi mówionemu. Przyczyn takiej sytuacji upatrywać można w trudności zdobycia materiału badawczego do tego typu badań (Anesa 2010: 208). Autorka niniejszej monografii próbowała bezskutecznie zdobyć do celów badawczych dokumenty z zakresu procedury arbitrażowej w Chinach. Biorąc pod uwagę poufność, która jest cechą szczególną arbitrażu, fakt braku dostępu do tego rodzaju dokumentów jest oczywisty. Nie pozostaje zatem nic innego, jak na

tak wstępnym poziomie badań nad językiem alternatywnych metod rozwiązywania sporów zadowolić się aktami prawnymi poszczególnych państw i organizacji, wzorami dokumentów z zakresu procedury alternatywnego rozstrzygania sporów oraz tekstami w witrynach internetowych poszczególnych instytucji zajmujących się arbitrażem i mediacją.

CZĘŚĆ III

TERMINOLOGIA Z ZAKRESU ARBITRAŻU

6. Sąd polubowny (arbitraż) w prawie prywatnym – analiza terminologiczna i prawnoporównawcza

Niniejszy rozdział dotyczy terminologii z zakresu arbitrażu w prawie prywatnym. Tłumaczenie języka arbitrażu powinno być poparte wiedzą na temat podstawowej terminologii z tego zakresu. Już sam termin „arbitraż” może być źródłem wątpliwości i prowadzić do nieporozumień. Zedler (2011: 48) zwrócił uwagę na fakt, że termin „arbitraż” używany jest czasem w aktach prawnych dla określania instytucji nie mającej nic wspólnego, ani z sądem polubownym, ani też z arbitrażem międzypaństwowym. Za klasyczny przykład takiego używania terminu „arbitraż” Zedler (2011: 49) podał obowiązujący w Polsce w latach 1949-1989 Państwowy Arbitraż Gospodarczy, który był instytucją pośrednią pomiędzy organem administracyjnym a organem quasi-sądowym. Inne użycie terminu „arbitraż” dla określenia instytucji nie mającej nic wspólnego z sądem polubownym, które wyodrębnił Zedler (2011: 49) to tzw. „przymusowy arbitraż”, przewidziany w konwencji o rozstrzyganiu w drodze arbitrażu sporów cywilnoprawnych, wynikających ze stosunków współpracy gospodarczej i naukowo-technicznej podpisanej w Moskwie dnia 26 maja 1972 roku (Dz.U. z 1974, nr 7, poz. 37).

Jak podkreśla Zedler (2011: 49) sama idea „przymusowego arbitrażu”

jest rażąco sprzeczna z istotą sądownictwa polubownego, opartego na umowie stron, zwanej w naszym prawie zapisem na sąd polubowny, a która – jak każda umowa – musi być podejmowana przez strony dobrowolnie.

Warto zatem uściślić, że terminologia poruszana w niniejszym rozdziale dotyczy prawa prywatnego.

6.1. Wieloznaczność terminu „arbitraż” na gruncie prawa

Termin „arbitraż” został zaakceptowany przez polskiego ustawodawcę, a w języku prawniczym zdecydowanie wypiera termin „sąd polubowny”. Jego pochodne, np. „arbitrażowalny”, „arbitrażować” spotkać można w żargonie dotyczącym obrotu papierami wartościowymi. Arbitraż określa się jako „rozjemstwo”, a w przepisach k.p.c. i k.c. jako „sąd polubowny” (np. art. 1155 § 1, art. 1165 § 4, art. 1180 § 3 k.p.c. lub art. 124 § 2 i art. 125 § 1 k.c.). W niniejszej monografii terminy „arbitraż” i „sąd polubowny” używane są zamiennie.

Należy też tutaj podkreślić, że w prawie w zakresie jednej gałęzi prawa termin „arbitraż” jest również wieloznaczny i może być używany w następujących znaczeniach:

- i. arbitraż jako sądownictwo polubowne;
- ii. arbitraż jako sąd polubowny;
- iii. arbitraż jako metoda rozwiązywania sporu;
- iv. arbitraż jako toczące się postępowanie.

6.1.1. Arbitraż jako sądownictwo polubowne

„Arbitraż” jest terminem, który oznacza instytucję prawną nazywaną także „sądownictwem polubownym”. W języku chińskim używa się najczęściej terminu 仲裁 *zhòngcái*, który jest zapożyczeniem (Du J. 2004: 78). Znak 仲 *zhòng* oznacza m.in. „w środku”, „pośredniczący”, „mediujący” (ang. *middle*, *intermediate*, *mediate*).

W słownikach można spotkać ekwiwalent 公斷 *gōngduàn*, jednakże w tym znaczeniu nie udało się znaleźć tego terminu w badanym korpusie. Także wyniki wywiadów przeprowadzonych wśród prawników chińskich wykazały, że w tym znaczeniu nie używają oni tego ekwiwalentu, proponowanego przez słowniki. Używa się jednak terminu 仲裁制度 *zhòngcái zhìdù*, którego polskim ekwiwalentem jest termin „system arbitrażowy”.

Dyrektywa 60

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” w znaczeniu „sądownictwo polubowne”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 仲裁 *zhòngcái*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 61

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 仲裁 *zhòngcái* w znaczeniu „sądownictwo polubowne”, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język polski użyć terminu „arbitraż” lub „sądownictwo polubowne”, które są ekwiwalentami funkcjonalnymi.

Dyrektywa 62

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 仲裁制度 *zhòngcái zhìdù* w znaczeniu „system arbitrażowy / sądownictwa polubownego”, należy w tłumaczeniu na język polski zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego użyć terminu „system arbitrażowy”.

Dyrektywa 63

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „system arbitrażowy”, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język chiński użyć terminu 仲裁 *zhòngcái*.

6.1.2. Arbitraż jako sąd polubowny

W polskim języku prawniczym termin „arbitraż” przyjęło się stosować dla oznaczenia sądu polubownego rozstrzygającego spory gospodarcze (Mitoń 2012), a w języku prawnym częściej używa się syntagmy „sąd polubowny”, bez wskazania, o jaki spór między stronami może chodzić. Pojęcia „sąd polubowny” i „sądownictwo polubowne” oraz „sąd arbitrażowy” i „arbitraż” uznaje się za równoznaczne, jednak jak zauważają Ereciński i Weitz (2008: 15), tradycji polskiego języka prawnego i prawniczego bardziej odpowiadają terminy „sąd polubowny” i „sądownictwo polubowne”. W k.p.c. syntagma „sąd polubowny” występuje dwiście sześć razy i tylko raz w tytule części piątej rozszerzona jest o określenie „arbitrażowy”. Z kolei w artykule 1186 k.p.c. w celu wyrażenia żądania rozpoznania danego sporu w postępowaniu przed sądem polubownym ustawodawca trzykrotnie używa syntagmy „wezwanie na arbitraż”, nie „wezwanie na sąd polubowny”:

W braku odmiennego uzgodnienia stron, postępowanie przed sądem polubownym rozpoczyna się w dniu, w którym pozwanemu wręczono pismo zawierające żądanie rozpoznania sprawy w postępowaniu przed sądem polubownym (wezwanie na arbitraż). Wezwanie na arbitraż powinno dokładnie określić strony i przedmiot sporu oraz wskazywać zapis na sąd polubowny, na podstawie którego postępowanie ma być prowadzone, a także zawierać wyznaczenie arbitra, jeżeli należy to do strony, która dokonuje wezwania na arbitraż.

Poniżej zamieszczono wyniki badań dotyczących ilości wystąpień terminów „arbitraż”, „sąd polubowny” i „sąd arbitrażowy” w polskich aktach prawnych, wybranych na podstawie propozycji aktów prawnych dotyczących sądu polubownego na stronie Kancelarii Łaszczyk i Wspólnicy sp.k.²⁰ oraz w regulaminach wybranych sądów arbitrażowych.

²⁰ Kancelaria Łaszczyk i Wspólnicy sp.k.

Tabela 3. Terminy: „arbitraż”, „sąd polubowny” i „sąd arbitrażowy” w aktach prawnych i regulaminach sądów arbitrażowych.

Rodzaj aktu prawnego	Arbitraż	Sąd polubowny	Sąd arbitrażowy
k.p.c.	ilość wystąpień: 3 przykład: – wezwanie na arbitraż (art. 1186)	ilość wystąpień: 206 przykłady: – postępowanie przed sądem polubownym (art. 1154) – rozstrzygnięcie sądu polubownego (art. 1157) – zapis na sąd polubowny (art. 1162)	ilość wystąpień: 1 przykład: – tytuł księgi V: Sąd polubowny (arbitrażowy)
Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych	ilość wystąpień: 8 przykłady: – poddać arbitrażowi (art. II. p. 1) – w drodze arbitrażu (art. II. p. 2) – odesłanie stron do arbitrażu (art. II. p. 3)	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień: 2 przykład: – skład sądu arbitrażowego (art. IV. p. 1d)
Protokół o klauzulach arbitrażowych	ilość wystąpień: 5 przykłady: – uregulowanie drogą arbitrażu (punkt 1) – poddawać spory arbitrażowi (punkt 1)	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień: 0
Ustawa o inspekcji handlowej	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień: 11 przykład: – stały polubowny sąd konsumencki (art. 37, art. 43)	ilość wystąpień: 0
Ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym	ilość wystąpień: 8 przykłady: – umowa o arbitraż (art. 40) – miejsce arbitrażu (art. 39)	ilość wystąpień: 1 przykład: – sąd polubowny (art. 39 p. 2)	ilość wystąpień: 0

Ustawa o nadzorze nad rynkiem finansowym	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień: 3 przykłady: – sąd polubowny (art. 18) – postępowanie przed sądem polubownym (art. 18) – regulamin sądu polubownego (art. 18)	ilość wystąpień: 0
Ustawa Prawo telekomunikacyjne	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień: 9 przykłady: – koszty administracyjne funkcjonowania sądów polubownych (art. 110) – regulamin organizacji i działania sądów polubownych przy Prezesie UKE (art. 110 p. 4) – stałe, polubowne sądy konsumencie przy Prezesie URTiP	ilość wystąpień: 0
Ustawa Prawo upadłościowe i naprawcze	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień: 3 przykład: – zapis na sąd polubowny (art. 142, art. 147, art. 206)	ilość wystąpień: 0
Ustawa o elektronicznych instrumentach płatniczych	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień: 1 przykład: – zapis na sąd polubowny (art. 69)	ilość wystąpień: 0
Ustawa o diagnostyce laboratoryjnej	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień: 1 przykład: – sąd dyscyplinarny może rozpatrywać jako sąd polubowny (art. 69)	ilość wystąpień: 0

Ustawa o inspekcji handlowej	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień: 11 przykład: – stały polubowny sąd konsumencki (art. 37, art. 43)	ilość wystąpień: 0
Ustawa o samorządach zawodowych architektów, inżynierów budownictwa oraz urbanistów	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień: 2 przykład: – okręgowe sądy dyscyplinarne mogą rozpatrywać jako sądy polubowne (art. 57)	ilość wystąpień: 0
Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień: 8 przykłady: – zapis na sąd polubowny (§ 5 p. 3) – uchylenie wyroku sądu polubownego (§ 3 p. 6c) – wszczęcie postępowania przed sądem polubownym (§ 41)	ilość wystąpień: 80 przykład: – Sąd Arbitrażowy jako nazwa własna (np. § 2 p. 1, § 17, § 18 p. 3, § 47 p. 1, § 39 p. 1)
Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie	ilość wystąpień: 7 przykłady: – rozstrzyganie sporów w trybie arbitrażu „ad hoc” (§ 2 p. 2) – rozstrzyganie o zakresie umowy o arbitraż (§ 4 p. 1) – sprzeczny z umową o arbitraż (§ 28 p. 3)	ilość wystąpień: 8 przykłady: – zapis na sąd polubowny (§ 6 p. 1) – wszczęcie postępowania przed sądem polubownym (§ 50 p. 1) – wykonanie wyroków sądów polubownych (§ 10)	ilość wystąpień: 33 przykłady: – wyrok sądu arbitrażowego (§ 27 p.1) – Prezes sądu arbitrażowego (§ 66 p. 3, § 67 p. 3) – Sąd Arbitrażowy (jako nazwa własna) (np. § 41 p. 1, § 50 p. 1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie następujących źródeł: k.p.c., Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych, Protokół o klauzulach arbitrażowych, Ustawa o inspekcji handlowej, Ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym, Ustawa o nadzorze nad rynkiem finansowym, Ustawa Prawo telekomunikacyjne, Ustawa Prawo upadłościowe i naprawcze, Ustawa o elektronicznych instrumentach płatniczych, Ustawa o diagnostyce laboratoryjnej, Ustawa o inspekcji handlowej, Ustawa o samorządach zawodowych architektów, inżynierów budownictwa oraz urbanistów, Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej, Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie.

Jak pokazują przykłady zamieszczone w tabeli 3 i ilość wystąpień badanych terminów, polski ustawodawca stosuje konsekwentnie syntagmę „sąd polubowny”. Syntagma „sąd arbitrażowy” występuje w polskim tłumaczeniu Konwencji o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych oraz w analizowanych regulaminach sądów arbitrażowych. W ustawach można jednak spotkać się z terminem „arbitraż”.

W języku chińskim na oznaczenie arbitrażu w tym znaczeniu stosuje się termin 仲裁 *zhòngcái*. Słowniki podają dodatkowo synonim: 公断 *gōngduàn*. Termin 仲裁 *zhòngcái* występuje zarówno w języku prawnym (Ustawa o prawie postępowania cywilnego Chińskiej Republiki Ludowej, dalej: ch.u.p.c.; Ustawa o prawie arbitrażowym Chińskiej Republiki Ludowej, dalej: ch.u.a.), jak i w języku prawniczym. Również w chińskim przekładzie ustawy modelowej UNCITRAL czy na przykład w chińskojęzycznym regulaminie niemieckiej instytucji arbitrażowej DIS – DIS 仲裁规则 98 (DIS *zhòngcái guīcè* 98) (z którą na dużą skalę współpracują Chińczycy) zastosowano jedynie termin 仲裁 *zhòngcái*. W chińskiej ustawie o prawie arbitrażowym wyróżniono następujące syntagmy z terminem 仲裁 *zhòngcái*:

- i. 仲裁法 *zhòngcái fǎ*,
- ii. 仲裁协议 *zhòngcái xiéyì*,
- iii. 仲裁委员会 *zhòngcái wěiyuánhui*,
- iii. 仲裁协会 *zhòngcái xiéhuì*,
- iv. 仲裁工作 *zhòngcái gōngzuò*,
- v. 仲裁规则 *zhòngcái guīzé*,
- vi. 仲裁程序 *zhòngcái chéngxù*,
- vii. 仲裁请求 *zhòngcái qǐngqiú*,
- viii. 仲裁费 *zhòngcái fèi*.

Podsumowując, polski termin „arbitraż” rozumiany jako sąd polubowny ma dwa ekwiwalenty funkcjonalne w języku chińskim. Pierwszym jest 仲裁 *zhòngcái*, a drugim 公断 *gōngduàn*. Należy tu jeszcze wspomnieć, że terminu „sąd polubowny” używa się na oznaczenie zespołu orzekającego w sprawie (np. trzyosobowy sąd polubowny, jednoosobowy sąd polubowny). W takim znaczeniu należy w przekładzie zastosować już inny termin chiński, mianowicie: 仲裁庭 *zhòngcái tíng*.

Można zatem sformułować następujące dyrektywy translacyjne:

Dyrektywa 64

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „sądu polubownego jako pozasądowej instytucji prawnej rozstrzygającej spory”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć albo terminu 仲裁 *zhòngcái*, albo 公斷 *gōngduàn*, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 65

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „sądu polubownego jako pozasądowej instytucji prawnej rozstrzygającej spory”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 仲裁 *zhòngcái* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 66

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „sądu polubownego jako pozasądowej instytucji prawnej rozstrzygającej spory”, biorąc pod uwagę częstotliwość występowania terminów 仲裁 *zhòngcái* i 公斷 *gōngduàn* w tekstach źródłowych należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 仲裁 *zhòngcái* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 67

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 仲裁 *zhòngcái* na oznaczenie „sądu polubownego jako pozasądowej instytucji prawnej rozstrzygającej spory”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „sąd polubowny” zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 68

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 公斷 *gōngduàn* na oznaczenie „sądu polu-

bownego jako pozasądowej instytucji prawnej rozstrzygającej spory”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „sąd polubowny”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 69

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym w języku chińskim występuje termin 仲裁 *zhòngcái* na oznaczenie „sądu polubownego jako pozasądowej instytucji prawnej rozstrzygającej spory”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „sąd polubowny”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 70

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym w języku chińskim występuje termin 仲裁 *zhòngcái* na oznaczenie „sądu polubownego jako pozasądowej instytucji prawnej rozstrzygającej spory”, należy w tłumaczeniu na język polski zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego użyć terminu „sąd polubowny” ze względu na częstotliwość występowania terminu w polskich tekstach aktów normatywnych.

Dyrektywa 71

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „zespołu orzekającego w ramach pozasądowej instytucji prawnej rozstrzygającej spory polubownie”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 仲裁庭 *zhòngcáitíng* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 72

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 仲裁庭 *zhòngcáitíng* na oznaczenie „zespołu orzekającego w ramach pozasądowej instytucji prawnej rozstrzygającej spory polubownie”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu „arbitraż” lub „arbitrażowy zespół orzekający” zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

6.1.3. Arbitraż jako metoda rozwiązywania sporów

Arbitraż stanowi dynamiczny mechanizm rozwiązywania sporów, różny w zależności od specyfiki systemu prawnego, w którym ma miejsce, i praktyki międzynarodowej w otaczającej go rzeczywistości, dlatego przepisy prawa narodowego nie zawierają jego ostatecznej definicji. Jedynie w nielicznych systemach prawnych zdefiniowano umowy arbitrażowe (Lew, Mistelis, Kröll 2003: 3).

Termin „arbitraż” rozumiany jako metoda rozwiązywania sporu ma dwa ekwiwalenty funkcjonalne w języku chińskim: 仲裁 *zhòngcái* oraz 公断 *gōngduàn*. Termin 公断 *gōngduàn* nie występuje jednak w języku prawnym. A zatem można sformułować następujące dyrektywy translacyjne na potrzeby przekładu polsko-chińskiego i chińsko-polskiego.

Dyrektywa 73

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „metoda rozwiązywania sporu”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 仲裁 *zhòngcái* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 74

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „metoda rozwiązywania sporu”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć albo terminu 仲裁 *zhòngcái*, albo 公断 *gōngduàn*, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 75

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „metody rozwiązywania sporu”, biorąc pod uwagę częstotliwość występowania terminów 仲裁 *zhòngcái* i 公断 *gōngduàn* w tekstach źródłowych należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 仲裁 *zhòngcái* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 76

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 仲裁 *zhòngcái* na oznaczenie *metoda rozwiązywania sporu* należy w tłumaczeniu na język polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „sąd polubowny” zarówno dla odbiorcy bliskiego jak i dalekiego.

Dyrektywa 77

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 公斷 *gōngduàn* na oznaczenie „metody rozwiązywania sporu”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „sąd polubowny”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

6.1.4. Arbitraż jako postępowanie przed sądem polubownym

Termin „arbitraż” oznacza również postępowanie, które toczy się przed sądem polubownym. Polski termin „arbitraż” jako toczące się postępowanie ma następujące dwa ekwiwalenty funkcjonalne w języku chińskim:

- i. 仲裁程序 *zhòngcái chéngxù* (jako postępowanie arbitrażowe, procedura arbitrażowa ogólnie),
- ii. 仲裁案件 *zhòngcái ànjiàn* (jako dana sprawa arbitrażowa, czyli toczące się postępowanie, ang. *law case*).

Można zatem sformułować następujące dyrektywy translacyjne na potrzeby przekładu polsko-chińskiego i chińsko-polskiego.

Dyrektywa 78

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „procedury arbitrażowej”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 仲裁程序 *zhòngcái chéngxù* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 79

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 仲裁程序 *zhòngcái chéngxù* na oznaczenie „procedury arbitrażowej” należy w tłumaczeniu na język

polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „postępowanie arbitrażowe”, albo „procedura arbitrażowa”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 80

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 仲裁程序 *zhòngcái chéngxù* na oznaczenie „procedury arbitrażowej”, należy w tłumaczeniu na język polski, jeżeli w tekście docelowym istnieje konieczność użycia rzeczownika „arbitraż” w innych znaczeniach, dla większej precyzji tekstu użyć albo terminu „postępowanie arbitrażowe”, albo „postępowanie przed sądem polubownym”, albo „postępowanie arbitrażowe”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 81

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „konkretnej sprawy arbitrażowej”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 仲裁案件 *zhòngcái ànjiàn* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 82

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 仲裁案件 *zhòngcái ànjiàn* na oznaczenie „konkretnej sprawy arbitrażowej”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „sprawa tocząca się przed sądem polubownym”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 83

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 仲裁案件 *zhòngcái ànjiàn* na oznaczenie „konkretnej sprawy arbitrażowej”, należy w tłumaczeniu na język polski, jeżeli w tekście docelowym istnieje konieczność użycia rzeczownika „arbitraż” w innych znaczeniach, dla większej precyzji tekstu użyć albo terminu „postępowanie arbitrażowe”, albo „sprawa tocząca się przed sądem polubownym”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

6.2. Przepisy regulujące arbitraż jako sądownictwo polubowne

Pod pojęciem przepisów regulujących sądownictwo polubowne należy rozumieć ogół norm prawnych, które regulują między innymi rozstrzyganie sporów poprzez arbitraż i warunki zapisu na sąd polubowny. W Polsce nie istnieje odrębna ustawa o prawie arbitrażowym, nie można zatem mówić o „polskim prawie arbitrażowym”. Przepisy regulujące sądownictwo polubowne znajdują się w V części k.p.c., a także w normach konwencji międzynarodowych, do których przystąpiła Polska, tj. w Protokole o klauzulach arbitrażowych podpisanym w Genewie z 24 września 1923 roku i w Konwencji o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych sporządzonej w Nowym Jorku 10 czerwca 1958 roku. W Chinach arbitraż reguluje Ustawa Chińskiej Republiki Ludowej o arbitrażu z 1995 roku (chin. 中华人民共和国仲裁法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó zhòngcáifǎ*), ustawa Chińskiej Republiki Ludowej o postępowaniu cywilnym z 1991 roku (zmieniona w 2012 roku) (chin. 中华人民共和国民事诉讼法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó mínshì sùsòngfǎ*). Znaczną rolę w regulowaniu spraw związanych z arbitrażem pełni również ustawa Chińskiej Republiki Ludowej o prawie umów z 1999 roku (chin. 中华人民共和国合同法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó hétong fǎ*). Ponadto istotną rolę w określaniu ram prawnych arbitrażu ma wykładnia Najwyższego Sądu Ludowego. Również sądy ludowe szczebla wysokiego, mimo że nie są do tego upoważnione konstytucyjnie, wydają wytyczne do spraw, których nie zinterpretował Najwyższy Sąd Ludowy (Fan 2013: 12–14).

W szerszym rozumieniu przepisy regulujące sądownictwo polubowne obowiązujące zarówno w Polsce, jak i w Chinach, obejmują reguły przyjęte przez organizacje międzynarodowe, np. opracowaną przez Komisję Prawa Międzynarodowego ds. Handlu przy ONZ ustawę modelową o międzynarodowym arbitrażu UNCITRAL. Dużą rolę w stanowieniu reguł sądu polubownego, w szczególności w Chinach, odgrywają odrębne regulaminy poszczególnych instytucji arbitrażowych, określające zasady postępowania arbitrażowego.

Określenie „przepisy regulujące sądownictwo polubowne” ma swój funkcjonalny ekwiwalent w języku chińskim i jest nim termin 仲裁法 *zhòngcáifǎ*.

Dyrektywa 84

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje określenie „przepisy regulujące sądownictwo polubowne” należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język chiński użyć terminu 仲裁法 *zhòngcáifǎ*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

W warunkach polskiego prawa strony konfliktu mają wpływ na sposób orzekania, decydując na jakim porządku prawnym i regulacjach ma on być oparty. Wybór prawa rządzącego zapisem na sąd polubowny w świetle prawa chińskiego jest ograniczony. Zgodnie z orzecznictwem Najwyższego Sądu Ludowego strony umowy mogą dokonać takiego wyboru jeszcze po wystąpieniu sporu, a nawet bezpośrednio przed procesem arbitrażowym. Stosunek umowny obu stron może podlegać prawu państwa, z którym nie są w jakikolwiek sposób związane strony umowy. Wolność wyboru prawa przez strony jest jednak w wielu aspektach ograniczona. Nie może być stosowane jakiekolwiek prawo zagraniczne, które naruszałoby interesy społeczne i chińskie prawo (Zhang 2006: 333). Poza tym istnieją wybrane typy umów międzynarodowych, które obowiązkowo podlegają jurysdykcji i prawu ChRL (Zhang M. 2006: 328). W przypadkach, w których inwestorem jest przedsiębiorstwo zagraniczne, zastosowanie się do prawa chińskiego jest obowiązkowe (Mo 2006: 333), np. art. 126 chińskiego prawa umów stanowi, że międzynarodowa współpraca w formie *joint venture* musi podlegać prawu ChRL. W ten sposób państwo pozostawia sobie możliwość kontroli zagranicznych inwestycji w Chinach.

Warto przy tym zauważyć, że pierwszą alternatywą dla arbitrażu, w który zaangażowane są podmioty z Chin kontynentalnych, jest Hong Kong, w którym w większym stopniu korzysta się z konwencji nowojorskiej (Moser 2006: 178). Umowy zawierane między podmiotami z Chin kontynentalnych a podmiotami z Hong Kongu lub Makau,

mogą podlegać regulacjom zagranicznym. Dzieje się tak dlatego, że w świetle zasady „jeden kraj, dwa systemy” zarówno w Hong Kongu, jak i w Makau istnieją odmienne systemy prawne (Zhang M. 2006: 334).

6.3. Typologia arbitrażu

W kontekście arbitrażu jako alternatywnej metody rozwiązywania sporów i w zależności od stron sporu oraz specyfiki przedmiotu sporu wyróżnia się między innymi:

- i. arbitraż konsumencki,
- ii. arbitraż w sporach korporacyjnych,
- iii. arbitraż w prawie pracy,
- iv. arbitraż w sporach inwestycyjnych,
- v. arbitraż w prawie własności intelektualnej,
- vi. bankowy arbitraż konsumencki.

Wymienione powyżej instytucje bardzo często opisywane są za pomocą hiperonimu „arbitraż”, co nie zawsze jest brane pod uwagę w trakcie tłumaczenia tekstów, jak i dokumentów prawnych. Warto w tych dokumentach i tekstach specjalistycznych używać określeń bliżej precyzujących, o jaki arbitraż chodzi. Przykładowo bankowy arbitraż konsumencki jest powoływany w celu rozstrzygania sporów powstałych między klientami banków, czyli konsumentami, a bankami. Spory takie dotyczą przede wszystkim niewykonania lub nienależytego wykonania przez bank czynności bankowych (Związek Banków Polskich; *Financial Dispute Resolution Network*). Z kolei arbitraż w sporach inwestycyjnych występuje jako metoda rozwiązywania sporu w relacjach pomiędzy państwami a podmiotami prywatnymi. W praktyce relacje te związane są z umowami koncesyjnymi dotyczącymi eksploatacji bogactw naturalnych, umów o roboty budowlane i dostawę kompletnych obiektów oraz inwestycji dokonywanych przez zagraniczne podmioty na obszarze danego państwa (często przez przedsiębiorstwa z udziałem zagranicznym). Umowa o arbitraż zawarta przez państwo i podmiot prywatny umożliwia neutralność, ponieważ strony nie muszą rozwiązywać sporu ani przez sądy danego państwa, ani przez sądy kraju pochodzenia inwestora (Wiśniewski

2011: 117–118). Reżim prawny, na którym jest oparty arbitraż w sporach inwestycyjnych, ustanowiony jest na podstawie konwencji waszyngtońskiej²¹ i (lub) BIT²² i wyraźnie odbiega od reżimu arbitrażu handlowego (Lew, Mistelis, Kröll 2003: 32).

Jak już wcześniej wspomniano, w języku chińskim używa się terminu hiperonimicznego 仲裁 *zhòngcái*, który w przypadku przekładu z języka polskiego na chiński, należałoby dookreślić informując, o jakim podtypie arbitrażu mowa jest w tekście źródłowym i tak dla wyżej wymienionych terminów możnaby zaproponować następujące ekwiwalenty chińskie:

ARBITRAŻ KONSUMENCKI

Dyrektywa 85

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „arbitrażu konsumenckiego” lub termin „arbitraż konsumencki”, należy w tłumaczeniu zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego na język chiński użyć terminu 银行消费者仲裁 *yínháng xiāofèizhě zhòngcái*.

Dyrektywa 86

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 银行消费者仲裁 *yínháng xiāofèizhě zhòngcái* na oznaczenie „arbitrażu konsumenckiego”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „arbitraż konsumencki”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

²¹ Konwencja waszyngtońska z 14 października 1966 r. wprowadziła nowy rodzaj arbitrażu zapewniający odpowiednią ochronę prawną interesów zarówno państwa przyjmującego, jak i prywatnego inwestora. Na jej podstawie powstał Międzynarodowy Ośrodek Rozstrzygania Sporów Inwestycyjnych (*International Centre for Settlement of Investment Disputes*, ICSID) (Wiśniewski, 2011: 119–120).

²² Dwustronne konwencje o popieraniu i ochronie inwestycji (*Bilateral Investment Treaties*, BIT), określające m.in. definicję pojęcia inwestycji, wzajemną klauzulę uprzywilejowania inwestorów, ochronę przed wywłaszczeniem inwestycji i obowiązku wypłaty odszkodowania (Wiśniewski, 2011: 121).

Dyrektywa 87

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 银行消费者仲裁 *yínháng xiāofèizhě zhòngcái* na oznaczenie „arbitrażu konsumenckiego”, należy w tłumaczeniu na język polski, jeżeli w tekście docelowym istnieje konieczność użycia rzeczownika „arbitraż” w innych znaczeniach, dla większej precyzji tekstu użyć terminu „arbitraż konsumencki”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

ARBITRAŻ W SPORACH KORPORACYJNYCH**Dyrektywa 88**

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „arbitrażu w sporach korporacyjnych” lub termin „arbitraż w sporach korporacyjnych”, należy w tłumaczeniu na język chiński zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego użyć terminu 公司争议仲裁 *gōngsī zhēngyì zhòngcái*.

Dyrektywa 89

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 公司争议仲裁 *gōngsī zhēngyì zhòngcái* na oznaczenie „arbitrażu w sporach korporacyjnych”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „arbitraż w sporach korporacyjnych”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 90

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 公司争议仲裁 *gōngsī zhēngyì zhòngcái* na oznaczenie „arbitrażu w sporach korporacyjnych”, należy w tłumaczeniu na język polski, jeżeli w tekście docelowym istnieje konieczność użycia rzeczownika „arbitraż” w innych znaczeniach, dla większej precyzji tekstu użyć terminu „arbitraż w sporach korporacyjnych” zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

ARBITRAŻ W PRAWIE PRACY,

Dyrektywa 91

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „arbitrażu w sporach z zakresu prawa pracy”, należy w tłumaczeniu na język chiński zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego użyć terminu 劳动争议仲裁 *láodòng zhēngyì zhòngcái*.

Dyrektywa 92

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 劳动争议仲裁 *láodòng zhēngyì zhòngcái* na oznaczenie „arbitrażu w sporach z zakresu prawa pracy”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „arbitraż w sporach z zakresu prawa pracy”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 93

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 劳动争议仲裁 *láodòng zhēngyì zhòngcái* na oznaczenie *arbitrażu w sporach z zakresu prawa pracy* należy w tłumaczeniu na język polski, jeżeli w tekście docelowym istnieje konieczność użycia rzeczownika „arbitraż” w innych znaczeniach, dla większej precyzji tekstu użyć terminu „arbitraż w sporach z zakresu prawa pracy” zarówno dla odbiorcy bliskiego jak i dalekiego.

ARBITRAŻ W SPORACH INWESTYCYJNYCH,

Dyrektywa 94

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „arbitrażu w sporach inwestycyjnych”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 投资争议仲裁 *tóuzī zhēngyì zhòngcái* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 95

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 投资争议仲裁 *tóuzī zhēngyì zhòngcái* na oznaczenie „arbitrażu w sporach inwestycyjnych”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „arbitraż w sporach inwestycyjnych”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 96

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 投资争议仲裁 *tóuzī zhēngyì zhòngcái* na oznaczenie „arbitrażu w sporach inwestycyjnych”, należy w tłumaczeniu na język polski, jeżeli w tekście docelowym istnieje konieczność użycia rzeczownika „arbitraż” w innych znaczeniach, dla większej precyzji tekstu użyć terminu „arbitraż w sporach inwestycyjnych” zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

ARBITRAŻ W PRAWIE WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ**Dyrektywa 97**

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „arbitrażu w sprawach z zakresu własności intelektualnej” lub termin „arbitraż w prawie własności intelektualnej”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 知识产权仲裁 *zhīshíchǎnquán zhòngcái* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 98

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 知识产权仲裁 *zhīshíchǎnquán zhòngcái* na oznaczenie „arbitrażu w sporach z zakresu własności intelektualnej”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „arbitraż w sporach z zakresu własności intelektualnej” zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 99

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 知识产权仲裁 *zhīshíchǎnquán zhòngcái* na oznaczenie „arbitrażu w sporach w zakresie własności intelektualnej”, należy w tłumaczeniu na język polski, jeżeli w tekście docelowym istnieje konieczność użycia rzeczownika „arbitraż” w innych znaczeniach, dla większej precyzji tekstu użyć terminu „arbitraż w sporach z zakresu własności intelektualnej” zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

BANKOWY ARBITRAŻ KONSUMENCKI.**Dyrektywa 100**

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż” na oznaczenie „bankowego arbitrażu konsumenckiego” lub termin „bankowy arbitraż konsumencki”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 银行消费者仲裁 *yínháng xiāofèizhě zhòngcái* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 101

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 银行消费者仲裁 *yínháng xiāofèizhě zhòngcái* na oznaczenie „bankowego arbitrażu konsumenckiego”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć albo terminu „arbitraż”, albo „bankowy arbitraż konsumencki”, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 102

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 银行消费者仲裁 *yínháng xiāofèizhě zhòngcái* na oznaczenie „bankowego arbitrażu konsumenckiego”, należy w tłumaczeniu na język polski, jeżeli w tekście docelowym istnieje konieczność użycia rzeczownika „arbitraż” w innych znaczeniach, dla większej precyzji tekstu użyć terminu „bankowy arbitraż konsumencki” zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

A zatem na potrzeby zarówno odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego, sugeruje się zastosowanie zmodyfikowanego ekwiwalentu funkcjonalnego.

Sądy polubowne ze względu na kryterium ich trwałości dzieli się zasadniczo na dwie grupy:

- i. sądy polubowne niestałe, tj. arbitraż *ad hoc* (chin. 临时仲裁 *línshí zhòngcái* 特别仲裁 *tèbié zhòngcái* / 专项仲裁 *zhuānxiàng zhòngcái*);
- ii. sądy polubowne ze stałą siedzibą, tj. arbitraż instytucjonalny (chin. 机构仲裁 *jīgòu zhòngcái*) (Huang 2007, Knoppek 2010: 69).

Sądownictwo polubowne można także podzielić ze względu na miejsce arbitrażu i kryterium występowania elementu zagranicznego w postępowaniu polubownym:

- i. arbitraż krajowy;
- ii. arbitraż zagraniczny;
- iii. arbitraż międzynarodowy.

Ponadto w różnych systemach prawnych można także spotkać wcześniej już zasygnalizowane hybrydowe formy arbitrażu. Typy arbitrażu występujące w Polsce i Chinach zostaną omówione poniżej.

6.3.1. Arbitraż *ad hoc*

Sądy polubowne *ad hoc* powoływane są doraźnie, zwykle w celu rozstrzygnięcia jednego sporu (Ereciński, Weitz 2008: 52–53). Działają zgodnie z regułami ustalonymi przez strony sporu, które często korzystają z ustawy wzorcowej UNCITRAL o międzynarodowym arbitrażu handlowym. Istnieje również forma łącząca cechy arbitrażu *ad hoc* i arbitrażu instytucjonalnego, czyli sądy arbitrażowe administrowane. Postępowanie przed tego typu sądami odbywa się w zgodzie z regułami arbitrażu *ad hoc*, a stały sąd udziela jedynie pomocy administracyjnej (Stępień 2004: 267).

Choć w języku chińskim istnieją synonimy oznaczające arbitraż *ad hoc* (chin. 特别仲裁 *tèbié zhòngcái* / 专项仲裁 *zhuānxiàng*

zhòngcái, 临时仲裁 *línshí zhòngcái*), to jak już wspomniano, chiński ustawodawca nie uznaje tego typu arbitrażu. Zgodnie z treścią art. 16 i art. 18 prawa arbitrażowego ważność zapisu na sąd polubowny warunkuje wskazanie w nim określonej instytucji arbitrażowej, która byłaby odpowiedzialna za arbitraż. Sytuacja ta, poza ograniczeniami prawnymi, może mieć związek z kolektywną mentalnością Chińczyków i ich większym zaufaniem do instytucji niż do pojedynczej osoby (Fan 2013: 44). Jednak przeprowadzone badania świadczą o tym, że w Chinach arbitraż *ad hoc* ma nieoficjalnie zastosowanie jako alternatywna forma rozwiązywania sporu. Fan (2013: 41–42) przytoczył dowody świadczące o tym, że mimo braku podstaw prawnych arbitraż *ad hoc* jest obecnie praktykowany, choć nie jest rejestrowany. W wywiadach, które przeprowadził w 2007 roku z wybranymi specjalistami w zakresie arbitrażu, niejednokrotnie uzyskał potwierdzenie stosowania tej wykluczonej przez ustawodawcę formy rozstrzygania sporów. Za przykład podał rozstrzygnięcie sporu przez Hu Zhengliang, profesora z Uniwersytetu Morskiego w Dalian. Przeprowadził on postępowanie arbitrażowe w sprawie, na wypadek której nie określono wcześniej instytucji arbitrażowej. Swoją wyrok arbitrażowy określił jednak mianem „opinii mediacyjnej”, inaczej nie zostałby on zatwierdzony przez chiński sąd.

Jako uczestnik Konwencji Nowojorskiej Chiny są zobowiązane uznawać wyroki arbitrażowe sądów *ad hoc*, wydane za granicą. Ciekawego spostrzeżenia związanego z tym faktem dokonał Fan (2013: 43), który zwrócił uwagę, że uznawane są też wyroki arbitrażowe wydane w trybie arbitrażu *ad hoc* w Hong Kongu, w Makau i na Tajwanie. Sytuacja ta jest, jak stwierdził, specyficzna w kontekście polityki „jeden kraj, dwa systemy”, bowiem arbitraż *ad hoc* przeprowadzony w Hong Kongu nie może być pojmowany jako arbitraż *ad hoc* w Chińskiej Republice Ludowej. Powołał się na przypadek pewnej spółki, która w klauzuli arbitrażowej uwzględniła arbitraż *ad hoc* w ChRL, argumentując potem, że Hong Kong, w którym arbitraż *ad hoc* jest uznawalny, potraktowano zgodnie z polityką „jeden kraj” jako ChRL. Okazuje się więc, że w kontekście procedury arbitrażowej i procedury postępowania cywilnego Hong Kong i ChRL

tylko teoretycznie stanowią jeden kraj. Mając na uwadze ten fakt można wyciągnąć ciekawy wniosek, że nazwa „Chińska Republika Ludowa” ma różny zakres znaczeniowy w zależności od kontekstu, w którym występuje. Warto tutaj zwrócić uwagę na fakt, że chińskim ekwiwalentem terminu „arbitraż *ad hoc*” jest w Hongkongu termin 随意仲裁 *suíyì zhòngcái*. W tłumaczeniu polsko-chińskim dobór odpowiedniego chińskiego ekwiwalentu powinien być zależny od systemu prawnego, na który zorientujemy przekład.

W języku chińskim istnieją synonimy oznaczające arbitraż *ad hoc* (chin. 特别仲裁 *tèbié zhòngcái* / 专项仲裁 *zhuānxiàng zhòngcái*, 临时仲裁 *línshí zhòngcái*). Występują one jedynie w języku prawniczym. Ustawodawca nie nazywa bezpośrednio te formy rozwiązywania sporu. W ustawie nie zastosowano tego terminu i nie napisano bezpośrednio, że w Chinach arbitraż *ad hoc* jest zakazany. W art. 16 p. 3 ch.u.a. ustanowiono, że w zapisie na sąd polubowny powinna zostać wskazana komisja arbitrażowa (选定仲裁委员会 *xuǎndìng zhòngcái wěiyuánhùi*). Z kolei zgodnie z treścią art. 18 ch.u.a., jeżeli strony umowy nie wskażą w zapisie na sąd polubowny określonej komisji arbitrażowej, to mogą sporządzić aneks do zapisu na sąd polubowny (补充协议 *bǔchōng xiéyì*). Jeśli komisja arbitrażowa nie zostanie określona w aneksie, to zapis na sąd polubowny jest nieważny. Ustawodawca wyklucza zatem niebezpośrednio arbitraż *ad hoc*. Nie nazywa go jednak w ustawie. Można zatem sformułować następujące dyrektywy translacyjne:

Dyrektywa 103

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „arbitraż *ad hoc*” na oznaczenie „niestałego sądu polubownego”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć, albo terminu 特别仲裁 *tèbié zhòngcái* albo 专项仲裁 *zhuānxiàng zhòngcái*, albo 临时仲裁 *línshí zhòngcái*, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 104

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje albo termin 特别仲裁 *tèbié zhòngcái* albo 专项仲裁

zhuānxiàng zhòngcái albo 临时仲裁 *línshí zhòngcái* na oznaczenie „arbitrażu niestałego”, należy w tłumaczeniu na język polski użyć terminu „arbitraż *ad hoc*” zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

6.3.2. Arbitraż instytucjonalny

W Polsce arbitraż instytucjonalny odbywa się za pośrednictwem stałych sądów arbitrażowych działających przy określonych instytucjach, zwykle przy izbach handlowych lub przemysłowo-handlowych. Sądy te funkcjonują na podstawie własnych regulaminów, które określają proces arbitrażu w takich sądach (Tynel 1994: 19, Ereciński 2012: 664). Postanowienia regulaminów nie mogą być sprzeczne z obowiązującymi przepisami k.p.c. (Ereciński 2012: 664, Błaszczak, Ludwik 2007: 69–70). Sądy te dysponują listą arbitrów, którą proponują zainteresowanym (Knoppek 2010: 69).

W Chinach arbitraż instytucjonalny – 机构仲裁 *jīgòu zhòngcái* odbywa się za pośrednictwem komisji arbitrażowych (chin. 仲裁委员会 *zhòngcái wěiyuánhùi*). Funkcjonuje tam około dwustu tzw. „lokalnych” komisji arbitrażowych (Öhlberger 2011). Spory międzynarodowe kierowane są zwykle do Chińskiej Komisji Arbitrażowej ds. Gospodarki i Handlu Zagranicznego (chin. 中国国际经济贸易仲裁委员会 *Zhōngguó guójì jīngjì mào yì zhòngcái wěiyuánhùi*), w skrócie określanej jako 贸仲委 *màozhòngwěi*²³ lub do Pekińskiej Komisji Arbitrażowej (chin. 北京仲裁委员会 *Běijīng zhòngcái wěiyuánhùi*) (ang. *Beijing Arbitration Commission*)²⁴ (Schmitz-Bauerdick 2012: 14). Znana jest również Chińska Komisja Arbitrażowa ds. Morskich (chin. 中国海事仲裁委员会 *Zhōngguó hǎishì zhòngcái wěiyuánhùi*)²⁵ (Zhang Y. 2012).

W piśmiennictwie (Kłaczyński 2012) Chińską Komisję Arbitrażową ds. Gospodarki i Handlu Zagranicznego określa się zwykle za pomocą skrótu CIETAC (od ang. *Chinese International Economic and*

²³ <http://cn.cietac.org/>

²⁴ <http://www.bjac.org.cn/index.asp>

²⁵ <http://www.cmac-sh.org/default.htm>

Trade Arbitration Commission), będzie on również stosowany w tej monografii. Komisja arbitrażowa CIETAC, powstała w 1956 roku, jest stałym organem arbitrażowym Krajowej Izby Handlu Międzynarodowego. Od powstania komisji jej regulamin ulegał wielokrotnym zmianom²⁶, by dostosować się do standardów arbitrażu międzynarodowego. Przykładowo w 1994 roku rozszerzono kompetencje komisji z samych sporów międzynarodowych na: spory międzynarodowe i spory z elementami obcymi. Zmiana ta wynikała z decyzji sądu, który orzekał w sprawie chińsko-zagranicznej kapitałowej spółki *joint venture* i przedsiębiorstwa krajowego, nie jako w sprawie międzynarodowej, ponieważ obie strony były podmiotami chińskimi (Epstein i Chong 1995). Co ciekawe, komisja CIETAC oferuje rozwiązywanie sporów on-line, czyli wspomnianą już w poprzednim rozdziale formę rozwiązywania sporów ODR.

Do 1995 roku systemy arbitrażu lokalnego i zagranicznego były traktowane rozdzielnie. Lokalne sprawy arbitrażowe obsługiwały lokalne komisje arbitrażowe, będące pod nadzorem administracji rządowej.

Chińskie komisje arbitrażowe nie zajmują się bezpośrednio rozstrzyganiem sporów, ale organizują trybunał arbitrażowy, składający się podobnie jak w przypadku arbitrażu w Polsce z trzech arbitrów lub jednego samodzielnego arbitra (art. 30 ch.u.a.).

Dla terminu „sąd polubowny ze stałą siedzibą” nazywanego też „arbitrażem instytucjonalnym” istnieje ekwiwalent funkcjonalny w chińskim języku prawniczym 机构仲裁 *jīgòu zhòngcái*, a zatem można sformułować następujące dyrektywy translacyjne:

Dyrektywa 105

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku polskim występuje termin „sąd polubowny ze stałą siedzibą” lub „arbitraż instytucjonalny” na oznaczenie „stałego sądu polubownego”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 机构仲裁 *jīgòu zhòngcái* zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

²⁶ Zmian w regulaminie Komisji Arbitrażowej CIETAC dokonywano w latach: 1988, 1994, 2000, 2005 (Heinze 2009: 2).

Dyrektywa 106

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 机构仲裁 *jīgòu zhòngcái* na oznaczenie *arbitrażu stałego* należy w tłumaczeniu na język polski użyć terminu „sąd polubowny ze stałą siedzibą” lub „arbitraż instytucjonalny” zarówno dla odbiorcy bliskiego jak i dalekiego.

6.3.3. Arbitraż krajowy, zagraniczny i międzynarodowy

Źródłem trudności w klasyfikacji arbitrażu może być różne pojmowanie miejsca arbitrażu, jakie obserwuje się w zakresie chińskiej legislacji i praktyki sądowej (Fan 2013: 24–25). Syntagma „miejsce arbitrażu” może powodować niezrozumienie również w procesie tłumaczenia.

Specjaliści w zakresie arbitrażu (Ereciński, Weitz 2008: 62) podkreślają, że koncepcja miejsca arbitrażu odnosi się do relacji prawnej, a nie do fizycznego, geograficznego miejsca arbitrażu. Knoppek (2010: 75) podkreśla, że

miejsce postępowania przed sądem polubownym jest kategorią prawną (procesową), a nie faktyczną, i oznacza przypisanie danego sądu polubownego do określonego państwa.

Ereciński (2012: 668-669) zauważył, że miejsce postępowania przed sądem polubownym nie występowało w dotychczas obowiązujących przepisach kodeksu k.p.c. o sądzie polubownym, ale jest opisane w art. 20 ustawy modelowej UNCITRAL. Ma ono znaczenie z punktu widzenia stosowanych przepisów i z punktu widzenia zakresu jurysdykcji krajowej w sprawach związanych z sądem polubownym. Miejsce arbitrażu może być i najczęściej jest miejscem faktycznego dokonywania czynności w postępowaniu przez sąd polubowny, ale nie musi nim być w każdym wypadku. Jeżeli strony nie uzgodniły inaczej to sąd polubowny może wyznaczyć miejsce posiedzenia w innym miejscu w zależności od miejsca zamieszkania arbitrów lub możliwości przeprowadzenia dowodów. Dlatego można się spotkać z pojęciem „siedziby” sądu polubownego, które odróżnia się od miejsca faktycznego dokonywania czynności (Ereciński 2012: 669).

Skład polskiego czy chińskiego sądu polubownego może mieć charakter ponadnarodowy, czyli może stanowić osoby fizyczne, które są w Polsce i w Chinach cudzoziemcami. Od miejsca arbitrażu zależy, w jakiej jest on jurysdykcji (Lew, Mistelis, Kröl 2003: 8–24). Miejsce arbitrażu determinuje też narodowość wyroku arbitrażowego, która ma znaczenie w trakcie wykonywania wyroku. Prawna natura miejsca arbitrażu jest odzwierciedlona w większości reguł arbitrażowych, które stanowią o swobodzie stron w wyborze miejsca arbitrażu i możliwości przeprowadzania spotkań oraz przesłuchań w dowolnie wybranym miejscu (art. 1185 k.p.c.; art. 5 ch.p.a.).

Jednak, jak zauważa Fan (2013: 24–25), w chińskich ustawach nie ma definicji miejsca arbitrażu. W chińskiej ustawie o postępowaniu cywilnym wyróżniono różne tryby wykonywania wyroków arbitrażowych. Art. 237 ch.u.p.c. stanowi o wyroku chińskiej instytucji arbitrażowej, art. 274 ch.u.p.c. o wyroku z elementami obcymi instytucji arbitrażowej Chińskiej Republiki Ludowej, a art. 283 wspomnianego aktu prawnego o wyroku zagranicznej instytucji arbitrażowej. Jedynie nowe reguły chińskiej komisji arbitrażowej CIETAC z 2012 roku (art. 7 i art. 34 Regulaminu CIETAC z 2012 r.) wyodrębniają koncepcję miejsca arbitrażu jako miejsca ustnych przesłuchań. Co ważne, w procedurze arbitrażu przeprowadzonego w ramach komisji CIETAC, od 2012 roku akceptuje się miejsce arbitrażu inne niż siedziba tej komisji, nawet takie, które znajduje się poza granicami Chin (art. 7(1) Regulaminu CIETAC, Fan 2013: 25). W nauce prawa przytacza się różne stanowiska dotyczące zagraniczności i międzynarodowości arbitrażu. Jak zauważa Wiśniewski (2011: 110–111), systemy prawne, które charakteryzują się większym stopniem liberalizacji regulacji arbitrażu międzynarodowego niż arbitraż dopuszczany w stosunkach o charakterze czysto krajowym (np. systemy prawne Francji, Szwajcarii), stosują kryterium merytoryczne wyróżnienia „arbitrażu międzynarodowego”, w tym zwłaszcza „międzynarodowego arbitrażu handlowego”, jako szczególnego przedmiotu regulacji. Natomiast systemy prawne, które przyjmują model jednolitej regulacji, integrując przepisy regulujące arbitraż w kraju i za granicą (m.in. Anglia, Niemcy, Szwecja, Austria i Polska), bazują na przeciwstawieniu

„arbitrażu krajowego” (w sensie lokalizacji, tzn. z uwagi na miejsce postępowania) „arbitrażowi zagranicznemu”. Nie rozgraniczają „arbitrażu lokalnego” (tzn. krajowego w sensie merytorycznym, z punktu widzenia powiązania terytorialnego stron i elementów stosunku stanowiącego przedmiot sporu) i „arbitrażu międzynarodowego”.

Wiśniewski (2011: 138) przyjmuje kryterium lokalizacji i dzieli arbitraż na arbitraż „krajowy”, do którego stosuje się krajowe przepisy o arbitrażu, oraz arbitraż „zagraniczny”, do którego tych przepisów się nie stosuje. Podział ten służy rozstrzygnięciu kwestii jurysdykcyjnych, ponieważ krajowe sądy w kontekście arbitrażu zagranicznego zajmują się zasadniczo jedynie uznaniem i wykonaniem zagranicznego wyroku. Jak stwierdzono w art. 1154 k.p.c.:

Przepisy części niniejszej stosuje się, jeżeli miejsce postępowania przed sądem polubownym znajduje się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a w wypadkach w części tej określonych – także wtedy, gdy miejsce postępowania przed sądem polubownym znajduje się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej lub nie jest oznaczone.

Podział, jaki istnieje z punktu widzenia ustawodawcy w obrębie np. zobowiązaniowych stosunków umownych, na arbitraż krajowy (tj. bez czynnika obcego²⁷) i z elementem obcym, ma rzadko zastosowanie w ramach arbitrażu (Wiśniewski 2011: 138–139).

Dla porównania można przytoczyć opinię Parka (2006: 156): Określenie transakcji jako międzynarodowej lub lokalnej może nastąpić na podstawie dwóch podstawowych kryteriów: natury transakcji lub siedzib stron. Na przykład arbitraż międzynarodowy może być zdefiniowany jako zawierający arbitraż pomiędzy stronami, które mają siedziby w różnych państwach lub w jednym kraju, w którym transakcja dotyczy transgranicznego handlu, finansów i inwestycji. Obywatelstwo może również stanowić kryterium, przy założeniu, że nie będzie w konflikcie z umownymi zakazami dotyczącymi dyskryminacji ze względu na narodowość.

Zasadniczo odróżnienie arbitrażu międzynarodowego od krajowego jest istotne tylko wtedy, gdy w danym porządku prawnym sto-

²⁷ Na przykład obywatelstwo, miejsce zamieszkania, siedziba strony, siedziba przedsiębiorstwa strony, lokalizacja podmiotu stosunku, miejsce wykonania zobowiązania, miejsce zawarcia umowy (Wiśniewski 2011: 137).

suje się dla niego odrębne przepisy (Lew, Mistelis, Kröl 2003: 142). Ustawodawca polski przyjął jednolitą regulację arbitrażu krajowego i międzynarodowego, zatem polskie przepisy o sądzie polubownym odnoszą się nie tylko do krajowego sądownictwa polubownego, ale także do międzynarodowego arbitrażu handlowego (Ereciński, Weitz 2008: 11). Ereciński i Weitz (2008: 15-16) zauważają, że część regulacji dotyczy postępowania prowadzonego przed sądem polubownym za granicą oraz takiego postępowania przed sądem arbitrażowym, gdy miejsce postępowania nie zostało oznaczone. Specyfika chińskich klauzul arbitrażowych jest różna i zależy od tego, czy umowy, których te klauzule dotyczą, mają zasięg lokalny czy międzynarodowy. Chiński system prawa arbitrażowego rozróżnia spory na lokalne i międzynarodowe (rozdział VII ch.p.a.; Gu W. 2011: 272–273). Zatem koncepcje zagraniczności, międzynarodowości oraz lokalności arbitrażu w Chinach i w Polsce są różne.

W Chinach wyróżnia się:

- i. arbitraż lokalny (chin. 国内仲裁 *guónèi zhòngcái*)
- ii. arbitraż z elementami obcymi (chin. 涉外仲裁 *shèwài zhòngcái*),
- iii. arbitraż zagraniczny (chin. 外国仲裁 *wàiguó zhòngcái*) (Fan 2013: 21).

Arbitraż odbywający się w Chinach, z zachowaniem wszelkich jego elementów w obrębie Chin jest pojmowany jako arbitraż lokalny. Arbitraż z elementami obcymi, opisany w rozdziale VII chińskiej ustawy o prawie arbitrażowym, występuje wtedy, gdy:

- i. jedna lub obie strony mają obcą narodowość lub nie mają żadnej narodowości lub są spółką bądź organizacją z siedzibą w obcym państwie,
- ii. fakty prawne, które ustanawiają, zmieniają lub przerywają stosunek prawny pomiędzy stronami, mają miejsce za granicą,
- iii. przedmiot sporu jest zlokalizowany w obcym państwie (art. 304 opinii Najwyższego Sądu Ludowego dotyczącej implementacji ustawy o postępowaniu cywilnym ChRL z dnia 14 lipca 1992 roku w: Fan 2013: 22).

Za arbitraż zagraniczny uważa się taki, którego miejsce postępowania arbitrażowego jest za granicą (Fan 2013: 22). Przedstawiona klasyfikacja może się jednak okazać niejednoznaczna ze względu na fakt, że w przeszłości Najwyższy Sąd Ludowy określał mianem arbitrażu zagranicznego taki, w którym wyrok wydawała zagraniczna instytucja arbitrażowa. Chińskie umowy międzynarodowe są zawierane przez strony z obcą narodowością albo przez strony, których relacje zaburzył spór powstały za granicą, albo wtedy gdy przedmiot sporu znajduje się poza Chinami (Moser 2006: 1770). Zhang B. (2006: 327) wyróżnia następujące rodzaje umów międzynarodowych, czyli tych, z tzw. „elementami obcymi”:

- i. umowy, których jedna ze stron jest obcokrajowcem lub przedsiębiorstwem zagranicznym,
- ii. umowy zawarte lub wykonywane poza terytorium Chin,
- iii. umowy, których przedmiot, w tym przedmiot sporu, znajduje się w obcym państwie (Zhang M. 2006: 327).

W przypadku gdy strony podpisały umowę międzynarodową, specyfika arbitrażu jest następująca:

- i. arbitraż jest obligatoryjnie instytucjonalny,
- ii. instytucja arbitrażowa nie musi być chińska, jeśli miejsce arbitrażu nie znajduje się w Chinach,
- iii. strony wybierają obowiązujące prawo rządzące umową²⁸ (Moser 2006: 178).

Arbitraż lokalny jest arbitrażem krajowym, w którym nie występują istotne elementy wiążące go z jakimkolwiek innym porządkiem prawnym (Wiśniewski 2011: 142). Jeśli umowa jest określana jako lokalna, to specyfika arbitrażu jest następująca:

- i. arbitraż jest obligatoryjnie instytucjonalny,
- ii. instytucja arbitrażowa musi być chińska (np. CIETAC),
- iii. obowiązuje prawo chińskie.

²⁸ Możliwość taka nie istnieje w przypadku umów dotyczących chińsko-zagranicznych wspólnych przedsięwzięć kapitałowych (*equity joint ventures*), ani w przypadku chińsko-zagranicznych spółdzielni międzynarodowych (*co-operative enterprises*) oraz chińsko-zagranicznych umów dotyczących wykorzystywania i rozwoju zasobów naturalnych na obszarze ChRL.

Tylko w określonych przypadkach umowy lokalne mogą być realizowane poza Chinami (Moser 2006: 177).

Natomiast „arbitraż międzynarodowy”, jak twierdzi Wiśniewski (2011: 141), można zdefiniować podobnie jak stosunek międzynarodowy w materialnym prawie prywatnym:

Jest to arbitraż wykazujący istotny element obcy, tzn. niezwiązany z tym obszarem prawnym, do którego został przyporządkowany (współcześnie chodzi o przyporządkowanie na gruncie teorii terytorialnej, a zatem o prawo państwa, w którym arbitraż się odbywa lub w którym został wydany wyrok).

Definicja „arbitrażu międzynarodowego” jest różna w poszczególnych regulacjach, a na przykład konwencja nowojorska w ogóle nie posługuje się tym pojęciem, bo jej przepisy stosują się do „arbitrażu zagranicznego”. Prawo modelowe UNCITRAL definiuje arbitraż międzynarodowy (jednak z zawężeniem do stosunków handlowych) jako arbitraż, który spełnienia jeden z trzech alternatywnych kryteriów:

- i. strony mają swoje siedziby handlowe w różnych państwach,
- ii. miejsce arbitrażu określone w umowie o arbitraż lub na jej podstawie, miejsce wykonania istotnej części zobowiązań z danego stosunku znajduje się w innym państwie niż to, w którym obie strony mają siedziby handlowe,
- iii. strony wyraźnie uzgodniły, że przedmiot umowy o arbitraż odnosi się do więcej niż jednego kraju.

Termin „międzynarodowy arbitraż handlowy” został po raz pierwszy użyty w konwencji europejskiej o międzynarodowym arbitrażu handlowym z 1961 r. Zgodnie z konwencją o międzynarodowości arbitrażu świadczy powiązanie go z umową o arbitraż, która została zawarta w celu rozstrzygania sporów wynikających z transakcji handlu międzynarodowego. Strony sporu w chwili zawarcia umowy powinny mieć miejsce zamieszkania lub siedzibę w różnych państwach konwencyjnych (Józefiak 2004: 267).

W literaturze spotkać można różne koncepcje międzynarodowości arbitrażu. Wiśniewski (2011: 145) podkreśla sensowność definicji „międzynarodowości” arbitrażu sformułowanej przez Redferna

i Huntera, która mówi, że o „międzynarodowości” arbitrażu rozstrzyga obecność jednego z trzech elementów:

- i. przynależność stron do różnych systemów prawnych,
- ii. miejsce arbitrażu w państwie, do którego nie przynależą strony,
- iii. międzynarodowy charakter samego sporu (Redfern, Hunter 2004 : 17).

Ponadto „arbitraż międzynarodowy” może być również rozumiany jako rozwiązywanie sporu powstałego pomiędzy państwami za pomocą orzeczenia wydanego przez jednego (np. głowę państwa trzeciego) lub więcej arbitrów wybranych przez strony (komisję mieszaną)²⁹. Dlatego też sensowne wydaje się dodawanie do terminu arbitraż, będącego metodą rozwiązywania sporów w zakresie kontaktów handlowych, określenia „handlowy”, czyli używanie syntagmy „międzynarodowy arbitraż handlowy”.

6.4. Podsumowanie

Termin „arbitraż” pojawia się też coraz częściej w funkcji przydawki. W regulaminach sądów arbitrażowych można spotkać się z takimi syntagmami jak np. „opłata arbitrażowa”, „postępowanie arbitrażowe”, „klauzula arbitrażowa”, „wydatki arbitrażowe”³⁰.

Podobnie w języku chińskim termin „arbitraż” określa następujący po nim rzeczownik:

仲裁活动 *zhòngcái huódòng* – czynności arbitrażowe,

仲裁机关 *zhòngcái jīguān* – jednostka arbitrażowa (ang. arbitral body/organization/unit)

Należy mieć świadomość, że arbitraż w teorii, tj. w prawie arbitrażowym różni się od tego w praktyce, tj. w działalności instytucji arbitrażowych. Arbitraż w Chinach określany jest jako „gra w chińskie szachy” (Fan 2013: 9). W rzeczywistości strony umowy czy

²⁹ Stały Trybunał Arbitrażowy (Permanent Court of Arbitration), http://www.pca-cpa.org/showpage.asp?pag_id=1027, 2012.

³⁰ Por. § 47 Regulaminu Sądu Arbitrażowego przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej.

klauzuli arbitrażowej mają zdecydowanie mniejszą autonomię, niż na przykład w Polsce, o czym będzie mowa dalej. Ponadto instytucja arbitrażu jest w dalszym ciągu pod administracyjną kontrolą państwa i pod wpływem lokalnego protekcjonizmu. Chińskie instytucje arbitrażowe są w dużym stopniu zinstytucjonalizowane. Można je porównać do teatrów, które nie tylko organizują scenę, ale również zarządzają grą aktorów, dają instrukcje stronom umów i arbitrom przed wystawianą sztuką, decydują o wszelkich szczegółach, opłatach itd. (Fan 2013: 174).

Aktualne chińskie prawo arbitrażowe krytykowane jest ze względu na „skażenie standardami lokalnymi” i niedostateczność w zakresie autonomii stron i sądu (Gu W. 2011: 272). Mimo długich tradycji obecny system arbitrażowy w Chinach nieustannie się zmienia, ale wśród jego negatywnych cech wymienia się konsekwentnie kontrolę państwa, objawiającą się w formie interwencji politycznej i administracyjnej, a także lokalny protekcjonizm i niekiedy brak kompetencji w przeprowadzaniu arbitrażu (Gu W. 2011: 281–282). Można się również spotkać z poglądami, iż kierunek rozwoju przepisów prawnych i działalności w zakresie arbitrażu zależy przede wszystkim od polityki chińskiego rządu (Heinze 2009: 1). Jak twierdzi Fan (2013: 173), kontrola państwa występuje podczas całej procedury arbitrażowej, począwszy od sporządzania zapisu na sąd polubowny, poprzez ustanawianie trybunału arbitrażowego, skończywszy na lokalnym protekcjonizmie podczas oceny wyroków arbitrażowych przez sądy. Chiński arbitraż nie jest jednak zamknięty w ramach jednego, określonego porządku prawnego, wyraźnie znajduje się pod wpływem aktów prawnych, w szczególności umów międzynarodowych, wiążących Chiny.

7. Kluczowa terminologia z zakresu prawa arbitrażowego

W dalszej kolejności zostaną omówione terminy z zakresu prawa arbitrażowego, które po analizie prawnoporównawczej okazują się być tylko częściowo ekwiwalentne, tj.:

- i. zdatność arbitrażowa sporów,
- ii. sędzia sądu polubownego (arbiter),
- iii. wyrok arbitrażowy i orzeczenie sądu arbitrażowego.

7.1. Zdatność arbitrażowa stron

Polski termin „zdatność arbitrażowa” (chin. 可仲裁性 *kězhòngcáixìng*) przyjęty został jako odpowiednik angielskiego terminu *arbitrability*, francuskiego terminu *arbitrabilité* oraz niemieckiego terminu *Schiedsfähigkeit* (Wiśniewski 2011: 97). Alternatywnie używa się syntagmy „obiektywna zdatność arbitrażowa”, który jest kalką niemieckiego *objektive Schiedsfähigkeit* lub syntagmy „dopuszczalność dokonania zapisu na sąd polubowny” (Białecki 2009: 5). Jak zauważa Wiśniewski (2011: 181), brak odpowiedniego terminu skutkował omówieniami typu: „spór, którego rozstrzygnięcie przez sąd polubowny jest dopuszczalne”.

„Zdatność arbitrażowa” danego sporu jest w warunkach prawa polskiego i chińskiego właściwością wynikającą z regulacji zakresu działania instytucji sądu polubownego, która ma zastosowanie w odniesieniu do tego sporu. Warunkuje skuteczność zapisu na sąd polubowny (Zhang B. 2007: 967). Zdatność arbitrażowa powoduje zatem, że dany spór może zostać poddany przez strony pod rozstrzygnięcie sądu arbitrażowego, a więc jego kompetencję jurysdykcyjną (Ereciński 2008: 1).

Dopuszczalność zawarcia zapisu na sąd polubowny jest w większości systemów prawnych ograniczona – nie wszystkie sprawy mogą być poddane rozstrzygnięciu sądu polubownego i nie każdy podmiot może być stroną zapisu na sąd polubowny (art. 1157 k.p.c.; Ereciński

2008: 1). Prawo modelowe UNCITRAL pozostawia regulację zdatności arbitrażowej ustawodawcom krajowym (Ereciński 2008: 2). Normy regulujące arbitraż i zdatność arbitrażową sporów znajdują się często pod wpływem przesłanek politycznych i różnią się od siebie w zależności od regulacji prawnej arbitrażu. Jak zauważa Wiśniewski (2011: 190), poszczególne krajowe systemy prawne dzielą się na dwie zasadnicze grupy:

- i. systemy prawne, które opierają się na jednolitej regulacji prawnej arbitrażu,
- ii. systemy prawne, w których wyróżnia się międzynarodowy arbitraż handlowy jako odrębny przedmiot regulacji.

Druga ze wspomnianych grup systemów prawnych jest z reguły bardziej liberalna i przewiduje większy zakres zdatności arbitrażowej sporów. Polska, Niemcy, Austria i Anglia należą do pierwszej grupy. Państwa te zreformowały całe swoje prawo arbitrażowe, korzystając z ustawy modelowej UNCITRAL (Wiśniewski 2011: 190).

Termin „zdatność arbitrażowa” w Chinach ma inny zakres niż ten sam termin używany w warunkach prawa polskiego, w każdym z tych państw wyznaczono granice zdatności arbitrażowej sporów. W warunkach prawa polskiego, o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej, pod rozstrzygnięcie sądu polubownego poddać można spory o prawa majątkowe³¹ i spory o prawa niemajątkowe³² – mogące być przedmiotem ugody sądowej, z wyłączeniem spraw o alimenty (art. 1157 KPC). Kontrowersyjne, ale dopuszczalne (zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z 24.02.2005 r.³³), jest też objęcie zapisem na sąd polubowny zobowiązań wekslowych. Nie mają zdatności arbitrażowej sprawy, które zostały wyłączone z drogi sądowej (Białecki 2009: 12). W świetle prawa polskiego zdatnością arbitrażową mogą być też objęte spory z zakresu prawa pracy, przy czym zapis na sąd

³¹ tj. prawa rzeczowe, wierzytelności związane ze świadczeniami majątkowymi, prawa majątkowe małżeńskie, prawa związane z własnością intelektualną (Białecki 2009: 9)

³² tj. prawa osobiste i prawa rodzinne niemajątkowe (stanowiące element stosunków między małżonkami, krewnymi, przysposobionymi i powinowatymi) (Białecki 2009: 9)

³³ Biul. SN 2005, Nr 2; Pal. 2005, Nr 5–6, s. 266; R. Pr. 2006, Nr 2, s. 120; Wokanda 2005, Nr 4, s. 10; Wokanda 2005, Nr, s.5

polubowny może w tym przypadku nastąpić tylko po powstaniu sporu i wymaga zachowania formy pisemnej (Cioch, Nowińska 2007: 148). Umowa o arbitraż w zakresie sporów dotyczących prawa pracy może zatem występować jedynie w formie kompromisu, którego specyfikę omówiono w kolejnym rozdziale. Polski ustawodawca wprowadził pewne ograniczenia w stosunku do zapisu na sąd polubowny w zakresie prawa pracy w celu ochrony pracownika jako słabszej strony stosunku pracy i w celu uniknięcia narzucania przez pracodawcę pracownikowi polubownego rozwiązywania sporów poprzez włączenie klauzuli arbitrażowej do umowy o pracę (Budniak 2009: 41).

W Chinach przedmiotem arbitrażu mogą być spory dotyczące umów i praw własności występujące pomiędzy obywatelami, osobami prawnymi oraz różnymi organizacjami (art. 2 ch.u.a., Zhang B. 2007: 967). Zdatności arbitrażowej nie mają spory dotyczące: małżeństwa, adopcji, kurateli, opieki nad dzieckiem, dziedziczenia, jak również spory podlegające zgodnie z prawem pod jurysdykcję określonych organów administracyjnych (art. 3 ch.u.a.; Zhang B. 2007: 967). Zdatność arbitrażowa w zakresie chińskiego prawa nie odbiega znacząco od zdatności arbitrażowej występującej w innych systemach prawnych (Zhang 2007: 969). Jednak chiński ustawodawca nie zdecydował się na podobną ochronę pracownika jak ustawodawca polski. Spory dotyczące stosunku pracy są w Chinach rozstrzygane zgodnie z prawem pracy, a arbitraż sporów z tego zakresu ma złożoną charakterystykę typową zarówno dla administracji, jak i sądownictwa. W 1993 roku wydano Regulację o rozstrzyganiu sporów pracowniczych w przedsiębiorstwie (企业劳动争议处理条例 *qǐyè láodòng zhēngyì chǔlǐ tiáolì*). Zgodnie z jej przepisami spory pracownicze nie mają zdatności arbitrażowej (Zhang B. 2007: 969).

7.2. Sędzia sądu polubownego (arbiter)

W warunkach polskiego prawa arbitrem może być każdy, kto ma pełną zdolność do czynności prawnych³⁴ i nie pełni funkcji sędziego

³⁴ Pełną zdolność do czynności prawnych nabywa się z chwilą uzyskania pełnoletności. Nie mają zdolności do czynności prawnych osoby, które nie ukończyły lat trzynastu, oraz osoby ubezwłasnowolnione całkowicie (art. 11 i art. 12 k.c.).

w sądzie państwowym (art. 1170 k.p.c.). Istnieje zatem możliwość powołania do rozstrzygania sporu osoby, która jest specjalistą w danej dziedzinie, a to podnosi poziom merytorycznej strony postępowania. Arbitra można wyznaczyć już w zapisie na sąd polubowny (art. 1171 § 1). W określonych przypadkach, jak stanowi art. 1174 § 2 k.p.c. – z tych samych przyczyn, które uzasadniają wyłączenie sędziego, strony sporu mogą żądać wyłączenia powołanego arbitra. Przewodniczący sądu polubownego nazywany jest „arbitrem przewodniczącym” (Ereciński 2012: 738). Strony zapisu na sąd polubowny mogą wymagać od arbitra szczególnych kwalifikacji dotyczących między innymi zawodu, wykształcenia, wieku (Ereciński 2012: 739). Podstawowym wymogiem dotyczącym arbitra jest jego niezależność i bezstronność (Ereciński, Weitz 2008: 170; Ereciński 2012: 745).

Chińscy arbitrzy (chin. 仲裁员 *zhòngcáiyuán*) muszą spełniać co najmniej jeden z wymienionych warunków: muszą być oni zaangażowani w arbitraż co najmniej osiem lat lub mieć co najmniej ośmioletnie doświadczenie w pracy jako prawnik, albo co najmniej osiem lat pełnić funkcję sędziego, bądź mieć wiedzę prawniczą i być zaangażowani w czynności dotyczące ekonomii i handlu (Zhang B. 2007: 963). Większość komisji arbitrażowych wymaga, by arbitrzy byli wybierani przez strony z określonej listy arbitrów, ustanowionej przez każdą z komisji indywidualnie. Do 1988 roku na listach tych nie było obcokrajowców, obecnie jest taka możliwość, ale muszą być zatwierdzeni przez komisję (Gu W. 2011: 273). Jeszcze regulamin CIETAC z 2000 roku zawierał nakaz wyboru arbitra z listy arbitrów wydanej przez CIETAC. Reguły z 2005 roku (art. 21 Regulaminu CIETAC) dopuszczają wybór arbitra spoza takiej listy, stawiają jednak wymóg akceptacji osoby wybranej spoza listy przez prezesa CIETAC. W rzeczywistości jurysdykcja zależy nie od trybunałów arbitrażowych, ale od sądów i instytucji arbitrażowych (por. art. 20 ch.u.a.). Niestety, kompetencje arbitrów nie zawsze są odpowiednie. Powodem tego może być fakt, że wielu sędziów zawdzięcza swoje funkcje partyjnym przydziałom. Poważnym problemem jest też korupcja (Gu W. 2011: 273). Czynności arbitrów nie postrzega się jako usługi (Dalka 1992: 65; Ludwikowski 1998: 480 w: Jakubiak-Mironczuk 2008: 98). Jaku-

biak-Mirończuk (2008: 98) zwraca uwagę na fakt, że postrzeganie czynności arbitrażowych jako usługi mogłoby zakłócić zasadniczą bezstronność i neutralność arbitrów. Stwierdza, że arbiter wskazany przez stronę może przyjąć postawę jej mandatariusza i działać jak adwokat, a nie sędzia. Obaw takich nie ma chyba w Chinach, gdzie arbiter może w trakcie procedury arbitrażowej bezpośrednio kontaktować się ze stronami sporu i występować w roli ich mediatora. Fan (2013: 168) przytacza słowa prof. Houzhi Tanga, który przemawiając na konferencji WIPO w Genewie w 1996 roku na temat mediacji stwierdził: „Mediacja nie jest arbitrażem; nie musisz wyklądać wszystkich kart stron sporu na stół. Jeśli wyłożysz tylko 80 procent z nich lub nawet mniej, będziesz w stanie poprowadzić dobrze mediację. Jako mediator masz za zadanie doprowadzić do ugody, a nie wyrokować”. Zdaniem Tanga mediator jest też najlepszą osobą do powołania na arbitra, ponieważ wie już niemal wszystko o danym sporze. Z drugiej strony, zgodnie z zasadami arbiter może być odwołany jeśli zachowuje się w taki sposób, który mógłby świadczyć o braku bezstronności, np. przyjmuje zaproszenia na kolację lub prezenty od jednej ze stron (Zhang B. 2007: 963). Choć w polskiej kulturze prawnej tego typu stwierdzenia wydają się być truizmem, w Chinach, gdzie wciąż duże znaczenie mają osobowe relacje *guanxi*, nie są przesadą.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania można stwierdzić, że polski termin „arbiter” i chiński 仲裁员 *zhòngcáiyuán* oznaczać mogą osoby ujęte na listach arbitrów w instytucjach arbitrażowych, jak również osoby nieokreślone przez instytucje. W przypadku chińskiego arbitra warunkiem jest jednak uzyskanie odpowiedniej zgody od danej instytucji arbitrażowej.

Chiński termin 仲裁员 *zhòngcáiyuán*, oznaczający arbitra jest synonimiczny, a w słownikach podaje się następujące jego synonimy:

- i. 仲裁者 *zhòngcáizhě*,
- ii. 仲裁人 *zhòngcáirén*.

Zebrany korpus tekstów pozwolił jednak stwierdzić, że w tekstach formułowanych w języku prawnym na oznaczenie arbitra podaje się termin 仲裁员 *zhòngcáiyuán*.

Dyrektywa 107

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „arbiter” w znaczeniu „osoby rozstrzygającej spór”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 仲裁员 *zhòngcáiyuán* lub 仲裁人 *zhòngcáirén* lub 仲裁者 *zhòngcáizhě*, które są ekwiwalentami funkcjonalnymi, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 108

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym w języku polskim występuje termin „sędzia sądu polubownego” w znaczeniu „osoby rozstrzygającej spór”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy dalekiego i bliskiego na język chiński użyć terminu 仲裁员 *zhòngcáiyuán*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 109

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku chińskim występuje termin 仲裁员 *zhòngcáiyuán* lub 仲裁人 *zhòngcáirén* lub 仲裁者 *zhòngcáizhě*, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy bliskiego i dalekiego na język polski użyć terminu „arbiter”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

7.3. Wyrok sądu polubownego a orzeczenie sądu polubownego

Rola arbitrażu kończy się z chwilą wydania przez sąd arbitrażowy orzeczenia, którego wykonalność jest ograniczona. Aby uregulować skuteczność i wykonalność zagranicznych orzeczeń arbitrażowych, zawierane są międzynarodowe umowy, np. Protokół w sprawie klauzul arbitrażowych³⁵, Konwencja o uznaniu i wykonaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych³⁶, czy Konwencja o międzynarodowym arbitrażu handlowym (Mirecka 2002: 270–275).

³⁵ Genewa 1923 r.

³⁶ Konwencja nowojorska z 10 czerwca 1958 r.

Według Łaszcuka (2012) wyrok arbitrażowy stanowi merytoryczne rozstrzygnięcie sądu polubownego, które rozstrzyga o żądaniach stron. Oprócz wyroku k.p.c. przewiduje wydawanie przez sąd polubowny

również innych niż wyroki orzeczeń, które nie zawierają rozstrzygnięć o żądaniach stron i w tym znaczeniu nie mają charakteru merytorycznego (Łaszcuk 2012).

Wyrok zatem jest jednym z rodzajów orzeczeń wydawanych przez sądy polubowne. Tym samym „orzeczenie sądu arbitrażowego” jest w stosunku do „wyroku arbitrażowego” hiperonimem. Również treść paragrafu³⁷ Regulaminu Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie, tj. „wyrok lub inne orzeczenie” wskazuje na fakt, że termin „orzeczenie” jest hiperonimem w stosunku do terminu „wyrok”.

Jednak, jak twierdzi Łaszcuk (2012), mimo iż V część k.p.c. przewiduje wydawanie przez sąd polubowny również innych niż wyroki orzeczeń, to ustawodawca nie reguluje analogicznie jak w przypadku wyroku (art. 1197 k.p.c.) formy i treści pozostałych orzeczeń. Zasadniczo każdy wyrok jest decyzją sądu arbitrażowego, ale nie każda decyzja jest wyrokiem³⁸.

Z analizy podstawowych aktów prawnych dotyczących arbitrażu w Polsce wynika, że w przekładzie konwencji nowojorskiej występuje osiem razy termin „orzeczenie arbitrażowe”³⁹. W k.p.c. ustawodawca pięciokrotnie wspomina o „orzeczeniu” i aż osiemdziesiąt cztery razy używa terminu „wyrok sądu polubownego”⁴⁰. W przekładzie protokołu o klauzulach arbitrażowych również występuje „wyrok arbitrażowy”⁴¹. Z kolei w prawie prywatnym międzynarodowym mowa jest

³⁷ Wyrok lub inne orzeczenie powinno być wydane niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 10 dni od zakończenia postępowania (§81 Regulaminu Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie)

³⁸ *Arbitration tribunals make many decisions during the arbitration process. While all awards are decisions of the tribunal not all decisions are awards* (Lew, Mistelis, Kröll 2003: 628).

³⁹ Dz. U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.

⁴⁰ Dz. U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.

⁴¹ Por. punkt 3 Dz. U. z 1931 r. Nr 84, poz. 648.

o wydawaniu przez sąd polubowny „orzeczenia”⁴². Terminy „wyrok” i „orzeczenie” nie mogą być używane zamiennie. Należy podkreślić, że termin „orzeczenie arbitrażowe” jest w stosunku do terminu „wyrok arbitrażowy” hiperonimem. Sąd polubowny może bowiem zakończyć postępowanie wydaniem orzeczenia mającego formę postanowienia. Przykładowo postać postanowienia przybiera zawsze decyzja o umorzeniu postępowania (Ereciński, Weitz 2008: 346). Dla tłumaczy zastanawiającym może być fakt, że angielski termin *award* z tekstu źródłowego, jakim jest Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych, został przetłumaczony na język polski jako „orzeczenie”, mimo iż większość słowników podaje jako ekwiwalent tego słowa „wyrok”.

W tabeli 4 zamieszczono wyniki analizy ilościowej wystąpień terminów „wyrok” i „orzeczenie arbitrażowe” w aktach prawnych, wybranych na podstawie propozycji aktów prawnych dotyczących sądu polubownego na stronie jednej z polskich kancelarii⁴³ prawniczych oraz w regulaminach wybranych sądów arbitrażowych.

Tabela 4. Terminy „wyrok” i „orzeczenie arbitrażowe” w aktach prawnych i regulaminach sądów arbitrażowych

Rodzaj aktu prawnego	Wyrok	Orzeczenie arbitrażowe
k.p.c.	ilość wystąpień: 84 przykłady: – uchylenie wyroku (art. 1193) – wydanie wyroku (art. 1199) – otrzymanie wyroku (art. 1200) – doręczenie wyroku (art. 1208) – wykonalność wyroku (art. 1213) – uznanie wyroku (art. 1214) – tekst wyroku	ilość wystąpień: 1 przykład: – orzeczenie kończące postępowanie w sprawie (art. 1155)

⁴² Por. art. 39.2 Dz. U. z 2011 r. Nr 80, poz. 432.

⁴³ Kancelaria Łaszczyk i Wspólnicy sp.k., www.arbitraz.laszczyk.pl, 2012.

	(art. 1200 § 1) – treść wyroku (art. 1200 § 1) – sprostowanie wyroku (art. 1200 § 2) – wykładnia wyroku (art. 1200 § 2) – wyrok uzupełniający (art. 1203 § 1) – wyrok ostateczny (art. 1205 § 2) – wyrok prawomocny (art. 1206 § 1) – oryginał wyroku (art. 1204 § 1) – wykonanie wyroku (art. 12010) – odpis wyroku (art. 1213) – podpisanie wyroku (art. 1197 § 3)	
Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień: 13 przykłady: – uznanie lub wykonanie orzeczenia arbitrażowego (por. np. art. I i III) – wstrzymanie wykonalności orzeczenia arbitrażowego (art. VI), – dochodzenie praw z orzeczenia arbitrażowego (art. VII)
Protokół o klauzulach arbitrażowych	ilość wystąpień: 1 wykonanie wyroków arbitrażowych (punkt 3)	ilość wystąpień: 0
Ustawa o samorządach zawodowych architektów, inżynierów budownictwa oraz urbanistów	ilość wystąpień: 0	ilość wystąpień (orzeczenie sądu dyscyplinarnego): 2 przykłady: – orzeczenie o nałożeniu kary (art. 55) – orzeczenie kary upomnienia lub nagany (art. 55)

Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej	ilość wystąpień: 38 przykłady: – odpis wyroku (§ 37 p. 6) – sprawy niewymagające wydania wyroku (§ 37 p. 5) – nadanie ugodzie formy wyroku (§ 40 p. 7)	ilość wystąpień: 4 przykłady: – zakazanie publikacji treści orzeczenia (§39) – orzeczenia zapadają większością głosów (§ 36) – orzeczenie kończące postępowanie przed sądem (§ 51)
Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie	ilość wystąpień: 65 przykłady: – wykonanie wyroków sądów polubownych (§ 10) – uzasadnienie wyroku (§ 42 p. 3) – uchylenie wyroku częściowego (§ 44)	ilość wystąpień: 7 przykłady: – orzeczenie w wypadku ugody (§ 46) – wydanie orzeczenia (§ 81) – publikacja orzeczenia w całości lub w części (§ 49)

Źródła: k.p.c., Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych, Protokół o klauzulach arbitrażowych, Ustawa o samorządach zawodowych architektów, inżynierów budownictwa oraz urbanistów, Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej, Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie.

Wyrok arbitrażowy a wyrok sądowy

Problemy tłumaczeniowe sprawiać może termin „wyrok”, który oznacza „wiążące strony rozstrzygnięcie wydane przez inną osobę” (Wiśniewski 2011: 29). W polskim języku prawnym „wyrok” występuje zarówno jako rozstrzygnięcie sądu arbitrażowego, jak i państwowego. Jak zauważa Wiśniewski (2011: 29), użycie terminu „wyrok” zarówno w kontekście sporu rozwiązywanego polubownie, jak i sporu rozwiązywanego na drodze sądowej, nie sugeruje tożsamości funkcji sądu polubownego i sądu państwowego.

W języku chińskim na oznaczenie wyroku sądu arbitrażowego i wyroku sądu państwowego używa się polisemicznego terminu 裁决 *cáijué*. W artykule dziewiątym chińskiego prawa arbitrażowego dotyczącym ostateczności wyroków arbitrażowych (chin. 一裁终局 *yī cái*

zhōngjú), użyto również terminu 裁决 *cáijué*. W języku prawniczym można się jednak spotkać z:

- i. doprecyzowaną syntagmą 仲裁机构裁决 *zhòngcái jīgòu cáijué* (pol. wyrok instancji arbitrażowej / wyrok instytucji arbitrażowej) lub;
- ii. terminem 仲裁决断 *zhòngcái juéduàn*;
- iii. terminem 仲裁裁决 *zhòngcái cáijué*.

Dyrektywa 110

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawniczym w języku polskim występuje termin „wyrok” w znaczeniu „rozstrzygnięcie sądu arbitrażowego”, należy w tłumaczeniu na język chiński użyć terminu 判决 *cáijué* lub 仲裁机构裁决 *zhòngcái jīgòu cáijué* lub 仲裁决断 *zhòngcái juéduàn* lub 仲裁裁决 *zhòngcái cáijué*, które są ekwiwalentami funkcjonalnymi, zarówno dla odbiorcy bliskiego, jak i dalekiego.

Dyrektywa 111

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym w języku polskim występuje termin „wyrok” w znaczeniu „rozstrzygnięcie sądu arbitrażowego”, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy dalekiego i bliskiego na język chiński ze względu na rejestr języka prawnego użyć terminu 裁决 *cáijué*, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

Dyrektywa 112

Jeżeli w tekście sformułowanym w języku prawnym lub prawniczym w języku chińskim występuje termin 裁决 *cáijué* lub 仲裁机构裁决 *zhòngcái jīgòu cáijué* lub 仲裁决断 *zhòngcái juéduàn* lub 仲裁裁决 *zhòngcái cáijué*, należy w tłumaczeniu dla odbiorcy bliskiego i dalekiego na język polski użyć terminu „wyrok”, który jest ekwiwalentem funkcjonalnym.

7.4. Zapis na sąd polubowny

W art. II ust. 1 konwencji nowojorskiej za zapis na sąd polubowny uznaje się każdą umowę pisemną, której strony zobowiązują się poddać arbitrażowi wszystkie lub pewne spory powstałe lub mogące po-

wstać między nimi. Zapis na sąd polubowny warunkuje zaistnienie arbitrażu, czyli sądu polubownego w spornej relacji między stronami. W zapisie na sąd polubowny strony wyrażają zgodę na rozwiązywanie ewentualnych sporów w zakresie określonego stosunku materialno-prawnego lub grupy takich stosunków za pośrednictwem sądu arbitrażowego i wykluczają ingerencję sądów państwowych (Weitz 2012: 693, Ereciński 2012: 661, Bühring-Uhle 2006: 33, Wiśniewski 2011: 300). Umowa wyraża zgodę stron na rozstrzyganie ich sporu przez stronę trzecią. Poza tym umowa jest podstawą jurysdykcji sądu arbitrażowego w zakresie określonego stosunku materialno-prawnego lub grupy takich stosunków (Wiśniewski 2011: 300). Jak zauważa Budniak (2009: 15), wybór przez strony arbitrażowego trybu rozwiązywania sporu prowadzi do (przynajmniej czasowego) wyłączenia realizacji konstytucyjnej zasady prawa do sądu.

Strony pozostają związane taką decyzją bez względu na to, czy w przyszłości sytuacja ta będzie je zadowalać, czy wręcz przeciwnie. Praktyka pokazuje, że w razie zaistnienia problemu strony wcześniej podpisanej umowy arbitrażowej wolałyby niekiedy się z niej wycofać, by utrudnić działania stronie wszczynającej proces arbitrażu. Jedynie w razie braku odpowiedniego zapisu, zgodnego z zasadami określonego systemu prawnego, nie ma możliwości arbitrażu, a do rozstrzygania ewentualnego sporu powołuje się sądownictwo państwowe (Bühring-Uhle 2006: 33). Jak stwierdził Wiśniewski (2011: 301), zapis na sąd polubowny ma skutki prawne potencjalnie równocześnie we wszystkich systemach prawnych świata uznających dopuszczalność rozstrzygania sporów na drodze arbitrażu.

Podkreśla się odrębność, rozdzielną, autonomię zapisu na sąd polubowny w stosunku do umowy głównej (Wiśniewski 2011: 302–302, art. 21 ust. 2 regulaminu UNCITRAL i art. 16 ust. 1 ustawy wzorcowej UNCITRAL, 1180 § 1 k.p.c.). Umowa o arbitraż zawierana jest zatem niezależnie od umowy głównej i ma charakter abstrakcyjny. Oznacza to, że nieważność lub wygaśnięcie umowy podstawowej, zawierającej zapis na sąd polubowny, nie pociąga za sobą nieważności lub wygaśnięcia tego zapisu. Tylko w wyjątkowych wypadkach okoliczności uzasadniające nieważność kontraktu mogą rzutować na bezskuteczność zapisu na sąd polubowny (art. 58 § 1 k.c.).

Zgodnie z art. 40 nowego prawa prywatnego międzynarodowego:

Forma umowy o arbitraż podlega prawu państwa miejsca arbitrażu. Wystarczy jednak zachowanie wymagań przewidzianych przez prawo państwa, któremu umowa o arbitraż podlega.

Jak podkreśla Wiśniewski (2011: 364), przepis ten pozostawia lukę w wypadku, gdy miejsce arbitrażu nie jest jeszcze ustalone. Brakuje zatem podstawy prawnej do ewentualnego uznania umowy, niezachowującej wymagań formalnych, za nieważną lub bezskuteczną.

Wyboru alternatywnej metody rozstrzygania sporu, jaką jest arbitraż, można dokonać zarówno przed powstaniem sporu, jak i w momencie jego pojawienia się (Ereciński 2012: 695). Pierwszy przypadek nazywany jest „kompromisem”, drugi natomiast „klauzulą kontraktową”, „klauzulą arbitrażową” czy „klauzulą kompromisarską” (Białecki 2009: 6). Podobnie w Chinach decyzję o polubownym rozstrzygnięciu sporu przy pomocy arbitra można podjąć wspólnie z drugą stroną w trakcie podpisywania umowy, w formie klauzuli arbitrażowej (chin. 仲裁条款 *zhòngcái tiáokuǎn*), bądź w formie osobnego porozumienia, nazywanego umową o arbitraż (chin. 仲裁协议 *zhòngcái xiéyì*).

O polubownym sposobie rozstrzygania ewentualnego sporu można też zdecydować już na początku działalności, dokonując odpowiedniego zapisu w dokumencie założycielskim spółki. Zapis na sąd polubowny dotyczący sporów ze stosunku spółki wiąże nie tylko spółkę, ale też jej wspólników, jak i akcjonariuszy (Ereciński 2002: 713). Jak zauważa Morek (2006: 139) zapis na sąd polubowny nie traci mocy nawet w przypadku utraty statusu wspólnika przez osobę, która jest stroną sporu ze stosunku spółki. Zapis w formie umowy (statutu) spółki handlowej jest szczególną formą klauzuli arbitrażowej, nazywaną „klauzulą arbitrażową przez odesłanie”. Zasadniczo postanowienie o poddaniu sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego może być zawarte w dokumencie, do którego strony odwołują się za pośrednictwem umowy podstawowej. Może je zatem zawierać wzorzec umowy, ogólne warunki kontraktowe lub regulamin (art. 384 § 1 k.c., Ciszewski, Ereciński 2006: 373 w: Budniak 2009: 8). Zapis

na sąd polubowny przez odesłanie w obrocie konsumenckim jest uznany za klauzulę niedozwoloną (art. 385 pkt 23 k.c., Samsel 2005: 85–86, Budniak 2009: 26, 48).

Polskie i chińskie przepisy regulujące zapis na sąd polubowny wzorowane były na art. 7 ust. 1 ustawy modelowej UNCITRAL. Polski ustawodawca wskazuje na konieczność wskazania w zapisie na sąd polubowny przedmiotu sporu albo stosunku prawnego, z którego spór wyniknął lub może wynikać (art. 1161 § 1 k.p.c.) oraz oświadczenia poddania sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego (art. 1161 k.p.c.), stanowiące element kreujący kompetencję sądu arbitrażowego (Wiśniewski 2011: 379). Zgodnie z art. 16 chińskiej ustawy arbitrażowej, zapis na sąd polubowny zawierać musi:

- i. decyzję o poddaniu istniejącego między stronami sporu lub sporu mogącego między nimi powstać w określonym stosunku prawnym,
- ii. przedmiot sporu lub stosunek prawny, z którego spór wyniknął lub może wynikać,
- iii. nazwę komisji arbitrażowej, wybranej do rozstrzygnięcia sporu.

Strony umowy korzystają jednak z możliwości kształtowania procesu arbitrażowego i określają ponadto jego inne aspekty (Schmitz-Bauerdick 2012: 11). Zapis może również zawierać wskazanie arbitrów i arbitra przewodniczącego (nazywanego też superarbitrem) lub liczbę arbitrów i sposób powoływania ich oraz superarbitra. Może leżeć w interesie stron wskazanie prawa rządzącego umową (prawo określonego państwa lub ogólne zasady prawa albo zasady słuszności), języka arbitrażu, wskazanie liczby arbitrów (w praktyce jednego lub trzech) oraz dodanie innych wymagań dozwolonych regulaminem danej instytucji arbitrażowej (Schmitz-Bauerdick 2012: 11, Moser 2006: 181, art. 45–56 chińskiego Prawa arbitrażowego). Określa się też miejsce postępowania arbitrażowego, czyli na przykład miejsce przesłuchań, które niekoniecznie jest zawsze tożsame z miejscem arbitrażu (Schmitz-Bauerdick 2012: 21).

W przypadku wystąpienia sporu, strony umowy powołują się na zawartą umowę (Lawtime; Wiśniewski 2011: 376). Zapis na sąd polu-

bowny stanowi, obok woli stron, podstawę prawną dla postępowania arbitrażowego i daje moc organom arbitrażowym do rozsądzania sporu. Wadliwy zapis na sąd polubowny lub jego brak przesądza o rozwiązywaniu sporu przez sądy państwowe (Zhang B. 2006: 354).

Arbitraż jest procesem niezwykle elastycznym, ponieważ strony sporu mogą negocjować niemal wszystkie aspekty postępowania arbitrażowego. Występujące w międzynarodowych transakcjach zagranicznych zwaśnione strony pochodzą często z różnych stron świata i mogą decydować się na arbitraż w obrębie różnych systemów prawnych, podlegających różnym regułom arbitrażowym. Natomiast arbitrażu dokonują nierzadko arbitrzy wywodzący się z odmiennych jurysdykcji. Każdy arbitraż wymaga zatem specjalnej procedury i najlepiej odpowiednio opracowanego zapisu na sąd polubowny (Lew, Mistelis, Kröll 2003: 5–6).

Istnieją systemy prawne, głównie te w obszarze *common law*, w których dopuszcza się funkcjonowanie arbitrażu na innych podstawach niż sama umowa stron. W niektórych sprawach możliwe jest odsyłanie stron na drogę arbitrażu przez sąd (Wiśniewski 2011: 30). Wyróżnia się też systemy prawne, które dopuszczają umocowanie arbitrażu poprzez ustanowienie jednostronnej czynności prawnej, np. w testamencie, zapisie czy wekslu (Wiśniewski 2011: 31). Przykładowo w Niemczech podstawą postępowania arbitrażowego może być rozporządzenie testamentowe (§ 1066 *Zivilprozessordnung*). W Polsce i w Chinach nie ma takiej możliwości.

W zakresie mocy wiążącej i skutków zapis na sąd polubowny w formie klauzuli arbitrażowej należy traktować tak samo jak zapis w formie osobnej umowy arbitrażowej. Wymagania dotyczące formy umowy o arbitraż odnoszą się zatem również do klauzuli arbitrażowej (Kulski 2006: 204). Formę zapisu na sąd polubowny określają nie tylko przepisy k.p.c., lecz także stosowane odpowiednio przepisy k.c. o czynnościach prawnych (Budniak 2009: 16). Również w Chinach zapisu na sąd polubowny nie reguluje jedynie ustawa o prawie arbitrażowym, lecz także prawo umów i prawo postępowania cywilnego.

Zarówno w świetle prawa polskiego, jak i prawa chińskiego zapis na sąd polubowny wymaga formy pisemnej. Zasada ta odpowia-

da przepisowi zawartemu w art. 7 ust. 2 zd. 1 ustawy modelowej UNCITRAL. Polski i chiński ustawodawca nie wymagają podpisania takiego zapisu przez strony na jednym dokumencie. Jak zauważa w kontekście przepisów prawa polskiego Samsel (2005: 84), podpisy stron umawiających się na sąd polubowny powinny być własnoręczne, ale zgodnie z treścią art. 78 § 1 zd. 2 k.c. do zawarcia umowy wystarczy wymiana odrębnych dokumentów, zawierających oświadczenia woli i podpisy stron. Pisma takie, wzajemnie się uzupełniając, stanowią jeden dokument. Takie liberalne podejście do kwestii formy zapisu na sąd polubowny ma związek z rozwojem nowych form komunikacji. Zarówno w warunkach prawa polskiego (Ciszewski, Ereciński 2006: 372; Kulski 2006: 208; Samsel 2005: 84–85), jak i prawa chińskiego (art. 16 ch.u.a.; Peng, Dong 2009), porozumienie zawarte poza umową główną może mieć formę umowy, listu lub innej formy wymiany danych – np. faksu czy e-maila. Zezwolenie na takowe formy zapisu wpisuje się w zasady art. 6 ustawy UNCITRAL, które stanowią, że wymóg zapisu powinien być interpretowany dynamicznie i stosownie do rozwoju aktualnych środków komunikacji (Lew, Mistelis, Kröll 2003: 132, Schmitz-Bauerdick 2012: 20). Dopuszczalność zawarcia umowy o arbitraż za pomocą środków porozumiewania się na odległość wyklucza konieczność podpisu własnoręcznego i elektronicznego. Warunkiem jest utrwalenie treści umowy, czyli w wypadku telefaksu – faksowy przekaz oświadczenia lub pisma, w wypadku telegramu – dokument zawierający dokładną treść pisma lub oświadczenia, w wypadku poczty elektronicznej – zapis na dysku komputera (Ciszewski, Ereciński 2006: 372).

W niektórych systemach prawnych dopuszcza się formę konkludentną zapisu na sąd polubowny. Taką formę zapisu w świetle przepisów prawa niemieckiego postępowania cywilnego opisała na przykład Budniak (2009: 44–45). Polski i chiński ustawodawca nie dopuszczają zapisu na sąd polubowny poprzez czynności dorozumiane, za pośrednictwem których może zostać złożone oświadczenie woli, czyli w sposób konkludentny (Orz. SN z 27.6.1960 r., IV CR 874/59, OSNC 1962, Nr 3, poz. 85; Dolecki 2006: 345; Morek 2006: 144; Samsel 2005: 86, Zieliński A. 2006: 1374 w: Budniak 2009: 44).

7.5. Podsumowanie

Dobór terminów w procesie przekładu z zakresu sądu polubownego powinien być dokonywany w związku z rejestrem, do którego można przyporządkować tłumaczony tekst. Jak pokazała analiza wybranych tekstów ustawowych, literatury prawniczej oraz słowników, z których korzystają często polscy tłumacze języka chińskiego, temu samemu pojęciu odpowiada niekiedy inny termin w języku prawnym i inny w języku prawniczym. Synonimia w zakresie terminów dotyczących sądu polubownego powinna być rozpatrywana ze zwracaniem uwagi na rejestr języka prawnego i prawniczego. Analiza tekstów źródłowych umożliwia dokonania trafnych decyzji w wyborze ekwiwalentów określonych terminów proponowanych w słownikach.

8. Zapis na sąd polubowny w aspekcie tłumaczeniowym chińsko-polskim i polsko-chińskim

Postępowanie arbitrażowe może toczyć się szybciej niż postępowanie przed sądem państwowym ze względu na fakt, że jest mniej sformalizowane. Sąd polubowny nie jest związany przepisami k.p.c, a postępowanie toczy się bez udziału publiczności (Ereciński 2012: 663). Nieodpowiednio sformułowany lub nieodpowiednio przetłumaczony zapis na sąd polubowny może jednak niespodziewanie wydłużyć proces rozstrzygania sporu, przed czym przestrzega Dorda (2011: 1) w artykule pt. *Patologische Schiedsklauseln*. Zapis na sąd polubowny stanowi podstawę rozstrzygania sporu przez sąd arbitrażowy, a jego poprawne sporządzenie jest niezbędne dla uruchomienia procedury arbitrażowej. Treść zapisu nie tylko kształtuje przebieg postępowania arbitrażowego, ale w przypadku nieprawidłowości może być też podstawą do skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego (Janowski 2005: 31 w: Białecki 2009: 6).

O polubownym rozstrzygnięciu sporu można przesądzić wspólnie z drugą stroną umowy w trakcie jej podpisywania, w formie klauzuli arbitrażowej (chin. 仲裁条款 *zhòngcái tiáokuǎn*). W praktyce około 90 procent międzynarodowych umów wzajemnych prawa prywatnego zawiera klauzulę arbitrażową (Haas 2002: 400–401; Loewenfeld 2007: 4–5). Klauzule arbitrażowe nazywane są niekiedy „klauzulami północy” (ang. *midnight-clauses*) lub „klauzulami lotniskowego autobusu ekspresowego” (ang. *airport-express-bus clauses*) ze względu na fakt, że występują zwykle na końcu umowy i są tworzone w okolicznościach, kiedy ich twórcy nie zwracają już większej uwagi na pozostałe warunki umowy i „wklejają najszybciej znaną pasującą klauzulę” (Frade 2010: 150; Townsend 2003: 1; Dorda 2011: 1).

Zapis na sąd polubowny w formie osobnego porozumienia stron przyjmuje w języku polskim następujące nazwy:

- i. „umowa o arbitraż”,
- ii. „zapis na sąd polubowny”,
- iii. „umowa o poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego”,
- iv. „umowa o poddanie sporu pod sąd polubowny”.

W języku chińskim można się spotkać z następującymi nazwami tej instytucji:

- i. 仲裁协议 *zhòngcái xiéyì*,
- ii. 仲裁协定 *zhòngcái xiédìng*.

W niniejszym rozdziale przedstawiono przykłady zapisu na sąd polubowny zarówno w formie klauzul umownych, jak i samodzielnych umów w języku chińskim oraz polskim wraz z propozycją ich tłumaczenia odpowiednio na język polski i chiński. Wyodrębniono również cechy tego typu tekstów.

8.1. Chiński zapis na sąd polubowny w przekładzie na język polski

W języku chińskim zapis na sąd polubowny jest bardzo często występującą klauzulą umowną, która pojawia się przede wszystkim w umowach zawieranych pomiędzy podmiotami gospodarczymi. Umowy arbitrażowe występują nieco rzadziej. Ze względu na bardzo mocno sformalizowaną procedurę arbitrażu i narzucone ustawowo wymogi w obu formach zapisu na sąd polubowny można zaobserwować dużą powtarzalność struktur gramatycznych i frazeologicznych.

8.1.1. Klauzule arbitrażowe

Chińskie klauzule arbitrażowe zawierają zdania warunkowe rzeczywiste. Zdania warunkowe rzeczywiste ujmują w relacji przyczynowo-skutkowej dwa zdarzenia pomyślane przez nadawcę jako prawdopodobne: wystąpienie jednego z nich pociąga za sobą skutek w postaci drugiego zdarzenia (Grzegorzczukowa 1999: 136). Należy tutaj zazna-

czyć, że w języku chińskim niekiedy nie stosuje się znaku interpunkcyjnego kropki do oddzielania zdań. Podziału tekstu na zdania dokonuje się w przekładzie w oparciu o interpretację tekstu (a z punktu widzenia teorii prawa w oparciu o wykładnię językową). Bardzo często zdanie jest zbudowane z podmiotu z rozbudowaną przydawką i następującego po nich orzeczenia. Poniżej zaprezentowano przykłady takich struktur z pominięciem orzeczenia.

凡因本合同引起的或与本合同有关的任何争议 (…)

(*Fán yīn běn hétong yīnqǐ de huò běn hétong yǒuguān de rènhé zhēngyì* (...))

[Wszelkie spory wynikające z niniejszej umowy lub pozostające w związku z nią (...)]

由于本合同而发生的或与本合同有关的任何争议、争端或者请求，或有关本合同的违约、终止或无效 (…)

(*Yóuyú běn hétong ér fāshēng de huò yǔ běn hétong yǒuguān de rènhé zhēngyì, zhēngduān huòzhě qǐngqiú, huò yǒuguān běn hétong de wéiyuē, zhōngzhǐ huò wúxiào*)

[Wszelkie spory lub roszczenia wynikające z niniejszej umowy lub pozostające w związku z nią, łącznie ze sporami dotyczącymi ważności umowy, naruszenia umowy lub zakończenia umowy (...)]

Chiński zapis na sąd polubowny w formie klauzuli umownej (chin. 仲裁条款 *zhòngcái tiáokuǎn*) ma formę zdania złożonego warunkowego, składającego się ze zdania nadrzędnego i zdania podrzędnego. Przez użycie okresu warunkowego wyraża się założenie, że jeśli wystąpi stan faktyczny opisany w zdaniu podrzędnym, to zaktualizuje się wzorzec postępowania opisany w zdaniu nadrzędnym. W klauzulach arbitrażowych określa się warunek wystarczający (ale nie warunek konieczny) do realizacji działania opisanego w zdaniu nadrzędnym. Sformułowanie takiego warunku nie przesądza o tym, że jest to jedyny warunek dotyczący działania opisanego w zdaniu nadrzędnym, bo warunków takich może być więcej (Malinowski 2008: 120–122). W zdaniach warunkowych w chińskich klauzulach arbitrażowych zdanie podrzędne występuje przed zdaniem nadrzędnym.

Trudnością, która pojawia się w przekładzie chińskich klauzul arbitrażowych jest fakt, że bardzo często mimo iż zawierają one warunek, to w strukturze powierzchniowej zdania nie ma wykładników

warunkowości i spójników podrzędności, jakimi w polskim języku prawnym i prawniczym mogą być następujące wykładniki: „jeżeli”, „jeśli”, „gdy”, „pod warunkiem, że”, „o ile”, „wtedy”, itd. Poniżej zaprezentowano przykładowe fragmenty klauzul arbitrażowych, które zawierają zdania podrzędne określające warunek wystarczający do realizacji działania opisanego w zdaniu nadrzędnym. W przypadku klauzul arbitrażowych warunek realizacji działania, który zostanie przytoczony dalej, stanowi wystąpienie sporu lub sporów wynikających z umowy, w której znajduje się dana klauzula i niepowodzenie negocjacji mających na celu rozwiązanie sporu, np.:

因履行本合同发生的一切争议，由当事人协商解决，协商不成(…)
(*Yīn lǚxíngběnhétong fāshēng de yīqiè zhēngyì, yóu dāngshìrén xiéshāng jiějué, xiéshāng bùchéng (...)*)

[Wszelkie spory powstałe podczas wykonywania niniejszej umowy strony rozwiążą w drodze negocjacji. Jeśli negocjacje nie powiodą się, to spory (...)]

本合同在履行过程中发生的争议，由双方当事人协议解决；协商不成的(…)

(*Běnhétong zài lǚxíng guòchéng zhōng fāshēng de zhēngyì, yóu shuāngfāng dāngshìrén xiéyì jiějué; xiéshāng bù chéng de (...)*)

[Jeżeli w czasie trwania umowy wynikną spory, będą one rozwiązywane w drodze negocjacji obu stron. Jeśli negocjacje się nie powiodą, to spory (...)]

W badanym korpusie wystąpiło również zdanie, w którym w przeciwieństwie do większości klauzul arbitrażowych została użyta kropka. Może to sugerować, że klauzula arbitrażowa została przetłumaczona z języka angielskiego bądź języka niemieckiego na język chiński, a następnie w wyniku uzusu początkowo lokalnego, a następnie narodowego czy też raczej regionalnego została spopularyzowana i obecnie jest powielana w klauzulach tego typu.

凡因本合同引起的或与本合同有关的任何争议应协商解决。(…)

(*Fán yīn běnhétong yīnqǐ de huò běnhétong yǒuguān de rènhé zhēngyì yīng xiéshāng jiějué (...)*)

[Wszelkie spory, które wynikają z niniejszej umowy, będą rozwiązywane w drodze negocjacji (...)]

Jak już wcześniej wspomniano, w większości przypadków w zdaniach podrzędnych warunkowych nie występuje wykładnik warunku, jednakże w badanym korpusie znalazł się jeden przykład stanowiący odstępstwo od tej reguły. W przykładzie tym użyto chińskiego wykładnika 如果 *rúguǒ*, którego ekwiwalentem w języku polskim są następujące wykładniki: „jeśli”, „jeżeli”.

双方对执行合同时发生的一切争执均应通过友好协议解决。如果不能解决 (...)

(*Shuāngfāng duì zhíxíng héntóng shí fāshēng de yīqiè zhēngzhí jūn yīng tōngguò yǒuhǎo xiéyì jiějué. Rúguǒ bùnéng jiějué (...)*)

[Wszelkie spory powstałe podczas wykonywania umowy będą rozwiązywane poprzez przyjazne negocjacje. Jeśli nie można ich rozwiązać (...)]

Reasumując, w powyższych czterech przykładach, w których wystąpił warunek niepowodzenia sytuacji, tak naprawdę mamy do czynienia z potrójnym uwarunkowaniem możliwości przeprowadzenia procedury arbitrażowej, gdyż najpierw musi powstać spór, następnie muszą zostać przeprowadzone negocjacje i jedynie w przypadku gdy negocjacje się nie powiodą, strony mogą rozwiązać spór na drodze arbitrażu. Wynika to zapewne z głęboko zakorzenionej w tradycji chińskiej potrzeby zachowania harmonii, co już zostało wcześniej wspomniane.

Ponadto na uwagę zasługują chińskie syntagmy 除非 *chúfēi* (chyba że) i 但是...除外 *dànshì ... chúwài* (za wyjątkiem), które sygnalizują modyfikację:

(...) 除非一方当事人自仲裁庭组成四周内向仲裁庭申请。

((...) *chúfēi yīfāng dāngshìrén zì zhòngcáitíng zǔchéng sìzhōunèi xiàng zhòngcáitíng shēnqǐng*).

[(...) chyba że jedna ze stron w ciągu czterech tygodni od utworzenia sądu arbitrażowego złoży w sądzie arbitrażowym podanie o przeprowadzenie postępowania arbitrażowego.]

(...) 但是法律、规定或者法院令要求公开的情况除外。

((...) *dànshì fǎlǜ, guīdìng huòzhě fǎyuàn lìng yāoqiú gōngkāi de qíngkuàng chúwài*).

[(...) pomijając ujawnienie na podstawie prawa, na podstawie przepisów lub zarządzenia wydanego przez określony sąd.]

Zdania warunkowe z syntagmą 除非 *chúfēi* oraz syntagmą 但是 ... 除外 *dànshì ... chúwài* odpowiadają polskim zdaniom ze spójnikiem „chyba że”, które określa się jako zdania „ograniczające”. Zdanie podrzędne wskazuje na zdarzenie, które warunkuje negatywnie sytuację opisaną w zdaniu nadrzędnym. Zatem w razie wystąpienia zdarzenia wskazanego w zdaniu podrzędnym nie nastąpi zdarzenie opisane w zdaniu nadrzędnym (Grzegorzczkowska 1999: 137).

Najczęściej spotykane zdania nadrzędne wyrażające wzorzec postępowania zaktualizowany przez wystąpienie stanu fatycznego przedstawionego w zdaniu podrzędnym to:

(...) 提交____仲裁委员会仲裁。

((...) *tíjiāo ... zhōngcáiwěiyuánhùi zhòngcái*)

[(...) poddane zostaną pod arbitraż komisji arbitrażowej.]

(...) 均应提交中国国际经济贸易仲裁委员会，

按照申请仲裁时该会现行有效的仲裁规则进行仲裁。

((...) *jūn yīng tíjiāo Zhōngguó guójì jīngjì mào yì zhòngcái wěiyuánhùi, ànzhào shēnqǐng zhòngcái shí gāihuì xiànxíng yǒuxiào de zhòngcái guīzé jìnxíng zhòngcái*)

[(...) poddane zostaną pod arbitraż Chińskiej Komisji Arbitrażowej Gospodarki i Handlu Międzynarodowego (chin. 中国国际经济贸易仲裁委员会 *Zhōngguó guójì jīngjì mào yì zhòngcái wěiyuánhùi*, ang. *China International Economic and Trade Arbitration Commission* (w skrócie: CIETAC)), który zostanie przeprowadzony zgodnie z regułami arbitrażowymi, obowiązującymi w momencie złożenia wniosku o arbitraż.]

W powyższych dwóch przykładach występuje czasownik 提交 *tíjiāo* ‘poddawać’. Czasownik ten w klauzuli arbitrażowej w języku chińskim występuje w stronie czynnej, natomiast w przekładzie na język polski zachodzi konieczność zastosowania strony biernej („poddane zostaną”, „poddane zostanie”). Ponadto może pojawić się nazwa własna 中国国际经济贸易仲裁委员会 *Zhōngguó guójì jīngjì mào yì zhòngcái wěiyuánhùi*, która ma swój utrwalony ekwiwalent w języku angielskim (uzus międzynarodowy), ale nie ma ekwiwalentu w języku polskim. Uzasadnienie wyboru sugerowanego w powyższej klauzuli polskiego ekwiwalentu będącego kalką zostanie przedstawione w dalszej części rozdziału.

W kolejnym przykładzie orzeczenie występuje na końcu zdania, co jest odstępstwem od zasadniczej struktury składniowej zdania prostego w języku chińskim, tj. podmiot – orzeczenie – dopełnienie przedmiotowe.

(...) 应由位于德国汉堡的中国欧洲仲裁中心依据

《汉堡中欧仲裁中心仲裁规则》通过机构仲裁方式予以解决。

((...) yīng yóu wèiyú Déguó Hànbǎo de Zhōngguó Ōuzhōu zhòngcái zhōngxīn yǐjù „Hànǎo Zhōng ōu zhòngcái zhōngxīn zhòngcái guīzé” tōngguò jīgòu zhòngcái fāngshì yǐyǐ jiějué)

[(...) będą ostatecznie rozwiązane na drodze instytucjonalnego postępowania arbitrażowego, administrowanego przez Chińsko-Europejskie Centrum Arbitrażowe w Hamburgu (chin. 中国欧洲仲裁中心 Zhōngguó Ōuzhōu zhòngcái zhōngxīn, niem. Chinesisch-Europäisches Schiedsgerichtszentrum (w skrócie: CEAC)), zgodnie z „Regułami arbitrażu Chińsko-Europejskiego Centrum Arbitrażowego w Hamburgu”.]

(...) 应提交中国国际经济贸易仲裁委员会深圳分会，按照申请时该会当时施行的仲裁规则进行仲裁。

((...) yīng tíjiāo Zhōngguó guójì jīngjì mào yì zhòngcái wěiyuánhui Shēnzhèn fēn huì, ànzhào shēnqǐng shí gāihuì dāngshí shīxíng de zhòngcái guīzé jìnxíng zhòngcái)

[(...) będą rozstrzygane przez oddział Chińskiej Międzynarodowej Komisji Arbitrażu Ekonomicznego i Handlowego w Shenzhen (chin. 中国国际经济贸易仲裁委员会深圳分会 Zhōngguó guójì jīngjì mào yì zhòngcái wěiyuánhui Shēnzhèn fēnhuì, ang. China International Economic and Trade Arbitration Commission (w skrócie: CIETAC)), zgodnie z regułami obowiązującymi w chwili wezwania na arbitraż.]

W powyższych dwóch klauzulach arbitrażowych w roli orzeczenia wystąpił czasownik 解决 *jiějué*, który można przetłumaczyć na język polski jako „rozwiązywać” lub „rozstrzygać”. Należy tutaj przypomnieć o tym, że w języku polskim prawnicy – puryści językowi zwracają uwagę na to, iż kolokacji „rozstrzygać spór” należy używać w kontekście sądowego rozwiązywania sporu, natomiast kolokacji „rozwiązywać spór” w kontekście pozasądowego rozwiązywania sporu. Jednakże można również spotkać opinie, iż postanowienie sądu polubownego jest decyzją sądu, chociaż nie sądu państwowego, i wychodząc z tego założenia dopuszczalne jest użycie kolokacji „rozstrzygać spór”. Warto podkreślić, że w przypadku mediacji w polskim języku prawnym i prawniczym poprawnie używa się wyłącznie kolo-

kacji „rozwiązywać spór”. A zatem w przypadku przekładu chińskiej kolokacji 解决争议 *jiějué zhēngyì* na język polski potencjalnie mamy do czynienia z koniecznością dokonania wyboru jednego z dwóch ekwiwalentów. Wyboru ekwiwalentu należy zatem dokonać w oparciu o kontekst, w jakim ona występuje. W przypadku arbitrażu można wybrać jedno z dwóch rozwiązań. Jednakże biorąc pod uwagę, jak mocno zinstytucjonalizowany jest arbitraż chiński, wydaje się, że ekwiwalent „rozstrzygać spór” jest bardziej adekwatny komunikacyjnie i kulturowo. Ponadto w chińskich klauzulach arbitrażowych spotyka się dwa terminy oznaczające „spór, który może być rozstrzygnięty w drodze arbitrażu”. Są nimi: 争议 *zhēngyì* oraz 争端 *zhēngduān*. Nie należy tutaj utożsamiać sporu z konfliktem, gdyż w polskim języku prawnym i prawniczym pojęcia te mają różne znaczenia (por. Korybski 1993: 15–53; Kurczewski 1979: 10–11). Ze względu na ramy niniejszej pracy nie będziemy szczegółowo omawiać różnicy między tymi dwoma pojęciami, a ograniczymy się jedynie do podkreślenia, że sądownictwo polubowne zajmuje się rozstrzyganiem sporów, a nie konfliktów.

Inny przykład zdania nadrzędnego występującego w klauzuli arbitrażowej to:

…) 则可诉诸仲裁。

((...) *zé kě sùzhū zhòngcái*.)

[(...) należy skorzystać z arbitrażu.]

W powyższym fragmencie występuje kolokacja 诉诸仲裁 *sùzhū zhòngcái*, która nie ma swojego ekwiwalentu dynamicznego w języku polskim, i z tego powodu proponuje się ją przetłumaczyć na „skorzystać z arbitrażu” lub „rozwiązać / rozstrzygać spór w drodze arbitrażu”. Oba te ekwiwalenty oddają pole semantyczne chińskiej kolokacji i zorientowanie przekładu na wspólnotę komunikatywną, do której należy odbiorca przekładu posługujący się językiem polskim. Będą one adekwatnie przekazywały znaczenie w tym kontekście.

W przypadku przekładu chińskich klauzul arbitrażowych można się spotkać ze specyficzną dla chińskiej kultury prawnej alternatywą pozwalającą stronom sporu na dokonanie wyboru, czy będą chciały

rozstrzygać spór w drodze arbitrażu, czy też na drodze sądowej przed Sądem Ludowym ChRL. W systemie polskim najczęściej mamy do czynienia w takich sytuacjach z klauzulą warunkową, w której strony zobowiązują się rozstrzygnąć spór w drodze arbitrażu, a dopiero w przypadku niepowodzenia sądownictwa polubownego mogą wnieść sprawę do sądu.

(...) 可选择下列第一种方法解决:

(一) 向一仲裁委员会申请仲裁;

(二) 依法向人民法院起诉。

((...) kě xuǎnzé xiàliè dì ... zhōng fāngfǎ jiějué:

1) xiàng ... zhòngcái wěiyuánhùi shēnqǐng zhòngcái;

2) yīfǎ xiàng rénmin fǎyuàn qǐsù.)

[(...) można wybrać sposób rozwiązywania sporów nr ...

1) poddanie sporu pod arbitraż komisji arbitrażowej ...;

2) złożenie pozwu zgodnie z prawem w Sądzie Ludowym.]

Mimo że chińska ustawa o arbitrażu stanowi (art. 5), że orzeczenie sądu polubownego jest ostateczne i wiąże wszystkie strony, które zgodziły się oddać spór pod rozstrzygnięcie na takiej drodze, w klauzulach arbitrażowych, a także w umowach na sąd polubowny (z punktu widzenia polskiej teorii prawa sformułowanych w języku prawniczym) można spotkać powtórzenie zapisu ustawowego (z punktu widzenia polskiej teorii prawa sformułowanego w języku prawnym).

仲裁裁决是终局的，对双方均有约束力。

(Zhòngcái cáijué shì zhōngjú de, duì shuāngfāng jūn yǒu yuēshùlì)

[Orzeczenie arbitrażowe jest ostateczne i wiążące dla obu stron.]

Chińskie klauzule arbitrażowe mogą również zawierać postanowienia dodatkowe, dotyczące między innymi liczby arbitrów, miejsca sądu polubownego, np.:

仲裁员人数应为... ((i) 一人或者(ii) 三人或者除非争端标的额低于____欧元[例如: 100000欧元]且争端事宜应由独任仲裁员裁决的。)

(Zhòngcáiyuán rénshù yīng wéi ... ((i) yīrén huòzhě (ii) sānrén huòzhě chǔfēi zhēngduān biāodié dīyú ... ōuyuán [lìrú: 100000 ōuyuán] qiě zhēngduān shìyí yīng yóu dú rèn zhòngcáiyuán cáijué de.)

[Ilość arbitrów wynosi ... ((i) jedna osoba lub (ii) trzy osoby, z wyjątkiem sytuacji, gdy docelowa wartość sporu jest niższa niż ... EUR (np. 100000 EUR), wówczas spory powinny być rozstrzygane przez jednego niezależnego arbitra).]

不考虑仲裁地点，仲裁庭可在_____（城镇和国家）举行听证
(*Bù kǎolǔ zhòngcái dìdiǎn, zhòngcáitíng kě zài ... (chéngzhèn hé guójiā) jùxíng tīngzhèng*)

[Jeżeli nie określono miejsca arbitrażu, sąd arbitrażowy może zorganizować rozprawę w ... (miasto i kraj).]

Ponadto bardzo często pojawia się klauzula dotycząca języka, w jakim będzie prowadzone postępowanie arbitrażowe oraz języka, w jakim będą sporządzane w toku tego postępowania wszelkie dokumenty.

仲裁程序中所用的一种或多种语言应为_____。
(*Zhòngcái chéngxù zhōng suǒyòng de yīzhǒng huò duōzhǒng yǔyán yīng wéi:*)

[Językiem lub językami używanymi podczas postępowania arbitrażowego będą: ...]

所提交文件可使用_____（语言）。

(*Suǒ tǐjiāo wénjiàn kě shǐyòng ... (yǔyán).*)

[Dokumenty mogą być sporządzone w języku ...]

Zasadniczo zgodnie z wcześniej już wspomnianym dążeniem do harmonii i konieczności zachowania twarzy typowej dla chińskiej kultury, w tym kultury prawnej, często podkreśla się konieczność zachowania poufności i nieujawniania informacji, do których mają dostęp osoby biorące udział w procedurze arbitrażowej. Dotyczy to zarówno stron postępowania jak i arbitrów.

仲裁应当保密。

(*Zhòngcái yīngdāng bǎomì.*)

[Arbitraż jest poufny.]

双方当事人同意，即便是仲裁程序存在这一事实亦应当保密，但是法律、规定或者法院令要求公开的情况除外。

(*Shuāngfāng dāngshìrén tóngyì, jìbiàn shì zhòngcái chéngxù cúnzài zhèyī shìshí yì yīngdāng bǎomì, dànshì fǎlǜ, guīdìng huòzhě fǎyuànlìng yāoqiú gōngkāi de qíngkuàng chúwài.*)

[Obie strony zgadzają się, że nawet zaistnienie postępowania arbitrażowego powinno być poufne, pomijając ujawnienie na podstawie prawa, przepisów lub zarządzenia wydanego przez określony sąd.]

Bardzo często w klauzulach arbitrażowych określa się przepisy, zgodnie z którymi spór powinien zostać rozstrzygnięty przez arbitrów. Są to zwykle odwołania do regulaminów określonych instytucji arbi-

trażowych, np. do Regulaminu Chińskiej Komisji Arbitrażowej Gospodarki i Handlu Międzynarodowego (chin. 贸仲会仲裁程序规则 *Màozhònghuì zhòngcái chéngxù guīzé*).

仲裁庭应使用仲裁程序启动时有效的《中欧仲裁中心汉堡仲裁规则》，除非一方当事人自仲裁庭组成四周内向仲裁庭申请，要求依据本合同缔结时有效的《中欧仲裁中心汉堡仲裁规则》的。

(*Zhòngcáitíng yīngdāng shìyòng zhòngcái chéngxù qǐdòng shí yǒuxiào de „Zhōng’ōu zhòngcái zhōngxīn Hànbǎo zhòngcái guīzé”, chǔfēi yīfāng dāngshìrén zì zhòngcáitíng zǔchéng sìzhōunèi xiàng zhòngcáitíng shēnqǐng, yāoqiú yǐjù běn hétong dìjié shí yǒuxiào de „Zhōng’ōu zhòngcái zhōngxīn Hànbǎo zhòngcái guīzé de”*)

[Sąd arbitrażowy działa w oparciu o „Regulamin arbitrażowy Chińsko-Europejskiego Centrum Arbitrażowego”, obowiązujący w momencie wszczęcia postępowania arbitrażowego, chyba że jedna ze stron w ciągu czterech tygodni od utworzenia sądu arbitrażowego złoży w sądzie arbitrażowym podanie o przeprowadzenie postępowania arbitrażowego w oparciu o regulamin, który obowiązywał w momencie zawarcia niniejszej umowy.]

Istnieje także możliwość podpisania wiążącego dla stron zobowiązania umownego, w którym strony zobowiązują się rozstrzygać spory zgodnie z prawem arbitrażowym trzeciego państwa. W takich sytuacjach bardzo często wybiera się prawo angielskie (Anglii i Walii) ze względu na ugruntowany przez precedensy sądowe sposób rozstrzygania sporów. Jest to uwarunkowane tym, że w przypadku podpisywania umowy przez podmioty pochodzące z dwóch różnych państw, np. Chin i Polski dla obu stron system prawny kontrahenta jest egzotyczny, mało znany i powstaje duże ryzyko naruszenia przepisów prawnych ze względu na nieznaną rzeczywistość prawnej i systemu prawnego. Dużo bezpieczniejszym dla stron rozwiązaniem i zazwyczaj mniej kosztownym jest odwołanie się do przepisów prawa państwa trzeciego, które obie strony mogą poznać w takim samym zakresie.

仲裁应提交中国国际经济贸易仲裁委员会，根据该会的仲裁程序进行仲裁，也可提交双方同意的第三国仲裁机构。

(*Zhòngcái yīng tíjiāo Zhōngguó guójì jīngjì mào yì zhòngcái wěiyuánhui, gēnjù gāi huì de zhòngcái chéngxù jìnxíng zhòngcái, yě kě tíjiāo shuāngfāng tóngyì de dìsānguó zhòngcái jīgòu.*)

[Arbitraż powinien być poddany Chińskiej Komisji Arbitrażowej Gospodarki i Handlu Międzynarodowego (chin. 中国国际经济贸易仲裁委员会深圳分会 *Zhōngguó guójì jīngjì mào yì zhòngcái wěiyuánhùi Shēnzhèn fēnhuì*, ang. CIETAC, *China International Economic and Trade Arbitration Commission*) i przeprowadzony zgodnie z procedurą arbitrażową. Arbitraż może być również poddany wybranej przez obie strony komisji arbitrażowej z trzeciego państwa.]

Poza wcześniej już omówioną klauzulą dotyczącą ostateczności decyzji sądu polubownego można znaleźć zapisy dotyczące kosztów postępowania arbitrażowego, które mogą być ponoszone przez strony w częściach równych lub też pokrywane w całości przez stronę, która przegrała postępowanie przed sądem polubownym. W przypadku gdy koszty postępowania polubownego ponosi jedna ze stron, w przekładzie z języka chińskiego na polski można zastosować zarówno konstrukcje w stronie biernej, jak i czynnej, co obrazuje kolejny przykład:

仲裁机构的裁决具有最终效力，双方必须遵照执行，仲裁费用由败诉方承担，除非仲裁机构另有裁定。

(*Zhōngcái jīgòu de cáijué jùyǒu zuìzhōng xiàolì, shuāngfāng bìxū zūnzhào zhíxíng, zhōngcái fěiyòng yóu bàisù fāng chéngdān, chúfēi zhōngcái jīgòu lìng yǒu cáidìng.*)

[Wyrok sądu polubownego jest ostateczny, strony mają obowiązek się do niego zastosować i go wykonać. Koszty arbitrażu ponosi strona, która przegrała proces, chyba że jednostka arbitrażowa postanowi inaczej. / Koszty arbitrażu są ponoszone przez stronę, która przegrała proces, chyba że sąd polubowny postanowi inaczej.]

仲裁期间，双方须继续执行合同中除争议部分之外的其它条款。

(*Zhōngcái qījiān, shuāngfāng xū jìxù zhíxíng hétóngzhōng chú zhēngyì bùfēn zhīwài de qítā tiáokuǎn.*)

[W toku arbitrażu obie strony będą kontynuowały wykonywanie umowy za wyjątkiem części spornej umowy.]

W klauzulach arbitrażowych formułowanych w języku chińskim stosuje się wypowiedzi o modalnościach powinnościowych, czyli wypowiedzi postulatywne o modalności deontycznej. Znaczenie deontyczne powinności i nakazu w chińskim języku prawnym i prawniczym wyraża się przez użycie następujących czasowników modalnych:

- i. czasownika modalnego 应当 *yīngdāng* / 应 *yīng* (powinien),
- ii. czasownika modalnego 必须 *bìxū* / 须 *xū* (musi),
- iii. syntagmy 有义务 *yǒu yìwù* (ma obowiązek).

Stosuje się również zdania oznajmujące, które niosą znaczenie deontyczne podobnie jak zdania oznajmujące w czasie teraźniejszym w języku polskim. Wyrażają one powinność lub nakaz bez użycia czasowników modalnych. W analizowanych klauzulach arbitrażowych wyróżniono następujące środki wyrażania nakazu:

- i. zdanie oznajmujące,
- ii. czasownik modalny 应当 *yīngdāng* / 应 *yīng*.

Przykładowo zdanie oznajmujące:

因履行本合同发生的一切争议，由当事人协商解决。

(*Yīn lǚxíng běn héntóng fāshēng de yīqiè zhēngyì, yóu dāngshìrén xiéshāng jiějué.*)

[Wszelkie spory powstałe podczas wykonywania niniejszej umowy strony rozwiążą w drodze negocjacji.]

oznacza, że w przypadku wystąpienia sporu strony są zobowiązane do jego rozwiązania na drodze wspólnych negocjacji. O konieczności poufności sądu polubownego przesądza z kolei czasownik modalny 应当 *yīngdāng*:

仲裁应当保密。

(*Zhòngcái yīngdāng bǎomì.*)

[Arbitraż jest poufny.]

Podobnie zdanie ze środkiem wyrażania nakazu 应 *yīng* (powinien) oznacza, że w razie wystąpienia sporu strony mają obowiązek skorzystać z arbitrażu w ściśle określonej instytucji:

(...) 应提交中国国际经济贸易仲裁委员会深圳分会，

按照申请时该会当时施行的仲裁规则进行仲裁。

((...) *yīng tíjiāo Zhōngguó guójì jīngjì màoùyì zhòngcái wěiyuánhùi Shēnzhènfēnhuì, ànzhào shēnqǐng shí gāihuì dāngshí shīxíng de zhòngcái guīzé jìnxíng zhòngcái.*)

[(...) będą rozstrzygane przez oddział Chińskiej Międzynarodowej Komisji Arbitrażu Ekonomicznego i Handlowego w Shenzhen (中国国际经济贸易仲裁委员会深圳分会 *Zhōngguó guójì jīngjì màoùyì zhòngcái wěiyuánhùi Shēnzhèn fēnhuì*), zgodnie z regułami obowiązującymi w chwili wezwania na arbitraż.]

W klauzulach arbitrażowych można ponadto stwierdzić występowanie środka wyrażania dozwoleń typowego dla języka prawnego i prawniczego, tj. 可以 *kěyǐ* / 可 *kě*:

不考虑仲裁地点，仲裁庭可在_____（城镇和国家）举行听证
(*Bù kǎolǚ zhòngcái dìdiǎn, zhòngcáitíng kě zài ... chéngzhèn hé guójiā jùxíng tīngzhèng*)

[Jeżeli nie określono miejsca arbitrażu, sąd arbitrażowy może zorganizować rozprawę w ... (miasto i państwo).]

W analizowanych klauzulach arbitrażowych stwierdzono ponadto występowanie określeń temporalnych, np.:

仲裁程序启动时有效的

(*zhòngcái chéngxù qǐdòng shí yǒuxiào de*)

[obowiązujący w momencie wszczęcia postępowania arbitrażowego]

履行本合同发生的

(*lǚ xíng běn hé tong fāshēng de*)

[powstałe podczas wykonywania niniejszej umowy]

在履行过程中发生的

(*zài lǚ xíng guò chéng zhōng fāshēng de*)

[powstałe w toku wykonywania umowy]

按照申请仲裁时

(*àn zhào shēn qǐng zhòngcái shí*)

[zgodnie z terminem złożenia wezwania na arbitraż]

Podobnie jak w innych chińskich tekstach prawnych i prawniczych wskazanie agensa odbywa się za pomocą partykuły 由 *yóu*, np.:

由双方当事人协议解决

(*yóu shuāngfāng dāngshì rén xié yì jiě jué*)

[rozwiązać na drodze negocjacji przeprowadzonych przez obie strony]

由独任仲裁员裁决

(*yóu dú rèn zhòngcái yuán cái jué*)

[rozwiązać z pomocą jednego arbitra]

仲裁费用由败诉方承担

(*zhòngcái fèi yòng yóu bài sù fāng chéng dān*)

[koszty arbitrażu ponosi strona przegrana]

由当事人协商解决

(*yóu dāngshì rén xié shāng jiě jué*)

[rozwiązać drogą negocjacji przeprowadzonych przez strony]

Partykuła konstrukcji strony biernej 由 *yóu* wskazuje na to, komu dana czynność jest nakazana (Wang H. 1992: 592) oraz kto jest agensem (Xu J. 2008: 34). Zdaniem Lu (2006: 239) funkcją przyimka

由 *yóu* jest wskazanie agensa, tak jak w przypadku użycia takich partykuł konstrukcji strony biernej, jak: 被 *bèi*, 叫 *jiào*, 让 *ràng*, 给 *gěi*, 归 *guī*. Przyimek 由 *yóu* ma często zastosowanie we frazach przyimkowych składających się z: 负责 *fùzé* (pol. być odpowiedzialnym za / odpowiadać za), 组织 *zǔzhī* (pol. organizować), 解决 *jiějué* (pol. radzić sobie z), 担任 *dānrèn* (pol. przejmować nadzór nad / przejmować kontrolę nad), 承担 *chéngdān* (pol. podejmować się / zobowiązywać się do), 主持 *zhǔchí* (pol. być odpowiedzialnym za / zarządzać), 办 *bàn* (pol. zajmować się), 介绍 *jièshào* (pol. polecać / prezentować), 责任 *zérèn* (pol. obowiązek, zobowiązanie). Co ciekawe, mimo że przyimek 由 *yóu* występuje w zdaniach strony czynnej, w tłumaczeniu zdania z 由 *yóu* są interpretowane jako zdania strony czynnej ze znaczeniem biernym (chin. 有被动意义的主动句 *yǒu bèidòng yìyì de zhǔdòng jù*) (Tan W. 2006: 266–267, Xu J. 2003: 92–93; por. Grzybek, Kaczmarek, Matulewska 2012).

Inną cechą chińskich klauzul arbitrażowych są powtarzające się kolokacje, np. występująca w języku z zakresu zobowiązań umownych syntagma 履行本合同 *lǚxíng běn hétong* (wykonywać umowę), oznaczająca wypełnianie przez strony umowy postanowień zawartych w umowie, czy syntagma 合同在履行过程中 *hétong zài lǚxíng guòchéngzhōng* (w toku wykonywania umowy) określająca czas wystąpienia danej czynności lub zdarzenia równoległe z wykonywaniem postanowień umowy. Spory, które dotyczą czynności związanych z treścią umowy głównej określane są jako „wynikające z umowy” (chin. 因合同引起的 *yīn hétong yīnqǐ de*). Mogą one wynikać z „naruszenia umowy” (chin. 合同的终止 *hétong de zhōngzhǐ*), czyli postępowania stron umowy niezgodnego z jej postanowieniami. O tym, czy dana klauzula arbitrażowa stanowi podstawę polubownego rozstrzygnięcia sporu, przesądza „ważność umowy” (chin. 合同的违约 *hétong de wéiyuē*), do której dana klauzula nawiązuje. „Nieważność umowy” (chin. 合同的无效 *hétong de wúxiào*) oznacza, że umowa przestaje obowiązywać strony, które ją zawarły, i może dodatkowo przesądzać o nieważności klauzuli arbitrażowej. Postanowienia zawarte w klauzuli arbitrażowej są istotne przede wszystkim w odniesieniu do sporów „dotyczących umowy” (chin. 合同有关的 *hétong*

yǒuguān de). W razie wystąpienia sporów strony umowy próbują zwykle je „rozwiązać przez negocjacje, rozwiązać w drodze negocjacji” (chin. 协商解决 *xiéshāng jiějué*), czyli próbują osiągnąć porozumienie, dbając przy tym o swoje interesy. Jeśli negocjacje nie powiodą się, to strony sporu mogą „skorzystać z arbitrażu” (chin. 诉诸仲裁 *sùzhū zhòngcái*) jako alternatywy sądu państwowego, czyli innymi słowy mogą poddać spór pod rozstrzygnięcie sądu polubownego. W tym celu mogą „wnioskować o arbitraż, złożyć wniosek o arbitraż” (chin. 申请仲裁 *shēnqǐng zhòngcái*) w odpowiedniej instytucji arbitrażowej. Spór lub spory należy „podać pod arbitraż komisji arbitrażowej” (chin. 提交仲裁委员会仲裁 *tíjiāo zhòngcái wěiyuánhui zhòngcái*), co jest równoznaczne ze złożeniem w danej komisji odpowiednich dokumentów. Chińska komisja arbitrażowa organizuje sąd polubowny, który „przeprowadza arbitraż” (chin. 进行仲裁 *jìnxíng zhòngcái*), czyli rozstrzyga spór. W czasie arbitrażu (chin. 仲裁期间 *zhòngcái qījiān*), czyli w okresie postępowania arbitrażowego, strony sporu mogą „przedkładać dokumenty” (chin. 提交文件 *tíjiāo wénjiàn*). Zasadniczo jedna ze stron sporu „przegrywa proces” (chin. 败诉 *bàisù*), a zatem uzyskuje niekorzystny dla siebie wyrok. Zarówno strona przegrana, jak i strona wygrana ma obowiązek „zastosować się do wyroku arbitrażowego i wykonać go”, co w chińskiej klauzuli arbitrażowej wyraża się za pomocą syntagmy 遵照执行裁决 *zūnzhào zhíxíng cáijué*.

Należy ponadto zwrócić uwagę na występujące w klauzulach arbitrażowych charakterystyczne konstrukcje przyimkowe, np:

因合同引起的
(*yīn hétong yīnqǐ de*)
[wynikające z umowy]

由于合同
(*yóuyú hétong*)

由于本合同而发生的
(*yóuyú běn hétong ér fāshēng de*)
[wynikające z niniejszej umowy]

与本合同有关的
(*yǔ běn hétong yǒuguān de*)
[będące/pozostające w związku z umową]

有关本合同的
(*yǒuguān běn hétong de*)
[związane z umową]

仲裁程序中
(*zhòngcái chéngxù zhōng*)
[w obrębie postępowania arbitrażowego]

按照仲裁规则
(*ànzhào zhòngcái guīzé*)
[zgodnie z regułami arbitrażu]

Trudności w przekładzie klauzul arbitrażowych przysporzyć mogą występujące w nich nazwy własne. W zakresie klauzul arbitrażowych są to przede wszystkim nazwy instytucji arbitrażowych, np.

(...) 提交中国国际经济贸易仲裁委员会仲裁。
(*... tǐjiāo Zhōngguó guójì jīngjì mào yì zhòngcái wěiyuánhùi zhòngcái*)
[(...) poddane zostaną pod arbitraż Chińskiej Komisji Arbitrażowej Gospodarki i Handlu Międzynarodowego (CIETAC, China International Economic and Trade Arbitration Commission)]

德国汉堡的中国欧洲仲裁中心
(*Déguó Hànbǎo de Zhōngguó Ōuzhōu zhòngcái zhōngxīn*)
[Chińsko-Europejskie Centrum Arbitrażowe w Hamburgu w Niemczech (Chinesisch-Europäisches Schiedsgerichtszentrum (CEAC))]

中欧仲裁中心汉堡仲裁规则
(*Zhōng ōu zhòngcái zhōngxīn Hànbǎo zhòngcái guīzé*)
[regulamin Chińsko-Europejskiego Centrum Arbitrażowego]

Zgodnie z regułami tłumaczenia zawartymi w Kodeksie Tłumacza Przysięgłego (KTP) (§ 34) nazwy instytucji należy podać przy pierwszym ich przytoczeniu w oryginalnym brzmieniu i w pisowni lub alfabecie języka źródłowego. W Chinach funkcjonuje ponad dwieście lokalnych instytucji zajmujących się arbitrażem. Na organizację rozwiązywania sporów, w które zaangażowane są podmioty zagraniczne, mają jednak wyłączność jedynie duże komisje arbitrażowe, które mają nie tylko nazwy chińskie, ale też nazwy w języku angielskim. W tekście docelowym tłumaczenia warto podać w nawiasie pełną angielską nazwę instytucji i jej skrót, jako że Chińczycy nawet w tekstach chińskich używają skrótów utworzonych od nazwy w języku angielskim, np. CIETAC od ang. *China International Economic and Trade Arbitra-*

tion Commission (chin. 中国国际经济贸易仲裁委员会 *Zhōngguó guójì jīngjì mào yì zhòngcái wěiyuánhui*). Zgodnie z treścią KTP (§ 51) wszelkie skróty użyte w języku chińskim jako języku źródłowym należy rozwinąć podać w języku docelowym w pełnym brzmieniu. Wyjątek stanowią skróty powszechnie znane, takie jak np. ONZ, WTO, w przypadku których można podać ich odpowiedniki przyjęte w języku docelowym (Kierzkowska 2011).

8.1.2. Umowa arbitrażowa

Formułowanie umowy arbitrażowej w Chinach powinno być zgodne nie tylko z prawem arbitrażowym ChRL, ale również z prawem umów ChRL. Należy zwrócić uwagę, że terminy, kolokacje i struktury gramatyczne występujące w umowach arbitrażowych pokrywają się z tymi, które są używane w klauzulach arbitrażowych. Dotyczy to także wykładników modalności deontycznej. Jako, że elementy te zostały omówione powyżej, w tej części omówiono tylko inne aspekty istotne z punktu widzenia przekładu chińsko-polskiego umów arbitrażowych. Poniżej podano tłumaczenie przykładowych chińskich umów arbitrażowych, czyli zapisu na sąd polubowny w formie umowy (chin. 仲裁协议书 *zhòngcái xiéyìshū*).

仲裁协议书
(*Zhòngcái xiéyìshū*)

[Umowa o poddanie sporu pod sąd polubowny]

甲方:

乙方:

双方同意, 愿就_____争议提交宝鸡仲裁委员会仲裁。

双方签字 (盖章)

年月日

(*jiǎfāng*:

yǐfāng:

shuāngfāng tóngyì, yuàn jiù zhēngyì tíjiāo Bǎojī zhòngcái wěi yuánhui zhòngcái.

shuāngfāng qiānzì (gàizhāng)

nián yuè rì)

[Strona A:

Strona B:

obie strony zgodnie postanawiają wszelkie spory oddać pod arbitraż Komisji Arbitrażowej z Baoji.

Podpisy obu stron (pieczęć)

rok, miesiąc, dzień]

Przedstawiona umowa nie nawiązuje bezpośrednio do określonego stosunku prawnego. Struktura umowy nie jest złożona. Na początku występuje nagłówek który nosi nazwę 仲裁协议书 *zhòngcái xiéyìshū* lub 仲裁协议 *zhòngcái xiéyì*. Następnie określa się strony umowy. W przedstawionej umowie występuje podmiot szeregowy: 甲方 *jiǎfāng* (strona A), 乙方 *yǐfāng* (strona B), który w tłumaczeniu na język polski będzie wymagać orzeczenia w liczbie mnogiej. Czasowniki w języku chińskim nie różnią się w zależności od kategorii liczby, w jakiej występuje podmiot. W umowie dodano jednak syntagmę 双方 *shuāngfāng* (pol. obie strony), która precyzuje, że treść umowy dotyczy obu stron.

Dalej następuje oświadczenie o wyborze sądu polubownego jako metody rozwiązywania powstałych lub potencjalnych sporów. Najistotniejszym elementem zapisu na sąd polubowny w formie umowy jest, oprócz oświadczenia o wyborze procedury arbitrażowej, wskazanie komisji arbitrażowej. Warto zwrócić uwagę na poprawność sformułowania nazwy wskazywanej instytucji. Jak zauważa Dorda (2011: 4) bardzo często spotyka się nieważne umowy arbitrażowe, które zawierają błędne nazwy instytucji przeprowadzających arbitraż. Podobnie jak w przypadku klauzuli arbitrażowej, w tekście docelowym tłumaczenia chińskiej umowy na sąd polubowny warto podać w nawiasie pełną angielską nazwę instytucji i jej skrót

Umowa o arbitraż może mieć dłuższą formę i rozpoczynać się od oświadczenia o wyborze sądu polubownego jako metody rozwiązania powstałego lub potencjalnego sporu, a strony określone mogą być dopiero na końcu umowy np.:

仲裁协议书

(*Zhòngcái xiéyìshū*)

[Umowa o poddanie sporu pod sąd polubowny]

按本协议和____同意将双方之间的所有争议和分歧或因双方于____年____月____日所签订的一项合同而产生的或与之有关的一切争议或分歧或本合同附件所列的争议和分歧提交由____先生仲裁或提交由一名仲裁员独立审理。

(*Ān běn xiēyì hé ... tóngyì jiāng shuāngfāng zhījiān de suǒyǒu zhēngyì hé fēnqí huò yīn shuāngfāng yú ... nián ... yuè ... rì suǒ qiāndìng deyìxiàng hétóng ér chǎnshēng de huò yǔzhīyǒuguān de yīqiè zhēngyì huò fēnqí huò běnhétong fùjiàn suǒliè de zhēngyì hé fēnqí tíjiāo yóu ... xiānshēng zhòngcái huò tíjiāo yóu yīmíng zhòngcáiyuán dúlì shěnlǐ.*)

[Na podstawie niniejszego porozumienia obie strony wspólnie postanawiają, że wszelkie spory i zatargi, jakie pomiędzy nimi wystąpią, lub wszelkie spory i zatargi, które wynikają z umowy lub są związane z podpisaną przez obie strony umową z dnia roku lub wszelkie spory i zatargi wymienione w załączniku do niniejszej umowy, oddane zostaną pod rozstrzygnięcie panu ... lub niezależnemu jednemu arbitrowi.]

如双方当事人就该仲裁员的指定不能达成协议，经一方当事人提请，其可由（某仲裁机构）主席指定；或提交由一名仲裁员独立审理，如双方当事人就该仲裁员的指定不能达成协议，可临时由伦敦普通法律协会主席按伦敦律师仲裁规程指定或提交由____先生和____先生裁定，如他们意见不一，可由他们指定一名首度仲裁人共同裁决。或提交由____先生，____先生和____先生共同裁决。或提交由当事人双方各自指定的一名仲裁人共同裁定，（如他们意见不一），则连同经一方当事人提请，由____（仲裁机构）主席指定的一名首度仲裁人（如两名仲裁人就首度仲裁人的指定意见不一）一起共同裁决。

(*Rú shuāngfāng dāngshìrén jiù gāizhòngcáiyuán de zhīdìng bùnéng dáchéng xiéyì, jīng yīfāng dāngshìrén tíqǐng, qí kěyóu (mǒu zhòngcái jīgòu) zhǔxí zhīdìng; huò tíjiāo yóu yīmíng zhòngcáiyuán dúlì shěnlǐ, rú shuāngfāng dāngshìrén jiù gāizhòngcáiyuán de zhīdìng bùnéng dáchéng xiéyì, kě línshí yóu lúndūn pǔtōngfǎ lǚshīxiéhuì zhǔxí àn lúndūn lǚshī zhòngcái guīchéng zhīdìng huò tíjiāo yóu ... xiānshēng hé ... xiānshēng cáidìng, rú tāmen yìjiàn bùyī, kě yóu tāmen zhīdìng yīmíng shǒudù zhòngcáirén gòngtóng cáijué. Huò tíjiāo yóu ... xiānshēng, ... xiānshēng hé ... xiānshēng gòngtóng cáijué. Huò tíjiāo yóu dāngshì shuāngfāng gèzì zhīdìng de yīmíng zhòngcáirén gòngtóng cáidìng, (róng tāmen yìjiàn bùyī), zé liántóng jīng yīfāng dāngshìrén tíqǐng, yóu ... (zhòngcái jīgòu) zhǔdù zhīdìng de yīmíng shǒudù zhòngcáirén (rú liǎngmíng zhòngcáirén jiù shǒudùzhòngcáirén de zhīdìng yìjiàn bùyī) yīqǐ gòngtóng cáijué.*)

[Jeżeli obie strony umowy nie mogą osiągnąć porozumienia w zakresie wyboru arbitra, a o oddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego wnioskuje jedna ze stron, to dana jednostka arbitrażowa wyznacza arbitra przewodniczącego. Jeżeli w przypadku poddania sporu pod rozstrzygnięcie niezależnego jednego arbitra, obie strony umowy nie mogą osiągnąć porozumienia w zakresie wyboru arbitra, można doraźnie poddać spór pod rozstrzygnięcie przewodniczącego Londyńskiego Związku Adwokatów

Prawa Zwyczajowego *common law* (chin. 伦敦普通法律师协会 *Lúndūn pǔtōngfǎ lǚshīxiéhuì*) zgodnie z regułami arbitrażu londyńskiego związku adwokatów lub też pod rozstrzygnięcie pana ... i pana Jeżeli nie mają oni zgodnych opinii, spór można oddać pod rozstrzygnięcie wskazanemu przez nich arbitrowi przewodniczącemu jednemu. Można też wnioskować o wspólny wyrok pana ..., pana ... i pana ... Jeśli jednak każda ze stron wskaże do wspólnego rozstrzygania sporu arbitra jednego, a opinie arbitrów nie są jednakowe i dodatkowo wnioszek o arbitraż złożyła jedna ze stron, to spór będzie rozstrzygany wspólnie przez wskazanego przez ... (jednostka arbitrażowa) przewodniczącego arbitra jednego i pozostałych dwóch arbitrów.]

时间: ____年____月____日
 由____代表____签字____由____代表____签字____
 (Shíjiān: ... nián ... yuè ... rì
 yóu ... dàibiǎo ... qiānzì ... yóu ... dàibiǎo ... qiānzì ...)
 [Data: ...rok ... miesiąc ... dzień
 podpis przedstawiciela ..., podpis przedstawiciela]

Druga z przedstawionych umów arbitrażowych, oprócz postanowienia stron umowy o poddaniu sporu pod rozstrzygnięcie określonego sądu polubownego, zawiera bardzo rozbudowany fragment dotyczący wyboru arbitra. Do wyrażenia alternatywy w zakresie wyznaczania sądu polubownego zastosowano kilka razy spójnik 或 *huò* (lub).

Ponadto warto zwrócić uwagę na sposób zapisu daty zawarcia zapisu na sąd polubowny. Podobnie jak w przypadku chińskich umów dotyczących innych stosunków zobowiązaniowych, datę podaje się w odwrotnej kolejności niż w umowach polskich, tj. w kolejności rok – miesiąc – dzień.

Wątpliwości w procesie przekładu przysporzyć może fragment umowy zawierający podpisy stron umowy, w którym występuje termin 代表 *dài biǎo* oznaczający przedstawiciela strony, jako że oznaczać on może zarówno pełnomocnika, jak i prokurenta, czyli szczególnego rodzaju pełnomocnika strony umowy. Ponadto należy zauważyć, że nazwę strony umowy może stanowić nazwa spółki, czyli rodzaju prawnej formy współdziałania gospodarczego co najmniej dwóch podmiotów, opartego na zawartej przez te podmioty umowie spółki, albo jednoosobowej spółki kapitałowej, w której możliwa jest obecność jednego podmiotu (Jezioro 2002: 518–519). Zarówno w Polsce, jak i w Chinach wyróżnia się spółki osobowe oraz spółki

kapitałowe. Spółki osobowe nie są osobami prawnymi. Wspólnicy spółek osobowych za zobowiązania spółki odpowiadają nie tylko majątkiem spółki, ale również majątkiem prywatnym. Poza tym muszą oni realizować cel gospodarczy i włożyć do firmy kapitał, ale i pracę. Spółki te nie mają określonego minimum kapitałowego. Natomiast spółki kapitałowe uzyskują osobowość prawną z chwilą wpisania do KRS i mogą mieć dowolny cel działalności. Firma danej spółki powinna zawierać oznaczenie rodzaju spółki, czego należy mieć świadomość przedstawiając strony umowy, np. nazwy: spółka jawna (chin. 有限公司 *wúxiàn gōngsī*), spółka partnerska (chin. 合营公司 *héyíng gōngsī*), spółka komandytowa (chin. 两合公司 *liǎnghé gōngsī*), spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (chin. 有限责任公司 *yǒuxiàn zérèn gōngsī*), spółka akcyjna (chin. 股份有限公司 *gǔfèn yǒuxiàn zérèn gōngsī*) itd. Tłumacz powinien mieć świadomość istnienia nie tylko różnego rodzaju spółek osobowych i kapitałowych, lecz także różnego typu form wejścia na rynek chiński, które warunkuje nazwę przedsiębiorstwa. Zagraniczni partnerzy handlowi Chińczyków często zamiast otwierać działalność na chińskim rynku korzystają z innych form na jego wejście. Może to być na przykład *joint venture*, franszyza, agencja, oddział itd. (Sun, Sun 2007:8). Nazwy spółek chińskich różnią się odpowiednio do rodzaju ich działalności, np. przewoźnicy określani są jako 轮船 *lúnchuán* / 航空 *hángkōng* / 航运 *hángyùn* 公司 *gōngsī*, przedstawicielstwa i agencje jako 代理公司 *dàilǐ gōngsī*, sklepy jako 百货公司 *bǎihuò gōngsī*, stowarzyszenia i związki jako 联合公司 *liánhé gōngsī*, 联合有限公司 *liánhé yǒuxiàn gōngsī*, a serwis jako 服务 (公司) *fúwù (gōngsī)*.

Na końcu umowy występują podpisy i pieczęcie obu stron oraz informacja o dacie i miejscu zawarcia umowy. Cechą charakterystyczną chińskich umów jest właściwość nacechowana kulturowo, mianowicie zatwierdzanie umowy pieczętą. W Chinach pieczęć (章 *zhāng*) na kontrakcie jest równoznaczna z jego podpisaniem i bardzo często zastępuje podpis kontrahenta (Gebhardt, Schulz 2003: 58). W Polsce pieczęć towarzyszy zwykle podpisom złożonym na końcu umowy. Żadne jednak prawo pisane nie przesądza o tym, że jest ona niezbędna do uznania ważności danego dokumentu (Grzybek 2009a: 173).

8.2. Polski zapis na sąd polubowny w przekładzie na język chiński

Poniżej przedstawiono przykłady zapisu na sąd polubowny w języku polskim wraz z propozycją ich tłumaczenia na język chiński. Wyodrębniono również podstawowe cechy tego rodzaju tekstów.

8.2.1. Klauzule arbitrażowe

Polskie klauzule arbitrażowe występują w formie zdań warunkowych rzeczywistych. Występuje w nich tryb orzekający i najczęściej czas przyszły (Grzegorzcykowa 1999: 136).

Zapis na sąd polubowny – klauzula arbitrażowa
(postanowienie) w umowie głównej:
[仲裁条款]

„Wszelkie spory lub roszczenia wynikające z niniejszej umowy lub z jej naruszenia, rozwiązania lub nieważności albo też z nimi związane, będą rozstrzygane na drodze arbitrażu przez Sąd Arbitrażowy przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej, zgodnie z zasadami arbitrażu określonymi w Regulaminie tego Sądu”.

[由于本合同而发生的或与本合同违约、终止或无效有关的任何争议或者请求应提交新托梅希尔商会仲裁委员会 (Sąd Arbitrażowy przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej), 按照本仲裁委员会的仲裁规则进行仲裁.]

„Wszelkie spory wynikające z niniejszej umowy lub powstające w związku z nią będą rozstrzygane przez Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie stosownie do Regulaminu tego Sądu obowiązującego w dacie wniesienia pozwu”.

[凡因履行本合同发生的一切争议与本合同有关的任何争议应提交华沙的国内商会仲裁委员会 (Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie), 按照提交仲裁时生效的仲裁委员会的规则进行仲裁.]

Przedstawiony przykład zapisu na sąd polubowny zawiera orzeczenie w czasie przyszłym w trybie oznajmującym w stronie biernej:

„Wszelkie spory lub roszczenia ... będą rozstrzygane ...”

W polskich klauzulach arbitrażowych spotkać się można z podobnymi wyrażeniami w czasie przyszłym w trybie oznajmującym w stronie czynnej, tj.:

„Strony będą rozstrzygać wszelkie spory ...”

Czas przyszły w trybie oznajmującym jest typowym środkiem wyrażania nakazu w polskim języku prawnym i prawniczym. Sposoby wyrażania zaleceń, zakazów i pozwoleń w polskim języku prawnym zawarto w Rozporządzeniu prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie *Zasad techniki prawodawczej* (Dz.U.02.100.908). Do innych sposobów wyrażania modalności deontycznej w znaczeniu obligacji w języku umów należą następujące wykładniki: ‘powinien’, czasowniki zwrotne ‘zobowiązuje się’, ‘zgadza się’, frazy ‘jest zobowiązany’, ‘jest obowiązany’ najczęściej w czasie teraźniejszym w trybie oznajmującym, np.:

„Strony zobowiązują się rozstrzygać wszelkie spory ...”

„Strony zgadzają się rozstrzygać wszelkie spory ...

„Strony zobowiązują się rozstrzygać wszelkie spory ...

„Strony zobowiązują się dobrowolnie wykonać orzeczenie sądu.”

Należy tutaj jednak zaznaczyć, że czas przyszły w trybie oznajmującym jest najczęściej występującą formą wyrażania nakazu. Syntagmy: „strony postanawiają / zgadzają się / zobowiązują się” oznaczają nakaz umowny i wszystkie mogą być przetłumaczone jako: 双方当事人同意 *shuāngfāng dāngshìrén tóngyì*. Inny sposób wyrażenia nakazu: „spory będą rozstrzygane” może być przetłumaczony jako: 一切争执均应通过...解决 *yīqiè zhēngzhí jūn yīng tōngguò ... jiějué*.

Pod względem konstrukcji językowej zapis na sąd polubowny w formie klauzuli umownej w języku polskim ma formę zdania złożonego warunkowego, składającego się ze zdania nadrzędnego i zdania podrzędnego. Przez użycie okresu warunkowego wyraża się założenie, że jeśli wystąpi stan faktyczny opisany w zdaniu podrzędnym, to zaktualizuje się wzorzec postępowania opisany w zdaniu nadrzędnym. Taką logiczną konstrukcją zdania złożonego, w którym wyrażono normę postępowania, jest zdanie warunkowe okolicznikowe. W klauzulach arbitrażowych określa się warunek wystarczający (nie warunek konieczny) do realizacji działania opisanego w zdaniu nadrzędnym. Przy czym sformułowanie takiego warunku nie przesądza o tym, że jest to jedyny warunek dotyczący działania opisanego w zdaniu nadrzędnym, bo warunków takich może być więcej (Malinowski 2008: 120–122).

Niezmiernie istotną cechą tekstów sformułowanych zarówno w języku prawnym, jak i prawniczym, jest kwestia elastyczności tekstu, która ma zapewnić ochronę prawną stronom w przypadku bardzo szerokiego spektrum potencjalnie mogących zajść zdarzeń. W związku z tym niekiedy można mówić wręcz o ambiwalencji tekstów prawnych. W przypadku ambiwalencji zamierzonej uzyska się tekst, który będzie dopuszczał różne interpretacje w zależności od zaistniałych sytuacji, a w przypadku ambiwalencji przypadkowej niekiedy uzyskuje się tekst, który wymaga interpretacji celowościowej, gdyż jedynie taka interpretacja zapewnia właściwą ochronę prawną. Nie będą tu poruszane przypadki ambiwalencji zamierzonej mającej na celu pokrzywdzenie jednej ze stron umowy, poprzez sformułowanie tekstu zawierającego luki prawne bądź dwuznacznego, dopuszczającego dwojaką jego interpretację.

Jednym ze środków uelastycznienia tekstu jest alternatywa. Z kolei koniunkcja służy ograniczaniu elastyczności komunikatu. Bez względu na to, ile warunków jest połączonych za pomocą spójnika koniunkcji, wszystkie są konieczne do spełnienia. Do funktorów koniunkcji należy zaliczyć: „i”, „oraz”, „a chociaż”, „lecz”, „pomimo że”, „lecz także”, „a także”, „a również” oraz znak interpunkcyjny przecinka. W tekstach klauzul i umów arbitrażowych koniunkcja występuje stosunkowo rzadko, jednakże należy zwrócić uwagę, że do typowych błędów translatorskich należy zamiana w procesie przekładu funktora koniunkcji na funktor alternatywy.

Omawiając alternatywę należy wspomnieć, że występują jej trzy rodzaje:

- i. alternatywa zwykła,
- ii. alternatywa rozłączna,
- iii. dysjunkcja.

Alternatywa zwykła oznacza, że co najmniej jeden z n warunków połączonych funktorem alternatywy musi zostać spełniony. Może zaistnieć sytuacja, że zostaną spełnione wszystkie warunki lub tylko jeden z nich lub dowolna inna ich kombinacja. Alternatywa rozłączna z kolei oznacza, że tylko jeden z warunków zostanie spełniony, bez względu na to, jaka jest ogólna liczba wszystkich wymienionych

warunków. W przypadku dysjunkcji, jeżeli n wyraża liczbę warunków w zdaniu, musi zostać spełnione $n - 1$ warunków (Lewandowski et al. 2005). Niestety tłumacze muszą się borykać z licznymi przypadkami tekstów niepoprawnie sformułowanych w języku prawnym i prawniczym. W takich sytuacjach bardzo często tłumacz musi dokonać interpretacji tekstu źródłowego i przekształcić go w taki tekst docelowy, który będzie poprawny ze względu na logikę i rzeczywistość. Niestety, na dzień dzisiejszy nie ma jasnych wytycznych, które określałyby, do jakiego stopnia tłumaczowi wolno ingerować w tekst źródłowy (interpretować go). Jedynie KTP zawiera pewne wskazówki, które mogą służyć pomocą w takich sytuacjach. Zasadniczo należy taki fragment tekstu opatrzyć komentarzem tłumacza objaśniającym problemy interpretacyjne i możliwe znaczenia tekstu, gdy tekst jest wieloznaczny ze względu na jego ambiwalencję. Należy tutaj również zaznaczyć, że niestety niewielu tłumaczy zdaje sobie sprawę z istnienia prawa de Morgana, które mówi, że negacja koniunkcji jest równoznaczna alternatywie negacji, a negacja alternatywy jest równoważna koniunkcji negacji.

Do najczęściej używanych funktorów alternatywy zwykłej należy w języku polskim spójnik „lub”, znak interpunkcyjny przecinka oraz coraz częściej spotykana w tekstach formułowanych w języku polskim kalka z języka angielskiego „i/lub”, która przez polonistów jest uważana za niepoprawną, mimo jej jednoznaczności. W przypadku alternatywy rozłącznej w języku polskim w zdaniach twierdzących używa się „albo x, albo y”, „x albo y”, „x bądź y”, „x bądź y bądź z”, „tylko x lub tylko z”, a w zdaniach przeczących „ani x, ani y”. Najwięcej problemów interpretacyjnych budzi dysjunkcja, w przypadku której bardzo często stosuje się spójniki typowe dla alternatywy zwykłej lub przecinek oraz spójniki typowe dla alternatywy rozłącznej. Niekiedy spotyka się wyrażenie „obejmujące x lub z”, „włączając w to x lub z”.

Cechą charakterystyczną zapisu na sąd polubowny jest niewątpliwie alternatywa n -elementowa: „... lub ... lub ... lub ... albo też ...” np.:

„Wszelkie spory lub roszczenia wynikające z niniejszej umowy lub z jej naruszenia, rozwiązania lub nieważności albo też z nimi związane ...”

W zapisie na sąd polubowny wystąpiły związki frazeologiczne charakterystyczne dla tekstów z zakresu zobowiązań umownych, np.: „naruszenie umowy” (czyli działanie lub zaniechanie działania niezgodne z postanowieniami umowy), „rozwiązanie umowy” (czyli przerwanie stosunku umownego, jaki łączy dane strony umowy przez jedną ze stron lub przez wszystkie strony umowy), „nieważność umowy” (czyli zakończenie jej obowiązywania), „powstający w związku z umową” (czyli dotyczący postanowień zawartych w umowie i stosunku pomiędzy stronami, jaki reguluje umowa). Wyodrębniono również syntagmę „zasady arbitrażu” oznaczającą reguły rozstrzygania sporu na drodze arbitrażu. W zapisie na sąd polubowny mogą wystąpić również związki frazeologiczne dotyczące rozstrzygania sporu, tj.: „rozstrzygać w drodze arbitrażu”, „rozstrzygane w trybie postępowania polubownego”, oznaczające rozwiązywanie sporu poprzez arbitraż. Typowym dla zapisu na sąd polubowny związkiem frazeologicznym jest też nazwa dokumentu kończącego postępowanie polubowne, tj. „ugoda zawarta przed sądem polubownym”.

Uwagę zwracają też wyrażenia przyimkowe: „wynikać z umowy”, „na drodze arbitrażu”, „sąd arbitrażowy przy ... izbie gospodarczej”, „zgodnie z zasadami arbitrażu”. W przedstawionej klauzuli arbitrażowej wyróżniono ponadto określenie temporalne „w dacie wniesienia pozwu”. Należy tutaj podkreślić, że określenie temporalne „w dacie” będące wyrażeniem przyimkowym jest w języku polskim archaizmem.

Trudności tłumaczeniowe sprawiać może nazwa własna sądu arbitrażowego, np. w przytoczonym przykładzie „Sąd Arbitrażowy przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej”. Nazwę tę w pierwszym jej przytoczeniu podajemy zgodnie z paragrafem 34 KTP w oryginalnym brzmieniu jeden raz przy pierwszym jej przytoczeniu w pisowni lub alfabecie języka źródłowego. Przetłumaczenie przymiotnika tworzonego od nazwy własnej wymaga ustalenia, od jakiej nazwy własnej dany przymiotnik pochodzi, co nie zawsze okazuje się być oczywiste. Przykładowo przymiotnik „konecki” pochodzi od nazwy „Końskie”, przymiotnik „bielski” od nazwy „Bielsko-Biała”. Dla Chińczyka tłumaczącego polski zapis na sąd polubowny na język chiński zagadką może okazać się nawet tak oczywisty przymiotnik „nowotomyski”, utworzony na podstawie nazwy dwuczłonowej od nazwy Nowy

Tomyśl. Określenia: „lubelski”, „lubuski”, „lubski” dla Chińczyka tłumaczącego na język polski są bardzo zbliżone graficznie i potencjalnie mogą być kojarzone z Lublinem. Zagadkowe mogą się okazać przymiotniki: grodzki, grodecki, buczyński, bukowski, bukowiecki itd. W przypadku sądów arbitrażowych przy obecnym dostępie do informacji elektronicznej zaleca się, by tłumacze sprawdzali w jakiej miejscowości dany sąd jest położony i dopiero po ustaleniu tej jakże kluczowej informacji dokonywali przekładu na język obcy. Należy zwrócić uwagę, że umiejscowienie sądu arbitrażowego w miejscowości, w której taka instytucja w ogóle nie funkcjonuje, może zmienić sytuację prawną stron i skazać je na konieczność wstąpienia na drogę sądową, jednocześnie wykluczając możliwość zastosowania alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Taka sytuacja będzie miała miejsce, gdy strony będą związane klauzulą bądź umową arbitrażową w wersji językowej będącej tłumaczeniem na język docelowy, zwłaszcza jeżeli klauzula bądź umowa nie będzie dopuszczała wyboru innej instytucji arbitrażowej niż ta wskazana w tekście.

8.2.2. Umowy arbitrażowe

Wyróżnia się dwa rodzaje tak zwanych „umów arbitrażowych”, czyli zapisu na sąd polubowny w formie umowy:

- i. umowy arbitrażowe dotyczące sporu przyszłego (potencjalnego),
- ii. umowy arbitrażowe dotyczące sporu powstałego.

Poniżej przedstawiono strukturę polskiej umowy arbitrażowej i propozycję jej tłumaczenia na język chiński:

NAGŁÓWEK

Nagłówek informuje o rodzaju umowy. Spotkać się można z różnymi nazwami zapisu na sąd polubowny w formie umowy, tj.:

- i. „umowa o arbitraż”,
- ii. „zapis na sąd polubowny”,
- iii. „umowa o poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego”,
- iv. „umowa o poddanie sporu pod sąd polubowny”,

- v. „umowa o zapis na sąd polubowny sporu przyszłego”,
- vi. “umowa o oddanie sporów pod rozstrzygnięcie sądu arbitrażowego”.

Warto zwrócić uwagę na nietypową w odniesieniu do innych nazw umów konstrukcję nagłówka. Nazwy umów regulujących zobowiązania przybierają zwykle formę rzeczownika i jego przydawki, będących w związku rządu, np. umowa sprzedaży, umowa najmu, umowa przewozu, umowa składu. Rzadziej spotkać się można z konstrukcją „umowa o ... (co?)”

Stosując ekwiwalencję tekstowo-normatywną wszystkie wymienione nazwy zapisu na sąd polubowny w formie umowy można przetłumaczyć na język chiński używając ekwiwalentów funkcjonalnych, tj.: 仲裁协议书 *zhòngcái xiéyìshū*, 仲裁协议 *zhòngcái xiéyì* lub 仲裁合同 *zhòngcái hétong*.

Nagłówek może być rozbity na dwie części klauzulą zawierającą informacje o dacie i miejscu zawarcia umowy oraz o stronach zawierających umowę. W nagłówku występuje niekiedy informacja o tym, czy spór już zaistniał („już istniejący spór”) czy jest jedynie potencjalny. Ponadto nagłówek bardzo często jest podmiotem klauzuli, w której jest zawarte oznaczenie stron zawierających umowę. W niektórych wzorach umów nagłówek stanowi samodzielny element tekstu, w takim przypadku rzeczownik ‘umowa’ zostaje powtórzony zaraz po nagłówku jako podmiot zdania rozpoczynający pierwszą klauzulę umowy.

Umowa o poddaniu już istniejącego sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego

[已经发生的争议仲裁协议书]

Umowa

z dnia ...,

spisana w...

pomiędzy ... (określić strony, ich siedziby, reprezentację) o oddanie sporów pod rozstrzygnięcie sądu arbitrażowego.

[TLOT: 仲裁合同]

签订日期:

签订地点:

乙方(住所、代理):

甲方(住所、代理):]

OKREŚLENIE STRON UMOWY I DATY ZAWARCIA UMOWY

O ile nagłówek nie zawiera informacji o stronach umowy, to podaje się je bezpośrednio pod nagłówkiem.

Zawarta, w dniu

[签订日期: _____]

pomiędzy:

1. imię i nazwisko (nazwa przedsiębiorstwa)

adres (siedziba)

.....
[姓名（商业名）_____]

地址（住所）_____]

a

2. imię i nazwisko (nazwa przedsiębiorstwa)

adres (siedziba)

[姓名（商业名）_____]

地址（住所）_____]

Pierwsza klauzula umowy zawiera kolokację ‘umowa spisana’, która w języku chińskim posiada ekwiwalent funkcjonalny 制订的合同 *zhìdìng de hétong* lub kolokację ‘umowa zawarta’, którą na język chiński można przetłumaczyć jako 缔结的合同 *dìjié de hétong*. Ponadto ma ona charakter syntagmy konwencjonalnej, w ramach której wyłania się następujący schemat zdaniowy:

Umowa z dnia ... (data) zawarta w... (miejscowość) pomiędzy X a Y
o oddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu arbitrażowego,

którego ekwiwalentem w języku chińskim będzie następujący schemat zdaniowy:

[TLOT: 仲裁合同]

签订日期:

签订地点:

乙方:

甲方:]

Istotną kwestią jest, czy umowa zostaje zawarta przez osobę fizyczną czy osobę prawną. Jeżeli umowę zawierają osoby fizyczne, to w umowie oznacza się zwykle ich miejsce zamieszkania. Jeśli stronami umowy są osoby prawne, to w umowie określa się ich siedzibę.

Terminy „miejsce zamieszkania” i „siedziba” mają w języku chińskim wspólny ekwiwalent funkcjonalny 住所 *zhùsuǒ*. Warto w tym miejscu przypomnieć o zasadach Kodeksu Tłumacza Przysięgłego (KTP) dotyczących tłumaczenia danych adresowych. Zgodnie z paragrafem 41 KTP dane adresowe pełnią funkcję komunikacyjną dla służb pocztowych i dlatego nie tłumaczy się ich poszczególnych elementów.

POSTANOWIENIE O PODDANIU SPORU POD ROZSTRZYGNIĘCIE SĄDU POLUBOWNEGO

O rozstrzyganiu sporów przez sąd polubowny postanowić można również przed powstaniem sporu, gdy spór jest jedynie potencjalny. W klauzulach zawierających postanowienie o poddaniu potencjalnego sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego stosuje się syntagmy: „wszelkie spory, które mogą wyniknąć z umowy o...”, „spory związane z niniejszą umową”. Ta druga syntagma może również wystąpić w klauzulach o poddanie pod rozstrzygnięcie sądu polubownego sporów już zaistniałych.

Strony postanawiają poddać pod rozstrzygnięcie Sądu Arbitrażowego przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej w Nowym Tomysłu wszelkie spory, które mogą wyniknąć z umowy o ... zawartej pomiędzy stronami w ... dnia ... roku.

[双方当事人同意凡因履行_____合同可能发生的一切争议应提交新托梅希尔商会仲裁委员会 (Sąd Arbitrażowy przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej) 进行仲裁.]

Strony postanawiają poddać pod rozstrzygnięcie Sądu Arbitrażowego przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej w Nowym Tomysłu, powstały między nimi spór ...

[双方当事人同意双方之间发生的争议按照新托梅希尔的商会仲裁委员会 (Sąd Arbitrażowy przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej) 进行仲裁]

Strony zgodnie oświadczają, że niniejsza umowa ma na celu poddanie powstałego między nimi sporu pod rozstrzygnięcie Krajowego Sądu Arbitrażowego w Warszawie, zgodnie z regulaminem tego sądu.

[双方当事人同意本合同的目的是……双方之间发生的争议提交国内华沙仲裁委员会 (Krajowy Sąd Arbitrażowy w Warszawie) 按照本仲裁委员会的规则进行仲裁.]

Podobnie jak w przypadku klauzul arbitrażowych, również w umowach o poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego trudności sprawiać mogą nazwy własne sądów arbitrażowych.

Przedstawione przykłady zapisu na sąd polubowny zawierają orzeczenie w czasie przyszłym w trybie oznajmującym w stronie biernej:

„Spór będzie rozstrzygany ...”

Spotkać się można z podobnymi wyrażeniami w czasie teraźniejszym w trybie oznajmującym w stronie czynnej, tj.:

„Strony postanawiają poddać pod rozstrzygnięcie ...”

INFORMACJA O ZAKRESIE ZAPISU NA SĄD POLUBOWNY W FORMIE UMOWY

W informacji o zakresie zapisu na sąd polubowny precyzuje się źródło powstałych lub potencjalnych sporów.

Integralną częścią niniejszej umowy jest umowa, o której mowa w pkt. 1 powyżej.

[本合同包括在第一条款提到的合同]

Niekiedy wraz z informacją o zakresie zapisu na sąd polubowny występuje informacja o rodzaju sporu, bądź jego charakterze:

Strony zgodnie oświadczają, że łączy je stosunek cywilnoprawny, z którego z dniem ...r. wyniknął spór polegający na ...

[双方当事人同意...年...月...日他们之间的民事法律关系中发生...争议.]

Niekiedy wraz z informacją o zakresie zapisu na sąd polubowny występuje informacja o podstawie rozstrzygania sporu, którą najczęściej jest regulamin określonej instytucji arbitrażowej:

Wszelkie spory wynikłe między stronami, wynikające ze stosunku prawnego objętego niniejszą umową, z wyjątkiem wyłączonych przez prawo, będą ostatecznie rozstrzygane w trybie postępowania polubownego, zgodnie z Regulaminem Stałego Sądu Polubownego przy Pomorskiej Izbie Przemysłowo-Handlowej.

[凡因本合同法律关系中引起的任何争议应由位于波莫瑞商会仲裁委员会 (Staly Sąd Polubowny przy Pomorskiej Izbie Przemysłowo-Handlowej) 仲裁规则通过机构仲裁方式予以解决.]

Informacja o zakresie zapisu na sąd polubowny może zawierać nie tylko informację o podstawie rozstrzygania sporu, ale też oznaczenie jednostki, w której zorganizowany jest sąd polubowny, np.:

Strony zgodnie oświadczają, że niniejsza umowa ma na celu poddanie powstałego między nimi sporu pod rozstrzygnięcie Krajowego Sądu Arbitrażowego w Warszawie, zgodnie z regulaminem tego sądu.

[双方同意双方之间发生的争议由位于华沙的国内仲裁委员会 (Krajowy Sąd Arbitrażowy w Warszawie) 按照仲裁委员会规则通过机构仲裁方式予以解决.]

PODSTAWA ROZSTRZYGANIA SPORÓW

Podstawę rozstrzygania sporów może również stanowić samodzielna klauzula umowna.

Spory będą rozstrzygane na podstawie Regulaminu Sądu Arbitrażowego przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej.

[争议按照新托梅希尔的商会仲裁委员会 (Sąd Arbitrażowy przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej) 规则通过仲裁方式予以解决]

Spór będzie rozstrzygany na podstawie regulaminu Sądu Arbitrażowego przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej. Treść regulaminu Sądu jest stronom znana.

[争议按照新托梅希尔的商会仲裁委员会 (Sąd Arbitrażowy przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej) 规则通过仲裁方式予以解决。双方当事人熟谙仲裁委员会的规则。]

ZMIANY W UMOWIE

Do jednej z najbardziej typowych i powtarzalnych klauzul umownych, należącej do przepisów końcowych zobowiązania umownego, należy klauzula dotycząca sposobu wprowadzania zmian w umowie, np.:

Zmiany i uzupełnienia umowy mogą nastąpić na piśmie za zgodą obu stron.

[所有合同变更双方同意以后用文写成.]

Wszelkie zmiany niniejszej umowy będą dokonywane w formie pisemnej

[所有合同变更用文写成.]

Wszelkie zmiany niniejszej umowy dla swej ważności wymagają formy pisemnej

[所有合同变更用文写成.]

EGZEMPLARZE I JĘZYK UMOWY

Liczba egzemplarzy i język umowy najczęściej są określone w jednej klauzuli umownej. W przypadku umowy sporządzonej w jednej wersji językowej określa się tylko liczbę egzemplarzy, w jakiej została ona pierwotnie sporządzona.

Umowę sporządza się w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach, po jednym dla każdej ze stron.

[本合同一式两份，甲、乙双方各执一份.]

Umowę sporządzono w trzech jednobrzmiących egzemplarzach, po jednej dla każdej ze stron oraz dla Sądu Arbitrażowego przy NIG w Nowym Tomyślu.

[本合同一式三份，甲、乙双方及新托梅希尔的商会仲裁委员会（Sąd Arbitrażowy przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej）各执一份.]

Jeśli umowa jest tłumaczona na język docelowy klauzul, bardzo często przybiera następującą postać:

Niniejsza umowa została sporządzona w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach w języku polskim i dwóch jednobrzmiących egzemplarzach w języku chińskim po jednym egzemplarzu w każdym języku dla każdej ze stron.

[本合同波兰文中文版本一式两份，甲、乙双方各执一份.]

POSTANOWIENIA DODATKOWE:

Jeżeli strony chcą określić wybrane aspekty umowy samodzielnie i nie polegać w tym względzie na regulaminie danego sądu arbitrażowego to w zapisie na sąd polubowny w formie umowy mogą się znaleźć również informacje o ilości arbitrów, sposobie wyboru arbitrów i inne. Jednakże nie we wszystkich umowach takie klauzule arbitrażowe występują. W języku polskim najczęściej będzie użyty rzeczownik „strona“ w liczbie mnogiej, po którym następuje orzeczenie, którym najczęściej jest czasownik „ustalać“, „postanawiać“, „zgadzać się“.

W języku chińskim ekwiwalentna będzie konstrukcja (双方当事人 *shuāngfāng dāngshìrén*) (同意 *tóngyì*).

Nadto strony ustaliły, że:

[附加条款：]

PODPISY STRON

Na końcu umowy zawsze znajdują się podpisy stron, przy czym zgodnie z zasadami KTP należy w uwadze tłumacza umieścić informację, czy złożone przez strony podpisy są czytelne, czy też nie.

Podpis strony

[签字:]

Podpis strony

[签字:]

W umowach występuje również charakterystyczne dla tekstów prawnych i prawniczych wyrażanie dozwoleń poprzez czasownik modalny „móc”, tj.:

„Zmiany i uzupełnienia umowy mogą nastąpić ...”

Wykładniki modalności deontycznej stosowane w klauzulach i umowach arbitrażowych są zasadniczo identyczne i ponieważ zostały omówione w poprzednim podrozdziale, informacje te nie zostaną powtórzone w tej części pracy.

W umowach o arbitraż wystąpiły następujące związki frazeologiczne związane z rozstrzygnięciem sporu na drodze arbitrażu: „oddanie sporów pod rozstrzygnięcie sądu polubownego”, „poddanie pod rozstrzygnięcie sądu polubownego”. Chińskim ekwiwalentem funkcjonalnym dla tych syntagm jest syntagma 提交仲裁 *tíjiāo zhòngcái*. Wyróżnić można również syntagmę „spór powstały na tle realizacji...” oraz „rozstrzygać na podstawie regulaminu” (chin. 解决依据规则 *jiějué yījù guīzé*).

Wyróżniono ponadto następujące wyrażenia przyimkowe:

- spór o
- poddanie sporu pod.

8.3. Podsumowanie

Przygotowywanie umowy o arbitraż jest pierwszym i niezwykle ważnym etapem postępowania arbitrażowego. Tłumaczenie umów arbitrażowych jest zatem nie lada wyzwaniem, a wykonane wadliwie może przyczynić się do zwiększenia kosztów postępowania arbitrażowego, wydłużyć czas postępowania arbitrażowego ze względu na powstałe

nieporozumienia i niejasności. To powodować może z kolei spory co do interpretacji klauzul arbitrażowych i prowadzić do sporu w sporze albo doprowadzić do unieważnienia zapisu na sąd polubowny i konieczności rozstrzygnięcia sporu na drodze sądowej.

W ostatnich latach obserwuje się nieustającą harmonizację procedur arbitrażu międzynarodowego, która polega między innymi na standaryzacji języka prawa arbitrażowego i procedury arbitrażowej. Standaryzacja objawia się niezliczoną ilością opublikowanych, głównie na stronach internetowych, typów gotowych zapisów na sąd polubowny. Wiele regulacji i procedur określają traktaty, konwencje i prawo modelowe organizacji międzynarodowych. Jak stwierdza Frade (2010: 146), w artykule o lingwistycznych patologiach w klauzulach arbitrażowych, publikowane na stronach wzory umów o arbitraż są umowami o formule *all-inclusive*, a ich autorzy nie biorą pod uwagę specyfiki arbitrażu w poszczególnych krajach. Bardzo często umowy o arbitraż są, jak napisała Frade (2010: 146), kompozycjami różnych gatunków tekstów. Użyte przez nią określenie „pathological clause” zostało ukute przez Frederica Eismanna, byłego sekretarza generalnego ICC Międzynarodowego Sądu Arbitrażowego (Frade 2010: 151).

Chociaż ustawodawca polski i chiński wzorowali się na prawie modelowym UNCITRAL w celu uregulowania formy zapisu na sąd polubowny, to jednak chińskie i polskie przepisy regulujące ten zapis w wielu aspektach się od siebie różnią. Ponieważ niniejsza publikacja nie ma charakteru czysto prawno-porównawczego, nie wykazano wszystkich tego typu różnic, a jedynie zasygnalizowano ich występowanie za pomocą przykładów.

W przedstawionych przykładach zapisu na sąd polubowny nie zauważono błędów i niejasności o charakterze prawnym czy językowym. Dokładne zbadanie specyfiki zapisu na sąd polubowny wymaga zapewne studium przypadku w zakresie określonych rodzajów stosunków prawnych. Podkreśla się przecież (Schmitz-Bauerdick 2012: 20), że podobnie jak każdy inny fragment umowy głównej, tak klauzula arbitrażowa czy osobna umowa arbitrażowa powinny być traktowane indywidualnie i rozpatrywane stosownie do towarzyszących im okoliczności.

Zakończenie

Rosnąca aktualnie popularność alternatywnych metod rozwiązywania sporów i zauważalne tendencje unifikacyjne w zakresie alternatywnego rozwiązywania sporów skłoniły autorkę do refleksji na temat specyfiki związanej z nimi terminologii. Tematyka polubownego rozwiązywania sporów jest aktualnie przedmiotem obrad na wielu konferencjach⁴⁴ i materiały licznych bardziej lub mniej naukowych wypowiedzi. Ze względu na poufność i niejawność procedur jest prawdopodobnie niezupełnie poznana wśród samych praktyków polubownego rozwiązywania sporów. Istnieją publikacje, w których podjęto próbę zdefiniowania podstawowej terminologii z zakresu prawa arbitrażowego. Terminologia ta, jak się okazuje, może być dla adeptów tłumaczenia i tłumaczy często niejasna już tylko w zastosowaniu jej w języku ojczystym. Ponieważ pozostaje pod silnym wpływem języka angielskiego, powiązanego przeważnie z kulturą prawa *common law*, oraz kultury otaczającej dany system prawny, nie zawsze jest łatwa w przekładzie.

Chińczycy od wieków preferują polubowne rozwiązywanie sporów. Konfucjańska koncepcja harmonii zawierała konflikt i jego rozwiązanie. Pełniła m.in. funkcję neutralizowania przeciwieństw oraz rozwiązywania konfliktów i była jednocześnie rezultatem ich łagodzenia (Yao 2009: 179–180).

Opozycja wytwarza napięcie, a nagromadzenie napięcia kończy się konfliktem. Następnie konflikt zostaje złagodzony i następuje harmonia (Yao 2009: 180).

⁴⁴ Na przykład: konferencja pod tytułem „Tendencje unifikacyjne w ADR a odrębności krajowych systemów prawnych – Arbitraż i mediacja w teorii i praktyce”, 16.03.2012 r., Nowy Tomysł.

Z konfucjańskiej kultury prawnej wynika większe przekonanie do rozstrzygania sporów w drodze mediacji niż do rozstrzygnięć sądowych. Jak zauważa Tokarczyk (2010: 505), zgodnie z myślą konfucjańską mądry i cnotliwy człowiek rozwiązuje konflikty samodzielnie, na drodze rozjemczego porozumienia się, tj. bez udziału sądów państwowych. Nie powinno więc dziwić włączanie przez Chińczyków mediacji do arbitrażu i do procesu sądowego.

Odmienna konceptualizacja tworzy kluczowe zasady prawne lub wartości, które nadają społeczeństwu, a przede wszystkim systemowi prawnemu funkcjonującemu w ramach tego społeczeństwa, unikalnego ducha i charakter (Head 2009). Potwierdza również przekonanie autorki o tym, że aby uprawiać semantykę języka prawa, należy poznać realia, do których odnosi się rzeczywistość prawna, czyli obiekty pozajęzykowe, do których odnoszą się terminy prawne. W rzeczywistości prawnej możemy wyodrębnić różne wspólnoty komunikatywne (Zabrocki 1963), instytucje, obiekty i inne byty.

Stanowiące alternatywę dla tradycyjnego sądownictwa alternatywne rozwiązywanie sporów postrzegane jest jako bardziej elastyczne i szybsze. Naturalne zdają się być oczekiwania, że opisujący je język będzie bardziej zrozumiały i mniej hermetyczny od na przykład języka postępowania cywilnego. Jednak, jak pokazały wyniki badań nad językiem sądownictwa polubownego w Europie, przytoczone już w niniejszej monografii, język procedury arbitrażowej jest niekoniernie mniej specjalistyczny niż język postępowania sądowego. Choć w obrębie języka alternatywnych metod rozwiązywania sporów wyodrębnić można opisywane przez językoznawców cechy języka specjalistycznego, jak na przykład predyspozycję do umiędzynaradawiania systemu terminologicznego (Lukszyn 2002: 43), to w przypadku języka chińskiego obserwuje się bardzo duży wpływ tradycyjnej kultury na konceptualizację rozwiązywania i rozstrzygania sporów. Autorka, podobnie jak pierwsi badacze innych języków specjalistycznych, skierowała swą uwagę na terminologię i frazeologię form ADR. Jedynie w zakresie arbitrażu zdecydowała się przeprowadzić wstępne badania w zakresie gramatycznych środków formalnych użytych w wybranych dokumentach dotyczących sądu polubownego.

Wyodrębnione podstawowe cechy tych tekstów – np. ograniczony katalog środków wyrażania modalności deontycznej, czy konstrukcje z przyimkiem 由 *yóu* potwierdzają, że język alternatywnego rozwiązywania sporów, nie tylko ze względu na specjalistyczną terminologię prawniczą, można postrzegać jako język prawa.

Do poprawnego tłumaczenia z zakresu polubownego rozwiązywania sporów nie zawsze wystarczą źródła słownikowe z zakresu języka chińskiego, najczęściej obcojęzyczne. Terminy prawne i prawnicze występujące w wykorzystanych przez autorkę słownikach bilingwalnych niemieckich, chińskich i angielskich nie zawsze są poprawne. Niektóre pojęcia prawne określane są za pomocą omówień i dopiero z czasem przyporządkowuje się im określone nazwy. Mimo unifikacji instytucji arbitrażu, związanej z rozwojem kontaktów międzynarodowych prawo modelowe UNCITRAL pozostawia regulację niektórych instytucji ustawodawcom krajowym, a normy regulujące te instytucje znajdują się często pod wpływem przesłanek politycznych i czynników kulturowych. Dlatego zakres znaczeniowy niektórych terminów i ich ekwiwalentów w drugim języku nie jest zawsze jednakowy.

Zaproponowane w toku analizy terminologicznej i prawnoporównawczej dyrektywy tłumaczenia wybranych terminów dla odbiorcy bliskiego i odbiorcy dalekiego, określonego w modelu pragmatycznego tłumaczenia terminów prawnych Kierzkowskiej, utworzone zostały w oparciu o parametryzację znaczeń terminów bliskoznacznych. Ekwiwalenty opisowe przedstawione w niniejszej pracy są tylko propozycją i nie usurpują sobie prawa do jedyne go rozwiązania. Inne potrzeby będzie miał komparatysta prawniczy, a inne odbiorca bliski, czyli na przykład biznesmen oczekujący pomocy tłumacza jako pośrednika w komunikacji międzykulturowej i międzysystemowej. Ekwiwalenty powinny być modyfikowane w zależności od *skoposu* uwzględniającego ich potrzeby komunikacyjne, a także parametru, zastosowanej techniki tłumaczeniowej i tego, czy będziemy mieć do czynienia z tłumaczeniem mieszanym, ustnym czy pisemnym. Przykładowo w tłumaczeniu symultanicznym należałoby ze względu na ograniczenia czasowe zrezygnować z ekwiwalentów opisowych na rzecz ekwiwalentów funkcjonalnych.

W przyszłości badania rozpoczęte w niniejszej monografii mogłyby być rozszerzone, np. o studium przypadku z zakresu rozstrzygania określonych sporów polsko-chińskich. Na uwagę zasługuje też niewątpliwie analiza języka prawniczego zakresu alternatywnego rozwiązywania sporów. Podstawą wszystkich tych badań powinna jednak być wiedza na temat konceptualizacji badanego wycinka rzeczywistości, odmienności w rozumieniu pojęć prawnych i różnic w zakresie znaczenia podstawowych terminów. Należy pamiętać, że formy reprezentacji językowej pojęć prawnych są uzależnione od specyfiki narodowych systemów prawnych, a także od specyfiki języka, w którym występują, a chiński język prawny i prawniczy wciąż nie został wyczerpująco zbadany ani w Polsce, ani w samych Chinach, gdzie od niedawna dopiero prowadzi się badania tego języka w kilku ośrodkach naukowych. Autorka ma nadzieję, że niniejsza monografia okaże się punktem wyjścia dla kolejnych badań nad chińską *lingua legis* oraz badań prawnoporównawczych.

Bibliografia

- Albrecht J. 2005. *Übersetzung und Linguistik. Grundlagen der Übersetzungsforschung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Alcaraz E., Hughes B. 2002. *Legal Translation Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Allori P. E. 2008. The Linguistic Formulation of Power: Modality and Power Relations in Two Sets of Sports-related Arbitration Rules, [w:] Bhatia V. K., Candlin Ch. N., Allori P. E. (red.). *Language, Culture and the Law. The Formulation of Legal Concepts across Systems and Cultures*. Linguistic Insights 64. Bern: Peter Lang, 75-97.
- Anesa P. 2010. Spoken Interaction in Arbitration: An Analysis of Italian Arbitration Proceedings. [w:] Bhatia V. K., Candlin Ch. N., Gotti M. (red.) *The Discourses of Dispute Resolution. Linguistic Insights 123*. Bern: Peter Lang, 207-230.
- Arbitraż czy Postępowanie sądowe? (http://prawochinskie.optizon.net/index.php?option=com_content&view=article&id=330&Itemid=126, data dostępu: grudzień 2012).
- Atkinson J. M., Drew P. 1979. *Order in Court: The Organization of Verbal Behaviour in Judicial Settings*. London: Macmillan.
- Baker M. 1992. *In Other Words: a Coursebook on Translation*. London and New York: Routledge.
- Bańcerowski J. 1996. A formal approach to a general theory of language, [w:] *Current Issues in Linguistic Theory 138*, Berlin: John Benjamins Publishing Company, 13-30.
- Bańcerowski J. 2001. The linguistic legacy of Ludwik Zabrocki, [w:] Puppel S. (red.) *The Ludwik Zabrocki memorial lecture*. Poznań: Dziekan Wydziału Neofilologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, 9-50.
- Bańcerowski J. (red.) 2009. *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication 1/2009*. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 1-251.
- Bańcerowski J., Matulewska A. 2012. Towards the Foundations of Legilinguistic Translatology, [w:] Grzegorz P., Knoppek K., Walasik M. (red.) *Proces cywilny. Nauka – Kodyfikacja – Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 1225-1261.
- Bańcerowski J., Pogonowski J., Zgółka T. 1982. *Wstęp do językoznawstwa*. Poznań: Wydawnictwo UAM.
- Barber Ch. L. 1962. Some Measurable Characteristics of Modern Scientific Prose, [w:] John M. (red.) *Contributions to English Syntax and Philology*. Reprinted

- in Swales, J. M. (ed.) (1988) *Episodes in ESP*. Hemel Hempstead: Prentice Hall International, 1-16.
- Bautro E. 1935. *Idea lingwistyki i semantyki prawniczej*. Lwów: Dom Książki Polskiej.
- Beeby A., Inés P. R., Sánchez-Gijón P. 2009. *Corpus Use and Translating*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bell R. T. 2011. The Turney Letters: Linguistic Evidence of Fraudulent Authorship, [w:] *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication*, Vol. 5. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 51-65.
- Belotti U. 2003. Generic Integrity in Italian Arbitration Rules, [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts. Arbitration Texts in Europe. Linguistic Insights 6*. Bern: Peter Lang, 19-40.
- Berteloot P. 1999. Der Rahmen juristischer Übersetzungen, [w:] de Groot G. R., Schulze R. (red.) *Recht und Übersetzen*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 101-112.
- Bhatia V. K. 1993. *Analysing genre: Language in professional settings*. London: Longman.
- Bhatia V. K. 1997. *Translating Legal Genres*. [w:] Trosborg A. (red.) Text typology and translation. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bhatia V. K., Candlin Ch., Gotti M. (red.) 2003. *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts. Arbitration Texts in Europe. Linguistic Insights 6*. Bern: Peter Lang.
- Bhatia V. K., Candlin Ch. N., Gotti M. (red.) 2010. *The Discourses of Dispute Resolution*. Bern: Peter Lang.
- Bhatia V. K., Engberg J., Gotti M., Heller D. (red) 2005. *Vagueness in Normative Texts. Linguistic Insights. Studies in Language and Communication*. Bern: Peter Lang.
- Białecki M. 2009. Pojęcie klauzuli arbitrażowej oraz zdatności arbitrażowej, [w:] *Kwartalnik ADR*, Nr 1(5).
- Biel, Ł. 2013. Tekst prawny jako hipertekst – o intertekstualności tłumaczeń prawnych na przykładzie międzynarodowych instrumentów z zakresu handlu ludźmi, [w:] *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication*, Vol. 13/2013. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 109-120.
- Biel Ł. 2009. Organization of background knowledge structures in legal language and related translation problems, [w:] *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication* 1/2009, 176-189.
- Bieńkowska E. 1999. *Poradnik mediatora*. Warszawa: Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich.
- Bitner M. 2012. Serwis edukacji ekonomicznej dofinansowany przez Narodowy Bank Polski (@: http://ekonomia.opoka.org.pl/baza-wiedzy/ekonomia-a-z/3510.1,Spekulacja_i_arbitraz_a_system_cen.html, data dostępu: 03.2012).
- Błaszczak Ł., Ludwik M. 2007. *Sądownictwo polubowne (arbitraż)*. Warszawa: C.H. Beck.

- Bobrowicz M. 2003. Mediacja na korki w sądach, [w:] *Rzeczpospolita* 203, nr 173, C3.
- Bobrowicz M. 2004. *Mediacje gospodarcze – jak mediować i przekonywać*, Warszawa. C.H. Beck.
- Bodde D., Morris C. 1967. *Law in Imperial China, Exemplified by 190 Ch'ing Dynasty Cases*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Broniewicz W. 1999. *Postępowanie cywilne w zarysie*. Warszawa.
- Budniak A. 2009. Forma zapisu na sąd polubowny w świetle polskiego i niemieckiego postępowania cywilnego – zagadnienia prawno porównawcze, [w:] *Kwartalnik ADR*, Nr 4(8).
- Burdik F. 1902. What is the Law Merchant? [w:] *2 Columbia Law Review*, 470-485.
- Bühning-Uhle Ch., Kirchhoff L., Scherer G. 2006. *Arbitration and Mediation in International Business*, The Hague: Kluwer Law International.
- Bürger J. 2012. "Die Bedeutung der Interkulturellen Kommunikation in der Mediation", [w:] de Vries T. (red.) *Mediation als Verfahren konsensualer Streitbeilegung. Die deutsche, polnische und ukrainische Perspektive*. Studien des Instituts für Ostrecht München, Vol. 72. Frankfurt am Main: Peter Lang, 23-38.
- Candlin M. 1997. Intertextuality and Interdiscursivity in the Discourse of Alternative Dispute Resolution [w:] Gunnarsson B. L., Linell P., Nordberg B. *The Construction of Professional Discourse*. London: Longman, 201-222.
- Cao D. 1997. Consideration in Translating English / Chinese Contracts, [w:] *Meta* 42, 4, 661-670.
- Cao D. 2004. *Chinese law: A language perspective*. Hants: Ashgate Publishing.
- Cao D. 2008. *Translating law*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
- Catenacio P. 2010. Framing the Discourses of Arbitration and Mediation: A Comparative Analysis, [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *The Discourses of Dispute Resolution. Linguistic Insights 123*. Bern: Peter Lang, 49-67.
- Catford J., 1965. *A linguistic theory of translation : an essay in applied linguistics*, London: Oxford University Press
- Charnock R. 2006. Forms and Functions of Ambiguity in English Common Law Adjudication, [w:] Flowerdew J., Gotti M. 2006. *Studies in Specialized Discourse. Linguistic Insights 41. Studies in Language and Communication*. Bern: Peter Lang, 239-262.
- Chen Leping (沈乐平), Zou Ligang (邹立刚) (red.) 1999. 英汉国际商事法律词典. 法律出版社.
- 陈平 (Chen Ping) (red.) 2011. 广州仲裁委员会. 仲裁研究. 北京: 法律出版社.
- Chen Zhongcheng (陈忠诚) (red) 2000. 法律用语辩证词典. 北京: 法律出版社.
- Chen Zhongcheng (陈忠诚). 2006. 法律英译的失真问题, [w:] Yang Zijian (杨自检), Liu Xueyun (刘学云). 翻译新论, 182-192.
- Chen Zhongqian (陈忠谦). 2011. 仲裁研究. 北京: 北京法律出版社.
- Cheng L., King K. 2008. Terminological equivalence in legal translation: A semiotic approach, [w:] *Semiotica* 01/2008, 33-45.

- Cheng L. 2010a. Discourse and Judicial Thinking. A Corpus-based Study of Court Judgments in Hong Kong, Taiwan and Mainland China, [w:] *International Journal of Speech, Language and Law* 17(2).
- Cheng L. 2010b. A semiotic interpretation of genre: court judgments as an example, [w:] *Semiotica* 182, 189-213.
- Cheng L., Ni S. F., Sin K. K. 2010a. Terminology Evolution and Legal Development – A Case Study of Chinese Legal Terminology, [w:] *Terminology* 16 (2), 159-180.
- Cheng L., Ni S. F., Sin K. K. 2010. Who are Chinese Citizens? – A Legislative Language Inquiry. [w:] *International Journal for the Semiotics of Law* 23 (4), 475-494.
- Cheng L., Sin K. K. 2008. Terminological equivalence in legal translation – a semiotic approach, [w:] *Semiotica* 172, 33-45.
- Cheng L., Sin K. K. 2011. A sociosemiotic interpretation of linguistic modality in legal settings, [w:] *Semiotica* (A&HCI).
- Chinesisch-Europäisches Schiedsgerichtszentrum (CEAC) (@: <http://www.ceac-arbitration.com/fileadmin/assets/docs/chinese/model-arbitration-clause-cn.pdf>, data dostępu: listopad 2012).
- Choduń A. 2007. *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo TRIO.
- Chroma M. 2003. The Language of Arbitration: From Intent to the Act, [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts. Arbitration Texts in Europe. Linguistic Insights* 6. Bern: Peter Lang, 63-86.
- Ciancio A. G. 2003. Conciliation and Mediation as ADR Procedures Distinct from Arbitration: Textual Similarities and Discrepancies in Different Legal Contexts, [w:] Bhatia V.K. et al. (red.) *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts-Arbitration Texts in Europe*, 247-285.
- Cioch P., Nowińska J. 2007. *Postępowanie cywilne*. Warszawa: C.H. Beck.
- Ciszewski J., Ereciński T. 2006. *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Warszawa: Lexis Nexis Polska.
- Cole S. R., Blankley K. M. 2006. *Arbitration*, [w:] Bordone B., Moffitt M. (red.) *The Handbook of Dispute Resolution*, San Francisco: Jossey-Bass, 318-335.
- Cotterill J. 2003. *Language and Power in Court: A Linguistic Analysis of the O.J. Simpson Trial*. Basingstoke: Palgrave.
- Dalka S. 1987. *Sądownictwo polubowne w PRL*. Warszawa: Wydawnictwo prawnicze.
- Dalka S. 1992. Propozycje nowelizacyjne w zakresie sądownictwa polubownego, [w:] *Przegląd sądowy* nr 10, 65-71.
- D'Angelo L. 2010. Online Dispute Resolution in Italy: State of the Art and Future Perspectives, [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *The Discourses of Dispute Resolution*. Bern: Peter Lang, 127-142.
- David R., Brierley J. 1985. *Major legal systems in the world today*. London: Stevens.
- Degano Ch. 2010. Indicators of Argumentation in Arbitration Awards: A Diachronic Perspective, [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *The Discourses of Dispute Resolution. Linguistic Insights* 123. Bern: Peter Lang, 189-205.

- Delisle J. 2004. *Terminologia tłumaczenia*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Delisle J. et al. (red.) 1999. *Translation Terminology*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Deryng A. 2008. Miejsce sądownictwa polubownego a wymiar sprawiedliwości w świetle zasad konstytucyjnych, [w:] ADR. *Arbitraż i mediacja nr 3*, 39-47.
- Dolecki H. 2006. Postępowanie cywilne. Zarys wykładu. Warszawa: Lexis Nexis.
- Döle H. 1949. *Vom Stil der Rechtssprache*, Tübingen: Mohr Verlag.
- Dong Xiaobo (董晓波). 2011. 法律文体翻译. 北京: 对外经济贸易大学出版社.
- Dorda H. 2011. Patologische Schiedsklauseln: die IBA Guidelines for Drafting International Arbitration Clauses, [w:] *Ecolex* 22, 2011, Heft 10, 908-912.
- Dossena M. 2003. Arbitration in Scotland: Local Specificity and International Homogeneity, [w:] Bhatia V.K. et al. (red.) *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts. Arbitration Texts in Europe. Linguistic Insights 6*. Bern: Peter Lang, 87-109.
- Drew P. 1992. Contested Evidence in Courtroom Cross-examination: The Case of a Trial for Rape, [w:] Drew P., Heritage J. (red.) *Talk at Work: Interaction in Institutional Settings*. Cambridge: Cambridge University Press, 470-520.
- Drew P. 1990. Strategies in the Contest Between Lawyer and Witness in Cross-examination, [w:] Levi J. N., Graffam-Walker A. (red.) *Language in the Judicial Process*. New York: Plenum Press, 39-64.
- Driedger E.A. 1976. *The composition of legislation*. Ottawa: Department of Justice.
- Du Jinbang (杜金榜). 2004. 法律语言学. 上海: 上海外语教育出版社.
- Du Jinbang (杜金榜). 2009. 从法庭问答的功能看庭审各方交际目标的实现, [w:] 现代外语, 2009 年第4期.
- Du Jinbang (杜金榜). 2010. 杜金榜 法庭对话与法律事实建构研究, [w:] 广东外语外贸大学学报, 2010 年第2期.
- Du Jinglin (杜景林), Lu Chen (卢湛). 2011. 德汉法律经济词典. 北京: 对外经贸大学.
- Du Liuan (杜柳安) (red.) 2008. 英汉经贸分类词典. 上海: 上海世界图书出版公司.
- Duszka-Jakimko H., Stadniczenko A. L. (red.) 2008. *Alternatywne formy rozwiązywania sporów w teorii i w praktyce*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Dzierżanowska H. 1990. *Przekład tekstów nieliterackich*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Engberg J. 1992. Wie analysiert man Gerichtsurteile? Ein Plädoyer für eine textsortenspezifische Textanalyse, [w:] Grindsted A., Wagner J. (red.), *Communication for specific purposes / Fachsprachliche Kommunikation*, Tübingen, 93.
- Engberg J. 2002. Fachsprachlichkeit – eine Frage des Wissens, [w:] Schmidt C. (red.) *Wirtschaftsalltag und Interkulturalität. Fachkommunikation als interdisziplinäre Herausforderung*. Wiesbaden: DUV, 219-238.
- Engberg J., Rasmussen K.W. 2003. Danish Legal Language in International Arbitration, [w:] Bhatia V. K. et al. *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts. Arbitration Texts in Europe. Linguistic Insights 6*. Bern: Peter Lang, 111-154.

- Epstein E.J., Chong Tin Cho. 1995. The Legal Reform, [w:] Lo Chi Kin et al. *China Review*. (@: <http://www.gongfa.com/falvgaige.htm>, data dostępu: 04, 2012).
- Ereciński T., Weitz K. 2008. *Sąd arbitrażowy*. Warszawa: Lexis Nexis.
- Ereciński T. 2008. Zdarność arbitrażowa (1-14) w: Nowaczyk P. et al. *Międzynarodowy i krajowy arbitraż handlowy u progu XXI wieku. Księga pamiątkowa dedykowana doktorowi habilitowanemu Tadeuszowi Szurskiemu*. Warszawa: Wydawnictwo CH BECK.
- Ereciński T. 2012. Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część czwarta. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Część piąta. Sąd polubowny (arbitrażowy), t. 5, Warszawa: Lexis Nexis.
- Fairbank J. K. 2003. *Historia Chin. Nowe spojrzenie*. Gdańsk: Dom Wydawniczy Marabut.
- Fan K. 2013. *Arbitration in China. A Legal and Cultural Analysis*. Portland: Hart Publishing.
- Fang Mengzhi (方梦之), Mao Zongming (毛总明). 2008. 英汉—汉英应用翻译教程. 上海: 上海外语教育出版社.
- Fang T. 2006. "Negotiation: The Chinese Style", *Journal of Business & Industrial Marketing*, 21/1, 2006, 51-55.
- Fazio A. 2010. Variation in the Juridical Language of Sports Arbitration, [w:] Bhatia V.K. et al. (red.) *The Discourses of Dispute Resolution. Linguistic Insights 123*. Bern: Peter Lang.
- Filoniuk A., 2008. Kierunek Wschód: Arbitraż w Chinach, [w:] *Biuletyn Arbitrażowy* Nr 5/2008, 44-53.
- Financial Dispute Resolution Network (@:http://ec.europa.eu/internal_market/fin-net/index_en.htm, data dostępu: 04.2012).
- Flowerdew J., Gotti M. 2006. *Studies in Specialized Discourse*. Bern: Peter Lang.
- Frade C. 2010. Linguistic Pathologies in Arbitration Clauses. [w:] Bhatia V. K. (red.) *The Discourses of Dispute Resolution. Linguistic Insights 123*. Bern: Peter Lang, 145-164.
- Frommel S.N., Rider B.A.K. (red.) 1999. *Conflicting Legal Cultures in Commercial Arbitration. Old Issues and New Trends*. The Hague / London / Boston: Kluwer.
- Fuchs D. 2008. Mediacja na tle alternatywnych sposobów rozpatrywania transgranicznych sporów ubezpieczeniowych w prawie wspólnotowym, [w:] Dusza-Jakimko H., Stadniczenko A. L. (red.) *Alternatywne formy rozwiązywania sporów w teorii i w praktyce*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 47-56.
- Galdia M. 2009. *Legal linguistics*. Frankfurt am Main: Peter Lang Publishing House.
- Gao Yun (高云) 2007. 律师写作训练与典型案例. 北京: 法律出版社.
- Gao Yun (高云) (red.) 2007. 律师专业思维与写作技能. 北京: 法律出版社.
- Garzone G. 2003. Arbitration Rules across Legal Cultures: An Intercultural Approach, [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts. Arbitration Texts in Europe. Linguistic Insights 6*. Bern: Peter Lang, 177-220.
- Garzone G. 2008. International Commercial Arbitration Rules as Translated / Rewritten Texts, [w:] Bhatia V. K., Candlin Ch. N., Allori P. E. (red.) *Language*,

- Culture and the Law. The Formulation of Legal Concepts across Systems and Cultures. Linguistic Insights 64*. Bern: Peter Lang, 49-73.
- Garzone G. 2010. Promoting Arbitration and Mediation on the Web, [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *The Discourses of Dispute Resolution. Linguistic Insights 123*. Bern: Peter Lang, 23-47.
- Gebhardt I., Schulz T. 2003. Comments on the Chinese regulations regarding the conclusion of contracts, [w:] Gebhardt Y. et al. (red.) *Comparative analysis on the Chinese contract law*, Berliner Juristische Universitätschriften Zivilrecht Band 39 ed. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag.
- Gémar J. C. 1995. Traduire ou l'art d'interprète du langage du droit, [w:] Nekeman P. (red.) *XIth World Congress of FIT: proceedings: Translation, our future, Euroterm*, Maastricht, 422-430.
- Gémar J.C. 1997. Traduire le langage du droit en contexte bilingue et bijuridique. Le Canada: un cas d'espèce? [w:] Schena L. (red.) *Atti del Convegno „La lingua del diritto. Difficoltà traduttive, applicazioni, didattiche*, Milano. Roma: CISU, 74-87.
- Gemmell A. 2008. *Western and Chinese Arbitration: The Arbitral Chain*. Lanham: University Press of America.
- Giannoni D. S. 2003. The UNCITRAL Model and Italian Statute Law: A Linguistic and Topical Description, [w:] Bhatia V. K. et al. *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts. Arbitration Texts in Europe. Linguistic Insights 6*. Bern: Peter Lang, 222-246.
- Giannoni D. S., Frade C. (red.). 2010. *Researching Language and the Law. Textual Features and Translation Issues*, [w:] *Linguistics Insights 121. Studies in Language and Communication*. Bern: Peter Lang.
- Gibbons J. (red.) 1994. *Language and the Law*. Harlow: Longman.
- Gibbons J. 2003. *Forensic Linguistics: An Introduction to Language in the Justice System*. Oxford: Blackwell.
- Gizbert-Studnicki T. 1972. „Język prawny a język prawniczy”, [w:] *Zeszyty Naukowe UJ. Prace Prawnicze*. Nr 55. Kraków, 219-233.
- Gizbert-Studnicki T. 1978. *Wieloznaczność leksykalna w interpretacji prawniczej*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Gmurzyńska E., Morek R. (red.) 2009. *Mediacje. Teoria i praktyka*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer.
- Goldberg S. B., Green E. D., Sander F. E. A. 1985. *Dispute Resolution*, Boston: Brown and Little.
- Gortych-Michalak K. 2010. Definicja legalna w polskich, greckich i cypryjskich aktach normatywnych, [w:] Mróz. A., Niewiadomski A. (red.) *Lingua Iuris*. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego, 167-202.
- Gortych-Michalak K. 2013a. Polisemia w przekładzie prawniczym grecko-polskim i polsko-greckim, [w:] *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication. Volume 13/2013*. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 163-170.
- Gortych-Michalak K. 2013b. Super- i makrostruktura polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych – studium porównawcze w aspekcie translatologicz-

- nym, [w:] *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication. Volume 14/2013*. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 11-130.
- Gotti M. 2003. *Specialized Discourse. Linguistic Features and Changing Conventions. Linguistic Insights 123*, Bern: Peter Lang.
- Gotti M. 2008. The Formulation of Legal Concepts in Arbitration Normative Texts in a Multilingual, Multicultural Context, [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *Language, Culture and the Law. The Formulation of Legal Concepts across Systems and Cultures. Linguistic Insights 64*. Bern: Peter Lang.
- Gotti M. 2011. *Investigating Specialized Discourse*. Bern: Peter Lang.
- Gotti M., Williams Ch. 2010. *Legal Discourse across Languages and Cultures*, Bern: Peter Lang.
- Góra-Błaszczkowska A. 2008. Kilka uwag procesualisty cywilnego na temat pozasądowych metod rozwiązywania sporów (na przykładzie mediacji), [w:] Duszka-Jakimko H., Stadniczeńko S. L. (red.) *Alternatywne formy rozwiązywania sporów w teorii i praktyce. Wybrane zagadnienia*, 57-63.
- Góźdz-Roszkowski S., Witczak-Plisiecka I. (red.) 2011. *Legal Terminology: Approaches and Applications*. Research in Language vol. 9, number 1 June 2011, (@: <http://www.degruyter.com/view/j/rela.2011.9.issue-1/issue-files/rela.2011.9.issue-1.xml>, data dostępu 12.2012).
- Goźdz-Roszkowski, S. 2012. Discovering Patterns and Meanings: Corpus Perspectives on Phraseology in Legal Discourse, [w:] *Roczniki humanistyczne*, tom LX, zeszyt 8, 48-70.
- de Groot G. R. 1991. Recht, Rechtssprache und Rechtssystem. Betrachtungen über die Problematik der Übersetzung juristischer Texte, [w:] *Terminologie & Translation*, Nr.3, 279-316.
- de Groot G. R. 1999a. Das Übersetzen juristischer Terminologie, [w:] de Groot G. R., Schulze R. (red.) *Recht und Übersetzen*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 11-46.
- de Groot G. R., Schulze R. (red.) 1999b. *Recht und Übersetzen*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Groszyk H., Korybski A. 1990. *Konflikt interesów i prawo*. Warszawa: Zakład Wydawnictw SPP "Universitas".
- Grucza F. 1992a. (red.) *Język, kultura – kompetencja kulturowa. Materiały z XIII Symposium zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW Zabórów, 5-8 listopada 1987 r.* Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Grucza F. 1992b. Kulturowe determinanty języka oraz komunikacji językowej, [w:] *Język, kultura – kompetencja kulturowa*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 9-70.
- Grucza S. 2004. *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Grzegorzczkowska R. 1999. *Wykłady z polskiej składni*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Grzybek J. 2009a. *Język prawa cywilnego w aspekcie translatoologicznym chińsko-polskim i polsko-chińskim*, niepublikowana rozprawa doktorska. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza.
- Grzybek J., 2009b. Polysemy, homonyms and other sources of ambiguity in the language of Chinese contracts, [w:] Bańczerowski J., *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication*, vol. 1/2009, Warszawa: Wydawnictwo Sowa, 207-215.
- Grzybek J. 2010. Lexical features of Chinese lingua legis, [w:] Jacoby M., *China past and present. New Polish papers in Chinese studies*, Warszawa: Warsaw University Press, 103-114.
- Grzybek J., 2013a. Środki służące formułowaniu chińskich przepisów nowelizujących, odsyłających, uchylających, przepisów o wejściu ustawy w życie i o zakresie zastosowania, [w:] *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication*, vol. 13/2013, Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 37-47.
- Grzybek J., 2013b. Wstęp do badań w zakresie tłumaczenia chińskich nazw nieostrych i klauzul generalnych, [w:] *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication*, vol. 14/2013, Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 9-18.
- Grzybek, J. 2013c. Specyfika dyskursu polubownego rozstrzygania sporów w trybie on-line i tradycyjnie. Recenzja monografii pod redakcją Bhatii V. K., Candlina Ch. N., Gottiego M. The discourse of dispute resolution. Linguistic Insights 123. Studies in Language and Communication. 2010. Bern: Peter Lang, [w:] *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication*, vol. 14/2013, Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 159-166.
- Grzybek J., Kaczmarek K., Matulewska A. 2012. Deontic Modality in Ligilinguistic Translation, [w:] Grzegorzczak P., Knoppek K., Walasik M. (red.) *Proces cywilny. Nauka-Kodyfikacja-Praktyka*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 1263-1308.
- Gu Dengjun (贾登峻). 2008. 英汉法律词典. 北京: 法律出版社.
- Gu W. 2011. China's arbitration. Restricted reform. [w:] Yu Guanghua (red.) *The development of the Chinese Legal System*. London and New York: Routledge, 272-291.
- Gustafsson M. 1975. *Some Syntactic Properties of English Law Language*. Turku: Publications of the Department of English.
- Haas U. 2002. The Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, [w:] Weigand F. B.(red.) *Practitioner's Handbook on International Arbitration*, München, 400-401.
- Hadryan M. 2009. Achievements of the Plain Swedish Movement from the Polish Perspective. [w:] *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication*, Vol. 1. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 19-33.
- Halliday M. A. K., Mc Intosh A., Strevens P. 1964. *The Linguistic Sciences and Language Teaching*. London: Longmans.
- Hałas B. 1995. *Terminologia języka prawnego*. Zielona Góra: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego.

- Han S. 2012. Chinese use of administrative proceedings to enforce intellectual property rights: evaluating and improving ADR in China (@: <http://cardozo.jcr.com/wp-content/uploads/2012/12/CAC107.pdf>, data dostępu: 04.2012).
- Head J.W., Wang Y. 2005. *Law Codes in Dynastic China*. Durham: Carolina Academic Press.
- Hebenstreit G. 1997. Terminus – Weltbild – Intertextualität: Translatologische Überlegungen zu juristischen Fachtexten, [w:] Grbic N., Wolf M. (red.) *Text – Kultur – Kommunikation Translation als Forschungsaufgabe, Studien zur Translation Band 4*, Tübingen: Stauffenburg, 97-116.
- He Qinhua (何勤华). 2009. 法律名词的起源. 北京: 北京大学出版社.
- He Qingji (何庆机), Wu Feng (伍峰). 2008. 应用文体翻译: 理论与实践. 浙江大学出版社.
- He Zhuji (何主字). 2003. 最新法律专业英语. 北京: 机械工业出版社.
- Head J. W. 2009. *Chinese legal identity in historical context*. Durham: Carolina Academic Press.
- Heinze Y. 2009. *Arbitration in China – the Role of CIETAC and Alternatives* (@: http://www.heinze-law.com/de/firmenkunden/Arbitration_China%20-20Role_of_Cietac_Yves_Heinze.pdf, data dostępu: marzec 2012).
- Hejwowski K. 2004. *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Heller D. 2003. Prinzipien der Textgestaltung und der Gebrauch von Konditionalsätzen im deutschen Schiedsverfahrensrecht, [w:] Bhatia V.K et al. (red.) *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts. Arbitration Texts in Europe*. Linguistic Insights 6. Bern: Peter Lang, 287-312.
- Heller D., Ehlich K. (red.) 2007. *Studien zur Rechtskommunikation. Linguistic Insights 56*. Bern: Peter Lang.
- Heller D., Engberg J. 2002. Verwendungskonventionen deontischer Modalmarker im deutsche Schiedsverfahrensrecht, [w:] Gotti M., Dossena M. (red.) *Modality in Specialised Texts*, Bern: Peter Lang, 165-188.
- Hempel C. G., Oppenheim P. 1948. "Studies in the Logic of Explanation", [w:] *Philosophy of Science*, Vol. 15, No. 2, 135–175.
- Herbots J.H. 1987. 'La traduction juridique en Belgique' dans *Les Cahiers de Droit* 28, 813-844.
- Hoffmann L. 1985. *Kommunikationsmittel Fachsprache: eine Einführung*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Hoffmann L. 1993. Fachwissen und Fachkommunikation. Zur Dialektik von Systematik und Linearität in den Fachsprachen. [w:] Bungarten T. (red.) *Fachsprachentheorie 2*. Tostedt: Attikon, 595-617.
- Hofstede G. 2010, *Kultura i organizacje*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Holl I. 2011. Die kontrastive Textsortenanalyse als Vorstufe zur Übersetzung von Rechtstexten: Deutsche und Spanische Scheidungsurteile im Vergleich (@: http://www.upv.es/di/revista/docs/art2011/14_RDLAn6_Holl_Iris.pdf).

- Holz H. 2005. Rom und China: Zwei weltreiche im vergleich unter rechtsphilosophischen Aspekten. [w:] Holz H., Wegmann K. (red.) *Rechtsdenken. Schnittpunkte West und Ost. recht in den gesellschafts- und staatstragenden Institutionen Europas und Chinas*, Vol. Band 13, Münster: LIT Verlag Münster, 1-36.
- Holz H., Wegmann K. (red.) 2005. *Rechtsdenken. Schnittpunkte West und Ost: Recht in den gesellschafts- und staatstragenden Institutionen Europas und Chinas*, Vol. Band 13, Münster: LIT Verlag Münster.
- Horie Y. 2013a. History and development of legal interpretation in Japan on the basis of the so called Tokio Trial, [w:] *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication*, vol. 13/2013, Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 95-108.
- Horie Y. 2013b. Civil court system in Japan, [w:] *Comparative Legilinguistics: International Journal for Legal Communication*, vol. 13/2013, Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 131-148.
- Hönig H. G., Kussmaul P. 1982. *Strategie der Übersetzung*. Tübingen: Narr.
- House J. 1981. *A Model for Translation Quality Assessment, 2nd ed.* Tübingen: Narr.
- Hu Zhanguo (胡占国) (red.) 2009. 新编常用合同签约范本大全. 北京: 北京工业大学出版社.
- Huang Yanming (黄雁明). 2007. „Ad Hoc Arbitration” 的内在含意与中文表述. (@: <http://www.cnarb.com/Article/Print.asp?ArticleID=205&Page=4>, 04.2012).
- Jadacka H. 2006. *Poradnik językowy dla prawników*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Jakobson R. 1959. On linguistic Aspects of Translation, [w:] Venuti L. (red.) *The translation Studies Reader*. London and New York: Routledge, 113-118
- Jakóbiec W. 2005. Die Unterscheidung zwischen Gesetzesprache und Juristensprache in Festlandchinesischer Rechtssprache. [w:] Majewicz A. (red.) *Linguistic and oriental studies from Poznań 7*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 139-146.
- Jakubiak-Mironczuk A. 2008. Od modelu sądowego do modelu eksperckiego – rozwój instytucji arbitrażu w Polsce. [w:] Duszka-Jakimko H., Stadniczenko A. L. (red.) *Alternatywne formy rozwiązywania sporów w teorii i w praktyce*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 93-109.
- Janowski M. 2005. Zapis na krajowy sąd polubowny *de lege lata* i w świetle projektowanych zmian. [w:] *Prace laureatów im. prof. Jerzego Jakubowskiego*. Warszawa, 27-85.
- Jezioro J. 2002. Umowa współdziałania gospodarczego – wzmianka o spółkach, [w:] Gniewek E. (red.) *Podstawy prawa cywilnego i handlowego*. Warszawa: C.H. Beck, 518-519.
- Jopek-Bosiacka A. 2006. *Przekład prawny i sądowy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Józefiak L., 2004. *Rozstrzyganie sporów wynikających z międzynarodowych transakcji handlowych*, [w:] Stępień B. (red.) *Transakcje handlu zagranicznego*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 266-282.

- Kaczmarek K. 2011. Lingua legis w aspekcie translologicznym węgiersko-polskim i polsko-węgierskim. [w:] *Legilingwistyka Porównawcza*, Tom 6, Poznań: Zakład Graficzny Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, 7-229.
- Kade O. 1968. *Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung. Beihefte zur Zeitschrift Fremdsprachen I*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Kalisz A. 2003. Praktyka mediacji w polskim porządku prawnym (na tle rozwiązań amerykańskich), [w:] *Studia Iuridica Lublinensia* nr 1.
- Kancelaria Łaszczuk i Wspólnicy sp.k. (@: www.arbitraz.laszczuk.pl, data dostępu: 04. 2012).
- Kaufmann-Kohler G., Fan K. 2008. Integrating Mediation into Arbitration: Why It Works in China? [w:] *Journal of International Arbitration* 4, Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 479-492.
- Ke Ping (柯平) 2006. 文化差别和意义的非对应, [w:] Yang Zijian (杨自检), Liu Xueyun (刘学云) 翻译新论, □汉: 湖北教育出版社, 723-736.
- Kermas S. 2006. Metaphor and Ideology in Business and Economic Discourse in British and American English, [w:] Flowerdew J., Gotti M. (red.) *Studies in Specialized Discourse. Linguistic Insights 41. Studies in Language and Communication*. Bern: Peter Lang, 109-130.
- Kermas S. 2010. English Legal Discourse and the French Continuum, [w:] Giannoni D.S., Frade C. (red.) *Researching Language and the Law. Textual Features and Translation Issues. Linguistic Insights 121. Studies in Language and Communication*. Bern: Peter Lang, 49-69.
- Kielar, B. Z. 1988. *Tłumaczenie i koncepcje translatorskie*. Wrocław. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kielar, B. Z. 1999. Translating statutory texts: in search of meaning and relevance, [w:] Tomaszczyk, J. (red.) *Aspects of legal language and legal translation*. Łódź: Łódź University Press.
- Kierzkowska D. 2002. *Tłumaczenia prawnicze*. Warszawa: Wydawnictwo TEPIS.
- Kierzkowska D. (red.) 2011. *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem*. Warszawa: Wydawnictwo TEPIS.
- Kjaer A. L. 2000. Phrasemes in legal texts. [w:] Burger H., Dobrovol'skij D., Kühn P., Norrick N.R. (red.) *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung. Phraseology. An International Handbook of Contemporary Research*. 1. Halbband / Volume 1. Berlin / New York: Walter de Gruyter, 506-516.
- Kłaczyński M. 2012. Transakcja w Chinach, a gdzie arbitraż? Singapur vs Hong Kong (@: <http://www.klaczynski.pl/2012/08/transakcja-w-chinach-a-gdzie-arbitraz/>, data dostępu: 10.2012).
- Kmieciak Z. 2004. *Mediacja i concyliacja w prawie administracyjnym*. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Kniffka H. (red.) 1990. *Texte zu Theorie und Praxis forensischer Linguistik*, Tübingen: Niemeyer.
- Knoppek K. 2010. *Postępowanie cywilne w pytaniach i odpowiedziach*. Warszawa: Lexis Nexis.

- Kocbek A. 2010. Kann Man Rechtstexte kulturell einbetten? [w:] *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication*, Vol. 2. Poznań: Zakład Graficzny Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, 199-214.
- Köbler G., Duan X., Li X. 2002. *Rechtschinesisch. Deutsch-chinesisches und chinesisches-deutsches Rechtswörterbuch für jedermann*. München: Verlag Franz Vahlen.
- Koller W. 1979 (2004). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Wiebelsheim: Quelle & Meyer Verlag Wiebelsheim.
- Kordasiewicz S. 2009, Historyczna i międzynarodowa perspektywa mediacji, [w:] Gmurzyńska E., Morek R. (red.) *Mediacje. Teoria i praktyka*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer, 31-50.
- Korybski A. 1993. *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA. Studium teoretyczno prawne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Kościalkowska-Okońska E. 2012. Translating Medical Texts for Legal Purposes: a Growing Challenge for Court Translators and Interpreters, [w:] *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication*, Vol. 11. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 7-19.
- Krajewska A. 2009. *Spory konsumenckie i ich rozwiązywanie*. Warszawa: Wydawnictwo TRIO.
- Kress G. 1989a. Ideological Structures in Discourse, [w:] van Dijk T. (red.) *Handbook of Discourse Analysis. Volume 4: Discourse in Society*. London: London Academic Press, 27-43.
- Kress G. 1989b. *Linguistic Processes in Sociocultural Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Kubacki A. D. 2012a. O problemach tłumaczenia poświadczonych polskich dokumentów szkolnych, [w:] *Legilingwistyka porównawcza Tom 9*. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 79-101.
- Kubacki A.D. 2012b. Tłumaczenie poświadczone. Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego. Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska Lex.
- Kühne H. 1978. *Strafverfahrensrecht als Kommunikationsproblem. Prolegomena einer strafverfahrensrechtlichen Kommunikationstheorie*. Heidelberg: Kriminalistik Verlag.
- Kulesza C. 1995. Mediacja a system wymiaru sprawiedliwości (szanse, ograniczenia, zagrożenia), [w:] *Państwo i Prawo* nr 12, 43-52.
- Kulski R. 2006. Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym. Kraków: Zakamycze.
- Künstler M. J. 2002. Kilka uwag o tłumaczeniu z języka chińskiego i przekładzie nazw botanicznych, [w:] Krasnowolska A., Mękarska B., Zaborski A. (red.) *Języki orientalne w przekładzie*. Prace Komisji Orientalistycznej Nr 24. Kraków: Wydawnictwo Oddziału Polskiej Akademii Nauk Kraków, 195-200.
- Künstler, M. J. 2007. *Pierwsze wieki cesarstwa chińskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog.
- Kurczewski J. 1979. Spór i jego rozwiązanie. [w:] *Konflikt i przystosowanie. Prace Instytutu Profilaktyki Społecznej i resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego*, t. IV, Warszawa, 3-4.

- Larson M.L. 1984. *Meaning-Based Translation*, Landham: University Press of America.
- Laurén C. 1993. *Fackspråk. Form, innehåll, function*, Lund: Studentlitteratur.
- Lawtime (@: <http://www.lawtime.cn/info/zhongcai/zcxieyi/2011022851084.html>, data dostępu: 05.2012).
- Lazareff S. 1999. International Arbitration: Towards a Common Procedural Approach, [w:] Frommel S. N., Rider B. A.K. (red.) *Conflicting Legal Cultures in Commercial Arbitration: Old Issues and New Trends*. The Hague: Kluwer Law International, 31-38.
- Leodolter R. 1975. *Das Sprachverhalten von Angeklagten bei Gericht. Ansätze zu einer soziolinguistischen Theorie der Verbalisierung*, Kronberg: Scriptor.
- Levi J., Walker G.A. (red.) 1990. *Language in the Judicial Process*. New York: Plenum Press.
- Lew J. D. M. 2007. Achieving the Dream: Autonomous Arbitration?, [w:] Lew J.D.M., Mistelis L. (red.) *Arbitration Insights. Twenty Years of the Annual Lecture of the School of International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 455-485.
- Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kröll S. M. 2003. *Comparative international commercial arbitration*. The Hague/London/New York: Kluwer Law International.
- Lew J. D. M., Mistelis L. (red.) 2007. *Arbitration Insights. Twenty Years of the Annual Lecture of the School of International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.
- Lewandowski J. (red.) 2004. *Języki specjalistyczne 4. Leksykografia terminologiczna – teoria i praktyka*. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW.
- Lewandowski S., Malinowski A. 2005. *Logika dla prawników*. Warszawa: Lexis Nexis.
- Li Kexing (李克兴). 2006. 法律文本与法律翻译. 北京: 北京大学出版社.
- Li Kexing (李克兴). 2007. 法律翻译理论与实务. 北京: 北京大学出版社.
- Li Kexing (李克兴) (red.). 2011. 英汉法律翻译. 案例讲评. 北京: 外交出版社.
- Liang Huasheng (梁华生). 2004. 德汉经济和济法词典. 北京: 中国对外翻译出版社.
- Liedtke F. 2005. Äquivalenz in der Übersetzung. Eine handlungstheoretische Begründung. [w:] Zybatow L.N. (red.) *Translationswissenschaft im interdisziplinären Dialog. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft III*. Bern: Peter Lang, 11-34.
- Liu Hongying (刘红缨) 2003. 法律语言学. 北京: 北京大学出版社.
- Li X. 1999. *Chinese-Dutch business negotiations: Insights from discourse*. Amsterdam: & Atlanta, GA: Rodopi.
- Li Xueping (李学平) 2005. 科技翻译与英语学习. 英汉/汉英科技翻译实务新讲. 天津: 南开大学出版社.
- Li Yashu (李亚舒), Li Nanqiu (黎难秋) (red.) 2000. 中国科学翻译史. 湖南教育出版社.
- 廖美珍 (Liao Meizhen). 2007. 语言学和法学, [w:] 法律方法和法律思维, 年第4期, 法律出版社.

- Liao M. 2009. A Study of Interruption in Chinese Criminal Courtroom Discourse, [w:] *Text & Talk* 175-201.
- Lizisowa M. T. 2002. Model komunikacji językowej w konstytucjach Rzeczypospolitej (relacja nadawca–odbiorca), [w:] *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego. Zeszyt LVIII*. Kraków: Universitas, 75-92.
- Lizisowa M. T. 2004. Polska tradycja stylistyki tekstów prawnych, [w:] Malinowska E. (red.) *Prawo-Język-Społeczeństwo*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 113-130.
- Lizisowa M. T. 2006. Funkcjonalna sprawność polszczyzny w pismach urzędowych, [w:] *Język w urzędach i sądach*. Kraków: Collegium Columbinum, 19-25.
- Lizisowa M. T. 2012. The Metaphor of “swoboda” in the Treaties of the European Union, [w:] *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication*, Vol. 10. Poznań: Zakład Graficzny Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, 67-81.
- Lizisowa M. T. 2013. Metody badania języka prawnego wobec ontologicznej natury prawa, [w:] *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication*, Vol. 14/2013. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 19-43.
- Lu Qinghe (陆庆和). 2006. 实用对外汉语教学语法. 北京: 北京大学出版社.
- Ludwikowski R. 1998. *Regulacje handlu i biznesu międzynarodowego*. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC.
- Lufrano R.J. 1997. *Honorable Merchants: Commerce and Self-Cultivation in Late Imperial China*, Honolulu: University of Hawaii Press.
- Łukszyn J. 2002. Uniwersalia tekstów specjalistycznych, [w:] Lewandowski J. (red.) *Języki specjalistyczne 2. Problemy technolingwistyki*, Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych, Uniwersytet Warszawski, 41-48.
- Łukszyn J., Zmarzer W. 2001. *Teoretyczne podstawy terminologii*. Warszawa: Poligrafia.
- Luo Y. 2000. *Guanxi and business*, Singapore: World Scientific.
- Luttermann K. 1996. *Gesprächanalytisches Integrationsmodell am Beispiel der Strafgerichtsbarkeit*. Münster: LIT Verlag.
- Luttermann T. 1999. Übersetzen juristischer Texte als Arbeitsfeld der Rechtslinguistik. [w:] de Groot G. R., Schulze R. (red.) *Recht und Übersetzen*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 47-57.
- Lyons J. 1987. *Language and Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Łaszczuk M. 2012. O formie sprostowania i wykładni wyroku sądu polubownego, [w:] *Palestra*, nr 3-4/2012.
- Maci S. M. 2010. The Modus Operandi of Litigation in Arbitration, [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *The Discourses of Dispute Resolution. Linguistic Insights 123*. Bern: Peter Lang, 69-83.
- Malinowski, A. 2006. *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*. Warszawa: Lexis-Nexis.
- Malinowski A. 2008. *Redagowanie tekstu prawnego. Wybrane wskazania logiczno-językowe*. Warszawa: Lexis Nexis.

- Maliszewski J. 2003. Pragmatyka leksykalna w przekładzie prawnym i prawniczym. Wokół zagadnień prawniczego języka specjalistycznego, [w:] Maliszewski J. (red.) *Wybrane aspekty przekładu literackiego i specjalistycznego*, Częstochowa: Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, 45-51.
- Maliszewski J. 2006. Pragmatyka ustnego tłumaczenia sądowego, [w:] *Lingua legis* Nr 14, Warszawa: Translegis, 32-39.
- Maliszewski J. (red). 2010. *Diskurs und Terminologie beim Fachübersetzen und Dolmetschen / Discourse and Terminology in Specialist Translation and Interpreting*. Bern: Peter Lang.
- Mamet P. 2002. Język public relations – kształtowanie pożądanych nawyków językowych w aspekcie poprawności językowej i skuteczności przekazu, [w:] Lewandowski J. (red.), *Języki specjalistyczne 2. Problemy technolingwistyki*. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych, Uniwersytet Warszawski, 152-161.
- Marco M. J. L. 2000. Collocational Frameworks in Medical Research Papers: A Genre-based Study, [w:] *English for Specific Purposes* 19, 63-86.
- Matoesian G. 2001. *Law and the Language of Identity: Discourse in the Kennedy Smith Rape Trial*. Oxford: Oxford University Press.
- Mattila H. 2006. *Comparative legal linguistics*. Aldershot: Ashgate.
- Matulewska A. 2007. *Lingua legis in translation*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag der Wissenschaften.
- Matulewska A. 2008. Umowa najmu w aspekcie translologicznym polsko-angielskim, [w:] Nowak P., Nowakowski P. (red.) *Język, Komunikacja, Informacja*. Poznań: Wydawnictwo SORUS, 65-77.
- Matulewska A. 2013. *Legilinguistic Translatology. A Parametric Approach to legal translation. Linguistic Insights 171*. Bern: Peter Lang.
- Mayer C.-H. 2008. *Trainingshandbuch Interkulturelle Mediation und Konfliktlösung: Didaktische Materialien zum Kompetenzerwerb*. Münster: Waxmann.
- McDowell W., Sussman L. 1996. Overcoming the Pathology of Litigation: Ad ADR Primer for Executives, "Business Horizons", 5-6.
- Mellinkoff D. 1963. *The Language of the Law*. Boston: Little, Brown & Co.
- Menghini M. 2008. Italian-English Correspondences in the Juridical Discourse of Sports Arbitration: An Electronic Glossary. [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *Language, Culture and the Law. The Formulation of Legal Concepts across Systems and Cultures. Linguistic Insights 64*. Bern: Peter Lang, 99-116.
- Menski W. 2006. *Comparative law in a global context: The legal systems of Asia and Africa*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Messing E. E. J. 1928 *Methoden und Ergebnisse der wirtschaftssprachlichen Forschung*, [w:] *Actes du premier congrès international de linguists à La Haye*, du 10-15 avril 1928. Leiden: Sijthoff, 140-142.
- Messing E. E. J. 1932. *Zur Wirtschafts-Linguistik. Eine Auswahl von Kleinerem und Green Beiträgen über Wert und Bedeutung, Erforschung und Unterweisung der Sprache des wirtschaftlichen Verkehrs*. Rotterdam: Nijgh U. van Ditmar.

- Micha T. 2009. Na tropie kolokacji medycznych. O trzeciej edycji Eksperymentalnej Bazy Danych Terminologicznych, [w:] Łukasik M. *Debiuty Naukowe III. Leksykon – tekst – wyraz*. Warszawa: Zakład Graficzny UW, 80-87.
- Międzynarodowy Sąd Arbitrażowy przy KIGM w Gdyni (@: http://www.kigm.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=60&Itemid=65&lang=pl, data dostępu: maj 2012).
- Mirecka E. 2002. Rozstrzyganie sporów w handle zagranicznym, [w:] Rymarczyk J. (red.) *Handel zagraniczny*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Mitoń M., *Sądownictwo polubowne – zarys i charakterystyka wybranych problemów*, (@: <http://www.doradzamyprawnie.pl/blogi-prawnicze/michal-miton/sadownictwo-polubowne-zarys-i-charakterystyka-wybranych-problemow-2012-04-23.html>, data dostępu: 05.2012).
- de Mon Y Rego I.M. A Contrastive Study of Encapsulation and Prospection in Written Scientific Text, [w:] Flowerdew J., Gotti M. 2006. *Studies in Specialized Discourse. Linguistic Insights 41. Studies in Language and Communication*. Bern: Peter Lang, 21-40.
- Morawski L. 1993. Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych), [w:] *Państwo i Prawo*, nr 1, 12-13.
- Morek R. 2006. *Mediacja i arbitraż (art. 183, 1154-1217 KPC). Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Moser M. 2006. *Arbitration in China and with Chinese Parties*, Fordham International Arbitration Summit 2-29.05.
- Müller F. (red.) 1989. *Untersuchungen zur Rechtslinguistik. Interdisziplinäre Studien zu praktischer Semantik und strukturierender Rechtslehre in Grundfragen der juristischen Methodik*, Berlin: Dunker und Humblot.
- Mussinghoff-Siemens A. (@: http://www.brandi.net/uploads/media/16._Jahrgang_Nr._1.pdf, data dostępu: 09.2012).
- Nawrot O. 2007. *Wprowadzenie do logiki dla prawników*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Neumann-Duesberg H. 1949. *Sprache im Recht*, Münster: Regensberg Verlag.
- Newmark P. 1988. *A Textbook of Translation*. UK: Prentice Hall.
- Nida, E. A. 1964. *Toward a Science of Translating, with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden, Holland: Brill.
- Nida E. A. 2005. Understanding the Meaning, [w:] Zybatow L.N. (red.) *Translation-swissenschaft im interdisziplinären Dialog. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft III*. Bern: Peter Lang, 3-9.
- Niewdana L. 2011a. Potencjalny wpływ wartości kulturowych na „cud gospodarczy” społeczności chińskich, [w:] Zajdler E. (red.) *Zrozumieć Chińczyków. Kulturowe kody społeczności chińskich*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 101-130.
- Niewdana L. 2011b. Osobowe relacje (guanxi) w chińskim biznesie, [w:] Zajdler E. et al., *Zrozumieć Chińczyków. Kulturowe kody społeczności chińskich*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 205-236.
- Nordhelle G. 2010. *Mediacja. Sztuka rozwiązywania konfliktów*. Gdańsk: Fundacja Inicjatyw Społecznie Odpowiedzialnych.

- Nowak-Michalska J. 2012. *Modalność deontyczna w języku prawnym na przykładzie polskiego i hiszpańskiego kodeksu cywilnego*. Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Nowicki W. 1978. *O ścisłość pojęć i kulturę słowa w technice. Poradnik terminologiczno-językowy opracowany na przykładzie telekomunikacji i dziedzin pokrewnych*. Warszawa: Wydawnictwo Komunikacji i Łączności.
- Nowicki, W. 1986. *Podstawy terminologii*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Nussbaumer M. 1997. *Sprache und Recht. Studienbibliographien Sprachwissenschaft*. Band 20. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Schiedsgerichtbarkeit als Alternative bei Vertragsstreitigkeiten in China?* (@: <http://www.china-briefing.com/news/de/schiedsgerichtbarkeit-als-alternative-bei-vertragsstreitigkeiten-in-china.html/>, data dostępu: maj, 2012).
- O'Barr W. M. 1982. *Linguistic Evidence: Language, Power, and Strategy in the Courtroom*. London: Academic Press.
- Öhlberger V. 2012. Die neue Schiedsordnung der CIETAC, [w:] *Ecolex*. 06.2012, 487-488.
- Öhlberger V. 2011. *China-related Contracts: What to Consider When Agreeing on CIETAC Arbitration* (@: http://www.dbj.at/sites/default/files/china-related_contracts_what_to_consider_2009.pdf, data dostępu: 12.2012)
- Okawara M. H. 2012. Disappearance of witnesses' own words, [w:] *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication*, Vol. 10. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 23-35.
- Olsson J. 2004. *Forensic linguistics: an introduction to language crime and the law*. London: Continuum
- Palmer F.R. 1981. *Semantics: a New Outline*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pan Qingyun (潘庆云). 2004. 中国法律语言鉴衡. 上海: 汉语大词典出版社.
- Pan Y., Scollon W. S., Scollon R. 2002. *Professional communication in international settings*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Park W. W. 2006. *Arbitration of International Business Disputes. Studies in Law and Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Pazdan M. 2004. O mediacji i projekcie jej unormowania w Polsce, [w:] *Rejent* 2006, nr 5, 9-23.
- Peerenboom R. 2003. The X-Files: Past and Present Portrayals of China's Alien „Legal System”, 2 *Washington University Global Studies Law Review* 86.
- Peng Lizhen (彭利贞). 2007. 现代汉语情态研究. 北京.
- Piasecki A. L. 2009, *Weto ustawodawcze w III RP. Wymiar normatywny i empiryczny. Próba bilansu*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia”, VOL. XVI 2, Kraków, 83-96.
- Pieńkos. 1999. *Podstawy jurslingwistyki*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Muza SA.
- Pisarkowa, K. 1999. Semantyczne klucze do kultury, [w:] Filipowicz-Rudek M., Konieczna-Twardzikowa J., Kropiwiec U. (red.) *Miedzy oryginałem a przekładem. V Na początku był przekład*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe.

- Pisarska A., Tomaszewicz, T. 1996. *Współczesne tendencje przekładowe*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Piwko Ł. 2009. Polimorficzność technolektu na przykładzie języka specjalistycznego informatyki, [w:] Łukasik M. (red.) *Debiuty Naukowe III. Leksykon – tekst – wyraz*. Warszawa: Zakład Graficzny UW, 11-22.
- Pohjonen S. 2001. Konfliktien ratkaisu oikeusjärjestelmässä ja inhimillisessä vuorovaikutuksessa, [w:] Pohjonen S. (red.) *Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät*. WSLT, 61-82.
- Polski Komitet Olimpijski (@: <http://www.pkol.pl/pl/pages/display/15577>, data dostępu 04.2012).
- Pommer S. 2006. *Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung. Translatologische Fragen zur Interdisziplinarität*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Poncini G. 2006. Specialized Discourse about Mergers and Acquisitions: Exploring a Cross-border Deal, [w:] Flowerdew J., Gotti M. (red.) *Studies in Specialized Discourse. Linguistic Insights 41. Studies in Language and Communication*. Bern: Peter Lang, 131-151.
- Potsch-Ringeisen S., Schondelmayer S. 2007. Forschungsfelder interkultureller Mediation: kontrastive und interaktionsorientierte Studien, [w:] Otten M. et al. (red.) *Interkulturelle Kompetenz im Wandel. Band (tom) 1: Grundlegungen, Konzepte und Diskurse*. Frankfurt am Main: IKO - Verlag für Interkulturelle Kommunikation, 283-297.
- Ptak M. 1988. *Sądy prawa polskiego na tle organizacji wymiaru sprawiedliwości księstwa oleśnickiego XIV-XVIII w.*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Pye L.W. 1991. *China – An Introduction*. New York: Harper Collins.
- Pytel W. 2004. Słownictwo fachowe jako identyfikator LSP, [w:] Lewandowski J. (red.) *Języki specjalistyczne 4. Leksykografia terminologiczna – teoria i praktyka*. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych, Uniwersytet Warszawski, 101-112.
- Qiao Huanran (乔焕然). 2008. 英文合同阅读指南—英文合同的结构、条款、句型与词汇解析. 北京: 中国法制出版社.
- Radwański Z. 2003. *Prawo cywilne – część ogólna*. Warszawa.
- Ramos F. P. 2011. Developing Legal Translation Competence: an Integrative Process-Oriented Approach, [w:] *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication*, Vol. 5. Poznań: Zakład Graficzny Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, 7-21.
- Rao S. 2004. The Cultural Vacuum in Online Dispute Resolution. (<http://www.odr.info/unforum2004/rao.htm>, data dostępu: 05.2013).
- Redfern A., Hunter M. 2004. *Law and Practice of International Arbitration*, Londyn: Sweet & Maxwell.
- Reiss K. 1971. *Möglichkeiten und grenzen der Übersetzungskritik*. München: Max Hueber Verlag.
- Reiss K., Vermeer H.J. 1884. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. Linguistische Arbeiten 147*. Tübingen: Niemeyer.

- Ren Z. 2004. *Modality in English and Chinese: a typological perspective*, Florida: Boca Raton.
- Resch R. 2006. *Translatorische Textkompetenz. Texte im Kulturtransfer*. Bern: Peter Lang.
- Reynaud J. 2006. *Playing Chinese Chess? Fairness and Reform in CIETAC Arbitration Procedure*, Montreal: Mc Gill Faculty of Law.
- Robertson C. D. 2001. Multilingual Law: A Framework for Understanding, [w:] Mayer F. (red.) *Language for Special Purposes: Perspectives for the New Millennium*. Tübingen: Gunter Narr, 697-703.
- Roebuck, D. 2010. *Disputes and Differences: Comparisons in Law, Language and History*, Oxford: Holo Books.
- Rossenbeck K. 1991. Zwei- und Mehrsprachige Fachwörterbücher – Prolegomena zu Theorie und Praxis der Fachlexikographie, [w:] *Hermes, Journal of Linguistics* 7, 29-52.
- Roszkowski S. 1999. *The Language of Law as Sublanguage*, [w:] Tomaszczyk J. (red.), *Aspects of Legal Translation*, Łódź: Łódź University Press, 7-16.
- Rozstrzyganie sporów z chińskimi firmami (http://www.gochina.gov.pl/files/?id_plik=117, data dostępu: maj 2013).
- Rott-Pietrzyk E. 2007. *Klauzula generalna rozsądku w prawie prywatnym*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Rowiński J., Jakóbiec W. 2006. *System konstytucyjny Chińskiej Republiki Ludowej*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Rowiński J., Pawłowski J. 2011. Wizja „państwa” w Chinach. Tradycja a współczesność, [w:] Zajdler E. et al. *Zrozumieć Chińczyków. Kulturowe kody społeczności chińskich*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 11-34.
- Rozstrzyganie sporów z chińskimi firmami, EUSME Centre 2012 (@:http://www.gochina.gov.pl/files/?id_plik=117; data dostępu: 01.2013).
- Sager J. 1993. *Language Engineering and Translation*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Sala M. 2010. Arguing the Case: Discoursal Aspects of Italian Commercial Arbitration, [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *The Discourses of Dispute Resolution. Linguistic Insights 123*. Bern: Peter Lang, 165-188.
- Salmi-Tolonen T. 2003. Arbitration Law as Action: An Analysis of the Finnish Arbitration Act, [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts. Arbitration Texts in Europe*. Bern: Peter Lang, 313-336.
- Salmi-Tolonen T. 2008. Negotiated Meaning and International Commercial, [w:] Law. Bhatia V. K. et al. (red.) *Language, Culture and the Law. The Formulation of Legal Concepts across Systems and Cultures. Linguistic Insights 64*. Bern: Peter Lang, 117-139.
- Samsel E. 2005. Forma umowy arbitrażowej, [w:] *Radca Prawny* Nr 1, 84.
- Sandrini P. 1996. *Terminologiarbeit im recht. deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers*. IITF-Series 8. Vienna: TermNet.
- Sandrini P. (Hrsg.) 1999a. *Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Forum für Fachsprachen-Forschung Band 54. Tübingen: Gunter Narr Verlag Tübingen.

- Sandrini P. 1999b. Translation zwischen Kultur und Kommunikation: Der Sonderfall Recht, [w:] Sandrini P. (red.) *Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Forum für Fachsprachen-Forschung Band 54. Tübingen: Gunter Narr Verlag Tübingen, 9-44.
- Sandrini P. 2010. Fachliche Translation, [w:] Maliszewski J. (red.) *Diskurs und Terminologie beim Fachübersetzen und Dolmetschen / Discourse and Terminology in Specialist Translation and Interpreting*. Bern: Peter Lang, 31-51.
- Šarčević S. 1999. Das Übersetzen normativer Rechtstexte, [w:] Sandrini P. (red.) *Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Forum für Fachsprachen-Forschung Band 54. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 103-118.
- Šarčević, S. 2000. *New approach to legal translation*. The Hague: Kluwer Law International.
- Salmi-Tolonen T. Arbitration Law as Action: An Analysis of the Finnish Arbitration Act, [w:] Bhatia V. Candlin Ch. N., Gotti M. (red.) *Legal Discourse in Multilingual and Multicultural Contexts. Arbitration Texts in Europe*. Linguistic Insights 6. Bern: Peter Lang, 313-336.
- Sarek K. 2011. Z mandatu Nieba. Podstawy sprawowania władzy politycznej w dawnych i współczesnych Chinach, [w:] Zajdler E. et al. *Zrozumieć Chińczyków. Kulturowe kody społeczności chińskich*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 35-58.
- Sarnecki P. 2003. *Ustroje konstytucyjne państw współczesnych*. Kraków: Oficyna Wydawnictwo.
- Sarukkai S. 2001. Mathematics, Language and Translation, [w:] *Meta. Translators' Journal* Nr 4, 664-674.
- Sąd Arbitrażowy przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej, (@: http://www.nig.org.pl/sa/pl/regulamin_sadu.html., data dostępu: 04.2012).
- Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie, (@: http://www.sakig.pl/uploads/pdf/regulaminy/regulamin-styczeń_2007.pdf, data dostępu: 04.2013).
- Sąd Arbitrażowy przy krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie (<http://www.sakig.pl/pl/o-sadzie/informacje-ogolne>, data dostępu 03.2013).
- Schauer F. 1993. *Law and Language*. Aldershot: Dartmouth.
- Schmidt P. A. 1999. *Translation und Technik*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Schmitz-Bauerdick F. 2007. *Gestaltung der Schiedsklausel im deutsch-chinesischen Rechtsverkehr*. (@: <http://www.gtai.de/wwwroot/archiv-online-news/www.gtai.de/DE/Content/bfai-online-news/2007/008/Medien/rz1-gestaltung-der-schiedsklausel-im-dt-chin-rechtsverkehr,https%3D1.html>, data dostępu: maj 2012).
- Schmitz-Bauerdick F. 2012. *Schiedsgerichtsbarkeit in der VR China*. Bonn: Germany Trade and Invest.
- Searle, J. R. 1995. *The Construction of Social reality*. Hardmondsworth: Penguin Books.
- Seifert, J. 2004. *Funktionsverbgefüge in der deutschen Gesetzessprache* (18.-20 Jahrhundert). Hildesheim: Olms.

- von Senger H. 1994. *Einführung in das chinesische Recht*, München: Beck.
- Shifeng N., Le Ch., King K. S.. 2010. Terminology evolution and legal development. A case study of Chinese legal terminology, [w:] *Terminology* 16:2, 159-180.
- Shuy R.W. 2002. *Linguistic battles in Trademark Disputes*. Palgrave Macmillan.
- Siniarski J., Zajdler E. 2011. *Kulturowy aspekt kodowania informacji w języku i piśmie – nazwy handlowe wiodących marek zagranicznych we współczesnym języku chińskim*, [w:] Zajdler E. et al. *Zrozumieć Chińczyków. Kulturowe kodły społeczności chińskich*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 131-174.
- Skoczeń I. 2011. Prawno-kulturowe aspekty języka, [w:] *Prawo a kultura – kultura a prawo*, Kraków, 221-236.
- Skowronek, B., 2001. O nauczaniu języków specjalistycznych, [w:] Kątny A. (red.) *Języki fachowe, problemy dydaktyki i translacji*. Olecko: Wszechnica Mazurska. 115-120.
- Snell-Hornby, M. 1989. Andere Länder, andere Sitten. Zum Problem der kulturbedingten Interferenz in der Translation, [w:] Schmidt H. (red.) *Interferenz in der Translation. Übersetzungswissenschaftliche Beiträge*. Vol. 12, Leipzig: VEB Verlag, 135-143.
- Snell-Hornby, M. 1990. Slippery when wet: Paralleltexthe als Übersetzungshilfe, [w:] Wilss W. (red.) *Der Deutschunterricht*, 1. Themenheft: Übersetzungswissenschaft, 10-16.
- Soler V. 2002. Analyzing Adjectives in Scientific Discourse: An Exploratory Study with Educational Applications for Spanish Speakers at Advanced University Level, [w:] *English for Specific Purposes* 21, 145-165.
- Song Lei (宋雷) (red.). 2005. 英汉法律用语大辞典. 北京: 法律出版社.
- Song Lei (宋雷). 2010. 英汉对比法律语言学. 北京: 北京大学出版社.
- Song Lei (宋雷), Zhang Shaoquan (张绍全) 2010. 英汉对比法律语言学: 法律英语翻译进阶. 北京: 北京大学出版社.
- Soriotux J. L., Lerat P. 1975. *Le langage du droit*. Paris: Presses universitaires de France.
- Spillner B. 2007. Sprachliche und kulturelle Kontraste von Fachtexten, [w:] Heller D., Ehlich K. *Studien zur Rechtskommunikation*, Bern: Peter Lang, 83-113.
- van der Sprenkel S. 1971. *Legal Institutions in Manchu China: A Sociological Analysis*, London: The Athlone Press.
- Stadniczeńko S. 2008. ADR w służbie osiągania harmonii społecznej – eliminacji sporów i konfliktów, [w:] Duszka-Jakimko H., Stadniczeńko S. L. (red.) *Alternatywne formy rozwiązywania sporów w teorii i praktyce. Wybrane zagadnienia*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 197-204.
- Stały Trybunał Arbitrażowy (Permanent Court of Arbitration), (@: http://www.pca-cpa.org/showpage.asp?pag_id=1027, data dostępu: 12. 2012).
- Stolze R. 1992a. *Hermeneutisches Übersetzen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Stolze R. 1992b. Rechts- und Sprachvergleich beim Übersetzen juristischer Texte, [w:] Baumann K. D., Kahlverkämper H. (red.) *Kontrastive Fachsprachenforschung*, Tübingen, 223-230.

- Stolze R. 1999a. *Die Fachübersetzung. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Stolze R. 1999b. Expertenwissen des juristischen Fachübersetzers, [w:] Sandrini P. (red.) *Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Forum für Fachsprachen-Forschung Band 54. Tübingen: Gunter Narr Verlag Tübingen, 45-62.
- Stolze R. 2010. Kulturelle Aspekte beim Fachübersetzen, [w:] Maliszewski J. (red.) *Diskurs und Terminologie beim Fachübersetzen und Dolmetschen / Discourse and Terminology in Specialist Translation and Interpreting*. Bern: Peter Lang, 11-30.
- Strohbach H. 1977. *Anerkennung und Vollstreckung schiedsgerichtlicher Entscheidungen in der Deutschen Demokratischen Republik*, Berlin.
- Sun Yihua (孙懿华) 2006. *法律语言学*. 湖南: 湖南出版社.
- Sun N., Sun W. 2007. *Legal system on foreign trade and investment in China*. Beijing: New Star Press.
- Szászy I., Recognition und enforcement of foreign arbitral awards, [w:] *The American Journal of Comparative Law*, vol. 16, 1965-66.
- Szumański A. (red.) 2010. *System prawa handlowego, arbitraż handlowy*, Tom 8, Warszawa: C.H. Beck.
- Szurski T. 1994. Uwagi wprowadzające do problematyki krajowego i międzynarodowego arbitrażu handlowego (gospodarczego), [w:] *PUG* Nr 1.
- Szymanek J. 2009. *Arbitraż polityczny głowy państwa*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Tan Weiguo (谭卫国). 2006. *新编英汉互译教程*. 上海: 华东理工大学出版社有限公司.
- Tessuto G. 2003. The English 1996 Arbitration Act, [w:] Bhatia V., Candlin Ch.N., Gotti M., *Legal discourse in multilingual and multicultural contexts*. Bern: Peter Lang, 337-379.
- Tessuto G. 2010. US Commercial Arbitration Rules and Mediation Procedures: Linguistic and Discoursal Features of a Genre in Action, [w:] Bhatia V. K. et al. (red.) *The Discourses of Dispute Resolution. Linguistic Insights 123*. Bern: Peter Lang, 231-269.
- Tiersma P. M. 1999. *Legal Language*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tiersma P. M., Solan L.M. 2012. *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Tokarczyk R. 1998. *Prawo amerykańskie*. Kraków: Zakamycze.
- Tokarczyk, R. 2005. *Współczesne kultury prawne*. Kraków: Zakamycze.
- Tokarczyk R. 2010. Kultura prawna konfucjanizmu, [w:] Włodarski J. et al. *Chiny w oczach Polaków. Księga jubileuszowa z okazji 60-lecia nawiązania stosunków dyplomatycznych między Polską a Chińską Republiką Ludową*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 497-513.
- Tokarski J. (red.) 1980. *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Tomaszczyk J. (red.) 1999. *Aspects of Legal Translation*, Łódź: Łódź University Press.

- Townsend J. M. 2003. Drafting Arbitration Clauses: Avoiding the 7 Deadly Sins, [w:] *Dispute Arbitration Journal* 58/1, 1-8.
- Triepel H. 1947. *Vom Stil des Rechts*. Heidelberg: Mohr Verlag.
- Trosborg A. 1997a. *Text typology and translation*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Trosborg A. 1997b. *Rhetorical strategies in legal language. Discourse analysis of statutes and contracts*. Gunter Narr Verlag. w Novum
- T'sou, B. K., and O. Y. Kwong. 2003. When laws get common: Comparing the use of legal terms in two corpora. *Language and Linguistics* 4.3., 609-29, (@: <http://www.ling.sinica.edu.tw/eip/FILES/journal/2007.3.9.29876345.0972784.pdf>, data dostępu: 05.2007).
- Turnbull J. 2010. Harmonisation of the Law and Legal Cultures in the EU: A Linguistic Approach, [w:] Giannoni D.S., Frade C. (red.) *Researching Language and the Law. Textual Features and Translation Issues*. Linguistic Insights 121. Studies in Language and Communication. Bern: Peter Lang,
- Tynel A. 1999. *Międzynarodowy arbitraż handlowy*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Vassileva I. 2001. Commitment and Detachment in English and Bulgarian Academic Writing, [w:] *English for Specific Purposes* 20, 83-102.
- Vassileva I. 2006. Metamorphosis: Conference Abstract, Conference Presentation, Published Paper, [w:] Flowerdew J., Gotti M. (red.) *Studies in Specialized Discourse*. Linguistic Insights 41. Studies in Language and Communication. Bern: Peter Lang, 60-80.
- Vermeer H.J. 1996. *Die Welt, in der wir übersetzen. Drei translatologische Überlegungen zu Realität, Vergleich und Prozeß*. Heidelberg: Textcon-Text Verlag.
- Vermeer H. J. 2001. Skopos and Commission in Translational Action, [w:] Venuti L., Baker M. (red.) *The Translation Studies Reader*. London / New York: Routledge, 221-232.
- Vermeer H. J. 2006. *Versuch einer Intertheorie der Translation*. Berlin: Frank & Time GmbH Verlag.
- Vinay J. P., Darbelnet J., 1995. *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Vlachopoulos S. 1999. *Die Übersetzung von Vertragstexten: Anwendung und Didaktik*, [w:] Sandrini P. (red.) *Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Forum für Fachsprachen-Forschung Band 54. Tübingen: Gunter Narr Verlag Tübingen, 137-154.
- Tao Jingzhou. 2004. *Arbitration Law and Practice in China*. The Hague: Kluwer Law International.
- Triepel H. 1947. *Vom Stil des Rechts*, Heidelberg: Mohr Verlag.
- Tynel A. 1997. *Międzynarodowy Arbitraż Handlowy w krajach Wspólnoty Niepodległych Państw*. Warszawa.
- Wach A. 2005. Delimitacja mediacji i koncyliacji jako samodzielnych form ADR, *Radca Prawny*, nr 2, 95-105.
- Wang D. 2012. (<http://www.cqvip.com/QK/71143X/201201/41111785.html>, data dostępu 04.2013)

- Wang Daogeng (王道庚) (red.) 2006. 新编英汉法律翻译教程杭州: 浙江大学出版社.
- Wang Hou (王后). 1992. 汉英虚词词典. 北京: 华语教学出版社.
- Wang W. 2006. Distinct Features of Arbitration in China – An Historical Perspective, [w:] *Journal of International Arbitration* 23 (1), 49-80.
- Wang Xiangguo (王相国). 2008. 鏖战英文合同 (英文合同的翻译与起草). 北京: 中国法制出版社.
- Waniakowa J. 2002. Polska terminologia astronomiczna jako część specjalistycznego języka astronomii, [w:] Lewandowski J. (red.) *Języki Specjalistyczne. Problemy Technolingwistyki*, Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW, 162-168.
- Weinsberg A. 1983. *Językoznawstwo ogólne*. Warszawa: PWN.
- Weisflog W. E. 1996. *Rechtsvergleichung und juristische Übersetzung. Eine interdisziplinäre Studie*. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag.
- Wen Zhuo (文卓) (red.) 2008. 成功签订英文合同. 北京: 农村读物出版社.
- Wesołowski Z. 2011. Konfucjańskie podstawy porządku społecznego i zjawisko „twarzy“, [w:] Zajdler E. et al. *Zrozumieć Chińczyków. Kulturowe kody społeczności chińskich*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 175-204.
- Wille, L. 2002. *Uniwersalistyczne implikacje teorii przekładu*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Wiśniewski A. W. 2005. Rozstrzyganie sporów korporacyjnych spółek kapitałowych przez sądy polubowne – struktura problemu, cz.1, [w:] *Prawo Spółek* 2005, nr 4, 10-21.
- Wiśniewski A. W. 2010. Modele krajowej regulacji prawa o arbitrażu handlowym, [w:] Szumański A. (red.) *System prawa handlowego, arbitraż handlowy*. Tom 8. Warszawa 2010, 119-120.
- Wiśniewski A. W. 2011. *Międzynarodowy arbitraż handlowy w Polsce. Status prawny arbitrażu i arbitrów*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
- Wojtasiewicz, O. 2005. *Wstęp do teorii tłumaczenia*. Warszawa: Wydawnictwo TEPIS.
- Woźnicka A. M. 2005. Deontologiczne i lingwistyczne aspekty komunikacji pomiędzy lekarzem a pacjentem, [w:] *Języki specjalistyczne 5. Teksty zawodowe w kontekstach zawodowych i tłumaczeniach*. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW, 141-153.
- Wronkowska, S., Zieliński M. 1993. *Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych*. Warszawa: Urząd Rady Ministrów.
- Wronkowska Sławomira, Zieliński Maciej. 1997. *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Wróblewski, B. 1948. *Język prawny i prawniczy*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Wróblewski J. 2000. The Problem of Legal Translation, [w:] Zaccaria Translation in law, *Ars Interpretandi Yearbook of Legal Hermeneutics* 5, Münster: LIT Verlag, 151-159.
- Wysocka B. 1988. *Uznawanie i wykonywanie zagranicznych orzeczeń arbitrażowych w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.

- Wu Daying (吴大英) (red.) 1992. 比较立法制度. 北京: 法律出版社.
- Wu Feng (伍峰), He Qingji (何庆机) (red.) 2008. 应用文体翻译: 理论与实践. 杭州: 浙江大学出版社.
- Wu Weiping (吴伟平) 2002. 语言与法律. 司法领域的语言学研究. 上海: 上海外语教育出版社.
- Xia Dengjun (夏登峻) (red.) 2008. 英汉法律词典. 北京: 法律出版社.
- Xin Chunying (信春鹰) (red.) 2003. 法律辞典. 北京: 法律出版社.
- Xu Jianzhong (许建忠) 2004. 工商企业翻译实务. 北京: 中国对外翻译出版公司.
- Xu Jianping (许建平). 2003. 英汉互译实践与技巧. 北京: 清华大学出版社.
- Xu Jingning (徐晶凝) 2008. 中级汉语语法讲义. 北京: 北京大学出版.
- Yao Xinzong. 2009. *Konfucjanizm. Wprowadzenie*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Yang Jian (杨健), Li Ping (李平), Liu Lu (刘鹿) (red.). 2011. 企业常用合同文书范本、风险防范、案例全集. 北京: 中国法制出版社.
- Yu Shutong (余叔通), Wen Jia (文嘉). 2005. 新汉英法学词典. 北京: 法律出版社.
- Yu Yunhai (俞允海), Pan Guoying, (潘国英). 2003. 中外语言学史的对比与研究. 上海: 上海三联书店.
- Zabrocki L. 1963. *Wspólnoty komunikatywne w genezie i rozwoju języka niemieckiego. Część I. Prehistoria języka niemieckiego*. Wrocław: Ossolineum.
- Zajda A. 2001. *Studia z historii polskiego słownictwa prawniczego i frazeologii*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Zajdler E. et al. 2008. *Współczesny język chiński, część I*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog.
- Zajdler E. et al. 2011. *Zrozumieć Chińczyków. kulturowe kody społeczności chińskich*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog.
- Zedler F. 2009. Mediacja w sprawach cywilnych, [w:] Mediacja i arbitraż jako sposoby polubownego rozstrzygania sporów. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogiki i Administracji, 11-30.
- Zedler F. 2010. Wybrane zagadnienia z zakresu prawa i postępowania cywilnego w aspekcie translatologicznym z języka polskiego na angielski, [w:] *Legilingwistyka porównawcza*, Tom 3, Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 93-99.
- Zedler F. 2011. Postępowanie polubowne w sporcie, [w:] *Ustawa o sporcie. Sport i prawo*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 47-64.
- Zhang Baifeng (张柏峰) (red.) 2007. 中国当代司法制度. 北京: 法律出版社.
- Zhang Hao (张浩) (red.) 2005. 新编商务文书写作格式与范本. 北京: 蓝天出版社.
- Zhang Jianhong (张剑虹) (red.). 2011. 合同文书与作实用模板与范本. 北京: 中国纺织出版社.
- Zhang Li (张黎). 2007. 商业汉语口语研究——现场促销语言调查与分析. 北京: 中国传媒大学出版社.
- Zhang Mo. 2006. *Chinese contract law*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Zhang Shenxiang (张沉香). 2008. 功能目的理论与应用翻译研究. 湖南: 湖南师范大学出版社.
- Zhang Taiping (张泰平) (red.) 2007. 法律汉语. 北京: 北京大学出版社.

- Zhang Yanan. 2012. Alternative Dispute Resolution System in the People's Republic of China. [w:] *Polski proces cywilny*, Nr 3 (8)/2012. Lexis Nexis, 420-436.
- Zhao Xudong (赵旭东). 2011. 法律与文学：法律人类学研究与中国经验. 北京：北京大学出版社.
- Zheng Rungao, "ADR in P.R. China" (@: http://www.softic.or.jp/symposium/open_materials/11th/en/RZheng.pdf, data dostępu: 03.2013).
- Zhong W. 2003. An Overview of Translation in China (<http://www.bokorlang.com/journal/24china.htm>, data dostępu: luty 2013).
- Zieliński A. 2006. *Kodeks postępowania cywilnego, t. II, Komentarz do artykułów 506-1217*, Warszawa: C.H. Beck.
- Zieliński M. 2002. *Wykładnia prawa. zasady, reguły, wskazówki*. Warszawa: Lexis Nexis.
- Zieliński M. 1999. Języki prawne i prawnicze, [w:] Pisarek W. (red.) *Polszczyzna 2000. Oredzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Kraków, 75-96.
- Zieliński T., 1988. *Klauzule generalne w prawie pracy*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Zienkiewicz A. 2007. *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Warszawa: Difin, 51-53.
- Zybatow L. N. (red.) 2005. *Translationswissenschaft im interdisziplinären Dialog. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft III*. Bern: Peter Lang.

Polskie źródła prawa:

- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 43, poz. 296 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U Nr 16, poz. 93, z późn. zm.
- Protokół o klauzulach arbitrażowych, podpisany w Genewie dnia 24 września 1923 r., Dz. U. z 1931 r. Nr 84, poz. 648 i 649,
- Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 10 czerwca 1958 r., Dz. U. z 1962 r. Nr 9, poz. 41 i 42.
- Ustawa wzorcowa UNCITRAL o międzynarodowym arbitrażu handlowym. Komisja ONZ ds. prawa handlu międzynarodowego. Dwudziesta pierwsza sesja, Nowy Jork, 11-12.04.1988 r. Dostępna: <http://www.uncitral.org>.
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz. U. Nr 167, poz. 1398.
- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz. U. Nr 60, poz. 535, z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 24 września 2003 r. w sprawie określenia sądów polubownych właściwych do rozpoznawania spraw związanych z wydawaniem i używaniem elektronicznych instrumentów płatniczych, Dz. U. Nr 175, poz. 1703.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, Dz. U. Nr 72, poz. 665, z późn. zm.

- Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o inspekcji handlowej, Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1219, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe, Dz. U. z Nr 80, poz. 432.
- Ustawa z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym, Dz. U. Nr 157, poz. 1119 ze zm.
- Ustawa z dnia 16 lipca 2004 roku – Prawo telekomunikacyjne, Dz. U. z 2004 r. Nr 171, poz. 1800 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1361, tekst jednolity
- Ustawa z dnia 12 września 2002 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych, Dz. U. Nr 169, poz. 1385 ze zm.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o diagnostyce laboratoryjnej, Dz. U. z 2004 r. Nr 144, poz. 1529, tekst jednolity ze zm.
- Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o Inspekcji Handlowej Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1219, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o samorządach zawodowych architektów, inżynierów budownictwa oraz urbanistów, Dz. U. z 2001 r. Nr 5, poz. 42 ze zm.
- Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Nowotomyskiej Izbie Gospodarczej (http://www.nig.org.pl/sa/pl/regulamin_sadu.html, data dostępu: 04.2012).

Chińskie źródła prawa:

- Prawo arbitrażu Chińskiej Republiki Ludowej z 31.08.1994 r. (ze zm.) – chin.
中华人民共和国仲裁法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó zhòngcái fǎ*
- Prawo mediacji ludowej Chińskiej Republiki Ludowej z 28.08.2010 r. – chin.
中华人民共和国调解法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó tiáojiě fǎ*
- Prawo postępowania cywilnego Chińskiej Republiki Ludowej z 09.04.1999 r. – chin.
中华人民共和国民事诉讼法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó mínshì sùsòng fǎ*
- Prawo umów Chińskiej Republiki Ludowej z 13.03.1999 r. (ze zm.) – chin.
中华人民共和国合同法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó hétong fǎ*

Spis rysunków i tabel

Ryc. 1.	Typologia języka prawnego i prawniczego Zielińskiego (1999) w: Jopek-Bosiacka (2006: 19)	30
Tab. 1.	Przykłady różnic w zakresie terminów prawnych w systemie prawnym ChRL i systemie prawnym Tajwanu	37
Tab. 2.	Przykłady różnic w zakresie terminów prawnych w systemie prawnym ChRL i systemie prawnym Hong Kongu	37
Tab. 3.	Terminy: „arbitraż”, „sąd polubowny” i „sąd arbitrażowy” w aktach prawnych i regulaminach sądów arbitrażowych	153
Tab. 4.	Terminy „wyrok” i „orzeczenie arbitrażowe” w aktach prawnych i regulaminach sądów arbitrażowych	190

Streszczenie

Niniejsza monografia jest interdyscyplinarnym ujęciem alternatywnych metod rozwiązywania sporów w Polsce i w Chinach oraz wynikiem połączenia wiedzy językoznawczej z wiedzą prawniczą w zakresie teorii i praktyki. Przedstawiono podstawowe terminy polskie i chińskie związane z polubownym rozwiązywaniem sporów, szczególną uwagę poświęcając arbitrażowi. Zwrócono uwagę na czynniki kulturowe, historyczne oraz polityczne, które wpływają na rozumienie wyodrębnionych w monografii pojęć prawnych, do których odnoszą się wyłonię w pracy terminy. Ponieważ problematyka przekładu terminologii i frazeologii poruszanej w pracy jest w Polsce wciąż nieznana, dokonano parametryzacji znaczeń terminów bliskoznacznych w języku polskim i chińskim, ustalono stopień ich ekwiwalencji, a następnie zaproponowano dobór odpowiedniej techniki tłumaczeniowej dla wybranych potencjalnych odbiorców przekładu.

Istnieją różnice w formułowaniu i rozumieniu pojęć prawnych dotyczących alternatywnego rozwiązywania sporów w Chinach i w Polsce. Wynikają one przeważnie z czynników socjokulturowych, które wpływają na prawo i procedury rozwiązywania sporów w obrębie omawianych w pracy systemów prawnych, tj. systemu prawa Chińskiej Republiki Ludowej i Polski. Może się wydawać, że harmonizacja prawa handlowego i ujednolicanie przepisów regulujących rozwiązywanie sporów przez ustawę modelową UNCITRAL te różnice niwelują. Jednak odmienności kulturowe, różna polityka i historia znacznie wpływają na konceptualizację rzeczywistości prawnej.

Tłumacze języka chińskiego nie są zwykle wyposażeni w wiedzę z zakresu prawa i kompetencje w zakresie chińskiego języka prawa. Przyswojenie wiedzy na temat kultury, historii, literatury Chin i Tajwanu oraz nauka języka chińskiego zabierają stosunkowo wiele

czasu. Trudno o jednoczesną specjalizację w zakresie nauk prawnych i komparatystyki prawniczej. Ponadto w Polsce wciąż brakuje profesjonalnych, specjalistycznych słowników polsko-chińskich i chińsko-polskich, a zagraniczne słowniki dwujęzyczne nie zawsze stanowią dobre rozwiązanie w tej niełatwej sytuacji. Zastosowanie języka pośredniego, czyli najczęściej języka angielskiego w przekładzie polsko-chińskim często komplikuje sytuację, bo dochodzi do wprowadzenia terminów mających odniesienie do instytucji prawnych systemu *common law*. Brakuje też zbiorów tekstów paralelnych mogących ułatwić pracę tłumaczy, a sama procedura rozwiązywania sporów w formie arbitrażu czy mediacji jest zwykle poufna i tajna, trudno więc o materiały językowe z tego zakresu.

Teksty i komunikacja ustna dotyczące alternatywnych metod rozwiązywania sporów są formułowane w języku specjalistycznym, dlatego w pierwszym rozdziale monografii opisano stan badań w zakresie języka specjalistycznego, w szczególności języka prawnego i języka prawniczego. Zwrócono uwagę na duży wpływ kultury na język prawa i przywołano poglądy wybranych teoretyków tłumaczenia na temat zależności występujących między językiem a kulturą. Podkreślono, że narodowe języki prawa są pod wpływem otaczających je systemów prawnych. Prawo jako część kultury powinno być rozpatrywane przez pryzmat wieloletniej historii prawnej i kierunków rozwoju prawa. Kulturę charakteryzuje zwykle wspólny język. Autorka zwróciła uwagę na to, że prawo wyrażane na obszarze danego języka może być podzielone na systemy prawne, które tworzone nie były zależnie od używanego języka prawa, ale od warunków politycznych i społecznych. Dlatego chiński język prawa w Chińskiej Republice Ludowej może się różnić od języka chińskiego używanego na Tajwanie czy w Hongkongu. Rozumienie poszczególnych terminów prawnych oznacza przyporządkowanie określonych cech sytuacji komunikacyjnej i tekstu odpowiednim wzorcom kulturowym. Potrzebna jest również świadomość specyfiki języka prawa, dlatego przybliżono wybrane cechy języka prawa.

W dalszej części pracy zwrócono uwagę na wieloaspektowość i interdyscyplinarność przekładu prawniczego i stan badań w tym

zakresie. Tłumaczenie powinno być zorientowane na określonego odbiorcę czy określoną grupę odbiorców. Tłumacz powinien mieć zatem na względzie nie tylko semantykę, ale też pragmatykę danego komunikatu. Ponadto powinien ustalić kulturę prawną i czynniki socjokulturowe wpływające na komunikat. Dopiero w oparciu o wiedzę interdyscyplinarną może dokonać doboru odpowiedniej strategii translatorskiej. W publikacjach poświęconych tłumaczeniu prawniczemu wielokrotnie podkreślano interdyscyplinarność tego procesu, określając na podstawie różnych parametrów poziom jakości tłumaczenia i ustalając kompetencję dobrego tłumacza specjalistycznego. Dobry tłumacz powinien zatem czytać literaturę prawną w języku ojczystym i w języku, w którym pracuje, a następnie dokonywać porównania obu rzeczywistości prawnych, co z kolei umożliwi mu wyrażenie informacji podanych w języku wyjściowym w języku docelowym.

Następnie opisano metody badawcze zastosowane przez autorkę monografii, tj.:

- i. model pragmatyczny przekładu terminologii prawniczej,
- ii. metodę porównania tekstów paralelnych,
- iii. teorię *skoposu* Vermeera,
- iv. parametryzację terminologii dotyczącej arbitrażu i mediacji,
- v. techniki zapewniania ekwiwalentów dla terminów bezekwiwalentowych.

W oparciu o zastosowane metody badawcze zaproponowano dla wybranych terminów z zakresu alternatywnych metod rozwiązywania sporów, a szczególności z zakresu arbitrażu, dyrektywy translacyjne, przeznaczone dla określonego wycinka rzeczywistości legilingwistycznej.

Kolejną część monografii stanowi wprowadzenie do tematyki alternatywnych metod rozwiązywania sporów w ujęciu prawnym i językowym. Zwrócono uwagę na historię polubownego rozwiązywania sporów, a szczególnie na fakt, że chińska tradycja alternatywnego rozwiązywania sporów sięga czasów Chin tradycyjnych i jest głęboko zakorzeniona w kulturze i filozofii. Opisano typologię form

alternatywnego rozwiązywania sporów, a następnie przytoczono definicje instytucji negocjacji, mediacji oraz arbitrażu. Scharakteryzowano te instytucje w kontekście rzeczywistości prawnej w Polsce i w Chinach. Przybliżono ponadto stan badań w zakresie języka z zakresu alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Wyodrębniono badania porównawcze nad językiem ustaw krajowych i językiem ustawy modelowej UNCITRAL oraz badania w obrębie języka prawnego i prawniczego dokumentów towarzyszących rozwiązywaniu sporów. Ukazano kierunek rozwoju badań w tym zakresie.

W kolejnym rozdziale dokonano analizy terminologicznej i prawnoporównawczej instytucji arbitrażu w Chinach i w Polsce. Szczególną uwagę poświęcono synonimii i braku jednoznacznych definicji w zakresie polskiego sądownictwa polubownego, które mogą stanowić problem dla tłumaczy specjalistycznych. Ukazano typologię sądu polubownego. Następnie wyłoniono terminy i związki frazeologiczne występujące w tekstach dotyczących arbitrażu, a w oparciu o wyniki przeprowadzonej analizy sformułowano dla nich dyrektywy translacyjne. Przedstawiono formy i specyfikę zapisu na sąd polubowny w Polsce i w Chinach.

W ostatniej części monografii przedstawiono zapis na sąd polubowny w aspekcie tłumaczeniowym chińsko-polskim i polsko-chińskim. Zaproponowano tłumaczenie wybranych umów na sąd polubowny i klauzul arbitrażowych. Scharakteryzowano krótko ich cechy językowe i problematykę przekładu tego typu tekstów.

Summary

As a result of intensification of the Polish-Chinese cooperation and inefficiency of the national courts alternative resolution of disputes, which are inherent in human relations, is indispensable. It can thus be assumed that the demand for professional translation services provided during business negotiations and procedures of settling or deciding disputes arising in Polish-Chinese relations will be growing.

Issues concerning the translation relating to arbitration and mediation and terminology and phraseology connected therewith still remain unknown in Poland. Mediation and arbitration have only recently started to gain popularity and have become inspiration for formulating new issues as objects of studies. An interdisciplinary study depicting amicable methods of dispute resolution in a way matching the realities of Polish-Chinese and Chinese-Polish legal translation is needed. Chinese forms of alternative dispute resolution have not been comprehensively and fully studied and described in Poland yet. There is not even a basic description of the institutions of arbitration and mediation in the context of legal comparative study, which could be used as an aid by translators/interpreters unacquainted with the Chinese legal system. However, the interest in the Chinese uniqueness of alternative dispute resolution is becoming noticeable, that is why this situation may improve in the future. However, at present there are no comprehensive publications devoted to the Chinese legal system. Translators/interpreters who often act as intermediaries between businessmen acquainted with the Chinese legal reality are still searching for the basic knowledge about this field of their work. Development of the Chinese-Polish cooperation is intertwined with the growing demand for professional specialist translation.

It can be believed that translation concerning alternative dispute resolution methods is not very difficult as they form part of constantly consolidated international law. Both Polish and Chinese legal regulations concerning arbitration and mediation are based to a great extent on the provisions of the UNCITRAL Model Law. It is commonly thought that legal texts concerning legal institutions entrenched by one strictly defined legal order, featuring national, local qualities such as the institution of real estate property ownership, limited rights in rem, inheritance law and family law in particular are more difficult to translate. The fields which seem less problematic in translation include inter alia commercial law, banking law, business law or internationally unified environmental law.

However, one has to bear in mind that the differences in formulating and understanding of legal concepts often arise from socio-cultural factors which, to a greater or lesser extent, always affect the procedures of dispute resolution within the frames of different legal systems. If the intercultural context is broadly studied in case of mediation, it is advisable to take it into account, in addition to other factors, also in case of translation. Despite harmonisation of the provisions of commercial law and consolidation of the provisions regulating dispute resolution under UNCITRAL Model Law there are differences in practical dispute resolution arising from cultural disparities, dissimilar policies of countries or different provisions of the rules and regulations of particular institutions conducting the dispute resolution procedure. Chinese legal institutions, when compared to the institution of the Western statutory law or *common law*, are further described as “China-specific”.

In this case a translator/interpreter, being in most cases unacquainted with the legal knowledge and having no competence in the Chinese *lingua legis*, tries to find specialist dictionaries, which are still unavailable in Poland. Although foreign libraries are offering more and more bilingual Chinese-English and English-Chinese dictionaries containing legal terminology, using them does not always lead to finding a proper equivalent. The application of intermediary language, e.g. English in the Polish-Chinese translation often makes the situation more complex by introducing terminology existing in *common law*.

The author intended to draft an interdisciplinary paper showing alternative dispute resolution methods in theory and in practice in a way deemed by the author fit for development of practical translation in this scope. The author combined linguistic knowledge with the legal knowledge in a theoretical and practical scope taking advantage of eclectic approach. The author presented basic notions connected with applying alternative dispute resolution forms in Poland and China with the aim of comparing many of their aspects and taking them into account in legal translation. The terminology and idioms presented in the paper and cultural, historical and political factors affecting their comprehension are to facilitate the understanding of the essence of arbitration and mediation in Poland and China as well as to provide the ability to compare them and, as a result, to do an accurate translation.

The final and supreme intention of the author was to parametrise the meanings of synonyms in the Polish and Chinese languages, to establish the degree of their equivalence and to show which translation technique to select for a particular type of potential translation recipient. Sometimes the only way for a translator to understand the message properly and to translate it faithfully is to cooperate with a lawyer who can offer assistance in handling disparities and clarifying ambiguities connected with legal terminology. Those stem from the fact that as a result of a high degree of reception of the law, the Chinese legal terminology is mostly based on the translation of foreign legal terminology and concepts, which has been emphasised. Chinese Maritime Law Code, whose uniqueness was noted by Cao (2004), is an interesting example in the light of the above deliberations. It was drafted so as to resemble international conventions, including UN conventions and international agreements. Both international conventions and numerous international rules and norms originate from the Anglo-American legal system named *common law*. Chinese commercial law, whose influence on the maritime law code cannot be underestimated, was created under the influence of the European civil law. As a consequence, the maritime law code of the People's Republic of China contains many foreign legal notions which

did not exist in the Chinese legal system earlier and have now been incorporated into it as a result of law reception. A translator/interpreter may also encounter difficulties in case of arbitration law of 1995 based on the UNCITRAL Model Law, as the rules of amicable dispute resolution were also contained *inter alia* in the Civil Proceedings Code, adopted in its initial version from the German legal system. Despite the incorporation of basic principles of the current procedures of international arbitration, the current Chinese arbitration law has its roots in the Confucius aspiration for harmony, which is documented by incorporating mediation into arbitration in order to avoid the intermediation of the court in dispute settlement.

Alternative methods of dispute resolution have become in the last few years a popular object of studies done by Polish lawyers. The interest in institutions of the law of amicable dispute settlement in Poland increased due to the changes of the provisions of the Civil Proceedings Code made in 2005 and due to not always satisfactory results of dispute settlement by the courts. Mediation and amicable dispute settlement (also called arbitration) are understood as legal institutions while negotiations are described as a part of a business practice. This monograph is devoted mainly to the court of arbitration. The Polish studies in the scope of legilinguistic translatology have not analysed alternative dispute resolution yet. Such studies were hitherto done in the context of translation from English into some of the official languages of European countries.

Translation, and in case of the Chinese law also transplantation of legal concepts, finally results in hybridity of legal terminology and different comprehension of terminology by different translation recipients. That is why the following research methods were applied:

- i. pragmatic model of the translation of legal terminology,
- ii. method of comparison of parallel texts,
- iii. Vermeer's *skopos* theory,
- iv. parametrisation of terminology concerning arbitration and mediation;
- v. techniques of providing equivalents for non-equivalent terms.

On the basis of the applied research methods, the author of the monograph proposed translation directives for selected terms relating to alternative methods of dispute resolution, including in particular arbitration, intended for a given section of legilinguistic reality. She also took into account the translation recipient and function of the text, the relation between the source text and target text and intertextuality. The author applied the results of the studies on equivalence, in particular on legal equivalence, which were particularly intensive at the turn of 20th and 21st centuries and selected techniques of providing equivalence for the non-equivalent terms, as well as the model of pragmatic translation of legal terms by Kierzkowska (2002) and the theory of parametrisation of legilinguistic translatology by Bańczewski and Matulewska (2012) and Matulewska (2013).

The first part of the monograph describes the current status of the studies on the statutory legal language and the language of legal doctrine. Selected features of legal translation were also briefly discussed. The notions of equivalence and incongruence were explained, selected methods of providing equivalence for non-equivalent terms were presented. Next, the pragmatic model of translation of statutory legal terminology and legal doctrine terminology by Kierzkowska is described. There is also a summary description of the method of comparison of parallel texts and the theory of parametrisation of legilinguistic translatology, which form the basis for methodology of studies conducted for this monograph. The second chapter of the monograph presents alternative methods of dispute resolution from legal and linguistic aspects. The typology of alternative methods of dispute resolution was presented and next, the institutions of negotiation, mediation and arbitration were defined. Next follows the description of the current status of studies on the language concerning alternative methods of dispute resolution with focus on comparative studies of the languages of national laws and the language of UNCITRAL Model Law and on the studies of the statutory legal language and the language of legal doctrine in the scope of amicable dispute resolution. In the next chapter terminological and comparative legal analysis of the institutions of arbitration in China and Poland

was performed. Terms and idioms appearing in the texts concerning arbitration were selected and next, on the basis of the results of the conducted analysis, translation directives concerning them were formulated. The last part of the monograph contains a description of the contract of submitting the dispute for resolution by arbitration court in Poland and China. Selected contracts of submitting the dispute for resolution by arbitration court and arbitration clauses were translated and their linguistic features were determined.

The corpus under study that was needed to determine the equivalents of the terms referring to amicable dispute resolution in Poland and China included Polish and Chinese parallel texts containing laws and regulations defining the functioning of the institutions of arbitration and mediation, as well as Polish and Chinese translation of the English version of UNCITRAL Model Law:

- i. Civil Proceedings Code dated 17th 11 1964 (Dz.U. 1964.43.296 as amended),
- ii. Protocol on Arbitration Clauses signed in Geneva on 24 September 1923 (Dz. U. of 1931 no. 84, Item 648),
- iii. Convention on Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards drafted in New York on 10 June 1958 (Dz. U. of 1962 no. 9, Item 41),
- iv. Arbitration Law of the People's Republic of China (in Chinese: 中华人民共和国仲裁法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó zhòngcáifǎ*),
- v. Civil Law of the People's Republic of China (in Chinese: 中华人民共和国民事诉讼法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó zhòngcáifǎ*),
- vi. Contract Law of the People's Republic of China (in Chinese: 中华人民共和国合同法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó hétongfǎ*),
- vii. Mediation Law of People's Republic of China of 28th 08 2010 – in Chinese 中华人民共和国调解法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó tiáojiěfǎ*,

- viii. Civil Proceedings Law of People's Republic of China of 09th 04 1999 – in Chinese 中华人民共和国民事诉讼法 *Zhōnghuá rénmin gònghéguó mínshì sùsòngfǎ*.
- ix. Constitution of People's Republic of China,
- x. Regulation of the Arbitration Court in Nowy Tomysł Chamber of Commerce,
- xi. Recommendation no. R (2002) 10 of the Committee of Ministers of the Council of Europe relating to mediation in civil matters adopted on 18th September 2002,
- xii. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. UN Commission on International Commerce Law 21st Session, New York, 11th-12th 04 1988.

The author also used legal texts concerning alternative dispute resolution in Poland and China. Law in theory is not always identical with law in practice, which was emphasised by Fan (2013) by showing the examples of *ad hoc* arbitration, not accepted by the Chinese legislator. In this situation comprehensive sources in the Polish, Chinese, German and English languages concerning theory and practice of dispute resolution in Poland and China were explored. The language concerning alternative dispute resolution in People's Republic of China was the subject matter of the studies. Consequently, legislation and legal texts applicable in Taiwan and Hong Kong were not analysed. Phonetic transcription 汉语拼音 *hànyǔ pīnyīn* and simplified signs 简体字 *jiǎntǐzì*, which are officially used in People's Republic of China were applied.

The author of monograph hopes that this paper will trigger further studies on terminology and phraseology concerning alternative dispute resolution methods and – later on – on discussion about arbitration courts and will allow for the creation of legilinguistic translation grammar for texts devoted to arbitration.

Dissertationes legilinguisticae

Studies in Legilinguistics

Studies in Legal Language and Communication

This series aims to promote studies in the field of legal language, legilinguistics (legal linguistics), forensic linguistics, legal translation by publishing volumes that focus on specific aspects of language use in legal communication. As legal linguistics is interdisciplinary and language sensitive we invite contributions dealing with insights into one or more languages. We accept contributions in conference languages and Polish.

The series publishes the following types of contributions:

- monographs which are in-depth studies on various aspects of applied legal linguistics, forensic linguistics as well as theoretical studies,
- textbooks, and
- collected papers of various authors dealing with one unifying theme.

Each volume of the series is subject to peer-reviewing process.

Editorial office address:

Laboratory of Legilinguistics

Al. Niepodległości 4, pok. 218B

61-874 Poznań, Poland

lingua.legis@gmail.com

Vol. 1. Karolina Gortych-Michalak

Struktura polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych. Studium porównawcze w aspekcie translatologicznym (The structure of Polish, Greek and Cypriot Normative Acts. A comparative study in the scope of translation). 2013.

Vol. 2. Joanna Grzybek

Alternatywne metody rozwiązywania sporów w przekładzie chińsko-polskim i polsko-chińskim. Studium badawcze terminologii z zakresu arbitrażu. (Alternative dispute resolution in Chinese-Polish and Polish-Chinese translation. A study of arbitration-related terminology). 2013.